



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS  
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

## Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului

---

Dreptul la un proces echitabil  
(latura penală)

Actualizat la 29 februarie 2024

Întocmit de Grefă. Nu obligă Curtea.



Invităm editorii sau organizațiile care doresc să traducă și/sau să reproducă integral sau parțial acest ghid, în format tipărit sau electronic, să completeze formularul de contact: [cerere de reproducere sau republicare a unei traduceri](#) pentru a se informa cu privire la procedura de autorizare.

Pentru informații privind traducerile în curs de realizare ale ghidurilor privind jurisprudența, vă rugăm consultați lista [Traduceri în curs](#)

Textul original al acestui ghid este redactat în limba engleză. Este actualizat periodic, cel mai recent la 29 februarie 2024. Poate suferi modificări de formă.

Ghidurile privind jurisprudența pot fi descărcate de la adresa <https://ks.echr.coe.int>. Pentru informații actualizate despre publicații, vă rugăm să accesați contul de Twitter al Curții [https://twitter.com/CEDO\\_CEDH](https://twitter.com/CEDO_CEDH).

Prezenta traducere este publicată cu acordul Consiliului Europei și al Curții Europene a Drepturilor Omului și reprezintă responsabilitatea exclusivă a Institutului European din România.

© Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2024

## Cuprins

<b>În atenția cititorilor.....</b>	<b>5</b>
<b>I. Aspecte generale privind latura penală a art. 6 .....</b>	<b>7</b>
A. Principii fundamentale.....	7
B. Renunțare .....	8
<b>II. Domeniu de aplicare. Noțiunea de „acuzatie în materie penală” .....</b>	<b>9</b>
A. Principii generale .....	9
1. Existența unei „acuzatii” .....	10
2. Natura „penală” a unei acuzații .....	10
B. Aplicarea principiilor generale .....	12
1. Proceduri disciplinare .....	12
2. Proceduri administrative, fiscale, vamale și în materia dreptului concurenței, precum și alte proceduri speciale.....	13
3. Aspecte politice.....	15
4. Expulzare și extrădare.....	15
5. Diferite etape ale procedurilor penale, proceduri conexe și căi de atac ulterioare.....	16
<b>III. Dreptul de acces la o instanță.....</b>	<b>18</b>
Limite .....	18
1. Imunitatea parlamentară.....	18
2. Norme de procedură.....	19
3. Cerința de a executa o decizie pronunțată anterior .....	19
4. Alte restrângeri ale dreptului de acces la o instanță .....	20
<b>IV. Garanții de ordin general: cerințe de ordin instituțional.....</b>	<b>21</b>
A. Noțiunea de „instanță” .....	21
B. Instanță instituită de lege .....	22
1. Principii relevante .....	22
2. Exemple.....	24
C. Independență și imparțialitate .....	25
1. Instanță independentă.....	25
2. Instanță imparțială.....	27
<b>V. Garanții de ordin general: cerințe de ordin procedural.....</b>	<b>36</b>
A. Echitate .....	36
1. Participare efectivă la procedură.....	36
2. Egalitatea armelor și procedura contradictorie.....	37
3. Motivarea hotărârilor judecătorești .....	42
4. Dreptul de a păstra tăcerea și de a nu se autoincrimina .....	45
5. Administrarea probelor .....	49
6. Provocarea .....	53
7. Principiul nemijlocirii .....	57
8. Securitatea juridică și practica judiciară divergentă .....	59
9. Publicitate prejudiciabilă .....	60
10. Recunoașterea vinovăției.....	61
B. Publicitatea procesului.....	61

1. Principiul publicității .....	62
2. Dreptul la un proces public și de a fi prezent la proces .....	62
3. Excepții de la principiul publicității .....	67
4. Pronunțarea publică a hotărârilor .....	69
C. Termen rezonabil .....	69
1. Stabilirea duratei procedurii .....	69
2. Aprecierea termenului rezonabil .....	71
3. Câteva exemple.....	72
<b>VI. Garanții specifice .....</b>	<b>73</b>
A. Prezumția de nevinovăție (art. 6 § 2) .....	73
1. Sfera de aplicare a art. 6 § 2 .....	73
2. Declarații prejudiciabile .....	77
3. Campanie de presă negativă.....	80
4. Sancțiuni pentru necomunicarea unor informații .....	80
5. Sarcina probei .....	81
6. Prezumții de fapt și de drept .....	81
B. Dreptul la apărare (art. 6 § 3) .....	83
1. Informații privind natura și cauza acuzației [art. 6 § 3 lit. a)] .....	84
2. Pregătirea apărării [art. 6 § 3 lit. b)] .....	87
3. Dreptul de a se apăra singur sau prin intermediul unui avocat [art. 6 § 3 lit. c)] .....	90
4. Audierea martorilor [art. 6 § 3 lit. d)] .....	101
5. Interpretare [art. 6 § 3 lit. e)].....	113
<b>VII. Efectul extrateritorial al art. 6 .....</b>	<b>116</b>
A. Denegare flagrantă de justiție .....	116
B. „Riscul real”: gradul și sarcina probei .....	117
<b>Lista cauzelor citate .....</b>	<b>118</b>

## În atenția cititorilor

Prezentul ghid face parte din seria Ghiduri privind jurisprudența, publicată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea”, „Curtea Europeană” sau „Curtea de la Strasbourg”), cu scopul de a informa practicienii din domeniul dreptului cu privire la hotărârile și deciziile fundamentale pronunțate de Curtea de la Strasbourg. Prezentul ghid analizează și rezumă jurisprudența în legătură cu art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului (denumită în continuare „Convenția” sau „Convenția europeană”). Cititorii vor găsi aici principiile-cheie dezvoltate în acest domeniu, precum și precedentele relevante.

Jurisprudența citată a fost selectată dintre hotărârile și deciziile de referință, importante și/sau recente.\*

Hotărârile și deciziile Curții nu numai că soluționează cauzele cu care a fost sesizată Curtea, ci servesc, de asemenea, în sens mai larg, pentru a clarifica, proteja și dezvolta normele Convenției; astfel, acestea contribuie la respectarea de către state a angajamentelor pe care și le-au asumat în calitate de părți contractante [*Irlanda împotriva Regatului Unit*, pct. 154, și, mai recent, *Jeronovičs împotriva Letoniei* (MC), pct. 109].

Sistemul instituit de Convenție are ca finalitate să soluționeze, în interesul general, probleme care tin de ordinea publică, îmbunătățind astfel standardele de protecție a drepturilor omului și extinzând jurisprudența din acest domeniu la întreaga comunitate a statelor părți ale Convenției [*Konstantin Markin împotriva Rusiei* (MC), 30078/06, pct. 89, CEDO 2012]. Astfel, Curtea a subliniat rolul Convenției ca „instrument constituțional al ordinii publice europene” în domeniul drepturilor omului [*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (MC), pct. 156, și, mai recent, *N.D. și N.T. împotriva Spaniei* (MC), pct. 110].

Protocolul nr. 15 la Convenție a introdus recent principiul subsidiarității în preambulul Convenției. Acest principiu „impune o răspundere comună a statelor părți și a Curții” în ceea ce privește protecția drepturilor omului, iar autoritățile și instanțele naționale trebuie să interpreteze și să aplice dreptul intern într-un mod care să asigure efectul deplin al drepturilor și libertăților prevăzute în Convenție și în protocoalele la aceasta [*Grzęda împotriva Poloniei* (MC), pct. 324].

Prezentul ghid include trimiteri la cuvinte-cheie din fiecare articol citat din Convenție sau din protocoalele la aceasta. Problemele juridice abordate în fiecare cauză sunt sintetizate într-o *Listă de cuvinte-cheie*, selectate dintr-un tezaur de termeni extrași (în majoritatea cazurilor) direct din textul Convenției și din protocoalele la aceasta.

*Baza de date HUDOC* a jurisprudenței Curții permite căutarea după cuvinte-cheie. Căutarea după aceste cuvinte-cheie permite găsirea unui grup de documente cu un conținut juridic similar (motivarea și concluziile Curții din fiecare cauză sunt rezumate prin cuvinte-cheie). Cuvintele-cheie pentru fiecare cauză sunt disponibile în fila Detalii cauză. Pentru informații suplimentare privind baza de date și cuvintele-cheie, consultați *Manual de utilizare HUDOC*.

---

\* Jurisprudența citată poate fi în una sau în ambele limbi oficiale (engleză și franceză) ale Curții și ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului. Dacă nu se specifică altfel, trimiterea este la o hotărâre pe fond, pronunțată de o Cameră a Curții. Abrevierea „(dec.)” arată că este vorba despre o decizie a Curții, iar „(MC)” că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră. Hotărârile pronunțate de o Cameră, care nu sunt definitive la data publicării prezentei actualizări, sunt marcate cu un asterisc (\*).

## Ghid privind art. 6 din Convenție – Dreptul la libertate și siguranță

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.

2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.

3. Orice acuzat are, mai ales, dreptul:

a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, despre natura și cauza acuzației aduse împotriva sa;

b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;

c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;

d) să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;

e) să fie asistat gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.”

## Cuvinte-cheie HUDOC

Procedură civilă (6) – Procedură penală (6) – Procedură administrativă (6) – Procedură constituțională (6) – Procedură disciplinară (6) – Procedură de executare (6) – Expulzare (6) – Extradare (6)

1. Drepturi și obligații cu caracter civil Hotărâre (6-1) – Contestare (6-1); Acuzație în materie penală (6-1): Hotărâre (6-1) – Acces la o instanță (6-1) – Proces echitabil (6-1): Procedură contradictorie (6-1); Egalitatea armelor (6-1); Asistență judiciară (6-1) – Ședință publică (6-1): Audiere (6-1); Acces interzis presei (6-1); Acces interzis publicului (6-1) – Necesari într-o societate democratică (6-1): Protecția moralei (6-1); Protecția ordinii publice (6-1); Siguranță națională (6-1); Protecția minorilor (6-1); Protecția vieții private a părților (6-1); Măsură considerată absolut necesară (6-1); Atingere adusă intereselor justiției (6-1) – Termen rezonabil (6-1) – Instanță independentă (6-1) – Instanță imparțială (6-1) – Instanță instituită de lege (6-1) – Hotărâre pronunțată public (6-1)

2. Acuzat de o infracțiune (6-2) – Prezumție de nevinovăție (6-2) – Vinovăție stabilită în temeiul legii (6-2)

3. Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

a) Informare despre natura și cauza acuzației (6-3-a) – Informare în termenul cel mai scurt (6-3-a) – Informare într-o limbă pe care o înțelege (6-3-a) – Informare în mod amănunțit (6-3-a)

b) Pregătirea apărării (6-3-b) – Timp necesar (6-3-b) – Înlesniri necesare (6-3-b) – Acces la dosar (6-3-b)

c) Apărare personală (6-3-c) – Asistența unui apărător (6-3-c) – Asistența unui apărător ales (6-3-c) – Mijloace insuficiente (6-3-c) – Avocat din oficiu (6-3-c) – Cerut de interesele justiției (6-3-c)

d) Martori (6-3-d) – Audierea martorilor (6-3-d) – Obținerea citării martorilor (6-3-d) – Aceleași condiții (6-3-d)

e) Asistența gratuită a unui interpret (6-3-e)

## I. Aspecte generale privind latura penală a art. 6

### A. Principii fundamentale

1. Principiul cheie care reglementează aplicarea art. 6 este echitatea (*Gregachević împotriva Croației*, 2012, pct. 49). Cu toate acestea, definirea unui proces echitabil nu se poate face în baza unei singure norme invariabile, ci trebuie să depindă de circumstanțele particulare ale fiecărei cauze [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 250].

2. În fiecare caz, principala preocupare a Curții o constituie evaluarea globală a procesului penal. Respectarea cerințelor unui proces echitabil trebuie să fie examinată în fiecare caz în parte, având în vedere evoluția procedurii în ansamblul ei, și nu pe baza unei analize izolate a unui aspect sau a unui incident particular. Cu toate acestea, nu se poate exclude posibilitatea ca un anumit factor să fie atât de decisiv încât să permită evaluarea echității procesului într-un stadiu de început al procedurii (*ibidem*, pct. 250). Astfel, de exemplu, în contextul evaluării procedurii de confirmare a rechizitoriului de către judecătorul de cameră preliminară, Curtea a subliniat că trebuie să ia în considerare procedura în ansamblul ei, evaluând modul în care judecătorul de cameră preliminară a soluționat cauza în lumina procesului desfășurat ulterior, atunci când stabilește dacă drepturile reclamantului au fost lezate. În cadrul acestei evaluări, trebuie să se determine dacă măsurile luate în cursul procedurii în fața judecătorului de cameră preliminară au slăbit poziția reclamantului într-o asemenea măsură încât toate etapele ulterioare ale procedurii au fost inechitabile (*Alexandru-Radu Luca împotriva României*, pct. 63).

3. În cazul în care a fost identificat un viciu de procedură, revine în primul rând instanțelor interne sarcina de a aprecia dacă acest viciu de procedură a fost remediat în cursul procedurii ulterioare, lipsa unei examinări în acest sens fiind, în sine, *prima facie*, incompatibilă cu cerințele unui proces echitabil în conformitate cu art. 6 din Convenție (*Mehmet Zeki Çelebi împotriva Turciei*, 2020, pct. 51). În plus, efectul cumulativ al mai multor vicii de procedură poate conduce la o încălcare a art. 6, chiar dacă fiecare viciu, luat separat, nu ar fi convins Curtea că procesul a fost inechitabil (*Mirilașvili împotriva Rusiei*, 2008, pct. 165).

4. Cerințele generale de echitate prevăzute la art. 6 se aplică tuturor proceselor penale, indiferent de tipul de infracțiune în cauză (a se vedea, de exemplu, *Negulescu împotriva României*, 2021, pct. 39-42, și *Buliga împotriva României*, 2021, pct. 41-44, privind procedura în cazul unor infracțiuni cu grad redus de pericol social). Cu toate acestea, atunci când se stabilește dacă procesul în ansamblu a fost echitabil, se poate lua în considerare importanța interesului public în ceea ce privește anchetarea și pedepsirea infracțiunii în cauză. În plus, art. 6 nu ar trebui să fie aplicat într-un mod care să pună dificultăți excesive în calea autorităților polițienești în luarea de măsuri eficiente de combatere a terorismului sau a altor infracțiuni grave, în conformitate cu sarcina acestora, decurgând din art. 2, 3 și 5 § 1 din Convenție, de a proteja dreptul la viață și dreptul la integritate fizică al cetățenilor. Totuși preocupările de interes general nu pot justifica măsuri care să stingă însăși esența dreptului la apărare al unui reclamant [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 252].

5. Cerințele unui proces echitabil sunt mai stricte în sfera laturii penale decât în cea a laturii civile a art. 6 [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 67; *Carmel Saliba împotriva Maltei*, 2016, pct. 67]. Cu toate acestea, garanțiile oferite de latura penală a art. 6 nu se vor aplica neapărat cu toată rigoarea lor în toate cauzele, în special în cele care nu aparțin categoriilor tradiționale de drept penal, cum ar fi procedurile de majorări fiscale [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 43; *Vegotex International S.A. împotriva Belgiei* (MC), 2022, pct. 76], infracțiunile minore prevăzute de legislația rutieră (*Marčan împotriva Croației*, 2014, pct. 37) sau impunerea unei amenzi administrative pentru furnizarea unui spațiu în vederea desfășurării prostituției (*Sancaklı împotriva Turciei*, 2018, pct. 43-52).

6. Art. 6 nu garantează dreptul de a nu fi urmărit penal (*Banca Internațională pentru Comerț și Dezvoltare AD și alții împotriva Bulgariei*, 2016, pct. 129). De asemenea, nu garantează un drept absolut de a obține o hotărâre judecătorească în ceea ce privește acuzațiile penale formulate împotriva unui reclamant, în special în cazul în care nu se produce niciun efect ireversibil fundamental asupra părților [*Kart împotriva Turciei* (MC), 2009, pct. 113].

7. În absența unor circumstanțe speciale, un capăt de cerere în cadrul art. 6 din Convenție este declarat inadmisibil ca prematur atunci când se referă la un proces penal pendinte în fața instanțelor interne (*Sperisen împotriva Elveției*, 2023, pct. 48). Nimeni nu poate pretinde că este victima unei încălcări a dreptului său la un proces echitabil în temeiul art. 6 din Convenție, încălcare care, conform reclamantului, a avut loc în cursul unei proceduri soluționate prin achitare sau clasare (*Hliustov împotriva Rusiei*, 2013, pct. 103; a se vedea, cu toate acestea, *Kerimoğlu împotriva Turciei*, 2022, pct. 44-57, cu privire la pierderea calității de victimă în urma achitării). Încetarea procesului penal împotriva unui reclamant îl privează pe acesta de calitatea de victimă pentru pretenziile încălcări ale drepturilor decurgând din art. 6 [*Batmaz împotriva Turciei*, 2014, pct. 36; a se vedea *Panju împotriva Belgiei (nr. 2)*, 2023, pct. 75, cu privire la durata procedurii; a se vedea, *a contrario*, *Irodoutou împotriva Ciprului*, 2023, pct. 63]. În plus, un reclamant nu se poate plânde de o încălcare a drepturilor sale în temeiul art. 6 dacă instanțele interne au aplicat doar o măsură care suspendă pronunțarea unei sancțiuni penale împotriva sa (*Kerman împotriva Turciei*, 2016, pct. 100-106).

8. În cele din urmă, trebuie remarcat faptul că un proces al unei persoane decedate contravine principiilor art. 6, deoarece, prin însăși natura sa, este incompatibil cu principiul egalității armelor și cu toate garanțiile unui proces echitabil. În plus, este de la sine înțeles că nu este posibil să pedesești o persoană decedată și, cel puțin în această măsură, procesul de justiție penală este blocat. Orice pedeapsă impusă unei persoane decedate încalcă demnitatea acesteia. În cele din urmă, un proces al unei persoane decedate contravine obiectului și scopului art. 6 din Convenție, precum și principiului bune-credințe și principiului eficacității inerente acestui articol (*Magnițki și alții împotriva Rusiei*, 2019, pct. 281; a se vedea și *Grădinar împotriva Moldovei*, 2008, pct. 90-104, cu privire la un proces desfășurat după decesul unui inculpat, în urma cererii soției acestuia pentru a obține confirmarea că soțul ei nu a comis infracțiunea, cerere pe care Curtea a examinat-o în temeiul laturii civile a art. 6).

9. Pe de altă parte, art. 6 nu interzice impunerea unei amenzi societății rezultate din fuziunea dintre societatea-mamă și filiala sa pentru o încălcare comisă de filială, în cazul în care activitatea principală este continuată de societatea-mamă [*Carrefour France împotriva Franței* (dec.), 2019].

## B. Renunțare

10. Curtea a statuat că nici litera, nici spiritul art. 6 din Convenție nu împiedică o persoană să renunțe de bunăvoie, în mod expres sau tacit, la garanțiile unui proces echitabil. Cu toate acestea, pentru a fi efectivă în sensul Convenției, o astfel de renunțare trebuie să fie stabilită într-un mod neechivoc și să fie însoțită de garanții minime proporționale cu importanța sa (*Pfeifer și Plankl împotriva Austriei*, 1992, pct. 37). În plus, nu trebuie să aducă atingere niciunui interes public important [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 73; *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 86; *Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 100].

11. Înainte de a se putea spune că un inculpat a renunțat în mod implicit, prin comportamentul său, la un drept important prevăzut la art. 6 din Convenție, trebuie să se demonstreze că acesta ar fi putut prevedea în mod rezonabil consecințele comportamentului său [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 74; *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 87]. Astfel, de exemplu, Curtea a hotărât că reclamantii care au acceptat în mod voluntar și în deplină cunoștință de cauză să fie judecați în cadrul unei proceduri sumare, care presupunea anumite avantaje pentru apărare, au renunțat în mod neechivoc la dreptul lor la garanțiile prevăzute de art. 6, care au fost excluse în cadrul procedurii în cauză (audierea martorilor în faza de apel) (*Di Martino și Molinari împotriva Italiei*, 2021, pct. 33-40).



12. În mod similar, Curtea a considerat că un reclamant care, pe o perioadă de unsprezece luni, până la pledoariile de încheiere a unui proces în apel, a refuzat în mod repetat să ia parte la procedură prin videoconferință (care era, în aceste condiții, o formă legitimă de participare la procedură), a renunțat la dreptul de a fi audiat în propria cauză (*Dijkhuizen împotriva Țărilor de Jos*, 2021, pct. 60).

13. Unele garanții decurgând din art. 6, cum ar fi dreptul la un avocat, fiind un drept fundamental printre cele care constituie noțiunea de proces echitabil și care asigură caracterul efectiv al celorlalte garanții enunțate la art. 6 din Convenție, necesită protecția specială a standardului de „renunțare conștientă și inteligentă” stabilit în jurisprudența Curții [*Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 101; *Pišcialnikov împotriva Rusiei*, 2009, pct. 77-79].<sup>1</sup> Acest lucru nu înseamnă totuși că un reclamant trebuie să fie însoțit de un avocat pentru a renunța în mod valabil la dreptul său de a avea acces la un avocat (*Fariz Ahmadov împotriva Azerbaidjanului*, 2021, pct. 50-55).

14. De asemenea, renunțarea la dreptul de a audia un martor, un drept fundamental printre cele enumerate la art. 6 § 3 care constituie noțiunea de proces echitabil, trebuie să fie strict conformă cu standardele privind renunțarea extrase din jurisprudența Curții [*Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 118].

## II. Domeniu de aplicare. Noțiunea de „acuzatie în materie penală”

### Art. 6 § 1 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. [...]”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Procedură penală (6) – Procedură administrativă (6) – Procedură constituțională (6) – Procedură disciplinară (6) – Procedură de executare (6) – Expulzare (6) – Extrădare (6)

Acuzație în materie penală (6-1): Hotărâre (6-1)

### A. Principii generale

15. Conceptul „acuzatie în materie penală” are o semnificație „autonomă”, independentă de clasificările utilizate de sistemele juridice naționale ale statelor membre [*Blohin împotriva Rusiei* (MC), 2016, pct. 179; *Adolf împotriva Austriei*, 1982, pct. 30]. Acest lucru este valabil atât pentru determinarea naturii „penale” a acuzației, cât și pentru momentul din care există o astfel de „acuzatie”.

16. Jurisprudența consacrată a Curții stabilește trei criterii, cunoscute în mod curent sub numele de „criteriile Engel”, care trebuie luate în considerare pentru a stabili dacă a existat sau nu o „acuzatie în materie penală”. Primul este încadrarea juridică a infracțiunii în dreptul național, al doilea este însăși natura infracțiunii, iar al treilea este gradul de gravitate a pedepsei pe care riscă să o suporte persoana în cauză [*Grosam împotriva Republicii Cehe* (MC), 2023, pct. 113]. Aceste criterii sunt examinate în detaliu în continuare.

---

1. A se vedea secțiunea Asistența juridică.

17. Prin utilizarea termenilor „acuzatie în materie penală” și „acuzat de o infracțiune”, cele trei alineate ale art. 6 se referă la situații identice. Prin urmare, criteriul de aplicabilitate a art. 6 sub latura sa penală va fi același pentru cele trei alineate.

## 1. Existența unei „acuzatii”

18. Noțiunea de „acuzatie” trebuie să fie înțeleasă în sensul Convenției. Curtea optează pentru o concepție „materială” și nu „formală” a „acuzatiei” prevăzută de art. 6 (*Deweer împotriva Belgiei*, 1980, pct. 44). Astfel, acuzația poate fi definită ca fiind „notificarea oficială, din partea autorității competente, a suspiciunii de a fi săvârșit o infracțiune”, idee care corespunde, de asemenea, noțiunii de „urmări importante asupra situației” suspectului [*ibidem*, pct. 42 și 46; *Eckle împotriva Germaniei*, 1982, pct. 73, și, de asemenea, *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 249; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 110].

19. Curtea a hotărât că o persoană arestată sub suspiciunea de a fi comis o infracțiune (*Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*, 2000, pct. 42; *Brusco împotriva Franței*, 2010, pct. 47-50), un suspect interogat cu privire la implicarea sa în fapte care constituie o infracțiune (*Aleksandr Zaichenko împotriva Rusiei*, 2010, pct. 41-43; *Iankov și alții împotriva Bulgariei*, 2010, pct. 23; *Schmid-Laffer împotriva Elveției*, 2015, pct. 30-31) și o persoană care a fost interogată în legătură cu presupusa sa implicare într-o infracțiune (*Stirmanov împotriva Rusiei*, 2019, pct. 39), indiferent de faptul că a fost tratată în mod oficial ca martor (*Kalēja împotriva Letoniei*, 2017, pct. 36-41) precum și o persoană care a fost acuzată în mod oficial de săvârșirea unei infracțiuni în conformitate cu procedura stabilită în dreptul intern [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 66; *Pedersen și Baadsgaard împotriva Danemarcei* (MC), 2004, pct. 44] pot fi toate considerate ca fiind „acuzate de o infracțiune” și pot beneficia de protecția art. 6 din Convenție. Pe de altă parte, o persoană interogată în cadrul unui control la frontieră, atâ timp cât nu era necesar să se stabilească existența unei suspiciuni rezonabile că ar fi comis o infracțiune, nu a fost considerată ca făcând obiectul unei acuzații în materie penală (*Beghal împotriva Regatului Unit*, 2019, pct. 121). În *Sassi și Benchellali împotriva Franței*, 2021, pct. 70-78, privind declarațiile date de reclamantii unor autorități franceze în baza americană de la Guantánamo, Curtea nu a considerat că interogatoriul, fără legătură cu procedura judiciară, în cadrul unor misiuni administrative cu scopul de a identifica deținuții și de a culege informații, și nu în scopul de a strânge probe privind săvârșirea unei presupuse infracțiuni, se analizează ca o acuzație în materie penală.

20. În *Deweer împotriva Belgiei*, 1980 (pct. 41-47), o scrisoare trimisă de procuror prin care reclamantul era notificat cu privire la închiderea unității sale comerciale și prin care i se solicita plata unei sume de bani cu titlu de înțelegere pentru a evita urmărirea penală se analizează ca existența unei „acuzatii în materie penală” care declanșează aplicabilitatea art. 6 din Convenție.

21. În mod similar, în *Blaj împotriva României*, 2014 (pct. 73-74), Curtea a examinat contextul în care au fost luate măsuri împotriva reclamantului care fusese prins în flagrant de luare de mită. Pentru Curte, prelevarea de probe criminalistice de la locul faptei și de pe corpul reclamantului, precum și solicitarea ca acesta să deschidă un plic în biroul său sugerează că autoritățile l-au tratat pe reclamant ca pe un suspect. În aceste circumstanțe, informațiile comunicate reclamantului în timpul interogatoriului care a urmat au avut în mod implicit și substanțial repercusiuni asupra situației sale, declanșând aplicabilitatea art. 6.

## 2. Natura „penală” a unei acuzații

22. În ceea ce privește noțiunea autonomă „penală”, Convenția nu se opune orientării către „depenalizare” în cadrul statelor contractante. Cu toate acestea, infracțiunile încadrate printre infracțiunile „reglementare” în urma depenalizării pot intra sub incidența noțiunii autonome de infracțiune „penală”. A lăsa statelor puterea de a exclude aceste infracțiuni ar putea conduce la rezultate incompatibile cu obiectul și scopul Convenției (*Öztürk împotriva Germaniei*, 1984, pct. 49).

23. În plus, Curtea a hotărât statelor le este permis de către Convenție, în exercitarea funcției lor de gardieni ai interesului public, să mențină sau să stabilească o distincție între dreptul penal și dreptul disciplinar și să traseze o linie de demarcație, dar numai în anumite condiții. Convenția lasă statelor libertatea de a desemna ca infracțiune o acțiune sau o omisiune care nu constituie exercitarea normală a unuia dintre drepturile pe care le protejează. O astfel de alegere, care are ca efect aplicarea art. 6 și 7, scapă, în principiu, controlului Curții. La rândul său, alegerea inversă este supusă unor norme mai stricte. Dacă statele contractante ar putea, după propria marjă discreționară, să încadreze o infracțiune ca fiind disciplinară în loc de penală sau să îl sancționeze pe autorul unei infracțiuni „mixte” mai degrabă pe plan disciplinar decât pe plan penal, funcționarea clauzelor fundamentale ale art. 6 și 7 ar fi subordonată voinței lor suverane. O latitudine atât de extinsă ar putea duce la rezultate incompatibile cu scopul și obiectul Convenției. Prin urmare, Curtea are competența, în temeiul art. 6, de a se asigura că sancțiunea disciplinară nu aduce atingere în mod necorespunzător sferei penale [*Gestur Jónsson și Ragnar Halldór Hall împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 76].

24. Punctul de plecare în examinarea aplicabilității laturii penale a art. 6 din Convenție rezidă în criteriile enunțate în cauza *Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1976 (pct. 82-83):

1. încadrarea în dreptul intern;
2. natura infracțiunii;
3. gravitatea pedepsei pe care persoana în cauză riscă să o primească.

25. Primul criteriu are o pondere relativă și nu servește decât ca punct de plecare. Ceea ce este decisiv este dacă dreptul intern încadrează sau nu o faptă prevăzută de legea penală ca infracțiune. În lipsa unei astfel de încadrări, Curtea va lua în considerare ceea ce se află dincolo de încadrarea națională, examinând realitatea substanțială a procedurii respective [*Gestur Jónsson și Ragnar Halldór Hall împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 85 și 77-78].

26. Pentru examinarea celui de-al doilea criteriu, care este considerat ca fiind mai important [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 38], următorii factori pot fi luați în considerare:

- dacă norma juridică în cauză se adresează exclusiv unui grup specific sau se impune tuturor prin natura ei (*Bendenoun împotriva Franței*, 1994, pct. 47);
- dacă procedura este declanșată de o autoritate publică în temeiul unor atribuții legale de execuție (*Benham împotriva Regatului Unit*, 1996, pct. 56);
- dacă norma juridică are o funcție represivă sau disuasivă (*Öztürk împotriva Germaniei*, 1984, pct. 53; *Bendenoun împotriva Franței*, 1994, pct. 47);
- dacă norma juridică urmărește să apere interesele generale ale societății protejate în general de dreptul penal (*Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 42);
- dacă o condamnare la orice tip de pedeapsă depinde de constatarea vinovăției (*Benham împotriva Regatului Unit*, 1996, pct. 56);
- modul în care proceduri comparabile sunt clasificate în alte state membre ale Consiliului Europei (*Öztürk împotriva Germaniei*, 1984, pct. 53).

27. Al treilea criteriu este determinat prin referire la pedeapsa maximă posibilă prevăzută de legislația aplicabilă (*Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 72; *Demicoli împotriva Maltei*, 1991, pct. 34).

28. Al doilea și al treilea criteriu, enunțate în *Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1976, sunt alternative și nu neapărat cumulative: pentru ca art. 6 să fie aplicabil este suficient ca infracțiunea în cauză să fie, prin natura ei, considerată ca fiind „penală” din punct de vedere al Convenției sau ca infracțiunea să facă persoană pasibilă de o sancțiune care, prin natura ei și prin gradul de gravitate, intră, în general, în sfera „penală” (*Lutz împotriva Germaniei*, 1987, pct. 55; *Öztürk împotriva Germaniei*, 1984, pct. 54). Faptul că o infracțiune nu este pedepsită cu închisoarea nu este decisiv în

sine, deoarece caracterul relativ diminuat nu poate elibera o infracțiune de caracterul ei penal intrinsec (*ibidem*, pct. 53; *Nicoleta Gheorghe împotriva României*, 2012, pct. 26).

O abordare cumulativă poate totuși fi adoptată atunci când o analiză distinctă a fiecărui criteriu nu permite să se ajungă la o concluzie clară cu privire la existența unei acuzații în materie penală (*Bendenoun împotriva Franței*, 1994, pct. 47).

## B. Aplicarea principiilor generale

### 1. Proceduri disciplinare

29. Infracțiunile la disciplina militară, care implică trimiterea într-o unitate disciplinară pentru o perioadă de câteva luni, intră sub incidența aspectului penal al art. 6 din Convenție (*Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1976, pct. 85). În schimb, pedepsele militare cu privire de libertate timp de două zile au fost considerate având o durată prea scurtă pentru a intra în sfera „dreptului penal” (*ibidem*).

30. În ceea ce privește procedurile în materie de disciplină profesională, în *Albert și Le Compte împotriva Belgiei*, 1983 (pct. 30), Curtea a considerat inutil să se pronunțe în domeniu, concluzionând că procedura intră sub incidența sferei civile. Cu toate acestea, a subliniat că cele două aspecte, civil și penal, ale art. 6 nu se exclud în mod necesar reciproc (*ibidem*). În schimb, a considerat că aspectul penal al art. 6 nu se aplică procedurii disciplinare desfășurate în fața unei comisii a unei federații sportive (*Ali Rıza și alții împotriva Turciei*, 2020, pct. 154).

31. În *Müller-Hartburg împotriva Austriei*, 2013 (pct. 42-49), care se referea la o procedură disciplinară împotriva unui avocat, Curtea nu a considerat că este aplicabil aspectul penal al art. 6. A reținut faptul că dispoziția disciplinară aplicabilă nu se adresa *erga omnes*, ci membrilor unui grup profesional cu un statut special și că era menită să asigure respectarea de către membrii baroului a normelor specifice care reglementează conduita lor profesională. Prin urmare, cauza nu prezenta elemente de natură penală, ci mai degrabă de natură disciplinară. În plus, privarea de libertate nu a reprezentat un risc pentru reclamant, iar amenda pe care putea să o primească, deși atingea o valoare care putea fi considerată punitivă, nu era în sine suficientă pentru a califica măsura drept penală. Același lucru a fost valabil și pentru sancțiunea de radiere a reclamantului din tabloul avocaților, care nu a avut în mod necesar un efect permanent și nu a făcut ca acuzațiile să aibă o natură „penală”.

32. În ceea ce privește procedurile disciplinare care au dus la pensionarea din oficiu sau concedierea unui funcționar, Curtea nu a recunoscut caracterul „penal” în sensul art. 6, în măsura în care autoritățile și-au menținut decizia într-un domeniu pur administrativ sau social [*Moulet împotriva Franței* (dec.), 2007; *Trubić împotriva Croației* (dec.), 2012, pct. 26; *Pişkin împotriva Turciei*, 2020, pct. 105-109; *Čivinskaitė împotriva Lituaniei*, 2020, pct. 98-99]. Aceasta a exclus, de asemenea, din sfera aspectului penal al art. 6 un litigiu legat de concedierea unui ofițer din cadrul armatei pentru acte de indisciplină [*Suküt împotriva Turciei* (dec.), 2007], precum și procedura disciplinară militară pentru impunerea unei interdicții de promovare și a unei reduceri salariale [*R.S. împotriva Germaniei* (dec.), 2017, pct. 33].

33. De asemenea, Curtea a hotărât că procedurile privind demiterea unui executor judecătoresc (*Bayer împotriva Germaniei*, 2009, pct. 37) și a unui judecător (*Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, 2013, pct. 93-95; *Kamenos împotriva Ciprului*, 2017, pct. 51-53) nu au implicat o decizie asupra unei „acuzații în materie penală” și, prin urmare, art. 6 nu era aplicabil sub aspect penal. În mod similar, o procedură disciplinară împotriva unui judecător în cazul în care miza o reprezenta impunerea unei amenzi substanțiale nu echivala cu stabilirea unei „acuzații în materie penală” [*Ramos Nunes de Carvalho e Sá împotriva Portugaliei* (MC), 2018, pct. 124-128]. În mod similar, în contextul revocării unui judecător ca urmare a unei proceduri de evaluare, Curtea nu a considerat că se aplică latura

penală a art. 6, în pofida faptului că revocarea presupune o interdicție permanentă de reintegrare în magistratură (*Xhoxhaj împotriva Albaniei*, 2021, pct. 245).

34. Ținând „seama în mod corespunzător” de condițiile din penitenciar și de regimul disciplinar special din închisori, art. 6 este aplicabil infracțiunilor de disciplină a penitenciarelor, având în vedere natura acuzațiilor, precum și natura și gravitatea pedepselor [patruzeci de zile de detenție suplimentară, respectiv șapte zile de detenție în cauza *Ezeh și Connors împotriva Regatului Unit* (MC), 2003, pct. 82; a se vedea, *a contrario*, *Štitić împotriva Croației*, 2007, pct. 51-63]. Cu toate acestea, contenciosul penitenciar ca atare nu intră, în principiu, în sfera laturii penale a art. 6 [*Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), 2012, pct. 85]. Astfel, de exemplu, plasarea unui deținut într-un sector cu un nivel ridicat de supraveghere nu are legătură cu temeinicia unei acuzații în materie penală; accesul la o instanță pentru contestarea unei astfel de măsuri și restrângerile care ar putea-o însoți trebuie analizate din perspectiva aspectului civil al art. 6 § 1 [*Enea împotriva Italiei* (MC), 2009, pct. 98].

35. Măsurile dispuse de o instanță în temeiul normelor care sancționează comportamentele neadecvate în cursul ședinței de judecată (sfidarea instanței) sunt considerate ca nefăcând parte din sfera de aplicare a art. 6, deoarece aparțin mai degrabă de sfera exercitării competențelor disciplinare (*Ravnsborg împotriva Suediei*, 1994, pct. 34; *Putz împotriva Austriei*, 1996, pct. 33-37). Cu toate acestea, natura infracțiunii și severitatea pedepsei aplicate pot duce la aplicarea art. 6 în cazul unei condamnări pentru ultraj adus instanței (*Mariusz Lewandowski împotriva Poloniei*, 2012, pct. 29-31, cu privire la plasarea unui deținut la izolare), în special dacă este inclusă de dreptul intern în categoria condamnărilor penale [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 61-64, unde referirea se face la o pedeapsă de cinci zile de închisoare].

36. În *Gestur Jónsson și Ragnar Halldór Hall împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 84-98, Curtea a constatat, în ceea ce privește primul și al doilea criteriu *Engel*, că nu s-a demonstrat că infracțiunea de ultraj adus instanței a fost calificată drept „penală” în dreptul intern și nici nu era clar, în pofida gravității încălcării obligațiilor profesionale în cauză, dacă natura infracțiunii comisă de reclamant era de natură penală sau disciplinară. În ceea ce privește cel de-al treilea criteriu *Engel*, și anume gravitatea sancțiunii, Curtea a precizat că absența unei limite legale superioare a cuantumului amenzii nu este, în sine, determinantă în ceea ce privește aplicabilitatea laturii penale a art. 6. În acest sens, Curtea a observat, în special, că amenziile în cauză nu puteau fi transformate într-o privare de libertate în caz de neplată, spre deosebire de alte cauze relevante, că amenziile nu fuseseră înscrise în cazierul judiciar al reclamantilor și că valoarea amenzii nu fusese excesivă.

37. În ceea ce privește ultrajul adus Parlamentului, Curtea a stabilit o distincție între atribuțiile unui organ legislativ de a adopta propriile proceduri în materie de atingeri aduse privilegiilor membrilor săi, pe de o parte, și competența extinsă de a sancționa terții pentru fapte comise altundeva, pe de altă parte. Cele dintâi pot fi considerate competențe disciplinare prin natura lor, în timp ce Curtea le consideră pe cele din urmă ca fiind competențe de natură penală, ținând seama de aplicarea generală și de severitatea pedepsei eventuale care ar putea fi aplicată (pedeapsa cu închisoarea pe o durată de cel mult 60 de zile, precum și amendă, în cauza *Demicoli împotriva Maltei*, 1991, pct. 32).

## 2. Proceduri administrative, fiscale, vamale și în materia dreptului concurenței, precum și alte proceduri speciale

38. Următoarele infracțiuni administrative pot intra sub incidența aspectului penal al art. 6:

- infracțiuni privind circulația pe drumurile publice, pedepsite cu amenda, restricții privind permisul de conducere, precum aplicarea unor puncte de penalizare sau suspendarea sau anularea permisului de conducere [*Lutz împotriva Germaniei*, 1987, pct. 182; *Schmautzer împotriva Austriei*, 1995; *Malige împotriva Franței*, 1998; *Marčan împotriva Croației*, 2014, pct. 33; *Igor Pascari împotriva Republicii Moldova*, 2016, pct. 20-23; *a contrario*, *Matijašić împotriva Croației* (dec.), 2021];



- contravenții pentru litigii de vecinătate sau tulburarea ordinii publice [*Lauko împotriva Slovaciei*, 1998; *Nicoleta Gheorghe împotriva României*, 2012, pct. 25-26; *Şimşek, Andiç şi Boğatekin împotriva Turciei* (dec.), 2020, cauză declarată inadmisibilă de către Curte pentru lipsa unui prejudiciu important];
- infracțiuni privind regimul de securitate socială (*Hüseyin Turan împotriva Turciei*, 2008, pct. 18-21, pentru lipsa declarației de angajare, în ciuda amenzii reduse prevăzute);
- infracțiunea administrativă de promovare și difuzare materiale care susțin ura etnică, sancționată cu avertisment administrativ și confiscarea publicației în cauză (*Balsytė-Lideikienė împotriva Lituaniei*, 2008, pct. 61);
- infracțiune administrativă legată de desfășurarea unei adunări publice (*Kasparov și alții împotriva Rusiei*, 2013, pct. 39-45; *Mihailova împotriva Rusiei*, 2015, pct. 50-75).

39. Art. 6 nu se aplică procedurilor fiscale obișnuite, care nu au, în mod normal, o „conotație penală” [*Ferrazzini împotriva Italiei* (MC), 2001, pct. 20]. Cu toate acestea, s-a considerat că art. 6 se aplică procedurilor de majorări fiscale [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 38; *Steininger împotriva Austriei*, 2012, pct. 34-37; *Chap Ltd împotriva Armeniei*, 2017, pct. 36; *Melgarejo Martinez de Abellanosa împotriva Spaniei*, 2021, pct. 25].

40. S-a considerat că art. 6 este aplicabil procedurilor privind majorările de impozit sau altor penalități fiscale, pe baza următoarelor elemente:

- legea care instituia sancțiuni se aplica tuturor cetățenilor în calitate de contribuabili;
- majorarea nu avea ca scop să constituie o reparație pecuniară a prejudiciului cauzat, ci, în esență, să sancționeze pentru a preveni repetarea infracțiunii;
- majorarea a fost impusă în temeiul unei norme generale al cărei scop era atât disuasiv, cât și represiv;
- majorarea era una de ordin considerabil [*Bendenoun împotriva Franței*, 1994; *a contrario*, a se vedea dobânda pentru întârziere în cauza *Mieg de Boofzheim împotriva Franței* (dec.), 2002].

Natura penală a infracțiunii poate fi suficientă pentru ca art. 6 să fie aplicabil, în ciuda valorii scăzute a majorării impozitului [10% din datoria fiscală recuperată, în cauza *Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 38).

41. Aplicabilitatea laturii penale a art. 6 în cazul majorărilor fiscale poate avea implicații pentru alte proceduri fiscale conexe care, în sine, nu intră în domeniul de aplicare a acestei dispoziții. Curtea a explicat că poate fi deosebit de dificil să se facă distincția între aspectele procedurii referitoare la „acuză în materie penală” și cele care privesc alte aspecte. În consecință, examinarea procedurii în legătură cu majorarea fiscală poate impune în mod inevitabil Curții să ia în considerare acele aspecte ale procedurii care privesc alte aspecte fiscale [*Vegotex International S.A. împotriva Belgiei* (MC), 2022, pct. 71-74].

42. Sub aspect penal, art. 6 a fost considerat aplicabil dreptului vamal (*Salabiaku împotriva Franței*, 1988) pedepselor aplicate de o instanță competentă în materie de disciplină bugetară și financiară (*Guisset împotriva Franței*, 2000) precum și anumitor autorități administrative competente în drept economic, drept financiar și dreptul concurenței [*Lilly France S.A. împotriva Franței* (dec.), 2002; *Dubus S.A. împotriva Franței*, 2009; *A. Menarini Diagnostics S.r.l. împotriva Italiei*, 2011; *Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 45-46; *a contrario*, *Prina împotriva României* (dec.), 2020), inclusiv manipularea pieței (*Grande Stevens și alții împotriva Italiei*, 2014, pct. 94-101).

43. În cauza *Blohin împotriva Rusiei* (MC), 2016 (pct. 179-182), Curtea a constatat că art. 6 este aplicabil în procedura de plasare a unui minor într-un centru de detenție temporară pentru infractori minori. A luat în considerare natura, durata și modalitatea de executare a privării de libertate care ar fi putut fi impusă reclamantului și care a fost impusă în realitate. Curtea a subliniat că privarea de

libertate a reclamantului a creat prezumția că procedura împotriva sa era „penală” în sensul art. 6 și că o astfel de prezumție putea fi răsturnată numai în circumstanțe cu totul excepționale și numai dacă privarea de libertate putea fi considerată ca determinând un „prejudiciu important”, având în vedere natura, durata sau modul său de executare. În cazul în speță, nu au existat astfel de circumstanțe excepționale care să poată răsturna prezumția respectivă.

44. În unele cazuri, latura penală a art. 6 poate fi aplicabilă procedurilor de plasare a infractorilor cu tulburări mintale într-un spital de psihiatrie. Aceasta va depinde de caracteristicile speciale ale procedurilor interne și de modul în care acestea funcționează în practică [*Kerr împotriva Regatului Unit* (dec), 2003, și *Antoine împotriva Regatului Unit* (dec.), 2003, în cazul în care latura penală nu se aplică; a se vedea, *a contrario*, *Valerii Lopata împotriva Rusiei*, 2012, pct. 120; *Vasenin împotriva Rusiei*, 2016, pct. 130; *Hodžić împotriva Croației*, 2019, pct. 48-51; *Gaggi împotriva Austriei*, 2022, în cazul în care latura penală se aplică).

45. În cauza *Tuleya împotriva Poloniei*, 2023, pct. 280-300, în contextul specific al independenței judiciare în legătură cu ridicarea imunității unui judecător, Curtea a constatat că, deși reclamantul nu fusese încă inculpat în mod oficial în cadrul procesului penal inițiat în baza unei suspiciuni, în urma unei rezoluții a instanței disciplinare relevante de ridicare a imunității sale, situația reclamantului a fost afectată în mod substanțial de acțiunile întreprinse de autorități ca urmare a suspiciunii respective, ceea ce a dus la aplicarea laturii penale a art. 6 § 1.

46. În cele din urmă, latura penală a art. 6 nu se aplică în cazul urmăririi penale private. Dreptul de a obține urmărirea penală sau condamnarea unor terți pentru comiterea unei infracțiuni nu poate fi admis în sine: acesta trebuie să fie indisociabil de exercitarea de către victimă a unei acțiuni civile, prevăzută de dreptul intern, chiar și numai pentru a obține o reparație simbolică sau pentru a proteja un drept civil, cum ar fi dreptul de a se bucura de „bună reputație” [*Perez împotriva Franței* (MC), 2004, pct. 70; *Arlewin împotriva Suediei*, 2016, pct. 51-52].

### 3. Aspecte politice

47. Art. 6 a fost considerat inaplicabil, sub aspect penal, în proceduri privind sancțiuni electorale (*Pierre-Bloch împotriva Franței*, 1997, pct. 53-60); la dizolvarea partidelor politice [*Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei* (dec.), 2000]; la comisii de anchetă parlamentară [*Montera împotriva Italiei* (dec.), 2002]; la constatarea publică a unui conflict de interese în cazul unui deputat ales în Parlament [*Cătănciu împotriva României* (dec.), 2018, pct. 38-41]; la procedura de punere sub acuzare a Președintelui Republicii pentru o încălcare gravă a Constituției [*Paksas împotriva Lituaniei* (MC), 2011, pct. 66-67; a se vedea, *a contrario*, *Haarde împotriva Islandei*, 2017, privind procesul unui fost prim ministru în fața instanței supreme islandeze). De asemenea, Curtea a constatat că interdicția de a candida la alegeri și destituirea din funcția aleasă ca urmare a condamnării pentru corupție și abuz de putere nu este echivalentă cu sancțiunile penale [*Galan împotriva Italiei* (dec.), 2021, pct. 80-96].

48. În ceea ce privește procedura de lustrare, Curtea a concluzionat că predominanța aspectelor cu conotații penale (natura infracțiunii – falsă declarație de lustrare – natura și gravitatea pedepsei – interdicția de exercitare a anumitor profesii pentru o perioadă lungă) poate plasa aceste proceduri sub incidența laturii penale a art. 6 din Convenție [*Matyjek împotriva Poloniei* (dec.), 2007; *a contrario*, a se vedea *Sidabras și Diautas împotriva Lituaniei* (dec.), 2003, și *Poliah și alții împotriva Ucrainei*, 2019, pct. 56-59].

### 4. Expulzare și extrădare

49. Procedurile legate de expulzarea străinilor nu intră sub incidența laturii penale a art. 6, în ciuda faptului că acestea pot fi inițiate în cadrul unor procese penale [*Maaouia împotriva Franței* (MC), 2000, pct. 39]. Aceeași abordare exclusivă se aplică procedurilor de extrădare [*Peñafiel Salgado împotriva*

*Spaniei* (dec.), 2002] sau procedurilor privind mandatul de arestare european [*Monedero Angora împotriva Spaniei* (dec.), 2008].

50. Pe altă parte însă, înlocuirea unei pedepse cu închisoarea cu o expulzare asociată cu interzicerea intrării pe teritoriul țării pe o durată de zece ani poate fi considerată o pedeapsă de același tip cu cea stabilită în momentul condamnării inițiale (*Gurguchiani împotriva Spaniei*, 2009, pct. 40 și 47-48).

## 5. Diferite etape ale procedurilor penale, proceduri conexe și căi de atac ulterioare

51. Măsurile adoptate pentru a împiedica tulburările sau actele infracționale nu sunt acoperite de garanțiile oferite de art. 6 [*Raimondo împotriva Italiei*, 1994, pct. 43 și *De Tommaso împotriva Italiei* (MC), 2017, pct. 143, pentru supravegherea specială a poliției; *R. împotriva Regatului Unit* (dec.), pentru avertismentul acordat de poliție unui minor care a comis atentate la pudoare asupra unor fete din școala sa].

52. În ceea ce privește faza prealabilă procesului (ancheta, instrumentarea cazului), Curtea consideră procedurile penale ca un întreg (*Dvorski împotriva Croației*, 2015, pct. 76). În consecință, anumite condiții impuse de art. 6, precum termenul rezonabil sau dreptul la apărare, pot fi de asemenea relevante la acest stadiu al procedurii, în măsura în care echitatea procesului poate fi grav încălcată prin nerespectarea inițială a acestor condiții impuse (*Imbrioscia împotriva Elveției*, 1993, pct. 36). Dacă judecătorul de instrucție nu a fost chemat să se pronunțe cu privire la temeinicia unei „acuzății în materie penală”, actele pe care le îndeplinește au o influență directă asupra desfășurării și echității procedurii ulterioare, inclusiv asupra procesului propriu-zis. Prin urmare, art. 6 § 1 poate fi considerat aplicabil procedurii de instrumentare a cazului desfășurate de un judecător de instrucție, chiar dacă e posibil ca anumite garanții procedurale prevăzute de art. 6 § 1 să nu se aplice (*Vera Fernández-Huidobro împotriva Spaniei*, 2010, pct. 108-114).

53. Art. 6 § 1 se aplică de la un capăt al altul al procedurii în vederea stabilirii temeiniciei oricărei „acuzății în materie penală”, inclusiv în faza de individualizare a pedepsei (de exemplu, procedurile de confiscare care permit instanțelor naționale să stabilească cuantumul la care trebuia fixată decizia de confiscare, în cauza *Phillips împotriva Regatului Unit*, 2001, pct. 39; a se vedea și *Aleksandr Dementiev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 23-26, privind stabilirea pedepsei cumulate care implică transformarea perioadei de muncă în folosul comunității în pedeapsa cu închisoarea). În cazul în care decizia unei „acuzății în materie penală” dobândește autoritate de lucru judecat, dar, cu toate acestea, cauza continuă în vederea stabilirii unei eventuale răspunderi civile legate de săvârșirea unei infracțiuni, latura civilă se aplică procedurii ulterioare, chiar dacă aceasta se desfășoară în fața unei instanțe penale (*Rocella împotriva Italiei*, 2023, pct. 31-36).

54. Art. 6 este aplicabil, de asemenea, pe latura penală, unui proces care implică demolarea unei case construite fără autorizație, măsura demolării putând fi calificată ca „pedeapsă” în sensul Convenției (*Hamer împotriva Belgiei*, 2007, pct. 60). Totuși, acesta nu se aplică unei proceduri care are ca obiect modificarea condamnării inițiale cu noul cod penal mai favorabil (*Nurmagomedov împotriva Rusiei*, 2007, pct. 50), deși se poate aplica procedurii de rectificare a unei sentințe, în cazul în care aceasta afectează durata totală a pedepsei cu închisoarea a reclamantului (*Kereselidze împotriva Georgiei*, 2019, pct. 32-33).

55. Procedurile privind executarea pedepselor – precum procedura solicitării amnistiei [*Montcornet de Caumont împotriva Franței* (dec.), 2003], procedura de liberare condiționată (*A. împotriva Austriei*, decizia Comisiei din 7 mai 1990), procedurile de transfer în temeiul Convenției privind transferul persoanelor condamnate [*Szabó împotriva Suediei* (dec.), 2006, dar a se vedea, a contrario, *Buijen împotriva Germaniei*, 2010, pct. 40-45] – sau procedura de *exequatur* privind o decizie de confiscare pronunțată de o instanță străină [*Saccoccia împotriva Austriei* (dec.), 2007] nu intră sub incidența sferei penale de aplicare a art. 6.



56. În principiu, măsurile de confiscare care aduc atingere drepturilor de proprietate ale unor terți, în absența unei proceduri penale împotriva acestora din urmă, nu sunt echivalente cu „stabilirea temeiniciei unei acuzații în materie penală” (*Air Canada împotriva Regatului Unit*, 1995, pct. 54, în ceea ce privește sechestrarea unui avion; *AGOSI împotriva Regatului Unit*, 1986, pct. 65-66, în ceea ce privește confiscarea unor monede de aur). Aceste măsuri intră mai degrabă sub incidența laturii civile a art. 6 (*Silickienė împotriva Lituaniei*, 2012, pct. 45-46).

57. Latura penală a art. 6 § 1 nu se aplică procedurilor referitoare la cheltuielile de judecată aferente proceselor penale. În cadrul acestor proceduri, se poate aplica latura penală a art. 6 § 1 [*Jakutavičius împotriva Lituaniei*,\* 2024, pct. 55-60; a se vedea și *Rousounidou împotriva Ciprului* (dec.), 2023, pct. 26-28, unde art. 6 § 1 nu este aplicabil din cauza faptului că legislația relevantă internă nu a prevăzut dreptul respectiv].

58. Garanțiile oferite de art. 6 se aplică, în principiu, recursului în casație [*Meftah și alții împotriva Franței* (MC), 2002, pct. 40] și procedurilor constituționale [*Gast și Popp împotriva Germaniei*, 2000, pct. 65-66; *Caldas Ramírez de Arrellano împotriva Spaniei* (dec.), 2003; *Üçdağ împotriva Turciei*, 2021, pct. 29] atunci când aceste instanțe reprezintă o etapă ulterioară a procesului penal corespunzător și atunci când rezultatele lor pot fi decisive pentru persoanele condamnate.

59. În sfârșit, art. 6 nu se aplică unei proceduri care vizează căi de atac extraordinare, cum ar fi redeschiderea unui proces. Raționamentul Curții este că o persoană a cărei condamnare a devenit definitivă și care solicită redeschiderea cauzei sale nu este „acuzată de o infracțiune” în sensul articolului menționat [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 60-61; *Fischer împotriva Austriei* (dec.), 2003]. Doar noile proceduri, după autorizarea redeschiderii procesului, pot fi considerate ca determinante la stabilirea temeiniciei unei acuzații în materie penală (*Löffler împotriva Austriei*, 2000, pct. 18-19). În același sens, art. 6 nu se aplică unei cereri de redeschidere a unei proceduri penale în urma constatării unei încălcări de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului [*Öcalan împotriva Turciei* (dec.), 2010].

60. Cu toate acestea, în cazul în care o cale extraordinară de atac conduce în mod automat sau în circumstanțe specifice la o reexaminare completă a cauzei, art. 6 se aplică în mod obișnuit procedurii de „reexaminare”. În plus, Curtea a statuat că art. 6 este aplicabil în anumite cazuri în care, deși caracterizată ca fiind „extraordinară” sau „excepțională” în dreptul intern, procedura a fost considerată similară în ceea ce privește natura și domeniul de aplicare cu procedura de recurs obișnuită, caracterizarea națională a procedurilor nefiind considerată de către Curte ca fiind decisivă din punct de vedere al aplicabilității. În concluzie, natura, domeniul de aplicare și trăsăturile specifice ale procedurii extraordinare relevante din sistemul juridic în cauză pot fi de așa natură încât această procedură să intre în sfera de aplicare a art. 6 § 1 [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 60-72; a se vedea și, de exemplu, *Serrano Contreras împotriva Spaniei (nr. 2)*, 2021, pct. 27-28].

61. În mod similar, procedurile de revizuire care implică modificarea unei decizii pronunțate în ultimă instanță intră sub incidența laturii penale a art. 6 (*Vanian împotriva Rusiei*, 2005, pct. 58).

62. În cele din urmă, trebuie reținut faptul că Curtea poate examina un capăt de cerere întemeiat pe art. 6 - care fusese anterior șters de pe rolul Curții pe baza unei declarații unilaterale prin care se recunoștea o încălcare a acestei dispoziții - în cazul repunerii cauzei pe rolul Curții ca urmare a faptului că instanțele interne nu au dat curs declarației unilaterale prin redeschiderea procedurii interne relevante (*Willems și Gorjon împotriva Belgiei*, 2021, pct. 54-66).

### III. Dreptul de acces la o instanță

#### Art. 6 § 1 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa.”

#### Cuvinte-cheie HUDOC

Accesul la o instanță (6-1)

63. „Dreptul de acces la o instanță” nu este un drept absolut, nici în materie penală, nici în materie civilă. El se pretează la limitări implicite [*Deweer împotriva Belgiei*, 1980, pct. 49; *Kart împotriva Turciei* (MC), 2009, pct. 67].

64. Totuși, aceste limitări nu-i pot restrânge exercitarea într-o asemenea manieră sau până la un punct încât să fie afectat în însăși esența sa. Limitările trebuie să aibă un scop legitim și este necesar să existe un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul vizat [*Guérin împotriva Franței* (MC), 1998, pct. 37; *Omar împotriva Franței* (MC), 1998, pct. 34; *Rocchia împotriva Franței*, 2023, pct. 21-23, care citează cauze de referință în materie civilă].

#### Limite

65. Limitările dreptului de acces la o instanță pot rezulta din:

##### 1. Imunitatea parlamentară

66. Garanțiile oferite de imunitatea parlamentară în cele două aspecte ale sale (lipsa de răspundere și inviolabilitatea), derivă din aceeași necesitate, și anume cea a asigurării independenței Parlamentului în îndeplinirea misiunii sale. Or, nu există nici o îndoială că inviolabilitatea contribuie la a asigura această independență deplină, prin prevenirea oricărei posibilități de a începe urmărirea penală inspirată de intenția de a afecta activitatea politică a deputatului, protejând astfel opoziția de presiuni sau abuzuri din partea majorității [*Kart împotriva Turciei* (MC), 2009, pct. 90, care citează cauze de referință în materie civilă]. În plus, procesele penale împotriva unui parlamentar pot afecta funcționarea grupului din care aparține persoana în cauză și pot perturba desfășurarea normală a activităților parlamentare. Acest regim al imunității, care reprezintă o derogare de la dreptul comun, poate fi considerat ca urmărind un scop legitim (*ibidem*, pct. 91).

67. Cu toate acestea, este imposibil, fără a ține cont de circumstanțele cauzei, ca din constatarea legitimității imunității parlamentare să rezulte o prezumție de conformitate a acesteia cu Convenția. Trebuie să se analizeze dacă inviolabilitatea parlamentară nu restrânge accesul la instanță într-o asemenea măsură încât acest drept să fie afectat în însăși esența sa. Controlul proporționalității impune luarea în considerare a echilibrului just care trebuie menținut între interesul general, cel de menținere a integrității Parlamentului, și interesul individual al reclamantului, care ar dori să-i fie ridicată imunitatea parlamentară pentru a se apăra în fața unei instanțe împotriva procesului penal inițiat împotriva sa. Pentru a se pronunța asupra proporționalității, Curtea trebuie să acorde o atenție deosebită întinderii inviolabilității în speță (*ibidem*, pct. 92-93). Cu cât respectiva măsură de protecție servește mai puțin integrității Parlamentului, cu atât justificarea acesteia devine mai necesară. Astfel, de exemplu, Curtea a fost în măsură să considere că imposibilitatea pentru un parlamentar să renunțe la imunitatea sa nu a adus atingere dreptului persoanei în cauză de acces la o instanță, în măsura în care nu reprezenta decât un obstacol procedural temporar în desfășurarea urmăririi penale, limitat la durata mandatului parlamentar (*ibidem*, pct. 92-93, 95 și 111-113).

## 2. Norme de procedură

68. Acestea sunt, de exemplu, condițiile de admisibilitate a unei căi de atac Art. 6 din Convenție nu obligă statele contractante să înființeze instanțe de apel sau de recurs [*Grosam împotriva Republicii Cehe* (MC), 2023, pct. 136; *Dorado Baúlde împotriva Spaniei* (dec.), 2015, pct. 18]. Cu toate acestea, în cazul în care există astfel de instanțe, trebuie respectate garanțiile prevăzute la art. 6, de exemplu, să garanteze reclamantului un drept de acces efectiv la o instanță (*Maresti împotriva Croației*, 2009, pct. 33; *Reichman împotriva Franței*, 2016, pct. 29).

69. Deși dreptul de a exercita o cale de atac poate fi supus unor cerințe legale, instanțele trebuie, în aplicarea normelor de procedură, să evite un formalism excesiv care ar putea afecta echitatea procedurii (*Walchli împotriva Franței*, 2007, pct. 29; *Evaggelou împotriva Greciei*, 2011, pct. 23). În fapt, o aplicare deosebit de riguroasă a unei norme de procedură afectează dreptul de acces la o instanță în însăși esența sa (*Labergère împotriva Franței*, 2006, pct. 23), având în special în vedere importanța căii de atac și miza acesteia pentru un reclamant condamnat la o pedeapsă grea privativă de libertate (*ibidem*, pct. 20).

70. Dreptul de acces la o instanță este de asemenea afectat în însăși esența sa prin nerespectarea procedurii, de exemplu în cazul în care un funcționar al unui minister public însărcinat cu verificarea condițiilor de admisibilitate a cererilor de scutire de plată sau a reclamațiilor pentru aplicarea unei amenzi, depășindu-și atribuțiile, s-a pronunțat cu privire la temeinicia unei reclamații, privându-i astfel pe reclamant de dreptul ca instanța de proximitate să examineze „acuzăția” respectivă (*Josseume împotriva Franței*, 2012, pct. 32).

71. Situația este similară atunci când o decizie de inadmisibilitate a condus în mod greșit la reținerea unei garanții echivalente cu plata amenzii forfetare, având drept consecință plata amenzii și, prin urmare, încetarea acțiunii publice, cea ce a făcut ca reclamantul să se afle în imposibilitatea de a contesta în fața unei „instanțe” pretinsa infracțiune rutieră după plata amenzii (*Célice împotriva Franței*, 2012, pct. 34).

72. Un alt exemplu: reclamantul a suferit o restrângere excesivă a dreptului său de acces la o instanță în cazul în care recursul său a fost declarat inadmisibil pe motiv de nerespectare a termenelor legale, în măsura în care nerespectarea termenelor a fost cauzată de modul defectuos în care autoritățile și-au îndeplinit obligația de a notifica hotărârea pronunțată de instanța inferioară către reclamant (*Davran împotriva Turciei*, 2009, pct. 40-47; *Maresti împotriva Croației*, 2009, pct. 33-43; *a contrario*, *Johansen împotriva Germaniei*, 2016, pct. 46-57).

## 3. Cerința de a executa o decizie pronunțată anterior

73. În ceea ce privește inadmisibilitatea din oficiu a recursului unor reclamant care au făcut obiectul unui mandat de arestare ce nu a fost pus în aplicare:

- inadmisibilitatea recursului din motive legate de sustragerea reclamantului constituie o sancțiune disproporționată, având în vedere importanța primordială pe care dreptul la apărare și principiul preeminenței dreptului le ocupă într-o societate democratică [*Poitrimol împotriva Franței*, 1993, pct. 38; *Guérin împotriva Franței* (MC), 1998, pct. 45; *Omar împotriva Franței* (MC), 1998, pct. 42];
- inadmisibilitatea unui recurs în casație, întemeiată doar pe motivul că reclamantul nu s-a predat în vederea executării hotărârii judecătorești care constituia obiectul recursului, forțând persoana în cauză să accepte privarea de libertate care rezulta din decizia atacată, în măsura în care această decizie nu putea fi considerată definitivă, atâ timp cât nu s-a pronunțat o decizie asupra recursului sau termenul recursului nu s-a depășit. Este astfel impusă reclamantului o sarcină disproporționată, afectând echilibrul care trebuie să existe între preocuparea legitimă de a asigura executarea hotărârilor judecătorești, pe de o parte,

și dreptul de acces la o instanță de casație și exercitarea dreptului la apărare, pe de altă parte [*ibidem*, pct. 40-41; *Guérin împotriva Franței* (MC), 1998, pct. 43].

74. Situația este similară în cazul decăderii din termenul de exercitare a unui recurs în casație prin care se sancționează nerespectarea obligației de a se preda [*Khalfaoui împotriva Franței*, 1999, pct. 46; *Papon împotriva Franței (nr. 2)*, 2002, pct. 100].

75. În schimb, cerința plății unei garanții înainte de depunerea unei reclamații privind o amendă pentru exces de viteză, care are scopul de a împiedica utilizarea unei căi de atac dilatorii sau abuzive în materia circulației pe drumurile publice poate reprezenta o restrângere legitimă și nu una disproporționată în raport cu dreptul de acces la o instanță [*Schneider împotriva Franței* (dec.), 2009].

#### 4. Alte restrângeri ale dreptului de acces la o instanță

76. Acestea se pot produce atunci când un inculpat este convins de autorități să renunțe la o cale de atac împotriva unei promisiuni false de reducere a pedepsei aplicate de către instanța de fond (*Marpa Zeeland B.V. și Metal Welding B.V. împotriva Țărilor de Jos*, 2004, pct. 46-51) sau în cazul în care o instanță de apel nu l-a informat pe inculpat că are la dispoziție un nou termen pentru a-și numi un avocat pentru a formula recurs în casație, în urma refuzului avocatului numit din oficiu de a-l asista (*Kulikowski împotriva Poloniei*, 2009, pct. 70).

77. Va exista, de asemenea, o restrângere a dreptului de acces la o instanță în cazul în care un reclamant nu poate contesta o amendă impusă de o autoritate administrativă în fața unei instanțe care are suficientă putere de control asupra deciziei administrative (*Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții împotriva Austriei*, 2013, pct. 28-34).<sup>2</sup>

---

2. A se vedea secțiunea Garanții de ordin general: cerințe de ordin instituțional.

## IV. Garanții de ordin general: cerințe de ordin instituțional

### Art. 6 § 1 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale [...] de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege. [...]”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Instanță independentă (6-1) – Instanță imparțială (6-1) – Instanță instituită de lege (6-1)

78. Noțiunea de „instanță instituită de lege”, împreună cu noțiunile de „independență” și „imparțialitate” a unei instanțe, fac parte din „cerințele de ordin instituțional” ale art. 6 § 1. În jurisprudența Curții, există o relație foarte strânsă între aceste noțiuni [*Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 218].

79. Curtea a reținut, în special, că o autoritate judiciară care nu îndeplinește cerințele de independență - în special față de executiv - și de imparțialitate nu poate fi calificată nici măcar drept „instanță” în sensul art. 6 § 1. În mod similar, atunci când se stabilește dacă o „instanță” este „instituită de lege”, trimiterea la „lege” cuprinde orice dispoziție de drept intern - inclusiv, în special, dispozițiile privind independența membrilor unei instanțe - care, dacă ar fi încălcată, ar face ca participarea unuia sau mai multor judecători la examinarea unei cauze să fie „nelegală”. În plus, „independența” instanței, în sensul art. 6 § 1, este determinată de Curte, printre altele, prin modul de numire a membrilor săi, aspect care intră în cadrul înființării unei „instanțe”. În consecință, în timp ce fiecare dintre ele servește unor scopuri specifice ca garanții distincte ale unui proces echitabil, cerințele instituționale ale art. 6 § 1 au element comun, în sensul că acestea sunt ghidate de scopul de a susține principiile fundamentale ale statului de drept și ale separației puterilor (*ibidem*, pct. 232-233).

### A. Noțiunea de „instanță”

80. În jurisprudența Curții, o instanță este descrisă ca atare în ceea ce privește funcțiile sale judiciare, și anume de a se pronunța asupra unor aspecte care țin de competența sa în baza normelor de drept și după o procedură efectuată în mod corespunzător. Totodată, trebuie să îndeplinească o serie de alte cerințe: independență, în special în raport cu puterea executivă; imparțialitate; durata mandatului membrilor săi; garanții oferite de procedură, dintre care unele apar chiar în textul art. 6 § 1 (*Belilos împotriva Elveției*, 1988, pct. 64; *Coëme și alții împotriva Belgiei*, 2000, pct. 99; *Richert împotriva Poloniei*, 2011, pct. 43). În plus, însăși noțiunea de „instanță” presupune ca aceasta să fie compusă din judecători selectați pe bază de merit - adică judecători care îndeplinesc cerințele de competență profesională și integritate morală pentru a îndeplini funcțiile judiciare cerute într-un stat de drept [*Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 219-220 și 232].

81. Astfel, de exemplu, a încredința autorității administrative urmărirea penală și sancționarea infracțiunilor „penale” minore nu este contrară Convenției, cu condiția ca persoana în cauză să poată contesta orice decizie luată împotriva sa în fața unei instanțe care oferă garanțiile art. 6 (*Öztürk împotriva Germaniei*, 1984, pct. 56; *A. Menarini Diagnostics S.R.L. împotriva Italiei*, 2011; *Flisar împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 33). Prin urmare, deciziile pronunțate de orice autoritate administrativă care nu îndeplinesc condițiile prevăzute la art. 6 § 1 trebuie să fie supuse controlului ulterior din partea unui „organ judiciar cu plenitudine de jurisdicție”. Printre caracteristicile care definesc un astfel de organ se numără competența de a anula toate punctele, dacă sunt puse în discuție aspecte de fapt sau de drept, ale deciziei organului inferior (*Schmutzer împotriva Austriei*, 1995, pct. 36; *Gradinger împotriva Austriei*, 1995, pct. 44; *Grande Stevens și alții împotriva Italiei*, 2014, pct. 139): de exemplu, există instanțe administrative care exercită un control jurisdicțional în afara controlului „formal” al

legalității și care presupune o analiză detaliată a oportunității și proporționalității pedepsei aplicate de autoritatea administrativă (*A. Menarini Diagnostics S.R.L. împotriva Italiei*, 2011, pct. 63-67, în ceea ce privește amenda aplicată de o autoritate independentă de reglementare a concurenței). În mod similar, un control juridic va satisface cerințele prevăzute la art. 6 chiar dacă legea însăși este cea care stabilește cuantumul pedepsei în funcție de gravitatea infracțiunii (*Malige împotriva Franței*, 1998, pct. 46-51, în ceea ce privește scăderea punctelor acordate deținătorului unui permis de conducere).

82. Pentru a aprecia dacă, într-o anumită cauză, întinderea controlului efectuat de instanțele interne a fost suficientă, Curtea a statuat că trebuie să țină seama de competențele organului judiciar în cauză și de factori precum: a) obiectul litigiului; b) garanțiile procedurale disponibile în cadrul procedurii administrative supuse controlului judecătoresc; c) metoda de control, puterea de decizie a judecătorului și motivarea care stă la baza deciziei sale, apreciată, în contextul procedurii judiciare în cauză, în funcție de fondul litigiului, de problemele pe care le ridică și de argumentele invocate în acest sens (*European Air Transport Leipzig GmbH împotriva Belgiei*, 2023, pct. 54).

83. Capacitatea de a pronunța o decizie cu caracter obligatoriu, care nu poate fi modificată de o autoritate nejudiciară, este inerentă în însăși noțiunea de „instanță” (*Findlay împotriva Regatului Unit*, 1997, pct. 77).

## B. Instanță instituită de lege

### 1. Principii relevante

84. Potrivit art. 6 § 1 din Convenție, instanța trebuie să fie întotdeauna „instituită de lege”. Această expresie reflectă principiul statului de drept inerent oricărui sistem de protecție instituit prin Convenție și Protocoalele sale (*Jorgic împotriva Germaniei*, 2007, pct. 64; *Richert împotriva Poloniei*, 2011, pct. 41). Într-adevăr, unui organism care nu a fost instituit în conformitate cu intenția legiuitorului i-ar lipsi în mod obligatoriu legitimitatea necesară într-o societate democratică pentru a soluționa cauzele persoanelor particulare (*Lavents împotriva Letoniei*, 2002, pct. 114; *Gorgiladze împotriva Georgiei*, 2009, pct. 67; *Kontalexis împotriva Greciei*, 2011, pct. 38).

85. „Legea” vizată de art. 6 § 1 reprezintă nu doar legislația referitoare la înființarea și competența organelor judiciare (*Lavents împotriva Letoniei*, 2002, pct. 114; *Richert împotriva Poloniei*, 2011, pct. 41; *Jorgic împotriva Germaniei*, 2007, pct. 64), ci și orice altă dispoziție de drept intern a cărei nerespectare face nelegală participarea unuia sau mai multor judecători la examinarea cauzei (*Pandjikidze și alții împotriva Georgiei*, 2009, pct. 104; *Gorgiladze împotriva Georgiei*, 2009, pct. 68). Expresia „instituită de lege” se referă nu doar la temeiul legal al însăși existenței „instanței”, ci și la respectarea de către instanță a normelor specifice după care se conduce (*ibidem*) și alcătuirea completului de judecată în fiecare cauză (*Posohov împotriva Rusiei*, 2003, pct. 39; *Fatullaiev împotriva Azerbaidjanului*, 2010, pct. 144; *Kontalexis împotriva Greciei*, 2011, pct. 42). Mai mult, având în vedere implicațiile sale fundamentale pentru buna funcționare și legitimitatea sistemului judiciar într-un stat de drept democratic, Curtea a constatat că procesul de numire a judecătorilor constituie în mod necesar un element inerent al noțiunii de „instanță instituită de lege” [*Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 227].

86. Prin urmare, o instanță care nu are competența de a judeca procesul inculpatului în conformitate cu dispozițiile aplicabile din dreptul național nu este „instituită de lege” în sensul art. 6 § 1 (*Richert împotriva Poloniei*, 2011, pct. 41; *Jorgic împotriva Germaniei*, 2007, pct. 64).

87. Introducerea sintagmei „instituită de lege” în art. 6 § 1 „are drept scop să prevină ca organizarea sistemului judiciar să nu fie lăsată la discreția puterii executive și să asigure că acest domeniu este reglementat de o lege adoptată de Parlament” (*Richert împotriva Poloniei*, 2011, pct. 42; *Coëme și alții împotriva Belgiei*, 2000, pct. 98). În țările care au un sistem de drept codificat, organizarea sistemului



judiciar nu poate fi lăsată la discreția autorităților judiciare, ceea ce nu exclude posibilitatea de a li se recunoaște o anumită putere de interpretare a legislației naționale în materie (*ibidem*; *Gorgiladze împotriva Georgiei*, 2009, pct. 69).

88. Nerespectarea dispozițiilor din dreptul intern care reglementează înființarea și competența organelor judiciare de către o instanță reprezintă în principiu o încălcare a art. 6 § 1 (a se vedea *Tempel împotriva Republicii Cehe*, 2020, unde aspectele legate de stabilirea competenței unei instanțe au fost examinate din perspectiva echității generale a procedurii). Curtea are așadar competența să se pronunțe cu privire la respectarea normelor din dreptul intern cu privire la acest aspect. Însă, având în vedere principiul general potrivit căruia este în primul rând de competența instanțelor naționale de a interpreta legislația internă, Curtea consideră că nu trebuie pusă la îndoială evaluarea acestora în cazul unei încălcări flagrante a acestei legislații [*Coëme și alții împotriva Belgiei*, 2000, pct. 98 *in fine*; *Lavents împotriva Letoniei*, 2002, pct. 114; *Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 216 și 242]. Sarcina Curții se limitează așadar la a verifica dacă există motive rezonabile care să justifice faptul că autoritățile se declară competente (*Jorgic împotriva Germaniei*, 2007, pct. 65).

89. Curtea a explicat, de asemenea, că examinarea în temeiul cerinței „instanței instituite de lege” nu trebuie să piardă din vedere scopul comun al cerințelor instituționale ale art. 6 § 1 și trebuie să cerceteze în mod sistematic dacă pretinsa nelegalitate într-o anumită cauză a fost de o asemenea gravitate încât să submineze principiile fundamentale sus-menționate și să compromită independența instanței respective. „Independența” se referă, în acest sens, la independența personală și instituțională necesară pentru a lua decizii imparțiale și, prin urmare, este o condiție prealabilă pentru imparțialitate. Aceasta caracterizează, pe de o parte, o stare de spirit, care denotă impermeabilitatea unui judecător la presiuni externe ca un aspect de integritate morală și, pe de altă parte, un ansamblu de aranjamente instituționale și operaționale - presupunând atât o procedură prin care judecătorii pot fi numiți într-un mod care să le asigure independența, cât și criteriile de selecție bazate pe merit -, care trebuie să ofere garanții împotriva influenței abuzive și/sau a puterii discreționare nelimitate a altor puteri ale statului, atât în etapa inițială a numirii unui judecător, cât și în timpul exercitării funcțiilor sale [*Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 234].

90. În acest context, Curtea a reținut, de asemenea, că o constatare a faptului că o instanță nu este „instituită de lege” poate avea repercusiuni considerabile asupra principiilor securității juridice și inamovibilității judecătorilor. Cu toate acestea, susținerea acestor principii cu orice preț și în detrimentul cerințelor unei „instanțe instituite de lege” poate, în anumite circumstanțe, să prejudicieze și mai mult statul de drept și încrederea publică în sistemul judiciar. Ca în toate cauzele în care principiile fundamentale ale Convenției intră în conflict, trebuie, prin urmare, să se stabilească un echilibru în astfel de cazuri pentru a determina dacă există o nevoie urgentă - cu un caracter substanțial și imperios - care să justifice abaterea de la principiul securității juridice și forța autorității de lucru judecat și de la principiul inamovibilității judecătorilor, după caz, în circumstanțele particulare ale unei cauze (*ibidem*, pct. 240).

91. În ceea ce privește pretensele nerespectări ale cerinței „instanței instituite de lege” în legătură cu procesul de numire a judecătorilor, Curtea a elaborat următoarele criterii care, luate în considerare în mod cumulativ, oferă o bază solidă pentru evaluarea sa (*ibidem*, pct. 243-252):

- în primul rând, trebuie să existe, în principiu, o nerespectare vădită a dispozițiilor dreptului intern, în sensul că aceasta poate fi identificată în mod obiectiv și real. Cu toate acestea, absența unei astfel de nerespectări nu exclude posibilitatea unei încălcări, întrucât o procedură *a priori* conformă cu normele interne relevante poate totuși să aibă consecințe incompatibile cu obiectul și scopul dreptului la o „instanță instituită de lege”;

- în al doilea rând, numai nerespectarea normelor fundamentale de procedură privind numirea judecătorilor (și anume cele care aduc atingere esenței dreptului în cauză) sunt susceptibile de a duce la o încălcare. De exemplu, numirea unei persoane în calitate de judecător care nu îndeplinește

criteriile de eligibilitate relevante sau încălcări care pot submina în alt mod scopul și efectul cerinței „instituite de lege”. În consecință, încălcările de natură pur tehnică se situează sub pragul relevant;

- în al treilea rând, examinarea de către instanțele interne a consecințelor juridice ale unei nerespectări a unei norme interne privind numirile judecătorilor trebuie să fie efectuată pe baza normelor relevante ale Convenției. În special, trebuie găsit un echilibru corect și proporțional pentru a stabili dacă a existat o nevoie urgentă, de natură substanțială și imperioasă, care să justifice abaterea de la principiile concurente ale securității juridice și ale inamovibilității judecătorilor, în măsura în care este relevant în circumstanțele particulare ale fiecărei cauze. Cu cât trece mai mult timp, cu atât menținerea securității juridice va avea importanță mai mare în exercițiul de echilibrare.

92. În *Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, aplicând testul de mai sus, Curtea a constatat că însăși esența dreptului reclamantului la o „instanță instituită de lege” a fost afectată din cauza participării la procesul său a unui judecător a cărui procedură de numire a fost viciată de o încălcare vădită și gravă a unei norme interne fundamentale menite să limiteze influența executivului și să consolideze independența sistemului judiciar. Astfel, au fost îndeplinite primul și al doilea criteriu. În ceea ce privește cel de-al treilea criteriu, Curtea Supremă islandeză nu a reușit să efectueze un control conform cu Convenția și nici să găsească un echilibru corect între principiile concurente relevante, deși neregulile contestate fuseseră stabilite chiar înainte ca judecătorii în cauză să fi început exercitarea funcțiilor lor. De asemenea, nu a răspuns la niciunul dintre argumentele extrem de relevante ale reclamantului. Reținerea de care a dat dovadă Curtea Supremă în examinarea cauzei reclamantului a subminat rolul semnificativ jucat de sistemul judiciar în menținerea echilibrului inerent separării puterilor.

## 2. Exemple

93. Următoarele sunt exemple în care Curtea a considerat că organismul în cauză nu era o „instanță instituită de lege”:

- curtea de casație care a judecat inculpați alții decât miniștri, pentru infracțiuni conexe celor pentru care erau trimiși în judecată aceștia din urmă, norma respectivă nefiind prevăzută în lege (*Coëme și alții împotriva Belgiei*, 2000, pct. 107-108);
- instanța compusă din doi evaluatori aleși să se pronunțe într-o anumită cauză prin încălcarea obligației legale de a trage la sorți și a perioadei maxime de activitate de două săptămâni pe an (*Posohov împotriva Rusiei*, 2003, pct. 43);
- instanța compusă din doi asesori care continuau să judece, conform tradiției, deși legea privind judecătorii asesori fusese abrogată și nicio lege nouă nu fusese adoptată (*Pandjigidze și alții împotriva Georgiei*, 2009, pct. 108-111);
- instanța a cărei compunere nu era conform legii, întrucât doi dintre judecătorii se abținuseră de la judecarea cauzei (*Lavents împotriva Letoniei*, 2002, pct. 115);

94. Curtea a considerat că instanța a fost „instituită de lege” în cazurile următoare:

- instanța germană care a judecat o persoană pentru fapte de genocid comise în Bosnia (*Jorgic împotriva Germaniei*, 2007, pct. 66-71);
- instanța specializată în materie de fapte de corupție și crimă organizată (*Fruni împotriva Slovaciei*, 2011, pct. 140);
- detașarea unui judecător unic de la o instanță superioară pentru a judeca cauza reclamantilor [*Maciszewski și alții împotriva Poloniei* (dec.), 2020];
- trimiterea unei cauze către o instanță specializată, efectuată în conformitate cu legea și fără ca nimic să indice intenția de a influența rezultatul cauzei (*Bahaettin Uzan împotriva Turciei*, 2020).



95. Pentru alte cazuri în care cerința unei „instanțe instituite de lege” a fost examinată de Curte - atât în cadrul laturii penale, cât și în cadrul celei civile a art. 6 § 1 – a se vedea *Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), 2020, pct. 217.

## C. Independență și imparțialitate

96. Dreptul la un proces echitabil garantat de art. 6 § 1 impune ca orice cauză să fie audiată de către o „instanță independentă și imparțială” instituită de lege. Există o legătură strânsă între noțiunile de independență și imparțialitate obiectivă. Din acest motiv, Curtea examinează adesea în solidar problema respectării acestora (*Findlay împotriva Regatului Unit*, 1997, pct. 73).

Principiile aplicabile pentru a stabili dacă o instanță poate fi considerată „independentă și imparțială” se aplică în mod similar magistraților profesioniști, asistenților și juraților (*Holm împotriva Suediei*, 1993, pct. 30).

97. Cu toate acestea, garanțiile de independență și imparțialitate prevăzute la art. 6 § 1 se referă doar la organul chemat să decidă cu privire la acuzația penală împotriva unui reclamant și nu se aplică reprezentanților acuzării, care sunt doar părți la procedură (*Kontalexis împotriva Greciei*, 2011, pct. 57; *Haarde împotriva Islandei*, 2017, pct. 94; *Thiam împotriva Franței*, 2018, pct. 71).

### 1. Instanță independentă

#### a. Principii generale

98. Art. 6 § 1 impune independența față de alte puteri – și anume față de cea executivă și cea legislativă – dar și față de alte părți [*Ninn-Hansen împotriva Danemarcei* (dec.), 1999].

99. Deși conceptul de separare a puterilor între organele politice ale statului și autoritatea judiciară tinde să obțină o importanță tot mai crescută în jurisprudența Curții, nici art. 6, nici vreo altă prevedere a Convenției nu obligă statele să respecte vreun concept teoretic constituțional referitor la limitele admise privind interacțiunea dintre acestea. Aspectul ce este necesar să fie clarificat întotdeauna este dacă, într-o anumită cauză, cerințele Convenției au fost respectate (*Henryk Urban și Ryszard Urban împotriva Poloniei*, 2010, pct. 46).

#### b. Criterii de apreciere a independenței

100. Respectarea cerinței de independență este evaluată, în special, pe baza unor criterii de natură statutară [*Mustafa Tunç și Fecire Tunç împotriva Turciei* (MC), 2015, pct. 221]. Pentru a stabili dacă un organism poate fi considerat „independent”, Curtea ia în considerare criteriile următoare (*Findlay împotriva Regatului Unit*, 1997, pct. 73):

- i. modul de desemnare a membrilor săi;
- ii. durata mandatului membrilor săi;
- iii. existența unei protecții împotriva presiunilor externe;
- iv. întrebarea dacă există sau nu o aparență de independență.

#### i. Modul de desemnare a membrilor

101. Simpla desemnare a judecătorilor de către Parlament nu poate fi interpretată ca ridicând un semn de îndoială asupra independenței lor [*Filippini împotriva San Marino* (dec.), 2003; *Ninn-Hansen împotriva Danemarcei* (dec.), 1999].

102. În mod similar, desemnarea judecătorilor de către executiv poate fi permisă, cu condiția ca aceștia să nu fie supuși niciunei influențe sau presiuni atunci când își exercită atribuțiile jurisdicționale

[*Henryk Urban și Ryszard Urban împotriva Poloniei*, 2010, pct. 49; *Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 79; *Maktouf și Damjanović împotriva Bosniei și Herțegovinei* (MC), 2013, pct. 49].

103. Deși atribuirea unei cauze unui judecător sau unei instanțe ține de marja de apreciere de care se bucură autoritățile interne în materie, Curtea trebuie să fie convinsă că desemnarea era compatibilă cu art. 6 § 1 și în special cu cerințele de independență și imparțialitate (*Moiseiev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 176).

## ii. Durata mandatului membrilor

104. Nicio durată specială a mandatului nu este considerată ca minim necesară. Inamovibilitatea judecătorilor în timpul mandatului trebuie să fie în general considerată ca un corolar al independenței acestora. Cu toate acestea, lipsa recunoașterii exprese în drept nu implică în sine lipsa independenței, din moment ce este recunoscută în fapt și sunt îndeplinite alte condiții necesare (*Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 80).

105. Prezența judecătorilor internaționali detașați, pentru un mandat de doi ani care poate fi reînnoit, în cadrul unei instanțe care se pronunță asupra crimelor de război a fost considerată de înțeles, având în vedere caracterul provizoriu al prezenței internaționale în țară și mecanismul detașărilor internaționale [*Maktouf și Damjanović împotriva Bosniei și Herțegovinei* (MC), 2013, pct. 51].

## iii. Garanții împotriva presiunilor externe

106. Independența justiției presupune ca niciun judecător să nu fie supus unei influențe nejustificate, externă sau internă în raport cu magistratura. Independența judiciară internă impune ca judecătorii să nu se supună vreunei directive sau presiuni din partea colegilor sau titularilor de răspunderi administrative din cadrul instanței, cum ar fi a președintelui instanței sau uneia dintre secțiile acesteia. Lipsa de garanții suficiente privind independența judecătorilor în cadrul magistraturii, în special vizavi de ierarhia acestora, poate conduce Curtea la concluzia că îndoielile pe care le are un reclamant cu privire la independența și imparțialitatea instanței pot fi considerate ca fiind obiectiv justificate (*Parlov-Tkalčić împotriva Croației*, 2009, pct. 86; *Daktaras împotriva Lituaniei*, 2000, pct. 36; *Moiseiev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 184).

## iv. Aparența de independență

107. Pentru a stabili dacă o instanță poate fi considerată independentă astfel cum impune art. 6 § 1, aparențele pot fi, de asemenea, importante. Se pornește de la încrederea pe care instanțele unei societăți democratice trebuie să o inspire justițiabililor, pornind, în penal, de la inculpați (*Şahiner împotriva Turciei*, 2001, pct. 44).

108. Pentru a se decide dacă există un motiv îndreptățit de teamă că unei anumite jurisdicții îi lipsesc independența și imparțialitatea, punctul de vedere al inculpatului intră în discuție, dar nu poate juca un rol decisiv. Elementul decisiv constă în a stabili dacă temerile părții în cauză pot fi considerate justificate în mod obiectiv (*Incal împotriva Turciei*, 1998, pct. 71). Nu se pune problema independenței atunci când Curtea consideră că un „observator obiectiv” nu ar identifica o sursă de îngrijorare în circumstanțele cauzei [*Clarke împotriva Regatului Unit* (dec.), 2005].

109. Dacă în alcătuirea instanței intră persoane care se află într-o stare de subordonare de funcții și servicii față de una dintre părți, inculpații pot avea în mod legitim îndoieli față de independența acestor persoane (*Şahiner împotriva Turciei*, 2001, pct. 45).

110. În cauza *Thiam împotriva Franței*, 2018, pct. 75-85, Curtea nu a considerat că temerea reclamantului de o lipsă de independență și imparțialitate a unei instanțe sesizate să examineze o acuzație penală împotriva sa pentru o infracțiune comisă asupra Președintelui Republicii, care s-a constituit parte civilă în proces, era justificată tocmai prin faptul că președintele era implicat în numirea și promovarea judecătorilor. Curtea a reținut că inamovibilitatea judecătorilor era garantată

constituțional și îi proteja pe aceștia de posibile atacuri la adresa independenței lor. În plus, judecătorii nu se aflau în subordinea Ministerului Justiției și nu erau supuși niciunei presiuni sau instrucțiuni în exercitarea funcțiilor lor judiciare, în special instrucțiuni din partea președintelui. În plus, Curtea a ținut seama de faptul că deciziile privind numirea membrilor sistemului judiciar și evoluția carierei, transferul și promovarea acestora, au fost luate în urma intervenției *Conseil Supérieur de la Magistrature* și în urma unei proceduri contradictorii. În plus, decretul de numire a judecătorilor nu era un act discreționar și era supus recursului în anulare în fața *Conseil d'État*. De asemenea, Curtea a observat că reclamantul nu a prezentat nicio dovadă concretă capabilă să demonstreze că ar fi putut, în mod obiectiv, să aibă temerea că judecătorii numiți în cauza sa se aflau sub influența președintelui. În special, cauza nu avea nicio legătură cu funcțiile politice ale președintelui și acesta nu a inițiat procedura și nici nu a furnizat probe menite să stabilească vinovăția reclamantului; instanțele naționale au examinat în mod corespunzător toate argumentele reclamantului, iar modificările constituționale ulterioare au exclus implicarea președintelui în numirea judecătorilor în funcțiile lor.

## 2. Instanță imparțială

111. Art. 6 § 1 impune oricărei instanțe care intră sub incidența domeniului său de aplicare să fie imparțială. Imparțialitatea se definește, de regulă, prin lipsa oricărei prejudecăți sau atitudini părtinitoare și poate fi analizată în diverse moduri [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 118; *Micallef împotriva Maltei* (MC), 2009, pct. 93].

### a. Criterii de apreciere a imparțialității

112. Curtea stabilește o distincție între:

- i. un demers subiectiv, și anume încercarea de a stabili convingerea personală sau interesul unui anumit judecător într-o anumită cauză;
- ii. un demers obiectiv, și anume dacă judecătorul a oferit garanții suficiente pentru a exclude orice îndoială legitimă în această privință [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 118; *Piersack împotriva Belgiei*, 1982, pct. 30; *Grievés împotriva Regatului Unit* (MC), 2003, pct. 69; *Morice împotriva Franței* (MC), 2015, pct. 73].

113. Granița dintre cele două noțiuni nu este totuși una ermetică întrucât nu doar comportamentul unui judecător poate, din punct de vedere al unui observator din exterior, antrena îndoieli obiectiv justificate cu privire la imparțialitatea acestuia (demersul obiectiv), ci poate face trimitere și la problema convingerii sale personale (demersul subiectiv). Așadar, aplicabilitatea unuia sau altuia dintre aceste criterii, sau a ambelor criterii, va depinde de circumstanțele speciale ale comportamentului contestat [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 119 și 121].

#### i. Demersul subiectiv

114. În cadrul demersului subiectiv, Curtea a considerat întotdeauna că imparțialitatea personală a unui magistrat este prezumată până la proba contrară [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 119; *Hauschildt împotriva Danemarcei*, 1989, pct. 47].

115. În ceea ce privește tipul de probă impus, Curtea a încercat, de exemplu, să verifice temeinicia acuzațiilor potrivit cărora un judecător a dat dovadă de ostilitate sau, condus de motive personale, a aranjat ca o cauză să îi fie atribuită (*De Cubber împotriva Belgiei*, 1984, pct. 25). Cu toate acestea, simplul fapt că judecătorul ar fi putut adopta decizii procedurale nefavorabile apărării nu indică o lipsă de imparțialitate [*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei (nr. 2)*, 2020, pct. 430].

116. Deși este uneori dificil să se prezinte proba care ar răsturna prezumția de imparțialitate subiectivă a unui magistrat, cerința de imparțialitate obiectivă oferă o garanție suplimentară importantă. Curtea recunoaște dificultatea de a stabili existența unei încălcări a art. 6 pentru părtinire subiectivă și a

recurs așadar în marea majoritate a cazurilor la demersul obiectiv [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 119; *Morice împotriva Franței* (MC), 2015, pct. 75].

## ii. Demersul obiectiv

117. Demersul obiectiv, atunci când se aplică unei instanțe colegiale, înseamnă să se examineze dacă, independent de atitudinea personală a unuia dintre membrii acesteia, anumite fapte verificabile permit să i se pună la îndoială imparțialitatea (*Castillo Algar împotriva Spaniei*, 1998, pct. 45).

118. Pentru a se pronunța cu privire la existența, într-o anumită cauză, a unui motiv legitim vizând lipsa de imparțialitate a unui judecător, viziunea celui care contestă imparțialitatea intră în discuție, dar nu joacă un rol decisiv. Elementul decisiv constă în a stabili dacă temerile părții interesate pot fi considerate justificate în mod obiectiv (*Ferrantelli și Santangelo împotriva Italiei*, 1996, pct. 58; *Padovani împotriva Italiei*, 1993, pct. 27).

119. Aprecierea obiectivă se concentrează, în esență, pe legăturile ierarhice sau de alt tip dintre judecător și ceilalți actori ai procedurii care justifică în mod obiectiv îndoielile referitoare la imparțialitatea instanței și, prin urmare, nu respectă standardele Convenției privind imparțialitatea obiectivă [*Micallef împotriva Maltei* (MC), 2009, pct. 97]. Trebuie așadar să se decidă în fiecare speță dacă natura și gradul de legătură în cauză sunt de un asemenea tip încât să denote o lipsă de imparțialitate din partea instanței (*Pullar împotriva Regatului Unit*, 1996, pct. 38).

120. În acest sens, chiar și aparențele pot avea importanță. Într-o societate democratică, instanțele trebuie să inspire încredere justițiabililor, inclusiv inculpaților. Prin urmare, trebuie să se abțină orice judecător despre care există o temere legitimă privind lipsa de imparțialitate [*Castillo Algar împotriva Spaniei*, 1998, pct. 45; *Morice împotriva Franței* (MC), 2015, pct. 78; *Škrlić împotriva Croației*, 2019, pct. 43]. În special, este responsabilitatea fiecărui judecător să identifice orice impedimente în calea participării sale și fie să se retragă, fie, atunci când se confruntă cu o situație în care se poate susține că ar trebui să fie recuzat, deși dispozițiile legale nu îl exclud în mod neechivoc, să aducă problema în atenția părților pentru a le permite acestora să conteste participarea sa (*Sigríður Elín Sigfúsdóttir împotriva Islandei*, 2020, pct. 35).

121. Trebuie să se țină seama și de considerente cu caracter organic [*Piersack împotriva Belgiei*, 1982, pct. 30 lit. d)]. Existența unor proceduri naționale care să asigure imparțialitatea, și anume a unor norme în materie de recuzare a judecătorilor, reprezintă un factor relevant. Astfel de norme exprimă preocuparea legiuitorului național de a înlătura orice îndoială rezonabilă cu privire la imparțialitatea judecătorului sau a instanței în cauză și reprezintă o încercare de a asigura imparțialitatea prin eliminarea cauzei îndoielilor în materie. În plus față de garantarea unei lipse reale a caracterului părtinitor, acestea au drept scop să elimine orice aparență de parțialitate și astfel să consolideze încrederea pe care instanțele dintr-o societate democratică trebuie să o inspire publicului [a se vedea *Micallef împotriva Maltei* (MC), 2009, pct. 99; *Mežnarić împotriva Croației*, 2005, pct. 27; *Harabin împotriva Slovaciei*, 2012, pct. 132].

122. Curtea va lua aceste norme în considerare atunci când evaluează dacă instanța a fost imparțială și, în special, dacă temerile reclamantului sunt justificate în mod obiectiv [*Pfeifer și Plankl împotriva Austriei*, 1992, pct. 6; *Oberschlick împotriva Austriei (nr. 1)*, 1991, pct. 50; *Pescador Valero împotriva Spaniei*, 2003, pct. 24-29]. Astfel, se așteaptă ca reclamantii să se prevaleze de acele norme existente în dreptul intern relevant (*Zahirović împotriva Croației*, 2013, pct. 31-37).

123. În ceea ce privește procedura de recuzare pentru lipsă de imparțialitate, Curtea examinează natura motivelor pe care s-a întemeiat procedura respectivă. În cazul în care reclamantul se întemeiază pe motive generale și abstracte, fără a face referire la fapte specifice și/sau materiale care ar fi putut ridica îndoiele rezonabile cu privire la imparțialitatea judecătorului, cererea sa ar putea fi considerată drept abuzivă. În astfel de circumstanțe, faptul că judecătorul care a fost recuzat pentru astfel de motive s-a pronunțat cu privire la cererea de recuzare nu ridică îndoiele legitime cu privire la

imparțialitatea sa. În plus, ar trebui să fie luate în considerare și alte elemente, în special clarificarea aspectului dacă motivele conținute în cererea de recuzare sunt adecvate și dacă viciul de procedură a fost remediat de o instanță superioară (*Pastörs împotriva Germaniei*, 2019, pct. 57 și 62-63; *Mihail Mironov împotriva Rusiei*, 2020, pct. 36).

124. Curtea a constatat, în special, că participarea judecătorilor la o decizie privind recuzarea unuia dintre colegii lor poate afecta imparțialitatea fiecăruia dintre acești judecători, în cazul în care fac obiectul unei proceduri identice. Cu toate acestea, Curtea a considerat că o astfel de procedură nu a adus atingere imparțialității judecătorilor în cauză în circumstanțele specifice ale cauzei, în care reclamantul și-a întemeiat cererea pe motive generale și abstracte, aproape identice, fără a face nicio referire la elemente concrete și materiale care ar fi putut dezvălui existența unei animozități sau ostilitate personală îndreptată împotriva sa. În acest context, a reținut că excluderea tuturor judecătorilor contestați prin cererile de recuzare ar fi paralizat întregul sistem judiciar în cauză (*A.K. împotriva Liechtensteinului*, 2015, pct. 68; a se vedea *Kolesnikova împotriva Rusiei*, 2021, pct. 55, unde nu a existat un asemenea risc).

125. Pe de altă parte, neexaminarea de către instanțele naționale a unui capăt de cerere privind o lipsă de imparțialitate, care nu apare imediat ca fiind vădit neîntemeiat, poate conduce la o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție, având în vedere încrederea pe care instanțele unei societăți democratice trebuie să o inspire justițiabililor (*Remli împotriva Franței*, 1996, pct. 48). Astfel, de exemplu, în cauza *Danilov împotriva Rusiei*, 2020, pct. 97-102, Curtea a constatat o încălcare a art. 6 pe motiv că instanțele naționale nu au luat măsuri suficiente pentru a verifica dacă instanța de judecată a fost constituită ca o instanță imparțială în urma sesizării cu capătul de cerere al reclamantului privind lipsa de imparțialitate a juraților cu autorizații de securitate, autorizații care erau acordate și controlate de serviciul de securitate care a inițiat procesul penal împotriva reclamantului.

126. În schimb, în *Okropiridze împotriva Georgiei*, 2023, pct. 68-75, în cazul în care s-a ridicat o problemă cu privire la imparțialitatea unui juriu după ce mai mulți înalți funcționari au făcut afirmații prejudiciabile în procesul reclamantului, Curtea a luat în considerare garanțiile procedurale instituite de instanța internă pentru a risipi orice temeri sau îndoieli obiective cu privire la imparțialitatea juriului. În special, Curtea nu a constatat nicio încălcare a art. 6 § 1 din Convenție, având în vedere următoarele circumstanțe: instanța competentă a emis o declarație prin care cerea mass-mediei și părților la procedură să se abțină de la orice declarații sau comentarii în legătură cu procesul reclamantului; părțile nu au avut acces la ședințele pentru selecția juriului; în timpul procesului de selecție a juraților, potențialii jurați au fost întrebați în mod explicit dacă au auzit sau citit ceva despre caz, iar o astfel de persoană a fost exclusă din juriu în mod special din acest motiv; jurații au fost avertizați că trebuie să decidă asupra cazului numai pe baza probelor prezentate în instanță și să nu țină seama de orice element de probă din exterior care le-ar fi adus la cunoștință.

127. De altfel, este posibil ca o instanță superioară sau instanța supremă internă să poată, în anumite circumstanțe, să repare viciile apărute în prima instanță. Cu toate acestea, atunci când instanța superioară nu anulează decizia unei instanțe inferioare lipsite de imparțialitate și menține condamnarea și pedeapsa, nu se poate spune că a remediat viciul în cauză [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 134; *De Cubber împotriva Belgiei*, 1984, pct. 33; *Findlay împotriva Regatului Unit*, 1997, pct. 78-79].

128. În cele din urmă, Curtea consideră că, atunci când se ridică problema imparțialității unei instanțe în ceea ce privește participarea unui judecător la procedură, faptul că acesta a făcut parte dintr-un complet lărgit nu este în sine decisiv pentru problema imparțialității obiective în cadrul art. 6 § 1 din Convenție. Având în vedere caracterul secret al deliberărilor, ar putea fi imposibil să se stabilească influența reală a unui judecător în procesul decizional, iar imparțialitatea instanței ar putea fi pusă în mod serios la îndoială [*Morice împotriva Franței* (MC), 2015, pct. 89; *Otegi Mondragon și alții împotriva Spaniei*, 2018, pct. 67; *Škrlić împotriva Croației*, 2019, pct. 46; *Sigríður Elín Sigfúsdóttir*



*împotriva Islandei*, 2020, pct. 57; *Karrar împotriva Belgiei*, 2021, pct. 36, cu privire la președintele unei curți cu jurați].

## **b. Situații în care se poate pune problema unei lipse de imparțialitate în îndeplinirea atribuțiilor judiciare**

129. Există două situații posibile în care se pune problema lipsei de imparțialitate în îndeplinirea atribuțiilor judiciare [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 121]:

- i. prima este *funcțională prin natura sa* și se referă, de exemplu, la exercitarea de către aceeași persoană a unor funcții diferite în cadrul procesului judiciar sau existența unor legături ierarhice sau de alt tip între aceasta și o altă persoană în procesul respectiv;
- ii. a doua are un *caracter personal* și are ca origine *comportamentul unui judecător* într-o cauză dată.

130. În plus, pot exista cazuri de lipsă de imparțialitate structurală a unei anumite instanțe în totalitate. Acesta a fost cazul în *Boian Gospodinov împotriva Bulgariei*, 2018 (pct. 54-60) unde instanța penală care îl judeca pe reclamant a fost în același timp parte pârâtă într-un proces civil separat de despăgubiri inițiat de reclamant.

### **i. Situații de natură funcțională**

#### **α. Exercițarea unor diferite funcții judiciare**

131. Simplul fapt că un judecător a luat deja decizii înainte de proces, în special în ceea ce privește arestul preventiv, nu poate fi considerat ca justificând în sine temerile cu privire la imparțialitatea sa; ceea ce contează este amploarea și natura acestor decizii (*Fey împotriva Austriei*, 1993, pct. 30; *Sainte-Marie împotriva Franței*, 1992, pct. 32; *Nortier împotriva Țărilor de Jos*, 1993, pct. 33). Atunci când o decizie de menținere în detenție presupune existența unei vinovății care să fie „foarte clară”, imparțialitatea instanțelor poate da naștere la îndoieli, iar temerile reclamantului în această privință pot fi considerate justificate în mod obiectiv (*Hauschildt împotriva Danemarcei*, 1989, pct. 49-52). În fiecare caz, întrebările relevante care se pun sunt întinderea aprecierii judecătorului a circumstanțelor cauzei și răspunderea reclamantului atunci când s-a dispus arestarea preventivă a acestuia (*Jasiński împotriva Poloniei*, 2005, pct. 54-58, unde Curtea nu a constatat încălcarea art. 6 § 1 din Convenție, și *Romenski împotriva Rusiei*, 2013, pct. 28-30, unde Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 1).

132. În cazul în care participarea anterioară a unui judecător la procedură ridică o problemă de imparțialitate, un interval de timp de aproape doi ani de la implicarea anterioară în aceeași procedură nu este în sine o garanție suficientă contra părtinirii (*Dāvidsons și Savins împotriva Letoniei*, 2016, pct. 57).

133. Faptul că un judecător a figurat la un moment dat printre membrii parchetului nu constituie un motiv de temere în ceea ce privește lipsa de imparțialitate (*Paunović împotriva Serbiei*, 2019, pct. 38-43). Cu toate acestea, în situația în care un judecător, după ce a ocupat în cadrul parchetului o funcție de natură a-i fi încredințat un anumit dosar spre soluționare în cadrul atribuțiilor sale, este sesizat în aceeași cauză în calitate de magistrat care se pronunță în cauză, justițiabilii au dreptul să se teamă că acesta nu oferă garanții suficiente de imparțialitate [*Piersack împotriva Belgiei*, 1982, pct. 30 lit. b) și d)].

134. În cauza *Ugulava împotriva Georgiei (nr. 2)*,\* 2024, pct. 57-65, Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 1 în ceea ce privește includerea unui fost procuror general în completul de judecată al Curții Supreme care s-a pronunțat cu privire la recursul în casație al reclamantului. Curtea a reținut că judecătorul în cauză deținea funcția de procuror general în momentul în care cauza reclamantului a fost examinată de către instanța de apel, iar recursul era pregătit de către parchetul general. În acest sens, Curtea a ținut seama de rolul și de competențele extinse ale procurorului general în cadrul

parchetului, precum și de natura excesiv mediatizată a procesului desfășurat într-un context sensibil din punct de vedere politic.

135. Exercițarea succesivă a funcțiilor de judecător de instrucție și de judecător are soluționează cauza de către aceeași persoană a condus, de asemenea, Curtea să concluzioneze că imparțialitatea instanței de judecată ar putea părea discutabilă în viziunea reclamantului (*De Cubber împotriva Belgiei*, 1984, pct. 27-30).

136. Cu toate acestea, în cazul în care participarea judecătorului la instrumentarea cauzei a fost limitată în timp și a constat în interogarea martorilor, fără a aprecia probele și fără a trage vreo concluzie, Curtea a considerat că temerile reclamantului că instanța națională competentă ar fi lipsită de imparțialitate nu sunt justificate în mod obiectiv (*Bulut împotriva Austriei*, 1996, pct. 33-34). Astfel, evaluarea circumstanțelor particulare ale fiecărei cauze este întotdeauna necesară pentru a stabili în ce măsură a intervenit în cauză un judecător de instrucție (*Borg împotriva Maltei*, 2016, pct. 89).

137. Absența unui procuror în timpul procesului penal, care îl poate pune pe judecător în poziția de autoritate de urmărire penală în timp ce conduce interogatoriul și produce probe pentru acuzare, ridică o altă problemă privind imparțialitatea. În această privință, Curtea a explicat că judecătorul este gardianul final al procesului și că, în mod normal, în cazul unei acțiuni publice, este sarcina unei autorități a statului să prezinte și să fundamenteze rechizitoriul în optica unei dezbateri contradictorii cu celelalte părți. Prin urmare, confundarea celor două roluri în cadrul procedurii reprezintă o potențială încălcare a cerinței de imparțialitate ce decurge din art. 6 § 1 din Convenție [*Karelin împotriva Rusiei*, 2016, pct. 51-85; a se vedea, *a contrario*, *Makarașvili și alții împotriva Georgiei*, 2022, pct. 59, unde, în conformitate cu dreptul intern, chiar și în absența unui procuror la proces, autorul procesului-verbal de constatare a contravenției pe baza căruia a fost inițiată acțiunea publică (ofițerul de poliție) a acționat în calitate de parte la procedura respectivă; și *Figurka împotriva Ucrainei*,\* 2023, pct. 30-44, unde instanța de apel nu și-a asumat și nici nu a fost pusă în situația de a prelua rolul de parte acuzatoare].

138. În mod similar, Curtea a examinat chestiunea respectării principiului imparțialității într-o serie de cauze privind sfidarea instanței, în care același judecător a luat decizia de trimitere în judecată, a judecat problemele care decurgeau din comportamentul reclamantului, a stabilit vinovăția acestuia și a impus sancțiunea. Curtea a subliniat că, într-o astfel de situație, confuzia de roluri între reclamant, martor, procuror și judecător ar putea, în mod evident, să genereze temeri justificate în mod obiectiv cu privire la conformitatea procedurii cu principiul consacrat că nimeni nu ar trebui să judece propria cauză și, în consecință, cu privire la imparțialitatea instanței [*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), 2005, pct. 126-128; *Słomka împotriva Poloniei*, 2018, pct. 44-51; *Deli împotriva Republicii Moldova*, 2019, pct. 43].

139. Nu poate fi vorba de lipsă de imparțialitate în îndeplinirea atribuțiilor judiciare în cazul în care judecătorul a pronunțat deja decizii pur formale și procedurale în alte etape ale procedurii (*George-Lavinu Ghiurău împotriva României*, 2020, pct. 67). În schimb, această problemă poate apărea dacă, în alte etape ale procedurii, judecătorul s-a pronunțat deja cu privire la vinovăția acuzatului (*Gómez de Liaño y Botella împotriva Spaniei*, 2008, pct. 67-72).

140. Simplul fapt că un judecător s-a pronunțat deja cu privire la acuzații penale similare, dar care nu au legătură sau s-a pronunțat deja în cazul unei persoane coacuzate într-un proces penal diferit nu este suficient în sine pentru a fi pusă la îndoială imparțialitatea sa într-o cauză ulterioară [*Kriegisch împotriva Germaniei* (dec.), 2010; *Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 544]. Cu toate acestea, situația este diferită dacă hotărârile sale anterioare includ concluzii care anticipează efectiv problema vinovăției unui inculpat trimis ulterior în judecată (*Poppe împotriva Țărilor de Jos*, 2009, pct. 26; *Schwarzenberger împotriva Germaniei*, 2006, pct. 42; *Ferrantelli și Santangelo împotriva Italiei*, 1996, pct. 59). Din această perspectivă, problema imparțialității unui tribunal în sensul art. 6 § 1 din Convenție poate fi privită în lumina dreptului la prezumția de nevinovăție prevăzută la art. 6 § 2 (*Mucha împotriva Slovaciei*, 2021, pct. 48 și 66).

141. De exemplu, în cauza *Meng împotriva Germaniei*, 2021, pct. 53-65, Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 1 în ceea ce privește îndoielile justificate în mod obiectiv cu privire la imparțialitatea completului care a condamnat-o pe reclamantă pentru omor, prezidat de un judecător care făcuse parte anterior dintr-un alt complet în cadrul unui proces separat care îl privea doar pe coaculpatul său și unde fuseseră expuse constatări extinse ale faptelor și concluzii juridice prin care s-a antepunat cu privire la vinovăția reclamantei.

142. În plus, poate apărea o problemă din perspectiva echității generale în cazul în care instanța de judecată a ajuns la anumite concluzii bazându-se pe probe care au fost examinate în cadrul unor proceduri diferite la care reclamantul nu a participat [*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei (nr. 2)*, 2020, pct. 522].

143. În cazul în care s-a constatat anterior că președintele unui complet a fost părtinitor față de reclamant într-un proces penal anterior privind acuzații similare împotriva sa, poate apărea o temere obiectivă și justificată de lipsă de imparțialitate atât față de reclamantul, cât și față de coaculpații săi (*Otegi Mondragon și alții împotriva Spaniei*, 2018, pct. 58-69; *a contrario*, *Alexandru Marian Iancu împotriva României*, 2020, pct. 72).

144. Obligația de imparțialitate nu poate fi interpretată ca impunând unei instanțe de recurs care anulează o decizie administrativă sau judecătorească să trimită cauza unei alte autorități judecătorești sau către un alt organism altfel constituit de această autoritate [*Marguš împotriva Croației* (MC), 2014, pct. 85-89]; *Thomann împotriva Elveției*, 1996, pct. 33; *Stow și Gai împotriva Portugaliei* (dec.), 2005]. Cu alte cuvinte, simplul fapt că același judecător a exercitat de două ori aceeași funcție în cadrul aceleiași instanțe penale nu este suficient pentru a demonstra o lipsă obiectivă de imparțialitate (*Teslia împotriva Ucrainei*, 2020). Cu toate acestea, în cazul în care dreptul intern relevant prevede obligația unei instanțe superioare care anulează o hotărâre judecătorească să trimită cauza în fața unor judecători diferiți, se pune problema dacă instanța a fost instituită prin lege (*Lavents împotriva Letoniei*, 2002, pct. 115).

145. Faptul că un reclamant a fost judecat de un judecător care a exprimat el însuși îndoieli cu privire la imparțialitatea sa în acest caz poate ridica o problemă din perspectiva aparenței unui proces echitabil (*Rudnienko împotriva Ucrainei*, 2013, pct. 118; *Paixão Moreira Sá Fernandes împotriva Portugaliei*, 2020, pct. 90-94; *George-Lavinu Ghiurău împotriva României*, 2020, pct. 65). Totuși, acest lucru nu va fi suficient pentru a constata o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție. În fiecare caz, îndoielile reclamantului cu privire la imparțialitatea judecătorului trebuie să fie justificate în mod obiectiv (*Dragojević împotriva Croației*, 2015, pct. 116-123; *Alexandru Marian Iancu împotriva României*, 2020, pct. 69).

### **β. Legături ierarhice cu alții sau cu alt actor al procedurii**

#### • Legături ierarhice

146. Sesizarea instanțelor militare cu acuzații penale împotriva militarilor nu este, în principiu, incompatibilă cu dispozițiile art. 6 [*Cooper împotriva Regatului Unit* (MC), 2003, pct. 110]. Cu toate acestea, atunci când membrii Curții Marțiale sunt ierarhic subordonați ofițerului care face convocarea și se află sub comanda acestuia, îndoielile exprimate de reclamant cu privire la independența și imparțialitatea instanței pot fi justificate în mod obiectiv (*Findlay împotriva Regatului Unit*, 1997, pct. 76; *Miller și alții împotriva Regatului Unit*, 2004, pct. 30-31). În mod similar, în cazul în care o instanță militară are în componența sa un ofițer militar supus disciplinei militare, care este numit de superiorul său ierarhic și care nu se bucură de aceleași garanții constituționale oferite judecătorilor, nu se poate considera că o astfel de instanță este independentă și imparțială în sensul art. 6 din Convenție (*Gürkan împotriva Turciei*, 2012, pct. 13-20).

147. Judecarea civililor de către o instanță alcătuită din membri ai forțelor armate poate crea în mod legitim temerea că instanța se va lăsa influențată în mod nejustificat de considerente partinice (*Incal*



*împotriva Turciei*, 1998, pct. 72; *Ibrahim Ülger împotriva Turciei*, 2004, pct. 26). Chiar dacă un judecător militar nu a fost implicat, într-un proces împotriva unui civil, decât în pronunțarea unei încheieri preliminare care rămâne în vigoare privează întregul proces de aparența de a fi fost condus de o instanță independentă și imparțială [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 115].

148. Situațiile în care o instanță militară își exercită jurisdicția în legătură cu un civil pentru fapte împotriva forțelor armate pot crea suspiciuni întemeiate cu privire la imparțialitatea obiectivă a unei astfel de instanțe. Un sistem judiciar în cadrul căruia o instanță militară judecă procesul împotriva unei persoane care nu face parte din cadrul armatei poate fi ușor perceput ca anihilând distanța necesară dintre instanță și părți într-un proces penal, chiar dacă există măsuri de protecție suficiente pentru a asigura independența acestei instanțe [*Ergin împotriva Turciei (nr. 6)*, 2006, pct. 49].

149. Faptul că instanțele militare decid asupra unor acuzații în materie penală îndreptate împotriva civililor nu poate fi considerat compatibil cu art. 6 decât în circumstanțe excepționale (*Martin împotriva Regatului Unit*, 2006, pct. 44; a se vedea și *Mustafa împotriva Bulgariei*, 2019, pct. 28-37).

- *Alte legături*

150. Existența unor îndoieli justificate în mod obiectiv cu privire la imparțialitatea președintelui unei instanțe de judecată a fost constatată ca urmare a faptului că soțul acesteia conducea echipa de anchetă însărcinată cu instrumentarea cazului reclamantilor (*Dorojko și Pojarski împotriva Estoniei*, 2008, pct. 56-58). În mod similar, a apărut o problemă de imparțialitate obiectivă în cazul în care fiul judecătorului sesizat era membru al echipei care ancheta cazul reclamantului (*Jhangirian împotriva Armeniei*, 2020, pct. 97-103).

151. Legătura parentală între judecătorii care soluționează o cauză la diferite grade de jurisdicție poate da naștere la îndoieli cu privire la lipsa de imparțialitate. Cu toate acestea, în *Pastörs împotriva Germaniei*, 2019, pct. 58-70, unde doi judecători care s-au pronunțat în cauza reclamantului la primul și al treilea grad de jurisdicție erau căsătoriți, Curtea nu a constatat încălcarea art. 6 § 1 din Convenție pe motiv că cererea de reclamantului de recuzare a fost supusă unui control ulterior al unui organ judiciar cu competență suficientă și care a oferit garanțiile decurgând din art. 6. De asemenea, Curtea a observat că reclamantul nu a prezentat niciun argument concret pentru care un judecător profesionist - fiind căsătorit cu un alt judecător profesionist - ar trebui să fie părtinitor atunci când se pronunță asupra aceleiași cauze la un alt grad de jurisdicție unde, mai mult, decizia soțului nu a fost examinată în mod direct.

152. Legăturile de familie cu una dintre părți ar putea da naștere la îndoieli cu privire la imparțialitatea judecătorului. Curtea a statuat că astfel de îndoieli trebuie totuși să fie justificate în mod obiectiv. Justificarea obiectivă a acestor îndoieli depinde în mare măsură de circumstanțele specifice fiecărei cauze, iar o serie de factori trebuie luați în considerare în această privință. Acestea includ, printre altele, dacă ruda judecătorului a fost implicată în cauză, poziția rudei judecătorului în cadrul cabinetului de avocatură care reprezintă partea adversă, mărimea și structura organizatorică internă a cabinetului de avocatură, importanța financiară a cauzei pentru acesta și orice posibil interes financiar sau potențial beneficiu (și întinderea acestuia) de care urmează să beneficieze ruda judecătorului (*Nicholas împotriva Ciprului*, 2018, pct. 62, privind latura civilă). În comunitățile mici, unde pot apărea adesea astfel de probleme de legături de familie, această situație ar trebui să fie semnalată la începutul procedurii și ar trebui să se facă o evaluare, luând în considerare diverși factori, pentru a determina dacă recuzarea este într-adevăr necesară în cauză (*ibidem*, pct. 64).

153. Faptul că un membru al instanței cunoaște personal unul dintre martorii dintr-o cauză nu implică în mod necesar că respectivul membru va avea o prejudecată favorabilă față de mărturia acelei persoane. Prin urmare, este necesar să se decidă în fiecare caz dacă natura și gradul de legătură în cauză sunt de un asemenea tip încât să denote o lipsă de imparțialitate din partea instanței (*Pullar împotriva Regatului Unit*, 1996, pct. 38, în ceea ce privește prezența între jurați a unuia dintre cei doi martori-cheie ai acuzației; *Hanif și Khan împotriva Regatului Unit*, 2011, pct. 141, în ceea ce privește

prezența unui polițist printre jurați; *a contrario*, [Peter Armstrong împotriva Regatului Unit](#), 2014, pct. 39-45).

154. Un proces penal împotriva unui reclamant în fața unei instanțe în care mama victimei avea funcția de judecător a fost considerat ca fiind o încălcare a cerinței de imparțialitate decurgând din art. 6 § 1 ([Mitrov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei](#), 2016, pct. 49-56).

155. În cauza [Tadić împotriva Croației](#), 2023, pct. 62-80, Curtea a considerat că temerile reclamantului cu privire la lipsa de imparțialitate a Curții Supreme nu sunt justificate în mod obiectiv, în condițiile în care președintele Curții Supreme ar fi jucat un rol în infracțiunile pentru care a fost judecat reclamantul, în legătură cu tentativa de trafic de influență a Curții Supreme într-un proces împotriva unui politician cunoscut, și a depus mărturie în calitate de martor al acușării în procesul reclamantului. Curtea a notat că mărturia președintelui nu a fost nici „unica”, nici „decisiva” probă pentru soluționarea cauzei sale, că reclamantului i s-a oferit posibilitatea de a-l interoga pe președinte în fața instanței de judecată și că acesta a formulat capătul de cerere împotriva președintelui pentru prima dată în recursul împotriva hotărârii instanței de fond. În plus, judecătorii Curții Supreme care au examinat recursul reclamantului au fost suficient de independenți față de președinte și liberi de orice influență nejustificată din partea acestuia.

## ii. Situații de natură personală

156. Autorităților judecătorești li se cere maximă discreție atunci când trebuie să se pronunțe, pentru a li se garanta imaginea de judecători imparțiali. Această discreție presupune să nu utilizeze presa, chiar și pentru a răspunde unor provocări. Acestea sunt prevăzute de imperativele superioare ale justiției și de grandoarea funcției judiciare ([Lavents împotriva Letoniei](#), 2002, pct. 118; [Buscemi împotriva Italiei](#), 1999, pct. 67).

157. Astfel, în cazul în care un președintele instanței a folosit în public expresii care trădau o apreciere negativă a cauzei reclamantului înainte de a prezida organismul judiciar chemat să soluționeze cauza, declarațiile au fost de natură să justifice obiectiv temerile reclamantului cu privire la imparțialitatea sa (*ibidem*, pct. 68; a se vedea și [Lavents împotriva Letoniei](#), 2002, pct. 119, în care un judecător a adus critici publice apărării și s-a declarat în mod public surprins de faptul că acuzatul nu a pledat nevinovat).

158. Nu s-a constatat nicio încălcare a art. 6 ca urmare a declarațiilor făcute presei de către unii membri ai sistemului judiciar național și a unui articol publicat de Asociația Națională a Magistraților care critica climatul politic în care a avut loc procesul, reformele legislative propuse de guvern și strategia de apărare, dar în care nu se pronunța nimeni asupra vinovăției reclamantului. În plus, instanțele care urmau să se pronunțe cu privire la cauză erau alcătuite în totalitate din magistrați profesioniști care se bucurau de o experiență și o pregătire care le permiteau să elimine orice influență externă procesului [[Previti împotriva Italiei](#) (dec.), 2009, pct. 253].

159. De asemenea, Curtea nu a constatat lipsa de imparțialitate într-un caz în care un jurat a făcut comentarii despre proces într-un interviu acordat unui ziar după pronunțarea sentinței [[Bodet împotriva Belgiei](#) (dec.), 2017, pct. 24-38; [Haarde împotriva Islandei](#), 2017, pct. 105]. În schimb, în cauza [Kristiansen împotriva Norvegiei](#), 2015 (pct. 56-61), prezența în cadrul juriului a unei persoane care o cunoștea pe victimă și care s-a exprimat cu privire la caracterul acesteia, în circumstanțe care puteau fi percepute ca un comentariu sau o reacție la mărturia orală a acesteia, a fost analizată ca o încălcare a principiului imparțialității decurgând din art. 6 § 1. De asemenea, Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 1 în cauza [Tihonov și Hasis împotriva Rusiei](#), 2021, pct. 44-53, care a privit refuzul instanțelor naționale de a evalua în mod corespunzător situația și de a exclude membrii juriului care citiseră articole online referitoare la proces și care discutaseră despre proces cu o persoană care nu participa la examinarea cauzei.

160. Susținerea exprimată în mod public de către un judecător din cadrul unei camere a Curții de Casație pentru judecătorul care a făcut parte din completul care l-a judecat pe reclamant a constituit o încălcare a art. 6 § 1 din Convenție [*Morice împotriva Franței* (MC), 2015, pct. 79-92].

161. Faptul de a fi aderat anterior la un partid politic nu este suficient pentru a pune sub semnul întrebării imparțialitatea unui judecător, mai ales atunci când nu există niciun indiciu că această aderare a avut vreun raport sau legătură cu fondul cauzei [*Otegi Mondragon și alții împotriva Spaniei* (dec.), 2015, pct. 25-29].

## V. Garanții de ordin general: cerințe de ordin procedural

### A. Echitate

#### Art. 6 § 1 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa [...].”

#### Cuvinte-cheie HUDOC

Proces echitabil (6-1); Procedură contradictorie (6-1); Egalitatea armelor (6-1); Asistență judiciară (6-1)

### 1. Participare efectivă la procedură

162. Art. 6, citit în ansamblul său, garantează dreptul unui inculpat de a participa efectiv la un proces penal [*Murtazalievă împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 91]. În general, acest lucru include, printre altele, nu numai dreptul său de a fi prezent, ci și de a asculta și de a urmări procedura. Astfel de drepturi sunt inerente însăși noțiunii de procedură contradictorie și pot fi, de asemenea, derivate din garanțiile conținute la art. 6 § 3 lit. c), d) și e) (*Stanford împotriva Regatului Unit*, 1994, pct. 26). În consecință, acustica slabă din sala de judecată și dificultățile de auz ar putea da naștere unei probleme în temeiul art. 6 (pct. 29).

163. Curtea a statuat, de asemenea, că participarea efectivă a unui inculpat la procesul său penal trebuie să includă, de asemenea, dreptul de a întocmi note pentru a facilita desfășurarea apărării sale [*Pullicino împotriva Maltei* (dec.), 2000; *Moiseiev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 214]. Acest lucru este valabil indiferent dacă inculpatul este sau nu reprezentat de un avocat. Într-adevăr, apărarea intereselor inculpatului poate fi cel mai bine servită de contribuția pe care acesta o aduce la conducerea cauzei de către avocatul său înainte să fie chemat să depună mărturie. Dialogul dintre avocat și clientul său nu ar trebui să fie împiedicat prin lipsirea acestuia din urmă de materiale care să îi permită să își facă propria reprezentare a punctelor forte și a slăbiciunilor probelor prezentate de către acuzare. Cu toate acestea, Curtea a subliniat că se pot aplica considerente diferite în ceea ce privește utilizarea efectivă a notelor de către un inculpat în timpul interogatoriului său sau al interogatoriului încrucișat. Credibilitatea unui inculpat poate fi cel mai bine testată prin modul în care acesta reacționează la interogatoriu în boxa martorilor. Prin urmare, poate fi justificat faptul că o instanță națională să împiedice un inculpat să se bazeze pe amintiri scrise ale evenimentelor sau să citească notițe într-o manieră care sugerează că audierea sa a fost repetată [*Pullicino împotriva Maltei* (dec.), 2000]. În mod similar, Curtea a statuat că art. 6 din Convenție nu prevede un drept nelimitat de a folosi orice argumente în apărare, în special cele care sunt asimilate calomniei (*Miljević împotriva Croației*, 2020, pct. 55 și 64-66, cu privire la libertatea de exprimare în temeiul art. 10 din Convenție).

164. O problemă privind lipsa participării efective la procedură poate apărea, de asemenea, în ceea ce privește eșecul autorităților naționale de a răspunde nevoilor inculpaților vulnerabili (*Hasáliková împotriva Slovaciei*, 2021, pct. 69, cu privire la inculpații cu deficiențe intelectuale). Astfel, în ceea ce privește judecarea inculpaților minori, Curtea a statuat că procesele penale trebuie să fie organizate astfel încât să respecte principiul interesului superior al copilului. Este esențial ca un copil acuzat de o infracțiune să fie tratat într-un mod care să țină seama pe deplin de vârsta, de nivelul său de maturitate și de capacitățile sale intelectuale și emoționale, precum și să fie luate măsuri pentru favorizarea capacității sale de a înțelege și de a participa la procedură [*V. împotriva Regatului Unit* (MC), 1999, pct. 85-86]. Dreptul unui inculpat minor de a participa efectiv la procesul său penal presupune ca autoritățile să îl trateze ținând seama în mod corespunzător de vulnerabilitatea și capacitățile sale încă

din prima etapă a implicării sale într-o anchetă penală și, mai ales, în timp ce este interogat de către poliție. Autoritățile trebuie să ia măsuri pentru a reduce, pe cât posibil, sentimentele de intimidare și inhibiție ale copilului și pentru a se asigura că acesta înțelege pe larg natura anchetei și mizele, inclusiv semnificația oricărei sancțiuni ce îi poate fi aplicată, precum și drepturile sale, și, în special, dreptul său de a păstra tăcerea [*Blohin împotriva Rusiei* (MC), 2016, pct. 195].

165. O măsură de izolare în sala de judecată poate, de asemenea, să aducă atingere caracterului echitabil al unei ședințe prin încălcarea dreptului unui inculpat de a participa efectiv la procedură [*Svinarenko și Sliadnev împotriva Rusiei* (MC), 2014, pct. 134]. Tratamentul degradant al unui reclamant în cursul procesului său, fiind închis într-o cabină de sticlă supraaglomerată în sala de judecată, cu încălcarea art. 3 din Convenție, ar fi greu de conciliat cu noțiunea de proces echitabil, având în vedere importanța egalității armelor, prezumția de nevinovăție și încrederea pe care instanțele într-o societate democratică trebuie să o inspire publicului, mai ales persoanei inculpate [*Iaroslav Belousov împotriva Rusiei*, 2016, pct. 147].

166. Cu toate acestea, preocupările legate de securitate în cadrul unei instanțe penale pot implica, în special în cauze de mare amploare sau sensibile, utilizarea unor aranjamente speciale, inclusiv cabine de sticlă. Cu toate acestea, având în vedere importanța acordată drepturilor apărării, orice măsuri de restrângere a participării inculpatului la procedură sau de limitare a relațiilor sale cu avocații ar trebui să fie impuse numai în măsura în care este necesar și ar trebui să fie proporționale cu riscurile specifice fiecărui caz (*ibidem*, pct. 150). În cauza *Iaroslav Belousov împotriva Rusiei*, 2016 (pct. 151-154), Curtea a declarat drept încălcări ale art. 6 § 1 imposibilitatea reclamantului de a avea un dialog confidențial cu avocatul său în timpul procesului din cauza plasării sale într-o cabină de sticlă, precum și în refuzul instanței de a recunoaște impactul acestui dispozitiv asupra dreptului la apărare al reclamantului.

167. În mod similar, în ceea ce privește desfășurarea procesului prin videoconferință, Curtea a statuat că acest procedeu nu este, ca atare, incompatibil cu noțiunea de proces echitabil și public. Cu toate acestea, recurgerea la măsura respectivă trebuie să urmărească, în orice caz, un scop legitim, iar modalitățile de obținere a probelor trebuie să fie compatibile cu cerințele de respectare a unui proces echitabil, astfel cum sunt prevăzute la art. 6. În special, trebuie să se asigure faptul că reclamantul poate urmări procedura și poate fi auzit fără impedimente tehnice, precum și că se asigură o comunicare efectivă și confidențială cu avocatul său [*Marcello Viola împotriva Italiei*, 2006, pct. 63-67; *Asciutto împotriva Italiei*, 2007, pct. 62-73; *Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), 2010, pct. 98].

168. În cauza *Alppi împotriva Finlandei* (dec.), 2023, pct. 18-24, privind o ședință de judecată prin intermediul unei legături video în timpul pandemiei de COVID-19, Curtea a constatat că utilizarea unui astfel de mijloc a urmărit un scop legitim, și anume reducerea răspândirii virusului. De asemenea, Curtea a pus accentul pe faptul că procesul penal se referea, în esență, la aspecte juridice mai tehnice care se raportau la pronunțarea sentinței într-o situație în care vinovăția reclamantului fusese deja stabilită. Prin urmare, Curtea a declarat capetele de cerere în temeiul art. 6 § 1 inadmisibile ca vădit nefondate.

## 2. Egalitatea armelor și procedura contradictorie

169. Egalitatea armelor reprezintă unul dintre elementele inerente conceptului de proces echitabil. Aceasta presupune ca fiecărei părți să i se dea posibilitatea rezonabilă de a-și prezenta cauza în condiții care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajoasă față de adversarul său [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 140; *Foucher împotriva Franței*, 1997, pct. 34; *Bulut împotriva Austriei*, 1996; *Faig Mammadov împotriva Azerbaidjanului*, 2017, pct. 19]. Egalitatea armelor impune existența unui just echilibru între părți și aplicarea acestuia atât în materie civilă, cât și penală.

170. Dreptul la o procedură contradictorie semnifică în principiu posibilitatea ca părțile să cunoască și să comenteze toate probele produse, precum și orice observații prezentate pentru a ghida decizia instanței (*Brandstetter împotriva Austriei*, 1991, pct. 67). De regulă, din perspectiva principiului contradictorialității, Curtea nu trebuie să stabilească dacă necomunicarea documentului relevant a

cauzat reclamantului vreun prejudiciu: existența unei încălcări este imaginabilă chiar și în absența unui prejudiciu. Într-adevăr, este sarcina reclamantului să aprecieze dacă un document necesită sau nu un comentariu din partea sa (*Bajić împotriva Macedoniei de Nord*, 2021, pct. 59). Dreptul la o procedură contradictorie este strâns legat de principiul egalității armelor și, de altfel, Curtea a concluzionat uneori încălcarea art. 6 § 1 printr-o examinare coroborată a celor două concepte.

171. Jurisprudența Curții a cunoscut o evoluție considerabilă, în special în ceea ce privește importanța acordată aparențelor și sensibilității crescute a publicului față de buna administrare a justiției (*Borgers împotriva Belgiei*, 1991, pct. 24).

172. În materie penală, art. 6 § 1 se suprapune cu garanțiile specifice ale art. 6 § 3, deși nu se limitează la drepturile minime prevăzute de acesta din urmă. De altfel, garanțiile prevăzute la art. 6 § 3 sunt, în special, elemente care se înscriu în cadrul conceptului de proces echitabil, în sensul art. 6 § 1 [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 251]. Curtea a abordat aspecte legate de egalitatea armelor și de procedura contradictorie într-o varietate de situații, care se suprapun foarte des cu drepturile la apărare prevăzute la art. 6 § 3 din Convenție.

### a. Egalitatea armelor

173. O restrângere a dreptului la apărare a fost constatată în cauza *Borgers împotriva Belgiei*, 1991, în care reclamantul a fost împiedicat să răspundă la concluziile avocatului general din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea de Casație și nu a primit în prealabil o copie a acestora. Inegalitatea a fost agravată de participarea avocatului general, în calitate de consultant, la deliberările înaltei instanțe. Circumstanțe similare au dus la constatarea unei încălcări a art. 6 § 1 în ceea ce privește necomunicarea către apărare a observațiilor procurorului superior în apel (*Zahirović împotriva Croației*, 2013, pct. 44-50).

174. Curtea a concluzionat o încălcare a art. 6 § 1 coroborat cu art. 6 § 3 într-un proces penal în care apărătorul inculpatului a trebuit să aștepte 15 de ore înainte de a-și putea pleda în cele din urmă cauza, foarte devreme, de dimineață (*Makhfi împotriva Franței*, 2004). De asemenea, a constatat o încălcare a principiului egalității armelor în fața unei instanțe supreme care se pronunța în materie penală. Reclamantului, care fusese condamnat în apel și solicitase să fie prezent, nu i s-a permis să participe la o audiere preliminară ținută în camera de consiliu (*Juk împotriva Ucrainei*, 2010, pct. 35). Același lucru este valabil și pentru cazurile în care unui reclamant nu i se permite să fie prezent la o audiere în fața curții de apel, în timp ce este prezent reprezentantul parchetului (*Eftimov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2015, pct. 41).

175. În schimb, un capăt de cerere întemeiat pe inegalitatea armelor a fost declarat inadmisibil pentru lipsă vădită de temeinicie într-o cauză în care reclamantul s-a plâns că procurorul era așezat pe o platformă înaltă în raport cu celelalte părți. Nu s-a considerat că inculpatul s-ar fi aflat într-o situație dezavantajoasă în ceea ce privește protecția intereselor sale (*Diriöz împotriva Turciei*, 2012, pct. 25).

176. Lipsa enunțării anumitor norme de procedură penală în legislație poate aduce atingere egalității armelor, deoarece acestea sunt menite să protejeze inculpatul împotriva oricărui abuz de autoritate și apărarea riscă în plus să aibă de suferit din cauza unor omisiuni, precum și din lipsa de claritate a acestor norme (*Coëme și alții împotriva Belgiei*, 2000, pct. 102).

177. Martorii acuzării și martorii apărării ar trebui să fie tratați pe picior de egalitate: cu toate acestea, constatarea unei încălcări depinde de întrebarea dacă martorul a avut efectiv un rol privilegiat (*Bonisch împotriva Austriei*, 1985, pct. 32; și, a contrario, *Brandstetter împotriva Austriei*, 1991, pct. 45). În cauza *Thiam împotriva Franței*, 2018, pct. 63-68, Curtea nu a considerat că participarea Președintelui Republicii în calitate de victimă și parte civilă în proces a adus atingere principiului egalității armelor, deși acesta nu a putut fi audiat în calitate de martor în proces din cauza unei interdicții constituționale. Curtea a subliniat că o astfel de interdicție constituțională nu contravine în sine art. 6. De asemenea, aceasta a reținut, în special, că, la condamnarea reclamantului, instanțele



naționale nu s-au referit la nicio probă împotriva sa prezentată de partea civilă care să impună verificarea credibilității și fiabilității probei respective prin audierea președintelui. De asemenea, Curtea a observat că natura cauzei, probele disponibile și versiunile necontradictorii ale reclamantului și ale părții civile nu impuneau în niciun caz audierea acesteia din urmă. În plus, Curtea a ținut cont de faptul că nu existau indicii în dosar că implicarea președintelui ar fi încurajat parchetul să acționeze într-un mod care ar fi influențat în mod nejustificat instanța penală sau l-ar fi împiedicat pe reclamant să își asigure o apărare efectivă.

178. Refuzul de a audia martori sau de a examina probe pentru apărare, dar audierea martorilor și examinarea probelor pentru acuzare poate ridica o problemă din perspectiva egalității armelor (*Borisova împotriva Bulgariei*, 2006, pct. 47-48; *Topić împotriva Croației*, 2013, pct. 48). Același lucru este valabil și în cazul în care instanța de judecată refuză să audieze martorii apărării pentru a clarifica o situație incertă care a stat la baza acuzațiilor (*Kasparov și alții împotriva Rusiei*, 2013, pct. 64-65). Astfel, în toate aceste cazuri, pentru a stabili dacă procesul a fost echitabil, Curtea ar putea fi nevoită să aplice criteriile relevante stabilite în cauza *Murtazaliyeva*, care urmăresc să stabilească 1) dacă cererea de audiere a unui martor a fost suficient de motivată și relevantă pentru obiectul acuzației; 2) dacă instanțele naționale au luat în considerare relevanța acelei mărturii și au oferit motive suficiente pentru decizia lor de a nu audia martorul; 3) dacă decizia instanțelor naționale de a nu audia un martor a subminat echitatea procesului în ansamblul său (*Abdullaiev împotriva Azerbaidjanului*, 2019, pct. 59-60).<sup>3</sup>

179. Principiul egalității armelor este relevant și în ceea ce privește aspectele legate de numirea experților în cadrul proceselor [*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei (nr. 2)*, 2020, pct. 499]. Simplul fapt că experții în cauză sunt angajați de una dintre părți nu este suficient pentru a concluziona că procesul este inequitabil. Curtea a explicat că, deși acest fapt poate da naștere la temeri cu privire la neutralitatea experților, temeri care, deși au o anumită importanță, nu sunt decisive. Cu toate acestea, ceea ce este decisiv este poziția ocupată de experți pe parcursul procesului, modul în care aceștia și-au îndeplinit sarcinile și modul în care judecătorii au evaluat expertiza lor. La stabilirea poziției și rolului experților în cadrul procesului, Curtea ia în considerare faptul că opinia exprimată de orice expert desemnat de instanță este susceptibilă de a avea o pondere semnificativă în evaluarea de către instanță a aspectelor care țin de competența expertului respectiv (*Şulepova împotriva Rusiei*, 2008, pct. 62; *Poletan și Azirovik împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2016, pct. 94).

180. Curtea a constatat că, în cazul în care un rechizitoriu se bazează pe raportul unui expert care a fost desemnat în cadrul anchetei preliminare de către procuror, numirea aceleiași persoane în calitate de expert de către instanța de judecată comportă riscul unei încălcări a principiului egalității armelor, care poate fi însă contrabalansat prin garanții procedurale specifice (*J.M. și alții împotriva Austriei*, 2017, pct. 121).

181. În această privință, cerința unui proces echitabil nu impune unei instanțe de judecată obligația de a dispune o expertiză sau orice altă măsură de anchetă doar pentru că o parte a solicitat acest lucru. În cazul în care apărarea insistă ca instanța să audieze un martor sau să examineze alte probe (cum ar fi un raport de expertiză, de exemplu), este de competența instanțelor naționale să decidă dacă este necesar sau recomandabil să accepte aceste probe. Instanța națională este liberă, sub rezerva respectării prevederilor Convenției, să refuze să cheme martorii propuși de apărare (*Husein și alții împotriva Azerbaidjanului*, 2011, pct. 196; *Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 718 și 721; *Poletan și Azirovik împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2016, pct. 95). Cu toate acestea, în cazul în care la dosarul cauzei nu existau informații care să arate că datele pe care s-a întemeiat condamnarea reclamantului au fost supuse unei examinări în vederea verificării integrității lor, apărarea avea un interes legitim în a solicita examinarea acestora de către experți independenți, iar instanțele aveau obligația de a răspunde în mod corespunzător la astfel de cereri [a se vedea *Yüksel*

3. A se vedea secțiunea Audierea martorilor [art. 6 § 3 lit. d)].

*Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 332-333, în cazul în care omisiunea instanțelor interne de a răspunde la o astfel de cerere a ridicat o problemă în temeiul art. 6 § 1].

182. În mod similar, în cadrul art. 6, în mod normal, nu este sarcina Curții să stabilească dacă un anumit raport de expertiză aflat la dispoziția instanței naționale era sau nu fiabil. Aceasta din urmă are, în mod normal, o largă marjă de manevră pentru a alege între expertize contradictorii și pentru a alege una pe care o consideră coerentă și credibilă. Cu toate acestea, normele de admisibilitate a probelor nu trebuie să priveze apărarea de posibilitatea de a contesta în mod eficient concluziile unui expert, în special prin introducerea sau obținerea unor opinii și rapoarte alternative. În anumite circumstanțe, refuzul de a permite o expertiză alternativă a probelor materiale poate fi considerat o încălcare a art. 6 § 1 (*Stoimenov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2007, pct. 38; *Matijina împotriva Rusiei*, 2014, pct. 169) deoarece poate fi greu de contestat raportul unui expert fără asistența unui alt expert în domeniul respectiv (*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 187). În plus, faptul că acuzarea nu comunică detaliile tehnice pe care se bazează un raport de expertiză poate afecta posibilitatea pentru apărare să conteste raportul de expertiză și ridică astfel o problemă de egalitate a armelor în temeiul art. 6 § 1 (*Kartoiev și alții împotriva Rusiei*, 2021, pct. 71-73).

183. Se poate aduce atingere egalității armelor dacă acuzatul are acces limitat la dosar sau la alte documente de interes public (*Matyjek împotriva Poloniei*, 2007, pct. 65; *Moiseiev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 217).

184. Curtea a constatat că accesul liber la dosarul cauzei și utilizarea liberă a oricăror note, inclusiv, dacă este necesar, posibilitatea de a obține copii ale documentelor relevante, sunt garanții importante ale unui proces echitabil. Neacordarea unui astfel de acces a înclinat balanța în favoarea constatării încălcării principiului egalității armelor (*Beraru împotriva României*, 2014, pct. 70). În acest context, se acordă importanță aparențelor, precum și sensibilității sporite față de administrarea corectă a justiției. Respectarea drepturilor apărării impune ca restrângerea accesului unui acuzat sau al avocatului său la dosarul instanței sesizate să nu împiedice ca probele să fie puse la dispoziția acuzatului înainte de proces și ca acestuia să i se ofere posibilitatea să formuleze observații, prin intermediul avocatului său [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 140]. Cu toate acestea, în unele cazuri, este de așteptat ca un inculpat să prezinte motive specifice pentru cererea sa de acces la un anumit document din dosar (*Matanović împotriva Croației*, 2017, pct. 177).

185. Necomunicarea probelor către apărare poate încălca egalitatea armelor, precum și dreptul la un proces contradictoriu (*Kuopila împotriva Finlandei*, 2000, pct. 38, în cazul în care apărării nu i s-a oferit posibilitatea de a formula observații cu privire la un raport suplimentar al poliției).

## **b. Procedură contradictorie (comunicarea probelor)**

186. Ca regulă, art. 6 § 1 impune organelor de urmărire penală să comunice apărării toate probele relevante de care dispun, fie incriminatorii, fie discriminatorii [*Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, pct. 60]. În acest context, principiile relevante pot fi extrase din art. 6 § 3 lit. b), care garantează reclamantului „să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale” (*Leas împotriva Estoniei*, 2012, pct. 80).<sup>4</sup>

187. O problemă cu privire la accesul la probe poate apărea în temeiul art. 6 în măsura în care probele în cauză sunt relevante pentru cauza reclamantului, în special dacă acestea au avut o influență importantă asupra acuzațiilor formulate împotriva sa. Acest lucru se întâmplă în cazul în care probele au fost folosite și au fost invocate pentru a stabili vinovăția reclamantului sau conțineau astfel de elemente care ar fi putut permite acestuia să se disculpe sau să obțină o reducere a pedepsei. Elementele de probă relevante în acest context nu sunt doar cele direct relevante pentru faptele cauzei, ci și cele care ar putea avea legătură cu admisibilitatea, fiabilitatea și caracterul complet al

4. A se vedea secțiunea Pregătirea apărării [art. 6 § 3 lit. b)].



acestora [*Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, pct. 66; *Mirilaşvili împotriva Rusiei*, 2008, pct. 200; *Leas împotriva Estoniei*, 2012, pct. 81; *Matanović împotriva Croației*, 2017, pct. 161].

188. Cu toate acestea, este de așteptat ca acuzatul să își motiveze în mod specific cererea de acces la probe, iar instanțele interne au dreptul de a examina validitatea acestor motive (*C.G.P. împotriva Țărilor de Jos*, decizia Comisiei din 15 ianuarie 1997; *Janatuinen împotriva Finlandei*, 2009, pct. 45; *Leas împotriva Estoniei*, 2012, pct. 81; *Matanović împotriva Croației*, 2017 § 157). În orice caz, în sistemele în care Ministerul public este obligat, prin efectul legii, să ia în considerare atât faptele pro și contra inculpatului, o procedură prin care Ministerul public încearcă să evalueze ceea ce poate fi sau nu relevant pentru cauză, fără alte garanții procedurale pentru drepturile apărării, nu poate fi conformă cu cerințele prevăzute la art. 6 § 1 (*Natunen împotriva Finlandei*, 2009, pct. 47-49; *Matanović împotriva Croației*, 2017, pct. 158, 181-182).

189. Dreptul de a comunica probe relevante nu este însă absolut. Într-un proces penal, pot exista interese concurente – precum securitatea națională sau necesitatea de a proteja martori care riscă represalii, ori de a păstra secretul metodelor polițienești de investigare a încălcărilor – care trebuie puse în balanță cu drepturile inculpatului. În unele cazuri, poate fi necesar să nu se permită accesul apărării la anumite probe astfel încât să fie protejate drepturile fundamentale ale altei persoane sau să fie apărat un interes public important. Cu toate acestea, sunt permise în temeiul art. 6 § 1 doar măsurile de limitare a dreptului la apărare al acuzatului care sunt absolut necesare (*Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1997, pct. 58; *Paci împotriva Belgiei*, 2018, pct. 85). De altfel, pentru ca inculpatul să beneficieze de un proces echitabil, toate dificultățile cauzate apărării de o limitare a drepturilor sale trebuie să fie suficient compensate prin procedura urmată în fața autorităților judiciare [*Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, pct. 61; *Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 1996, pct. 72].

190. În multe cauze în care probele în cauză nu au fost niciodată comunicate, nu ar fi posibil pentru Curte să încerce să pună în balanță interesul public al necomunicării elementelor în litigiu cu cel al acuzatului fără a avea acces la elementele respective. Prin urmare, trebuie să examineze dacă procesul decizional a respectat, în măsura în care a fost posibil, cerințele de asigurare a unei proceduri contradictorii și a egalității armelor și a încorporat garanții adecvate pentru a proteja interesele inculpatului, inclusiv o posibilitate adecvată de a-și pregăti apărarea, în conformitate cu art. 6 [*Dowsett împotriva Regatului Unit*, 2003, pct. 42-43; *Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 330; *Leas împotriva Estoniei*, 2012, pct. 78]. În această privință, neindicarea de către instanțele interne a motivelor pentru care elementele de probă nu au fost comunicate, precum și de a preciza autorul, poate priva apărarea de posibilitatea de a prezenta eventuale contraargumente, cum ar fi contestarea legalității acestor motive sau contestarea faptului că au fost depuse toate eforturile pentru a asigura un just echilibru între interesele concurente în joc și pentru a garanta drepturile apărării [*Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 331].

191. În evaluarea garanțiilor procedurale relevante, Curtea trebuie să țină seama, de asemenea, de importanța materialului necomunicat și de utilizarea acestuia în cadrul procesului [*Jasper împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, pct. 54-55; *M împotriva Țărilor de Jos*, 2017, pct. 69, în cazul în care informațiile necomunicate nu ar fi putut fi în sine de niciun ajutor pentru apărare]. În special, trebuie să se asigure că procedura internă a permis ca impactul materialului relevant asupra siguranței condamnării să fie analizat în lumina argumentelor detaliate și pertinente prezentate de apărare [*Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, pct. 66].

192. De exemplu, în cauza *Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, Curtea a concluzionat încălcarea art. 6 § 1 întrucât acuzarea nu a comunicat elementele de probă în cauză instanței și a permis acesteia să se pronunțe asupra aspectului prezentării lor, privându-i astfel pe reclamânți de dreptul la un proces echitabil. Cu toate acestea, în cauza *Jasper împotriva Regatului Unit* (MC), 2000 (pct. 58), Curtea a concluzionat neîncălcarea art. 6 § 1 pe motiv că elementele necomunicate nu fuseseră incluse în dosarul acuzării și nu au fost niciodată prezentate în fața juraților. În cauza *Edwards*

și *Lewis împotriva Regatului Unit* (MC), 2004, avocaților reclamantilor le-a fost refuzat accesul la probele aflate la dosar și, prin urmare, nu a fost posibil ca reprezentanții apărării să dezvolte pe deplin în fața instanței teza provocării. Curtea a concluzionat încălcarea art. 6 § 1 pe motiv că procedura urmată pentru a stabili aspectele legate de divulgarea probelor și caracterul flagrant nu îndeplineau cerințele necesare pentru a garanta caracterul contradictoriu al procedurii și egalitatea armelor și nu ofereau garanții care să permită protejarea în mod adecvat a intereselor inculpaților.

193. În contextul comunicării probelor, pot apărea probleme complexe în ceea ce privește divulgarea de date electronice, care pot constitui o anumită masă de informații pentru acuzare. Într-un astfel de caz, o garanție importantă în procesul de triere este de a se asigura că apărării i se oferă posibilitatea de a fi implicată în stabilirea criteriilor de determinare a ceea ce ar putea fi relevant pentru comunicare (*Sigurður Einarsson și alții împotriva Islandei*, 2019, pct. 90; a se vedea, de asemenea, *Rook împotriva Germaniei*, pct. 67 și 72). În plus, în ceea ce privește datele identificate sau etichetate, orice refuz de a permite apărării să efectueze, în principiu, căutări suplimentare în aceste date ridică o problemă în ceea ce privește punerea la dispoziție a unor facilități adecvate pentru pregătirea apărării (*Sigurður Einarsson și alții împotriva Islandei*, 2019, pct. 91). În plus, faptul că probele electronice, care au jucat un rol decisiv pentru condamnarea reclamantului, se potrivesc cu un alt set de date, nu înlătură în mod necesar drepturile procedurale ale acestuia cu privire la primele date [*Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 328]. În principiu, imposibilitatea apărării de a avea acces direct la probe și de a testa direct integritatea și fiabilitatea acestora impune instanțelor naționale o mai mare responsabilitate de a supune aceste aspecte unei examinări cât mai amănunțite (*ibidem*, pct. 334). Astfel, în cauza *Yüksel Yalçinkaya*, imposibilitatea în care s-a aflat reclamantul de a comenta întreaga amplasare a materialului desecretizat care îl privea, în special conținutul mesajelor sale pe o aplicație numită ByLock, care a fost adăugată la dosarul cauzei după ce condamnarea sa a devenit definitivă, a fost considerată ca nerespectând cerința unui „just echilibru” între părți și a constituit unul dintre motivele care au condus la constatarea unei încălcări a art. 6 § 1 (*ibidem*, pct. 335-336).

194. Încălcarea dreptului la o procedură contradictorie a fost, de asemenea, constatată în condițiile în care părțile nu au primit raportul judecătorului raportor, spre deosebire de avocatul general, și nici nu au putut răspunde la concluziile acestuia din urmă (*Reinhardt și Slimane-Kaid împotriva Franței*, 1998, pct. 105-106).

### 3. Motivarea hotărârilor judecătorești

195. Potrivit jurisprudenței sale constante care reflectă un principiu legat de buna administrare a justiției, hotărârile judecătorești trebuie să indice în mod suficient motivele pe care se întemeiază [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 84; *Papon împotriva Franței* (dec.), 2001].

196. Scopul motivării este de a demonstra părților că au fost ascultate, contribuind astfel la o mai bună acceptare de către acestea a deciziei. În plus, îl obligă pe judecător să-și întemeieze motivarea pe argumente obiective și să prezerve drepturile apărării. Instanțele naționale trebuie să indice suficient de clar motivele pe care se întemeiază. Motivarea este importantă pentru ca justițiabilul să-și poată exercita în mod util dreptul de recurs de care dispune (*Hadjianastassiou împotriva Greciei*, 1992). Cu toate acestea, întinderea obligației de motivare poate varia în funcție de natura hotărârii și trebuie analizată în lumina circumstanțelor speței (*Ruiz Torija împotriva Spaniei*, 1994, pct. 29).

197. Astfel, de exemplu, în contextul respingerii unui recurs în materie penală, ca urmare a unui vot egal, permis în ordinea internă, Curtea a subliniat că un vot egal nu constituie în sine o încălcare a art. 6. În fiecare caz, a fost necesar să se examineze dacă, în circumstanțele specifice ale cauzei, hotărârea care a dus la respingerea recursului reclamantului a fost suficient de motivată pentru a permite acestuia să înțeleagă de ce respingerea a fost rezultatul aplicării dreptului intern relevant și dacă această hotărâre a fost suficient de clară în ceea ce privește concluzia și rezultatul său (*Loizides împotriva Ciprului*, pct. 43, unde Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 1).

198. În cazul în care o instanță nu este obligată să furnizeze un răspuns detaliat fiecărui argument invocat (*Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos*, 1994, pct. 61), din hotărâre trebuie să reiasă cu claritate că problemele invocate în speță au fost abordate (*Boldea împotriva României*, 2007, pct. 30; *Lobjanidze și Peradze împotriva Georgiei*, 2020, pct. 66) și că s-a dat un răspuns specific și explicit la argumentele care sunt decisive pentru soluționarea cauzei [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 84; *S.C. IMH Suceava S.R.L. împotriva României*, 2013, pct. 40, privind contradicțiile în evaluarea probelor; *Karimov și alții împotriva Azerbaidjanului*, 2021, pct. 29, privind motivele privării de libertate pentru datorii]. Examinând caracterul echitabil al procedurilor penale, Curtea a statuat, în special, că, prin ignorarea unui aspect specific, pertinent și important prezentat de inculpat, instanțele interne nu își îndeplinesc obligațiile care le revin în temeiul art. 6 § 1 din Convenție [*Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 337-341; *Cupiaf împotriva Poloniei*, 2023, pct. 57].

199. În plus, în cauzele referitoare la ingerința în drepturile garantate de Convenție, Curtea caută să stabilească dacă motivarea deciziilor pronunțate de instanțele interne este automată sau stereotipă [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 84]. În concluzie, o problemă legată de lipsa de motivare a hotărârilor judecătorești în temeiul art. 6 § 1 din Convenție va apărea, în mod normal, atunci când instanțele interne au ignorat un aspect specific, pertinent și important ridicat de reclamant (*Nechiporuk și Ionkalo împotriva Ucrainei*, 2011, pct. 280; a se vedea, în acest context, *Rostomașvili împotriva Georgiei*, 2018, pct. 59; *Jang împotriva Ucrainei*, 2018, pct. 73).

200. În ceea ce privește modul în care sunt motivate hotărârile judecătorești interne, apare o problemă distinctă atunci când aceste hotărâri pot fi calificate drept „arbitrare” până la punctul de a aduce atingere echității procesului. Acest lucru se va întâmpla totuși numai în cazul în care hotărârea nu este motivată sau în cazul în care motivele invocate se bazează pe o eroare vădită de fapt sau de drept comisă de instanța națională, ceea ce duce la o „denegare de justiție” [*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 85; *Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 304, cu referințele citate; *Navalnii și Ofițerov împotriva Rusiei*, 2016, pct. 119, privind o acțiune penală și o condamnare motivate politic; *Navalnii împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 83; *Paixão Moreira Sá Fernandes împotriva Portugaliei*, 2020, pct. 72; *Spasov împotriva României*, 2022, privind o condamnare bazată pe dispoziții de drept intern care erau în mod vădit contrare prevederilor comunitare direct aplicabile și având întâietate].

### Motivarea deciziilor juraților

201. Curtea a observat că mai multe state membre ale Consiliului Europei au sistemul juriului popular, care este ghidat de dorința legitimă de a implica cetățenii în administrarea justiției, în special în ceea ce privește cele mai grave infracțiuni. Cu toate acestea, nu există un drept în temeiul art. 6 § 1 din Convenție la un proces cu jurați [*Twomey, Cameron și Guthrie împotriva Regatului Unit* (dec.), 2013, pct. 30]. Jurații în materie penală rareori emit verdicte motivate și, într-o serie de cauze, Comisia și Curtea au examinat impactul asupra aspectului legat de echitatea procesului.

202. Convenția nu impune ca jurații să ofere o motivare a deciziei lor, iar art. 6 nu se opune ca un inculpat să fie judecat de un juriu popular, chiar dacă verdictul în cazul său nu este motivat [*Saric împotriva Danemarcei* (dec.), 1999). Nu e mai puțin adevărat că, pentru ca cerințele unui proces echitabil să fie respectate, publicul și, în primul rând, inculpatul trebuie să fie în măsură să înțeleagă verdictul care a fost pronunțat. Acest fapt reprezintă o garanție esențială împotriva arbitrarului [*Taxquet împotriva Belgiei* (MC), 2010, pct. 92; *Legillon împotriva Franței*, 2013, pct. 53].

203. În fața curților cu jurați la care participă un juriu popular, trebuie să existe o adaptare la particularitățile procedurii în care, cel mai adesea, jurații nu sunt obligați – sau nu pot – să-și motiveze opiniile. În acest caz, art. 6 impune să se verifice dacă inculpatul a putut beneficia de garanții suficiente pentru a evita orice risc de arbitrar și pentru a-i permite să înțeleagă motivele condamnării sale [*Lhermitte împotriva Belgiei* (MC), 2016, pct. 68]. Aceste garanții procedurale pot consta, de exemplu, în instrucțiuni sau clarificări date juraților, de către președintele curții cu jurați, cu privire la problemele

juridice expuse sau probele prezentate și în întrebări specifice, neechivoce transmise juriului de către acest magistrat astfel încât să se creeze un cadru care să poată servi drept temei pentru verdict sau care să compenseze în mod adecvat lipsa motivării răspunsurilor date de juriu [*R. împotriva Belgiei*, decizia Comisiei din 30 martie 1992; *Zarouali împotriva Belgiei*, decizia Comisiei din 29 iunie 1994; *Planka împotriva Austriei*, decizia Comisiei din 15 mai 1996; *Papon împotriva Franței* (dec.), 2001]. Curtea a constatat o încălcare a art. 6 § 1 într-o cauză în care curtea cu jurați a refuzat să adreseze întrebări separate fiecăruia dintre acuzați cu privire la existența unor circumstanțe agravante, împiedicând astfel juriul să determine răspunderea penală individuală a reclamantului (*Goktepe împotriva Belgiei*, 2005, pct. 28).

204. În cauza *Bellerín Lagares împotriva Spaniei* (dec.), 2003, Curtea a constatat că hotărârea în litigiu – care avea atașat un proces-verbal al deliberărilor juriului – enumera faptele pentru care juriul trebuia să le stabilească pentru a-l declara vinovat pe reclamant, o analiză juridică a acestor fapte și, pentru a stabili pedeapsa, o trimitere la circumstanțele considerate a avea o influență asupra gradului de răspundere a reclamantului în speță. Curtea a concluzionat că hotărârea în cauză era suficient motivată în sensul art. 6 § 1 din Convenție. În cauza *Matis împotriva Franței* (dec.), 2015, Curtea a statuat că îndeplinește cerințele unei motivări suficiente un document care a motivat hotărârea (*feuille de motivation*) prin prezentarea principalelor capete de acuzare care au fost dezbătute în cursul procesului, dezvoltate în timpul deliberărilor și care au stat, în cele din urmă, la baza stabilirii vinovăției.

205. Trebuie ținut seama și de toate căile de atac aflate la dispoziția inculpatului [*Taxquet împotriva Belgiei* (MC), 2010, pct. 92]. În cauza respectivă au fost adresate doar patru întrebări în privința reclamantului în termeni identici cu alți coacuzăți, ceea ce l-a împiedicat să înțeleagă temeiul factual sau legal în baza căruia a fost condamnat. Această imposibilitate de a înțelege de ce a fost condamnat a condus așadar la constatarea că procesul a fost inequitabil (*ibidem*, pct. 100).

206. În decizia *Judge împotriva Regatului Unit* (dec.), 2011, Curtea a considerat că respectivul cadru al verdictului nemotivat de un juriu scoțian era suficient pentru ca inculpatul să înțeleagă verdictul primit. În plus, Curtea a fost, de asemenea, convinsă că dreptul de a formula recurs în temeiul dreptului scoțian era suficient pentru a remedia orice neregulă în verdictul juriului. În temeiul legislației aplicabile, curtea de apel beneficia de competențe de control extinse și era abilitată să anuleze orice condamnare rezultată dintr-o eroare judiciară.

207. În schimb, în cauza *Rusișvili împotriva Georgiei*, pct. 76-80, Curtea a constatat că, într-una dintre primele cauze care au urmat unei reforme fundamentale a procedurii penale care introducea procesele cu jurați în ordinea internă, curtea de apel trebuia să abordeze contestațiile procedurale specifice formulate de reclamant și nu putea respinge recursul acestuia pe chestiuni de drept fără a oferi nicio motivare. În acest sens, Curtea a subliniat că, având în vedere lipsa de motivare a verdictelor juraților, rolul pe care îl joacă o instanță superioară este esențial, întrucât îi revine sarcina de a examina dacă diferitele garanții procedurale au funcționat în mod eficient și corect și dacă lipsa de echitate a fost rezultatul modului în care președintele completului de judecată a gestionat procesul cu jurați.

208. În cauza *Lhermitte împotriva Belgiei* (MC), 2016 (pct. 75-85), Curtea a reținut următorii factori pe baza cărora a constatat că nu a fost încălcat art. 6 § 1: garanțiile procedurale instituite în timpul procesului (în special, participarea efectivă a reclamantului la examinarea probelor și faptul că întrebările adresate juriului de către președinte au fost citite și părțile au primit o copie), impactul coroborat al faptelor prezentate în rechizitoriu și natura întrebărilor adresate juriului, prezentarea adecvată a hotărârii de condamnare și impactul limitat al expertizelor care au fost contrare concluziilor juriului.

209. În mod similar, în cauza *Ramda împotriva Franței*, 2017 (pct. 59-71), privind motivarea unei hotărâri pronunțate de o curte de jurați specializată în judecarea infracțiunilor de terorism, Curtea a constatat neîncălcarea art. 6 § 1 în lumina examinării coroborate a celor trei acte de trimitere în judecată atent motivate, a argumentelor audiate atât de prima instanță, cât și de cea de apel, precum

și a numeroaselor întrebări detaliate adresate curții de jurați, care i-au permis reclamantului să înțeleagă verdictul de vinovăție pronunțat împotriva sa.

### Motivarea hotărârilor pronunțate de instanțe superioare

210. Atunci când respinge un apel, o instanță de apel poate, în principiu, să aprobe pur și simplu motivele care au stat la baza hotărârii instanței inferioare [*García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), 1999, pct. 26; *Stepanian împotriva Armeniei*, 2009, pct. 35]. În ceea ce privește decizia unei curți de apel de a autoriza sau nu sesizarea sa, Curtea a statuat că art. 6 § 1 nu poate fi interpretat în sensul că impune ca refuzul de acorda o astfel de autorizație să fie obligatoriu motivat în mod detaliat [*Sawoniuk împotriva Regatului Unit* (dec.), 2001].

211. Cu toate acestea, atunci când se pune problema lipsei oricărui temei de fapt și/sau de drept al hotărârii instanței inferioare, este important ca instanța superioară să își motiveze în mod corespunzător propria decizie (*Tatişvili împotriva Rusiei*, 2007, pct. 62, cu privire la latura civilă). În plus, în cazul unei excepții explicite privind admisibilitatea unei probe, instanța superioară nu se poate baza pe această probă fără a oferi un răspuns la un astfel de argument [*Şabelnik împotriva Ucrainei* (nr. 2), 2017, pct. 50-55, unde au fost reținute declarațiile unui inculpat făcute în contextul unei examinări psihiatrice].

212. În cauza *Baydar împotriva Țărilor de Jos*, 2018 (pct. 45-53), în contextul unei decizii a instanței superioare interne care refuză să solicite Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) pronunțarea unei hotărâri preliminare (principiile relevante enunțate în contextul laturii civile în cauza *Dhahbi împotriva Italiei*, 2014, pct. 31), Curtea a avut în vedere principiul potrivit căruia instanțele de casație își respectă obligația de motivare suficientă pentru a respinge recursurile care nu au nicio perspectivă de succes, întemeindu-se pe o dispoziție legală specifică, fără o motivare suplimentară (*Talmane împotriva Letoniei*, 2016, pct. 29). A considerat că această jurisprudență este în conformitate cu principiile enunțate în cauza *Dhahbi împotriva Italiei*, 2014, și a concluzionat că o trimitere la dispoziția legală relevantă de către instanța superioară, cu indicarea faptului că nu era necesar să se solicite pronunțarea unei hotărâri preliminare, deoarece speța nu ridică o problemă de drept care să necesite a fi soluționată, permitea o recunoaștere implicită a faptului că sesizarea CJUE nu ar putea conduce la un rezultat diferit în cauza respectivă. Astfel, Curtea a considerat că era îndeplinită cerința unei motivări suficiente în temeiul art. 6 § 1. În schimb, în cauza *Georgiou împotriva Greciei*, 2023, pct. 22-26, Curtea a constatat o încălcare a art. 6 § 1 în ceea ce privește neexaminarea de către Curtea de Casație, fără motivare, a cererii reclamantului de a solicita pronunțarea unei hotărâri preliminare de către CJUE.

## 4. Dreptul de a păstra tăcerea și de a nu se autoincrimina

### a. Afirmarea și domeniul de aplicare

213. Fiecare acuzat are dreptul de a păstra tăcerea și de a nu se autoincrimina [*O'Halloran și Francis împotriva Regatului Unit* (MC), 2007, pct. 45; *Funke împotriva Franței*, 1993, pct. 44]. Într-adevăr, deși art. 6 nu menționează explicit, dreptul la tăcere și dreptul de a nu se autoincrimina sunt norme internaționale general recunoscute care se află în centrul conceptului de proces echitabil consacrat de art. 6. Protejând inculpatul împotriva unei constrângeri abuzive din partea autorităților, aceste imunități contribuie la evitarea erorilor judiciare și la garantarea rezultatului urmărit de art. 6 [*John Murray împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 45; *Bikov împotriva Rusiei* (MC), 2009, pct. 92].

214. Dreptul de a nu se autoincrimina se aplică procedurilor penale privind toate tipurile de infracțiuni, de la cea mai simplă la cea mai complexă [*Saunders împotriva Regatului Unit* (MC) 1996, pct. 74].

215. Dreptul de a păstra tăcerea este aplicabil încă din etapa interogatoriului în fața poliției [*John Murray împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 45]. O persoană „acuzată de o infracțiune” în sensul



art. 6 are dreptul de a fi informată cu privire la dreptul său de a nu se autoincrimina [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 272].

## b. Domeniu de aplicare

216. Dreptul de a nu se autoincrimina presupune ca, într-o cauză penală, acuzarea să încerce să-și construiască argumentația fără să recurgă la elemente de probă obținute prin constrângere sau presiuni, contrar voinței inculpatului [*Saunders împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 68; *Bikov împotriva Rusiei* (MC), 2009, pct. 92].

217. Dreptul de a nu se autoincrimina nu protejează împotriva declarațiilor incriminatoare în sine, ci împotriva obținerii de probe prin constrângere sau opresiune. Existența constrângerii este cea care dă naștere la preocupări cu privire la respectarea acestui drept. Din acest motiv, Curtea trebuie să analizeze mai întâi natura și gradul de constrângere folosit pentru a obține probele [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 267].

218. În jurisprudența sa, Curtea a identificat cel puțin trei tipuri de situații care dau naștere la preocupări cu privire la constrângerea abuzivă contrară art. 6. Prima este cea în care un suspect este obligat să depună mărturie sub amenințarea unor sancțiuni și fie depune mărturie [*Saunders împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, *Brusco împotriva Franței*, 2010], fie este pedepsit pentru că a refuzat să facă acest lucru (*Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*, 2000; *Weh împotriva Austriei*, 2004). A doua situație este cea în care se aplică presiuni fizice sau psihologice, adesea sub forma unui tratament care încalcă art. 3 din Convenție, pentru a obține probe sau declarații reale [*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), 2006; *Gäfgen împotriva Germaniei* (MC), 2010]. A treia este cea în care autoritățile recurg la un subterfugiu pentru a obține informații pe care nu le-au putut obține în timpul interogatoriului [*Allan împotriva Regatului Unit*, 2002; *a contrario, Bikov împotriva Rusiei* (MC), 2009, pct. 101-102].

219. Mărturia obținută sub constrângere, care pare a fi de natură neincriminatorie, cum ar fi observații care disculpă pe autorul lor sau simple informații cu privire la aspecte de fapt, poate fi folosită în cadrul proceselor penale în sprijinul acuzării, de exemplu pentru a contrazice sau a pune sub semnul întrebării alte declarații ale inculpatului sau declarații date de acesta în timpul procesului ori pentru a-i submina credibilitatea. Prin urmare, dreptul de a nu se autoincrimina nu poate fi limitat în mod rezonabil la declarații care sunt direct incriminatoare pentru autorul lor [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 268].

220. Cu toate acestea, dreptul de a nu se autoincrimina, în sine, nu se extinde la utilizarea, într-un proces penal, de date care pot fi obținute de la acuzat prin recurgerea la puteri coercitive, dar care există independent de voința suspectului, cum ar fi, de exemplu: documente obținute în virtutea unui mandat, prelevarea de mostre respiratorii, de sânge și urină și mostre de țesut din corp în vederea efectuării unei analize ADN [*Saunders împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 69; *O'Halloran și Francis împotriva Regatului Unit* (MC), 2007, pct. 47; a se vedea totuși *Bajić împotriva Macedoniei de Nord*, 2021, pct. 69-70, cu privire la pretinsa încălcare a dreptului de a nu se autoincrimina în ceea ce privește utilizarea în cadrul procesului a unor înscrisuri obținute de la reclamant în timpul audierii sale în calitate de martor]. În plus, Curtea a considerat că confruntarea inculpatului în cadrul procesului penal cu declarațiile sale date în timpul procedurii de azil nu poate fi considerată ca fiind utilizarea declarațiilor obținute sub constrângere cu încălcarea art. 6 § 1 [*H. și J. împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2014].

221. În cauza *De Legé împotriva Țărilor de Jos*, 2022, Curtea a clarificat natura și domeniul de aplicare a dreptului de a nu se autoincrimina în ceea ce privește, în special, constrângerea folosită pentru a obține documente pentru o procedură fiscală în cadrul căreia au fost aplicate amenzi unui reclamant:

- Pentru ca o problemă să apară din perspectiva dreptului de a nu se autoincrimina: a) trebuie să existe o formă de constrângere sau de coerciție exercitată asupra persoanei în cauză; b) persoana trebuie să facă obiectul unui proces penal existent sau anticipat - adică o „acuzatie



penală” în sensul autonom al art. 6 § 1 - sau informațiile incriminatoare obținute în mod forțat în afara cadrului unui proces penal trebuie să fie utilizate într-o acțiune penală ulterioară. Acestea sunt cele două condiții prealabile pentru aplicabilitatea dreptului de a nu se autoincrimina;

- În cazul în care aceste condiții prealabile sunt îndeplinite, este necesar să se stabilească dacă utilizarea probelor obținute prin constrângere/coerciție ar trebui totuși să se considere că nu intră în sfera de protecție a dreptului de a nu se autoincrimina. În cazul în care se utilizează metode de constrângere în scopul de a determina un inculpat să răspundă la întrebări sau să dea declarații, fie oral, fie în scris, este aplicabil dreptul de a nu se autoincrimina. După cum s-a menționat mai sus, dreptul nu se extinde, totuși, la utilizarea în cadrul procesului penal a probelor obținute de la un inculpat prin metode de constrângere, atunci când aceste probe au o existență independentă de voința acestuia („excepția *Saunders*”);
- În această privință, în ceea ce privește utilizarea înscrisurilor obținute sub amenințarea unor sancțiuni, o astfel de utilizare nu intră în sfera de protecție a dreptului de a nu se autoincrimina în cazul în care autoritățile sunt în măsură să demonstreze că această constrângere vizează obținerea unor documente specifice preexistente – așadar, documente a căror existență *nu* este consecința recurgerii la constrângere în scopul procesului penal – documente care sunt relevante pentru ancheta în cauză și a căror existență este cunoscută de aceste autorități. Acest lucru exclude „expedițiile de pescuit” ale autorităților;
- Totuși, indiferent dacă autoritățile sunt sau nu conștiente de existența unor înscrisuri sau a altor probe materiale, în cazul în care acestea au fost obținute prin metode care încalcă art. 3 din Convenție, utilizarea lor va intra întotdeauna în sfera de aplicare a dreptului de a nu se autoincrimina;
- În cazul în care sunt îndeplinite condițiile de aplicabilitate a dreptului de a nu se autoincrimina, iar utilizarea probelor obținute prin constrângere sau coerciție intră în sfera de protecție a acestui drept, este necesar să se examineze dacă procesul nu a adus atingere „însăși esenței” dreptului, adică să se determine modul în care a fost afectată echitatea generală a procesului. În acest scop, va fi necesar să se țină seama, la rândul său, de următorii factori: natura și gradul de constrângere folosit pentru a obține probele; existența oricăror garanții relevante în cadrul procedurii; utilizarea la care este folosit orice element astfel obținut.

222. Mai mult, accesul prompt la un avocat reprezintă una dintre garanțiile procedurale căreia Curtea îi acordă o atenție deosebită atunci când examinează aspectul dacă o procedură a anulat însăși esența dreptului de a nu se autoincrimina. Pentru ca dreptul la un proces echitabil consacrat de art. 6 § 1 să rămână suficient de „concret și efectiv”, este necesar, de regulă, ca accesul la un avocat să fie consimțit de la primul interogatoriu al unui suspect efectuat de poliție, cu excepția situației în care se demonstrează, în lumina circumstanțelor particulare ale speței, că există motive imperioase pentru a restrânge acest drept [*Salduz împotriva Turciei* (MC), 2008, pct. 54-55; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 256].

223. Persoanele reținute de poliție se bucură atât de dreptul de a nu se incrimina și de a păstra tăcerea, cât și de dreptul de a fi asistate de un avocat ori de câte ori sunt interogate, adică atunci când există o „acuză penală” împotriva lor [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 272]. Astfel, este vorba despre drepturi distincte: prin urmare, o posibilă renunțare la unul din ele nu antrenează renunțarea la celălalt. În plus, aceste drepturi sunt totuși complementare, întrucât persoana reținută trebuie să beneficieze *a fortiori* de asistența unui avocat în cazul în care nu a fost informată în prealabil de autorități de dreptul său de a păstra tăcerea (*Brusco împotriva Franței*, 2010, pct. 54; *Navone și alții împotriva Monaco*, 2013, pct. 74). Importanța notificării dreptului la tăcere este de o astfel de natură încât, chiar și în ipoteza în care o persoană consimte în mod deliberat să dea declarații polițiștilor după ce a fost informată că declarațiile sale ar putea fi folosite ca probe împotriva sa, alegerea acesteia nu poate fi considerată a fi complet comunicată dacă dreptul de a păstra tăcerea nu a fost notificat în

mod expres și decizia a fost luată fără ca persoana să fi fost asistată de un consilier (*ibidem*; *Stojkovic împotriva Franței și Belgiei*, 2011, pct. 54).

224. Drepturile de a păstra tăcerea și cel de a nu se autoincrimina servesc în principiu la a proteja libertatea unui suspect de a alege să vorbească sau de a păstra tăcerea atunci când este interogat de poliție. Această libertate de alegere este compromisă atunci când, în realitate, în momentul în care suspectul a ales să păstreze tăcerea în timpul interogatoriului, autoritățile se folosesc de un subterfugiu pentru a sustrage o mărturie sau alte declarații incriminatoare pe care nu le-au putut obține în timpul interogatoriului (în speță, mărturii obținute de la un codeținut informator al poliției), precum și atunci când mărturiile astfel obținute sunt prezentate ca probe la proces (*Allan împotriva Regatului Unit*, 2002, pct. 50).

225. În schimb, în cauza *Bîkov împotriva Rusiei* (MC), 2009 (pct. 102-103), nu a fost exercitată nicio presiune sau constrângere asupra reclamantului, care nu fusese reținut și era liber să-l vadă pe informatorul poliției și să discute cu acesta sau să refuze să facă acest lucru. În plus, instanța nu a luat în considerare înregistrarea conversației ca mărturie directă care ar fi putut constitui baza esențială a unei constatări a vinovăției; această probă a avut o importanță limitată într-un set complex de elemente de probă pe care instanța le-a apreciat.

### c. Un drept relativ

226. Dreptul de a păstra tăcerea nu este absolut [*John Murray împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 47; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 269].

227. Pentru a cerceta dacă o procedură a anulat însăși esența dreptului de a nu se autoincrimina, Curtea trebuie să examineze, în special, elementele următoare:

- natura și gradul constrângerii;
- existența unor garanții adecvate în procedură;
- utilizarea dată probelor astfel obținute [*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), 2006, pct. 101; *O'Halloran și Francis împotriva Regatului Unit* (MC), 2007, pct. 55; *Bîkov împotriva Rusiei* (MC), 2009, pct. 104; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 269].

228. Pe de o parte, o condamnare nu ar trebui să se bazeze exclusiv sau în principal pe tăcerea acuzatului sau pe refuzul său de a răspunde la întrebări sau de a depune mărturie. Pe de altă parte, dreptul de a păstra tăcerea nu poate împiedica luarea în considerare a tăcerii persoanei în cauză, în situații care impun în mod clar o explicație din partea sa, în vederea aprecierii probelor aflate la dosar. Nu se poate așadar spune că decizia unui inculpat de a păstra tăcerea de-a lungul întregii proceduri penale trebuie să fie neapărat lipsită de implicații [*John Murray împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 47].

229. Pentru a stabili dacă faptul că tăcerea poate avea concluzii defavorabile inculpatului încalcă art. 6, trebuie să se ia în considerare toate circumstanțele, având în vedere în special ponderea pe care instanțele naționale le-au acordat-o, apreciind elementele de probă și gradul de constrângere inerent situației (*ibidem*, pct. 47). În practică, trebuie instituite garanții adecvate pentru a se asigura că orice concluzie negativă nu depășește ceea ce este permis în temeiul art. 6. În procesele cu jurați, instrucțiunile date de judecător juriului cu privire la concluziile negative sunt deosebit de relevante în această privință (*O'Donnell împotriva Regatului Unit*, 2015, pct. 51).

230. În plus, ponderea interesului public față de urmărirea penală a unei anumite infracțiuni și față de pedepsirea autorului poate fi luată în considerare și pusă în balanță cu interesul individului ca probele acuzării să fie obținute în mod legal. Cu toate acestea, preocupările de interes public nu pot justifica măsuri care să anuleze însăși esența dreptului la apărare al unui reclamant, inclusiv a dreptului de a nu se autoincrimina [*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), 2006, pct. 97]. Interesul public nu poate justifica

utilizarea răspunsurilor obținute cu forța într-o anchetă nejudiciară pentru a-l incrimina pe inculpat în cursul procesului penal (*Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*, 2000, pct. 57).

## 5. Administrarea probelor

231. Dacă art. 6 garantează dreptul la un proces echitabil, acesta nu reglementează totuși admisibilitatea probelor ca atare, materie care intră, în primul rând, sub incidența dreptului intern și a instanțelor naționale [*Schenk împotriva Elveției*, 1988, pct. 45-46; *Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), 2017, pct. 83; *Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 302; *Heglas împotriva Republicii Ceha*, 2007, pct. 84].

232. Curtea nu are așadar sarcina de a se pronunța în principiu asupra admisibilității unor anumite probe, de exemplu cele obținute într-un mod contrar dreptului național. Întrebarea la care trebuie să se răspundă este dacă procedura în ansamblul ei, inclusiv modul în care au fost obținute probele, a fost echitabilă (*Ayetullah Ay împotriva Turciei*, 2020, pct. 123-130). Aceasta implică examinarea ilegalității respective și, în cazul în care se constată în cauză încălcarea unui alt drept protejat de Convenție, natura acestei încălcări (*Khan împotriva Regatului Unit*, 2000, pct. 34; *P.G. și J.H. împotriva Regatului Unit*, 2001, pct. 76; *Allan împotriva Regatului Unit*, 2002, pct. 42). Astfel, de exemplu, Curtea a criticat abordarea adoptată de instanțele interne de a acorda o importanță decisivă declarațiilor polițiștilor care au efectuat arestarea cu privire la acuzațiile de rebeliune aduse reclamantului, în condițiile în care chiar guvernul a recunoscut (într-o declarație unilaterală) că circumstanțele arestării au fost contrare interdicției tratamentelor degradante enunțate la art. 3 din Convenție (*Boutaffala împotriva Belgiei*, pct. 87-88; a se vedea și *Repeșco și Repeșcu împotriva Republicii Moldova*, 2023, pct. 29-33).

233. Pentru a stabili dacă procedura în ansamblu a fost echitabilă, trebuie să se ia în considerare, de asemenea, dacă au fost respectate drepturile apărării. În special, trebuie să se examineze dacă reclamantului i s-a oferit posibilitatea de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune utilizării acestora în condițiile în care au fost respectate principiile contradictorialității și egalității de arme între acuzare și apărare [*Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 324]. Totodată trebuie să se ia în considerare calitatea probelor, inclusiv să se clarifice aspectul dacă circumstanțele în care au fost obținute aruncă îndoiala asupra credibilității sau exactității lor. În acest scop, trebuie să se clarifice faptul dacă contestarea probelor de către reclamant a fost examinată în mod corespunzător de către instanțele naționale, adică dacă reclamantul a fost cu adevărat „ascultat”, și dacă instanțele și-au susținut deciziile cu o motivare relevantă și adecvată (*ibidem*). Dacă nu se pune neapărat o problemă de echitate atunci când proba obținută nu se coroborează cu alte elemente, trebuie notat că, în cazul în care proba respectivă este foarte solidă și nu conduce la nicio îndoială, nevoia altor elemente de susținere se micșorează [*Bîkov împotriva Rusiei* (MC), 2009, pct. 89; *Jalloh împotriva Germaniei* (MC), 2006, pct. 96]. În această privință, Curtea acordă importanță clarificării aspectului dacă elementul de probă respectiv a exercitat vreo influență decisivă asupra rezultatului procesului penal [*Gäfgen împotriva Germaniei* (MC), 2010, pct. 164].

234. În ceea ce privește examinarea naturii pretensei nelegalități în cauză, criteriul de mai sus a fost aplicat în cauze unde au fost formulate capete de cerere privind utilizarea în cursul procesului a probelor obținute cu încălcarea drepturilor la apărare. Aceasta se referă, de exemplu, la utilizarea probelor obținute în urma unei identificări dintr-un grup de persoane (*Laska și Lika împotriva Albaniei*, 2010), prelevarea necorespunzătoare de probe de la un suspect pentru o analiză criminalistică (*Horvatić împotriva Croației*, 2013), exercitarea de presiuni asupra unui coinculpat, inclusiv interogarea acestuia în absența unui avocat [*Erkapić împotriva Croației*, 2013; *Dominka împotriva Slovaciei* (dec.), 2018; *Stephens împotriva Maltei (nr. 3)*, 2020, pct. 64-67; *Tonkov împotriva Belgiei*, 2022, pct. 64-68; a se vedea și *Mehmet Zeki Doğan împotriva Turciei (nr. 2)*,\* 2024, pct. 79-88, privind utilizarea declarațiilor date de coinculpați în absența unui avocat în cadrul procesului penal redeschis ca urmare a constatării de către Curte a încălcării art. 6 § 1 și 3 lit. c) în prima cerere introdusă de reclamant]; utilizarea de informații secrete împotriva unui inculpat [*Yüksel Yalçinkaya împotriva*

*Turciei* (MC), 2023, pct. 316]; utilizarea de probe plasate împotriva unui inculpat (*Lajov împotriva Azerbaidjanului*, 2014, pct. 64; *Sakit Zahidov împotriva Azerbaidjanului*, 2015, pct. 46-49; *Kobiasvili împotriva Georgiei*, 2019, pct. 56-58), utilizarea incorectă a altor martori și probe materiale incriminatorii împotriva unui inculpat [*Ilgar Mammadov împotriva Azerbaidjanului (nr. 2)*, 2017; *Ayetullah Ay împotriva Turciei*, 2020]; utilizarea declarațiilor de autoincriminare în cadrul procedurii (*Belugin împotriva Rusiei*, 2019, pct. 68-80); utilizarea de expertize în cadrul procedurii [*Erduran și Em Export Diş Tic A.Ş. împotriva Turciei*, 2018, pct. 107-112; a se vedea și *Avagian împotriva Armeniei*, 2018, pct. 41; *Gülağacı împotriva Turciei* (dec.), 2021, pct. 35-40; *Zaidov împotriva Azerbaidjanului (nr. 3)*, 2023, pct. 89].

235. Același criteriu a fost aplicat în cauzele unde a fost necesară clarificarea aspectului dacă utilizarea ca probe a elementelor pretins obținute cu încălcarea art. 8 a făcut ca un proces în ansamblu să fie inechitabil în sensul art. 6. Este vorba, de exemplu, de cauze privind utilizarea probelor obținute prin supraveghere secretă ilegală [*Bikov împotriva Rusiei* (MC), 2009, pct. 69-83; *Khan împotriva Regatului Unit*, 2000, pct. 34; *Dragojević împotriva Croației*, 2015, pct. 127-135; *Nițulescu împotriva României*, 2015; *Dragoș Ioan Rusu împotriva României*, 2017, pct. 47-50; *Falzarano împotriva Italiei* (dec.), 2021, pct. 43-48; *Lisiuk împotriva Ucrainei*, 2021, pct. 67-76], sau prin operațiuni de percheziție sau de sechestru (*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 699-705; *Prade împotriva Germaniei*, 2016; *Tortladze împotriva Georgiei*, 2021, pct. 69, 72-76, privind percheziția la sediul unui consul onorific; *Budak împotriva Turciei*, 2021, pct. 68-73 și 84-86, privind, în special, importanța examinării aspectelor legate de absența martorilor).

236. În ceea ce privește, în special, probele electronice, Curtea a recunoscut că acestea diferă în multe privințe de probele tradiționale, inclusiv în ceea ce privește natura lor și tehnologiile speciale necesare pentru colectarea, securizarea, prelucrarea și analiza lor. În special, probele electronice ridică probleme distincte de fiabilitate, deoarece sunt în mod inerent mai predispuse la distrugere, deteriorare, alterare sau manipulare. Din acest motiv, utilizarea probelor electronice neverificate în cadrul proceselor penale poate implica dificultăți deosebite pentru sistemul judiciar și, prin urmare, poate diminua capacitatea instanțelor naționale de a stabili autenticitatea, acuratețea și integritatea acestora. Acești factori nu necesită totuși *in abstracto* ca garanțiile prevăzute la art. 6 § 1 să fie aplicate în mod diferit, fie mai strict fie mai suplu [*Yüksel Yalçankaya împotriva Turciei* (MC), 2023, pct. 312-313]. În timp ce lupta împotriva terorismului poate necesita recurgerea la probe electronice care să ateste utilizarea de către o persoană a unui sistem de mesagerie criptată legat de o organizație teroristă, dreptul la un proces echitabil se aplică tuturor tipurilor de infracțiuni, de la cele mai simple la cele mai complexe, iar probele obținute, fie ele electronice sau nu, nu pot fi utilizate de instanțele naționale într-un mod care să aducă atingere principiilor fundamentale ale unui proces echitabil (*ibidem*, pct. 344). Astfel, a existat o încălcare a art. 6 § 1 în cazul în care instanțele naționale nu au examinat, printre altele, observațiile apărării care vizau contestarea integrității și fiabilității probelor electronice pe care s-a bazat condamnarea reclamantului, precum și exactitatea și veridicitatea concluziilor trase de aceste instanțe din aceleași date (*ibidem*, pct. 333-334 și 337-341).

237. Totuși, merită unele considerații speciale utilizarea într-un proces penal a unor elemente de probă obținute printr-o măsură considerată contrară art. 3. Utilizarea unor asemenea elemente, obținute prin încălcarea unuia din drepturile absolute ce constituie nucleul dur al Convenției, suscită întotdeauna îndoieli serioase cu privire la echitatea procedurii, chiar dacă faptul că au fost admise ca probe nu a fost decisiv pentru condamnare [*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), 2006, pct. 99 și 105; *Harutiunian împotriva Armeniei*, 2007, pct. 63; a se vedea, *a contrario*, *Mehmet Ali Eser împotriva Turciei*, 2019, pct. 41, în cazul în care nicio declarație obținută prin constrângere nu a fost de fapt utilizată în condamnarea reclamantului].

238. Prin urmare, utilizarea într-un proces penal a unor depoziții obținute printr-o încălcare a art. 3 – fie că respectivele infracțiuni sunt calificate drept tortură, tratament inuman sau degradant – privează în mod automat procedura de echitate în ansamblul său și încalcă art. 6 [*Gäfgen împotriva Germaniei* (MC), 2010, pct. 166; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 254; *El Haski împotriva*

*Belgiei*, 2012, pct. 85; *Cēsniēks împotriva Letoniei*, 2014, pct. 67-70]. Aceleași principii se aplică în ceea ce privește utilizarea în cadrul procesului penal a declarațiilor obținute ca urmare a relexor tratamente aplicate de persoane private (*Ćwik împotriva Poloniei*, 2020).

239. Situația este similară și în cazul utilizării de probe materiale obținute în mod direct prin intermediul unor acte de tortură [*Gäfgēn împotriva Germaniei* (MC), 2010, pct. 167; *Jalloh împotriva Germaniei* (MC), 2006, pct. 105]. Utilizarea unor astfel de probe obținute prin intermediul unui tratament contrar art. 3, care se situează în afara sferei torturii, nu încalcă totuși art. 6 decât dacă se demonstrează că încălcarea art. 3 a influențat rezultatul procedurii, adică a avut un impact asupra verdictului de vinovăție sau asupra pedepsei [*Gäfgēn împotriva Germaniei* (MC), 2010, pct. 178; *El Haski împotriva Belgiei*, 2012, pct. 85; *Zličić împotriva Serbiei*, 2021, pct. 119].

240. Aceste principii se aplică nu numai atunci când victima tratamentului contrar art. 3 este chiar inculpatul, ci și atunci când sunt vizate terțe părți (*El Haski împotriva Belgiei*, 2022, pct. 85; *Urazbaiev împotriva Rusiei*, 2019, pct. 73). În special, Curtea a constatat că utilizarea în cadrul unui proces a probelor obținute prin tortură ar echivala cu o negare flagrantă a justiției, chiar și în cazul în care persoana de la care au fost astfel extrase probele era o terță parte [*Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, 2012, pct. 263 și 267; *Kaçiu și Kotorri împotriva Albaniei*, 2013, pct. 128; *Kormev împotriva Bulgariei*, 2017, pct. 89-90].

241. În acest sens, trebuie remarcat faptul că Curtea a statuat că absența unui capăt de cerere admisibil în temeiul art. 3 nu împiedică, în principiu, luarea în considerare a afirmațiilor reclamantului potrivit cărora declarațiile poliției ar fi fost obținute prin metode de constrângere sau de opresiune și că admiterea lor la dosar, pe care s-a bazat instanța de judecată, a constituit, prin urmare, o încălcare a garanției unui proces echitabil prevăzută la art. 6 (*Mehmet Duman împotriva Turciei*, 2018, pct. 42). Considerații similare se aplică în cazul în care un reclamant se plânge de utilizarea unor probe pretins obținute prin rele tratamente, pe care Curtea nu le-a putut stabili pe baza materialelor aflate la dosar (nu existat o încălcare pe fond a art. 3 din Convenție). În astfel de cazuri, în măsura în care reclamantul a prezentat *prima facie* cu privire la probele reale potențial obținute prin rele tratamente, instanțele naționale au datoria de a elucida circumstanțele cauzei, iar nerespectarea acestei obligații poate duce la încălcarea art. 6 (*Bohonko împotriva Georgiei*, 2020, pct. 96).

242. În cauza *Sassi și Benchellali împotriva Franței*, 2021, pct. 89-102, Curtea a examinat capetele de cerere ale reclamantilor cu privire la lipsa de echitate a proceselor penale împotriva lor în Franța în legătură cu utilizarea declarațiilor pe care aceștia le-au dat unor autorități franceze într-o bază americană de la Guantánamo. Deși Curtea a reținut anterior acuzațiile de rele tratamente și abuzuri asupra suspecților de terorism deținuți de autoritățile americane în acest context, în cauza de față capătul de cerere al reclamantilor în temeiul art. 3 cu privire la agenții francezi a fost declarat inadmisibil. Cu toate acestea, Curtea a considerat că trebuie să examineze, în temeiul art. 6, dacă și în ce măsură instanțele interne au luat în considerare acuzațiile reclamantilor privind relele tratamente, chiar dacă acestea ar fi fost suferite în afara statului instanței sesizate, împreună cu orice impact potențial asupra echității procesului. În special, Curtea a trebuit să examineze dacă instanțele naționale au abordat în mod corespunzător excepțiile ridicate de reclamantii cu privire la fiabilitatea și valoarea probatorie a declarațiilor lor și dacă li s-a oferit o posibilitate efectivă de a contesta admisibilitatea acestor declarații și de a se opune utilizării lor. Pe baza faptelor, Curtea a constatat că acesta a fost cazul. Observând, de asemenea, că declarațiile contestate nu au fost folosite ca bază nici pentru inițierea proceselor penale împotriva reclamantilor, nici pentru condamnarea lor, Curtea nu a constatat încălcarea art. 6 § 1 din Convenție.

243. O problemă legată de administrarea probelor în cadrul proceselor apare, de asemenea, în ceea ce privește admiterea probelor furnizate de martorii care cooperează cu acuzarea. În acest sens, Curtea a statuat că utilizarea declarațiilor date de martori în schimbul imunității sau al altor avantaje poate pune sub semnul întrebării caracterul echitabil al audierii acordate unui inculpat și este de natură să ridice probleme delicate, întrucât, prin însăși natura lor, astfel de declarații sunt susceptibile



de manipulare și pot fi făcute doar pentru a obține avantaje sau pentru răzbunare personală. Utilizarea acestui tip de declarație nu este totuși în sine suficientă pentru a considera că procesul este inequitabil [*Verhoek împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2004; *Cornelis împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2004]. Curtea va analiza fiecare cauză examinând procedura în ansamblul său, ținând seama de drepturile apărării, dar și de interesele publicului și ale victimelor în ceea ce privește mișcarea efectivă a acțiunii penale față de infracțiunea respectivă, precum și, dacă este necesar, de drepturile martorilor (*Habran și Dalem împotriva Belgiei*, 2017, pct. 96).

244. În acest context, Curtea va examina, în special, dacă: apărarea cunoștea identitatea martorului; apărarea cunoștea existența unei înțelegeri cu acuzarea; instanța națională a analizat înțelegerea; instanța națională a acordat atenție tuturor avantajelor posibile primite de martor; înțelegerea a fost discutată în cadrul procesului; apărarea a avut posibilitatea de a testa martorul; apărarea a avut posibilitatea de a-i audia pe membrii echipei de acuzare implicați; instanța națională a fost conștientă de capcanele pe care le prezintă mărturia unui complice; instanța națională a abordat mărturia cu prudență; instanța națională a explicat în detaliu de ce a crezut martorul; au existat probe de coroborare intacte; o instanță de apel a revizuit constatările instanței de fond cu privire la martor; problema a fost abordată de toate instanțele care au soluționat diferitele căi de atac (*Xenofontos și alții împotriva Ciprului*, 2022, pct. 79).

245. În cauza *Adamčo împotriva Slovaciei*, 2019, pct. 56-71, în ceea ce privește condamnarea bazată în mod decisiv pe declarațiile unui complice date în urma unui acord de recunoaștere a vinovăției, Curtea a constatat încălcarea art. 6 din Convenție, având în vedere următoarele considerente: declarația a constituit, dacă nu singura, cel puțin proba decisivă împotriva reclamantului; faptul că instanțele naționale nu au examinat contextul mai larg în care martorul a obținut avantaje din partea acuzării; faptul că acordul de recunoaștere a vinovăției cu acuzarea a fost încheiat fără implicarea instanțelor judecătorești; faptul că instanțele naționale nu au prezentat o motivare relevantă cu privire la argumentele reclamantului (a se vedea și *Erik Adamčo împotriva Slovaciei*, 2023).

246. În schimb, în cauza *Kadagişvili împotriva Georgiei*, 2020, pct. 156-157, Curtea nu a considerat că faptul de a se baza pe declarațiile suspectilor, care încheiaseră acorduri de recunoaștere a vinovăției cu acuzarea, a făcut ca procesul în ansamblul său să fie inequitabil. Curtea a pus accentul pe faptul că procedura de recunoaștere a vinovăției s-a desfășurat în conformitate cu legea și a fost însoțită de un control judiciar adecvat. În plus, martorii în cauză au dat declarații în fața instanței în cauza reclamantului, iar aceasta din urmă a avut numeroase posibilități de a-i interoga. De asemenea, a fost important pentru Curte faptul că nicio constatare de fapt din procedura de recunoaștere a vinovăției nu a fost admisă în procesul reclamantilor fără ca aceștia să o examineze în mod complet și adecvat.

247. În cele din urmă, trebuie remarcat faptul că, în anumite circumstanțe foarte specifice, poate apărea o obligație pozitivă din partea autorităților de a investiga și de a colecta probe în favoarea inculpatului [*Grosam împotriva Republicii Cehe* (MC), 2023, pct. 130]. În cauza *V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit*, 2021, pct. 195-200, privind un caz de trafic de persoane în care victimele au fost trimise în judecată pentru infracțiuni legate de droguri (comise cu ocazia traficului de persoane), Curtea a subliniat că dovezile privind statutul de victimă a traficului de persoane a unui inculpat ar trebui să fie considerate un „aspect fundamental” al apărării pe care acesta ar trebui să îl poată obține fără restrângeri. În acest sens, Curtea s-a referit la obligația pozitivă a statului, în temeiul art. 4 din Convenție, de a investiga situațiile eventuale de trafic de persoane.<sup>5</sup> În speță, Curtea a considerat că lipsa unei evaluări adecvate a statutului reclamantilor ca victime ale traficului de persoane a împiedicat autoritățile să obțină probe care ar fi putut constitui un aspect fundamental al apărării lor.

---

5. A se vedea și *Ghid privind art. 4 din Convenția europeană a drepturilor omului*.



## 6. Provocarea

### a. Considerente de ordin general

248. Curtea recunoaște necesitatea ca autoritățile să folosească metode speciale de anchetă, în special în cazurile de crimă organizată și corupție. A considerat, în această privință, că recurgerea la astfel de metode – și în special la tehnicile de infiltrare – nu constituie în sine o încălcare a dreptului la un proces echitabil. Cu toate acestea, având în vedere riscul provocărilor din partea poliției implicate de astfel de tehnici, este esențial ca recurgerea la acestea să se mențină în limite clare [*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 51].

249. Deși dezvoltarea crimei organizate impune adoptarea de măsuri adecvate, nu este mai puțin adevărat că dreptul la un proces echitabil, din care se deduce cerința unei bune administrări a justiției, se aplică oricărei forme de criminalitate, de la cea mai simplă la cea mai complexă. Astfel, într-o societate democratică, dreptul la o bună administrare a justiției ocupă un loc atât de important încât nu poate fi sacrificat în numele oportunității (*ibidem*, pct. 53). În acest sens, Curtea a subliniat că, deși poliția poate acționa în secret, nu poate provoca la săvârșirea unei infracțiuni (*Hudobin împotriva Rusiei*, 2006, pct. 128).

250. În plus, Convenția nu împiedică, în stadiul de pregătire a materialului de urmărire penală și când natura infracțiunii o poate justifica, bazarea pe surse precum informatori secreți, dar utilizarea ulterioară a acestora de către instanța de fond pentru a justifica o condamnare invocă o problemă diferită (*Teixeira de Castro împotriva Portugaliei*, 1998, pct. 35). Recurgerea la astfel de surse este acceptabilă doar dacă este însoțită de garanții adecvate și suficiente împotriva abuzurilor, în special în cadrul unei proceduri clare și previzibile pentru autorizarea, punerea în aplicare și controlul măsurilor de anchetă în cauză [*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 51]. În ceea ce privește autoritatea de control al operațiunilor de infiltrare, Curtea a hotărât că, deși controlul efectuat de instanță ar reprezenta modul cel mai adecvat, pot fi utilizate și altele cu condiția să existe o procedură și garanții adecvate, de exemplu, prin controlul efectuat de un procuror (*Bannikova împotriva Rusiei*, 2010, pct. 50; *Tchohonelidze împotriva Georgiei*, 2018, pct. 51).

251. Deși utilizarea de agenți infiltrați poate fi tolerabilă în măsura în care este clar circumscrisă și dublată de garanții, interesul public nu poate justifica folosirea probelor obținute în urma unei provocări din partea poliției. Un astfel de procedeu este de natură să priveze *ab initio* și definitiv un inculpat de dreptul la un proces echitabil [*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 54]. Agenții infiltrați în acest context pot fi agenți ai statului sau persoane particulare care acționează sub instrucțiunile și controlul acestora. Cu toate acestea, un capăt de cerere referitor la instigarea la comiterea unei infracțiuni de către o persoană particulară, care nu a acționat sub instrucțiunile sau sub controlul autorităților, este examinată în conformitate cu normele generale privind administrarea probelor și nu ca o problemă de provocare [*Shannon împotriva Regatului Unit* (dec.), 2004].

252. Interdicția de a provoca se extinde la recurgerea la tehnici de operare care implică aranjarea de către autoritățile statului a mai multor tranzacții ilicite cu un suspect. Curtea a statuat că astfel de tehnici de operare sunt mijloace recunoscute și permise de investigare a unei infracțiuni atunci când activitatea infracțională nu este un incident infracțional unic și izolat, ci o întreprindere ilegală continuă. Cu toate acestea, în conformitate cu interdicția generală de provocare, acțiunile agenților infiltrați trebuie să urmărească să investigheze activitatea infracțională în curs de desfășurare într-o manieră esențialmente pasivă și să nu exercite o influență de natură să instige la comiterea unei infracțiuni mai grave decât cea pe care persoana în cauză plănuia deja să o comită fără o astfel de provocare. În consecință, atunci când autoritățile statului utilizează o tehnică operațională care implică desfășurarea mai multor tranzacții ilicite cu un suspect, infiltrarea și participarea unui agent sub acoperire la fiecare tranzacție ilicită nu trebuie să extindă rolul poliției de la agent infiltrat la cel de agent provocator. În plus, orice prelungire a investigației trebuie să se bazeze pe motive întemeiate, cum ar fi necesitatea de a asigura suficiente probe pentru a obține o condamnare, de a obține o mai

bună înțelegere a naturii și a domeniului de aplicare a activității infracționale a suspectului sau de a descoperi un cerc infracțional mai larg. În absența unor astfel de motive, se poate constata că autoritățile statului se angajează în activități care extind în mod abuziv domeniul de aplicare sau amploarea infracțiunii (*Grba împotriva Croației*, 2017, pct. 99-101).

253. În special, ca urmare a comportamentului abuziv al agenților infiltrați în una sau mai multe tranzacții ilicite multiple sau a implicării în activități care largesc domeniul de aplicare sau amploarea infracțiunii, autoritățile statului ar putea, în mod nedrept, să aplice inculpatului pedepse mai grave, fie în cadrul sancțiunilor prevăzute, fie pentru o infracțiune agravată. În cazul în care se stabilește că acesta a fost cazul, trebuie să se tragă concluziile relevante în conformitate cu Convenția, fie în ceea ce privește tranzacția ilicită particulară efectuată prin intermediul comportamentului abuziv al autorităților statului, fie în ceea ce privește efectuarea de tranzacții ilicite multiple în ansamblu. Din motive de echitate, pedeapsa impusă ar trebui să reflecte infracțiunea pe care inculpatul intenționa să o comită în realitate. Astfel, deși nu ar fi inechitabilă condamnarea persoanei în cauză, ar fi inechitabil ca aceasta să fie pedepsită pentru acea parte a activității infracționale care a fost rezultatul unui comportament abuziv din partea autorităților statului (*ibidem*, pct. 102-103).

254. Jurisprudența Curții cu privire la provocare se referă, de asemenea, la cazurile de provocare indirectă. Aceasta este o situație în care o persoană nu este în contact direct cu ofițerii de poliție care lucrează sub acoperire, dar a fost implicată în infracțiune de către un complice care a fost provocat direct de către poliție. În acest sens, Curtea a stabilit următorul criteriu de evaluare: a) dacă era previzibil pentru poliție faptul că persoana direct provocată să comită infracțiunea va contacta alte persoane pentru a participa la infracțiune; b) dacă activitățile persoanei respective au fost determinate și de comportamentul polițiștilor; c) dacă persoanele implicate au fost considerate complici la infracțiune de către instanțele interne (*Akbat și alții împotriva Germaniei*, 2020, pct. 117).

255. În jurisprudența sa în materie de provocare, Curtea a elaborat criterii pentru a distinge între provocarea care încalcă art. 6 § 1 din Convenție de un comportament permis în utilizarea legitimă a tehnicilor de infiltrare în cadrul anchetelor penale. Curtea a explicat că, întrucât nu este posibil să se reducă varietatea situațiilor care ar putea apărea în acest context la o simplă listă de criterii simplificate, examinarea de către Curte a plângerilor de provocare s-a dezvoltat pe baza a două criterii: material și procedural [*Matanović împotriva Croației*, 2017, pct. 122; *Ramanauskas împotriva Lituaniei (nr. 2)*, 2018, pct. 55].

## **b. Criteriul material al provocării**

256. Curtea definește provocarea<sup>6</sup> drept situația în care agenții implicați – membri ai forțelor de ordine sau persoane care intervin la cererea acestora – nu se limitează la a examina într-un mod strict pasiv activitatea infracțională, ci exercită asupra persoanei care face obiectul unei influențe de natură să o instige să comită o infracțiune pe care altfel nu ar fi comis-o, pentru a face posibilă constatarea, adică să aducă proba și să o urmărească penal [*Ramanauskas împotriva Lituaniei (MC)*, 2008, pct. 55].

257. Pentru a stabili dacă ancheta a fost „pur pasivă”, Curtea examinează motivele care au justificat operațiunea de infiltrare și comportamentul autorităților care au exercitat-o. În special, Curtea verifică dacă existau suspiciuni obiective că reclamantul era implicat în activități infracționale sau era predispus să săvârșească o infracțiune (*Bannikova împotriva Rusiei*, 2010, pct. 38).

258. În această verificare, Curtea ține seama de o serie de factori. De exemplu, în cauza de referință *Teixeira de Castro împotriva Portugaliei* (1998, pct. 37-38), Curtea a luat, în special, în considerare faptul că reclamantul nu avea antecedente penale, că nu fusese începută nicio anchetă împotriva sa, că polițiștii nu aveau informații despre reclamant, că nu au fost găsit droguri la domiciliul său, iar cantitatea de stupefiante găsită asupra sa la momentul arestării nu era mai mare decât cea solicitată

6. Termenii *provocare*, *provocare polițienească* și *agent provocator* sunt utilizați într-o manieră intersanjabilă în jurisprudența Curții.

de agenții infiltrați. Curtea a concluzionat că polițiștii au acționat mai mult decât ca simpli agenți infiltrați, întrucât aceștia au provocat infracțiunea și nimic nu permite să se afirme că, fără intervenția lor, infracțiunea ar fi fost consumată.

259. Un antecedent penal nu constituie în sine un indicator al unei predispoziții de a săvârși o infracțiune (*Constantin și Stoian împotriva României*, 2009, pct. 55). Cu toate acestea, cunoașterea de către reclamant a modalităților de comitere a infracțiunii (*Virgil Dan Vasile împotriva României*, 2018, pct. 53) și faptul că nu a renunțat la tranzacție deși a avut de mai multe ori posibilitatea au fost considerate de Curte drept indicatori ai unei activități sau intenții infracționale preexistente (*Gorgievski împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2009, pct. 53; *Matanović împotriva Croației*, 2017, pct. 142-143).

260. Clarificarea aspectului dacă reclamantul a fost obligat să săvârșească infracțiunea în cauză reprezintă un alt element de luat în considerare. Luarea inițiativei de a contacta reclamantul în lipsa unor suspiciuni obiective că a fost implicat în activități infracționale sau predispus la săvârșirea unei infracțiuni (*Burak Hun împotriva Turciei*, 2009, pct. 44; *Sepil împotriva Turciei*, 2013, pct. 34), reînnoirea ofertei în ciuda refuzului său inițial, insistarea prin presiuni continue [*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 67, *a contrario*, *Ramanauskas împotriva Lituaniei (nr. 2)*, 2018, pct. 68, unde reclamantul însuși a cerut să fie contactat), ridicarea prețului peste medie (*Malininas împotriva Lituaniei*, 2008, pct. 37) sau apelarea la compasiunea reclamantului dându-i senzația de renunțare (*Vanian împotriva Rusiei*, 2005, pct. 11 și 49) sunt pentru Curte comportamente care pot fi considerate ca provocatoare pentru reclamant la săvârșirea infracțiunii respective, fie că agentul în cauză este membru al forțelor de securitate, fie că persoana privată acționează la cererea acestora.

261. Un alt aspect important este clarificarea faptului dacă agenții statului au „participat” ori s-au „infiltrat” în activitatea infracțională mai degrabă decât să o inițieze. În primul caz, acțiunea în cauză rămâne în limitele activității sub acoperire. În cauza *Miliniene împotriva Lituaniei* (2008, pct. 37-38), Curtea a considerat că, deși poliția a influențat cursul evenimentelor, în special oferind echipament tehnic unei persoane particulare pentru a înregistra conversații și pentru a proba că au fost oferite stimulentele financiare reclamantului, poliția a „participat” la activități infracționale și nu le-a inițiat, persoana particulară fiind la originea acestora. Aceasta din urmă s-a plâns poliției că reclamantul i-ar fi cerut mită pentru a obține o soluționare favorabilă a cauzei sale și numai în urma depunerii acestei plângeri operațiunea, care viza verificarea temeiniciei plângerii, a fost autorizată de procurorul general-adjunct [pentru un raționament similar, a se vedea *Sequeira împotriva Portugaliei* (dec.), 2003; *Eurofinacom împotriva Franței* (dec.), 2004].

262. Modul în care a fost lansată și executată operațiunea secretă a poliției este luată în considerare pentru a se stabili dacă reclamantul a fost victima unei provocări. Lipsa unor proceduri clare și previzibile de autorizare, de punere în aplicare și de control al măsurii de instrumentare în cauză înclină balanța spre o caracterizare a faptelor denunțate drept provocare: a se vedea, de exemplu, *Teixeira de Castro împotriva Portugaliei*, 1998, pct. 38, unde Curtea a observat că intervenția agenților infiltrați nu se înscria în cadrul operațiunii oficiale de luptă împotriva traficului cu stupefiante condusă de instanță; *Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 64, unde nimic nu permitea să se afirme pentru care rațiune sau din ce motiv personal agentul infiltrat l-a contactat pe reclamant din proprie inițiativă, fără consultarea superiorilor; *Tchohonelidze împotriva Georgiei*, 2018, pct. 51, unde nu a existat o autorizare și o supraveghere formală a operațiunii sub acoperire în cauză.

263. În cauza *Vanian împotriva Rusiei*, 2005 (pct. 46-47), Curtea a constatat că operațiunea poliției fusese autorizată printr-o simplă decizie administrativă a organismului care a condus ulterior operațiunea, iar decizia respectivă nu cuprindea minime informații cu privire la motivele și obiectivele achiziționării eșantionului prevăzut, precum și că operațiunea nu făcea obiectul niciunui control, fie din partea instanței, fie din partea unui alt organism independent. În acest sens, tehnica achiziționării unui „eșantion” utilizat de autoritățile ruse a fost analizată minuțios în cauza *Veselov și alții împotriva Rusiei* (2012, pct. 127) unde Curtea a hotărât că procedura în cauză a fost deficitară, i-a expus pe

reclamanți la acțiunea arbitrară a poliției și a afectat echitatea procesului penal împotriva lor. De asemenea, Curtea a considerat că instanțele naționale nu au examinat în mod adecvat mijloacele de apărare invocate de reclamanți privind existența unei provocări și, în special, că nu au analizat motivele achiziției mostrei-probă, nici comportamentul poliției și al informatorilor acesteia vizavi de reclamanți (a se vedea și *Kuzmina și alții împotriva Rusiei*, 2021, unde Curtea a abordat deficiențele structurale ale ordinii juridice interne din Rusia în materie de provocare).

### c. Examinarea de către instanță a unui mijloc de apărare întemeiat pe existența unei provocări

264. În cazurile în care este pusă în discuție o provocare, art. 6 din Convenție nu este respectat dacă, în cursul procesului, reclamantul a putut invoca cu succes existența provocării, pe calea unei excepții sau prin altă modalitate. Nu este așadar suficientă respectarea unor garanții generale cum ar fi egalitatea armelor sau dreptul la apărare [*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 69]. În acest caz, Curtea a considerat că sarcina probării lipsei unei provocări este a acuzării, în măsura în care afirmațiile inculpatului nu sunt lipsite de orice credibilitate.

265. În situația în care provocarea este invocată și susținută de anumite indicii, autoritățile judiciare au obligația să examineze faptele cauzei și să ia măsurile necesare pentru a stabili adevărul, pentru a se stabili dacă a existat sau nu o provocare. În cazul unui răspuns afirmativ, este angajată răspunderea acestora pentru consecințe, conform Convenției (*ibidem*, pct. 70). Simplul fapt că reclamantul a pledat vinovat la capetele de acuzare nu exonerează instanța de la obligația de a examina acuzațiile de provocare (*ibidem*, pct. 72). Într-adevăr, Curtea a statuat că teza provocării presupune în mod necesar ca inculpatul să recunoască că a comis fapta de care este acuzat, dar să susțină că aceasta s-a întâmplat ca urmare a unei provocări ilegale din partea poliției (*Berlizev împotriva Ucrainei*, 2021, pct. 46; a se vedea, *a contrario*, *Iahimovici împotriva Ucrainei*, 2021, pct. 46, unde, în contextul unui pretins omor la comandă, reclamantul a negat acuzațiile, dar a invocat, în mod implicit sau explicit, pe tot parcursul procedurii, o provocare).

266. În această privință, Curtea verifică dacă un capăt de cerere întemeiat *a priori* pe existența unei provocări constituie un mijloc material de apărare în dreptul intern care să permită excluderea de probe sau are consecințe similare (*Bannikova împotriva Rusiei*, 2010, pct. 54). Deși autoritățile interne sunt cele care trebuie să spună ce procedură este indicată atunci când este invocată o provocare, Curtea impune ca această procedură să fie contradictorie, minuțioasă, completă și concludentă cu privire la problema provocării (*ibidem*, pct. 57). În plus, în cazul în care autoritățile care efectuează ancheta nu dezvăluie informații, Curtea acordă o importanță deosebită respectării principiilor contradictorialității și egalității armelor (*ibidem*, pct. 58).

267. În cazul în care un inculpat susține că a fost provocat să comită o infracțiune, instanțele penale trebuie să se angajeze într-o examinare atentă a dosarului, având în vedere că, pentru ca un proces să fie echitabil în sensul art. 6 § 1 din Convenție, orice probă obținută printr-o provocare din partea poliției trebuie respinsă (*Akbay și alții împotriva Germaniei*, 2020, pct. 123-124). Acest fapt este valabil mai ales atunci când operațiunea poliției s-a derulat în absența unui cadru legal și a unor garanții suficiente [*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), 2008, pct. 60]. Într-un astfel de sistem, examinarea de către instanță a argumentului apărării întemeiat pe provocare reprezintă singurul mijloc eficient de a verifica validitatea motivelor operațiunilor sub acoperire și de a stabili dacă agenții au rămas „în mod esențial pasivi” în timpul acestor operațiuni (*Lagutin și alții împotriva Rusiei*, 2014, pct. 119). Este, de asemenea, imperativ ca deciziile instanțelor naționale de respingere a acestui tip de argument să fie suficient de motivate (*Sandu împotriva Republicii Moldova*, 2014, pct. 38; *Tchohonelidze împotriva Georgiei*, 2018, pct. 52)

268. În cazul în care, având în vedere dosarul, Curtea nu poate concluziona dacă reclamantul a făcut obiectul unei provocări, controlul judiciar al acestui aspect devine crucial, urmând metodologia Curții în analiza cazurilor de provocare [*Edwards și Lewis împotriva Regatului Unit* (MC), 2004, pct. 46; *Ali*

*împotriva României*, 2010, pct. 101; a se vedea și *Hudobin împotriva Rusiei*, 2006, unde instanțele naționale nu au analizat elementele de fapt și de drept relevante pentru a distinge provocarea de o formă legitimă de activitate de investigare, și *V. împotriva Finlandei*, 2007, unde a fost imposibil pentru reclamant să invoce provocarea ca argument în apărare].

#### d. Metodologia Curții în analiza cazurilor de provocare

269. În aplicarea criteriilor de fond și de procedură ale provocării, Curtea trebuie mai întâi să se asigure că situația examinată se încadrează *prima facie* în categoria „caz de provocare”. În cazul în care Curtea este convinsă că capătul de cerere al reclamantului trebuie examinat în cadrul categoriei de „cazuri de provocare”, aceasta va proceda, într-o primă etapă, la evaluarea în baza criteriului material al provocării. În cazul în care, în conformitate cu criteriului material al provocării, pe baza informațiilor disponibile, Curtea ar putea constata cu un grad suficient de certitudine că autoritățile interne au investigat activitățile reclamantului într-o manieră esențialmente pasivă și nu l-au instigat pe acesta să comită o infracțiune, acest lucru va fi în mod normal suficient pentru Curte să concluzioneze că utilizarea ulterioară în cursul procesului penal împotriva reclamantului a probelor obținute prin intermediul măsurii sub acoperire nu ridică o problemă în temeiul art. 6 § 1.

270. Cu toate acestea, în cazul în care constatările Curții în cadrul criteriului material nu sunt concludente din cauza lipsei de informații din dosar, a lipsei de comunicare sau a contradicțiilor în interpretarea evenimentelor de către părți sau dacă Curtea constată, pe baza criteriului material, că un reclamant a fost supus unei instigări contrare art. 6 § 1, va fi necesar ca, în a doua etapă, Curtea să procedeze la criteriul procedural al provocării. Curtea a explicat că aplică acest criteriu pentru a determina dacă instanțele naționale au luat măsurile necesare pentru a elucida circumstanțele argumentului de provocare și dacă, în cazul în care se constată că a existat provocare sau în cazul în care acuzarea nu a reușit să dovedească faptul că nu a existat provocare, concluziile relevante au fost trase în conformitate cu Convenția. Procesul împotriva unui reclamant ar fi lipsit de echitatea cerută de art. 6 din Convenție dacă acțiunile autorităților de stat ar avea ca efect instigarea reclamantului la comiterea infracțiunii pentru care a fost condamnat, iar instanțele naționale nu ar aborda în mod corespunzător acuzațiile de provocare [*Matanović împotriva Croației*, 2017, pct. 131-135; *Ramanauskas împotriva Lituaniei (nr. 2)*, 2018, pct. 62; *Virgil Dan Vasile împotriva României*, 2018, pct. 47-50; *Akbay și alții împotriva Germaniei*, 2020, pct. 111-124].

### 7. Principiul nemijlocirii

271. Curtea a statuat că un element important al unui proces penal echitabil este, de asemenea, posibilitatea ca inculpatul să fie confruntat cu martorul în prezența judecătorului care decide în cele din urmă asupra cauzei. Un astfel de principiu al nemijlocirii este o garanție importantă în cadrul procesului penal în care observațiile făcute de instanță cu privire la comportamentul și credibilitatea unui martor pot avea consecințe importante pentru inculpat. Prin urmare, în mod normal, o schimbare în compunerea instanței de judecată după audierea unui martor important ar trebui să conducă la reaudierea aceluși martor [*P.K. împotriva Finlandei* (dec.), 2002].

272. Cu toate acestea, nu se poate considera că principiul nemijlocirii se opune oricărei modificări în compunerea unei instanțe pe parcursul unei cauze. Pot să apară probleme evidente de natură administrativă sau procedurală care să facă imposibilă continuarea participării unui judecător la o cauză. Curtea a arătat că pot fi luate măsuri pentru a se asigura că judecătorii care continuă să judece cauza au o înțelegere adecvată a probelor și argumentelor, de exemplu, prin punerea la dispoziție a transcrierilor în cazul în care credibilitatea martorului în cauză nu este în discuție sau prin organizarea unei reaudieri a argumentelor relevante sau a martorilor importanți în fața instanței nou alcătuite [*Cutean împotriva României*, 2014, pct. 61].

273. În decizia *P.K. împotriva Finlandei* (dec.), 2002, Curtea nu a considerat că nerespectarea principiului nemijlocirii ar putea duce în sine la o încălcare a dreptului la un proces echitabil. Curtea a



ținut cont de faptul că, deși președintele completului a fost schimbat, cei trei judecători consultanți au rămas aceiași pe tot parcursul procesului. De asemenea, a constatat că credibilitatea martorului în cauză nu a fost contestată în niciun moment și că în dosar nu a existat niciun indiciu care să justifice îndoielile cu privire la credibilitatea acestuia. În aceste circumstanțe, faptul că noul președinte a avut la dispoziție minuta ședinței în care a fost audiat martorul a compensat în mare măsură lipsa nemijlocirii procedurii. De asemenea, Curtea a reținut că condamnarea reclamantului nu s-a bazat exclusiv pe declarația martorului în cauză și că nimic nu sugera că președintele completului a fost schimbat pentru a schimba rezultatul procesului sau pentru orice alt motiv abuziv. Considerente similare au determinat Curtea să constate că nu a fost încălcat art. 6 § 1 în cauzele *Graviano împotriva Italiei* (2005, pct. 39-40) și *Škaro împotriva Croației* (2016, pct. 22-31).

274. În schimb, în cauza *Cutean împotriva României* (2014, pct. 60-73), Curtea a constatat încălcarea art. 6 atunci când niciunul dintre judecătorii din completul inițial care au audiat martorii și pe reclamant la instanța de fond nu au rămas pentru a continua examinarea cauzei. De asemenea, a observat că declarațiile reclamantului și ale martorilor au constituit probe relevante pentru condamnarea sa, probe care nu au fost ascultate direct de către noul complet. În aceste circumstanțe, Curtea a hotărât că disponibilitatea minutelor de ședință nu poate compensa lipsa nemijlocirii în procedură (a se vedea și *Beraru împotriva României*, 2014, pct. 66).

275. În cauza *Cerovšek și Božičnik împotriva Sloveniei* (2017, pct. 37-48), Curtea a constatat încălcarea art. 6, deoarece verdictele împotriva reclamantilor, adică condamnarea lor și sentința aplicată, nu fuseseră date de judecătorul unic care le pronunțase, ci de alți judecători care nu participaseră la dezbateri (a se vedea și *Svanidze împotriva Georgiei*, 2019, pct. 34-38, privind înlocuirea unui judecător cu un supleant care nu a participat la examinarea probelor; *Orhan Şahin împotriva Turciei*,\* 2024, pct. 57-62, unde niciunul dintre membrii completului de trei judecători care l-a condamnat definitiv pe reclamant în urma rejudecării procesului nu a participat la etapele anterioare ale procesului penal împotriva reclamantului și nici nu a audiat martorul ale cărui declarații au fost esențiale pentru condamnarea reclamantului).

276. În mod similar, în cauza *Iancu împotriva României*, 2021, pct. 52-60, deși nu s-a pronunțat cu privire la principiul nemijlocirii, Curtea a examinat, în temeiul acestui principiu, problema semnării hotărârii de către președintele instanței în numele judecătorului care a participat la examinarea cauzei, dar care s-a retras înainte de pronunțarea hotărârii. Curtea nu a constatat încălcarea art. 6 § 1, punând accentul, în special, pe următoarele elemente: hotărârea a fost pronunțată de completul care a examinat cauza și s-a angajat în analiza directă a probelor; hotărârea a fost redactată, în conformitate cu dreptul intern, de către un judecător asistent, care a participat la audieri și deliberări și care a expus, în numele completului de judecată, motivele pe care s-a bazat condamnarea; judecătorul care s-a pensionat a fost în imposibilitatea obiectivă de a semna hotărârea; semnarea hotărârii de către toți membrii nu era o normă comună în toate statele membre ale Consiliului European; legislația națională a limitat admisibilitatea semnării de către președintele instanței doar la cazurile în care judecătorul care a judecat cauza se afla în imposibilitatea de a semna hotărârea; președintele instanței a semnat hotărârea în numele judecătorului pensionat și nu în nume propriu.

277. O problemă legată de principiul nemijlocirii poate apărea, de asemenea, atunci când instanța de apel anulează decizia instanței inferioare de achitare a unui reclamant fără o nouă examinare a probelor, inclusiv audierea martorilor (*Hanu împotriva României*, 2013, pct. 40; *Lazu împotriva Republicii Moldova*, 2016, pct. 43). În mod similar, principiul nemijlocirii este relevant în cazul schimbării completului de judecată atunci când cauza este trimisă spre rejudecare. În plus, într-o astfel de situație, principiile jurisprudenței Curții privind dreptul de a interoga martorii acuzării sunt importante [*Famuliak împotriva Ucrainei* (dec.), 2019, pct. 36-38; *Cernika împotriva Ucrainei*, 2020, pct. 40-46 și 54].<sup>7</sup>

7. A se vedea secțiunea Dreptul de a interoga martorii.



## 8. Securitatea juridică și practica judiciară divergentă

278. Principiul securității juridice impune autorităților naționale să respecte caracterul obligatoriu al unei hotărâri judecătorești definitive. Protecția împotriva duplicării procesului penal este una dintre garanțiile specifice asociate cu garanția generală a unui proces echitabil în materie penală în temeiul art. 6 [*Bratiakin împotriva Rusiei* (dec.), 2006].

279. Cu toate acestea, cerințele de securitate juridică nu sunt absolute. În cauzele penale, acestea trebuie să fie evaluate în lumina, de exemplu, a art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7, care permite în mod expres unui stat să redeschidă procedura ca urmare a apariției unor fapte noi sau în cazul în care se constată un viciu fundamental în procedura precedentă de natură să afecteze hotărârea pronunțată. Cu toate acestea, respectarea art. 4 § 2 din Protocolul nr. 7 nu este în sine suficientă pentru a stabili conformitatea cu cerințele unui proces echitabil în temeiul art. 6 (*Nikitin împotriva Rusiei*, 2004, pct. 56).

280. Anumite circumstanțe speciale ale cauzei pot dezvălui faptul că modul concret în care a fost utilizată procedura de reexaminare a unei hotărâri definitive a adus atingere însăși esenței dreptului la un proces echitabil. În special, Curtea trebuie să aprecieze, în fiecare cauză, dacă competența de a lansa și de a desfășura o astfel de procedură a fost exercitată de autorități astfel încât să asigure, în cea mai mare măsură posibilă, un just echilibru între interesele persoanei și necesitatea de a asigura eficacitatea sistemului de justiție penală (*ibidem*, pct. 57).

281. Principiul securității juridice garantează, de asemenea, o anumită stabilitate a situațiilor juridice și contribuie la încrederea publicului în sistemul judiciar. Pe de altă parte, persistența unor hotărâri judecătorești contradictorii poate crea o stare de incertitudine juridică de natură să reducă încrederea publicului în sistemul judiciar, în timp ce această încredere este în mod clar una dintre componentele esențiale ale unui stat de drept. Cu toate acestea, cerințele de securitate juridică și de protecție a încrederii legitime a publicului nu conferă un drept dobândit la consecvența jurisprudenței, iar dezvoltarea jurisprudenței nu este, în sine, contrară bunei administrări a justiției, întrucât nerespectarea unei abordări dinamice și evolutive ar risca să împiedice reforma sau îmbunătățirea (*Borg împotriva Maltei*, 2016, pct. 107).

282. Curtea determină dacă deciziile contradictorii ale instanțelor superioare interne încalcă cerința unui proces echitabil consacrată de art. 6 § 1 aplicând criteriul enunțat pentru prima dată în cauzele civile [*Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei* (MC), 2011, pct. 53], care constă în a stabili dacă există „divergențe profunde și de lungă durată” în jurisprudența unei instanțe supreme, dacă dreptul intern prevede instrumente pentru depășirea acestor incoerențe, dacă aceste instrumente au fost aplicate și, dacă este cazul, cu ce efecte (*Borg împotriva Maltei*, 2016, pct. 108).

283. În cele din urmă, poate apărea, de asemenea, o problemă de securitate juridică în cazul unei intervenții legislative în cadrul procesului penal în curs. În cauza *Chim și Przywieczerski împotriva Poloniei*, 2018, pct. 199-207, bazându-se pe jurisprudența privind art. 7 din Convenție,<sup>8</sup> Curtea a constatat neîncălcarea art. 6 § 1 în ceea ce privește modificările legislative care au extins durata termenelor de prescripție în procesul reclamanților.

284. În cauza *Vegotex International S.A. împotriva Belgiei* (MC), 2022, pct. 92-124, cu privire la o intervenție a legiuitorului în vederea modificării unei poziții adoptate în jurisprudența instanțelor naționale, care a influențat rezultatul judiciar al unui litigiu într-o cauză legată de majorări fiscale, Curtea a subliniat că numai motive imperioase de interes general pot justifica o ingerință a puterii legislative în administrarea justiției în scopul influențării unei soluționări judiciare a unui litigiu. În acest sens, deși a observat că doar interesele financiare ale statului nu justifică, în principiu, o intervenție retroactivă a legiuitorului, Curtea nu a exclus, în primul rând, relevanța întrebării dacă stabilitatea financiară a statului a fost amenințată (or, o astfel de amenințare nu a fost evidentă în speță). În al

8. A se vedea și *Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului*.

doilea rând, Curtea a subliniat că, prin natura lor, inițiativele legislative reglementează situații în termeni generali și abstracti, astfel încât motivele care au motivat legiuitorul nu își pierd legitimitatea doar pentru că acestea ar putea să nu fie relevante pentru fiecare dintre persoanele potențial vizate. În al treilea rând, Curtea a confirmat că, într-un stat de drept, legiuitorul poate modifica legislația pentru a corecta o interpretare a legii dată de puterea judecătorească, sub rezerva însă a respectării normelor și principiilor juridice care sunt obligatorii chiar și pentru legiuitor. În acest sens, Curtea a reamintit, în special, că, în circumstanțe excepționale, o reglementare retroactivă poate fi justificată, în special, pentru a interpreta sau a clarifica o dispoziție legislativă mai veche, pentru a umple un vid juridic sau pentru a neutraliza efectele unei noi jurisprudențe. În ceea ce privește faptele din cauză, Curtea a acceptat ca fiind relevante obiectivele de combatere a fraudei fiscale la scară largă, de evitare a discriminării arbitrare între contribuabili și de restabilire a securității juridice prin compensarea efectelor jurisprudenței interne relevante și prin restabilirea practicii administrative constante. De asemenea, având în vedere în special faptul că problema în speță nu se referea la nucleul dur al dreptului penal (a se vedea secțiunea I.A), Curtea a considerat că intervenția legiuitorului a fost previzibilă și justificată de motive imperioase de interes general.

## 9. Publicitate prejudiciabilă

285. Curtea a hotărât că o campanie de presă virulentă poate afecta în mod negativ corectitudinea unui proces prin influențarea opiniei publice și, în consecință, a juraților chemați să decidă asupra vinovăției unui acuzat [*Akay împotriva Turciei* (dec.), 2002; *Craxi împotriva Italiei (nr. 1)*, 2002, pct. 98; *Beggs împotriva Regatului Unit* (dec.), 2012, pct. 123]. În acest fel, o campanie de presă virulentă riscă să aibă un impact asupra imparțialității instanței în temeiul art. 6 § 1, precum și asupra prezumției de nevinovăție consacrată la art. 6 § 2 [*Ninn-Hansen împotriva Danemarcei* (dec.), 1999; *Anguelov împotriva Bulgariei* (dec.), 2004].<sup>9</sup>

286. În același timp, reflectarea de către presă a evenimentelor de actualitate reprezintă un exercițiu al libertății de exprimare, garantat de art. 10 din Convenție [*Bédat împotriva Elveției* (MC), 2016, pct. 51]. În cazul în care există o campanie de presă virulentă în jurul unui proces, elementul decisiv nu îl reprezintă temerea subiectivă a suspectului - oricât de ușor de înțeles - cu privire la absența părținirii de care trebuie să dea dovadă instanța de judecată, ci dacă, în circumstanțele particulare ale cazului, temerile sale pot fi considerate ca fiind justificate în mod obiectiv [*Włoch împotriva Poloniei* (dec.), 2000; *Daktaras împotriva Lituaniei* (dec.), 2000; *Priebke împotriva Italiei* (dec.), 2001; *Butkevicius împotriva Lituaniei* (dec.), 2002; *G.C.P. împotriva României*, 2011, pct. 46; *Mustafa (Abu Hamza) împotriva Regatului Unit* (dec.), 2011, pct. 37-40].

287. Printre factorii identificați în jurisprudență ca fiind relevanți pentru evaluarea de către Curte a impactului unei astfel de campanii asupra echității procesului se numără: timpul scurs între campania de presă și începerea procesului și, în special, stabilirea compunerii instanței de judecată; dacă publicațiile contestate au fost atribuite autorităților sau au fost informate de acestea; dacă publicațiile au influențat judecătorii sau juriul și, prin urmare, au prejudiciat rezultatului procesului [*Beggs împotriva Regatului Unit* (dec.), 2012, pct. 124; *Abdulla Ali împotriva Regatului Unit*, 2015, pct. 87-91; *Paulikas împotriva Lituaniei*, 2017, pct. 59].

288. În plus, în contextul unui proces cu jurați, conținutul oricărei indicații date juriului este, de asemenea, un aspect relevant [*Beggs împotriva Regatului Unit* (dec.), 2012, pct. 124]. Instanțele naționale care sunt compuse în întregime din judecători profesioniști posedă, în general, spre deosebire de membrii unui juriu, o experiență și o pregătire corespunzătoare care le permit să reziste la orice influență exterioară [*Craxi împotriva Italiei (nr. 1)*, 2002, pct. 104; *Mircea împotriva României*, 2007, pct. 75].

---

9. A se vedea secțiunea Campanie de presă negativă.

## 10. Recunoașterea vinovăției

289. Curtea a observat că poate fi considerată o trăsătură comună a sistemelor europene de justiție penală ca unui inculpat să i se schimbe încadrarea într-una mai favorabilă sau să primească o reducere de pedeapsă în schimbul recunoașterii vinovăției, sau să renunțe la contestarea faptelor înainte de proces ori pentru o cooperare substanțială cu autoritățile de anchetă (*Națvlișvili și Togonidze împotriva Georgiei*, 2014, pct. 90). Prin urmare, nu poate fi nimic necorespunzător în procesul de negociere a schimbării încadrării sau a sentinței în sine (*ibidem*) sau în presiunea exercitată asupra unei persoane pentru ca aceasta să accepte soluționarea cauzei înainte de judecată cu alternativa că altfel va fi obligată să se prezinte în instanță (*Deweer împotriva Belgiei*, 1980, pct. 51). Pentru Curte, recunoașterea vinovăției, pe lângă faptul că oferă beneficii importante în ceea ce privește judecarea rapidă a cauzelor penale și reducerea volumului de muncă al instanțelor, al procurorilor și al avocaților, poate fi, de asemenea, în cazul în care este aplicată în mod corect, un instrument de succes în combaterea corupției și a criminalității organizate și poate contribui la reducerea numărului de pedepse pronunțate și, prin urmare, a numărului de deținuți (*Națvlișvili și Togonidze împotriva Georgiei*, 2014, pct. 90).

290. Curtea a remarcat, de asemenea, că efectul recunoașterii vinovăției este statuarea asupra unei acuzații penale printr-o formă simplificată de examinare judiciară, ceea ce echivalează, în esență, cu o renunțare la o serie de drepturi procedurale (*Navalnii și Ofițerov împotriva Rusiei*, 2016, pct. 100). Acest lucru nu poate fi o problemă în sine, deoarece nici litera, nici spiritul art. 6 nu împiedică o persoană să renunțe la aceste garanții prin liberă voință.<sup>10</sup> Astfel, prin analogie cu principiile privind validitatea renunțărilor, Curtea a constatat că o decizie de recunoaștere a vinovăției ar trebui să fie însoțită de următoarele condiții: a) trebuie să fie acceptată de către reclamant în mod voluntar și în deplină cunoștință de cauză și de înțelegere a consecințelor juridice; b) conținutul înțelegerii și echitatea modului în care aceasta a fost încheiată între părți trebuie să fie supuse unui control judiciar suficient (*Națvlișvili și Togonidze împotriva Georgiei*, 2014, pct. 91-92).

291. În *V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit*, 2021, pct. 195-200, o cauză de trafic de persoane în care victimele au fost urmărite penal pentru infracțiuni legate de droguri (comise cu ocazia traficului) și în care au pledat vinovate pentru acuzațiile aduse, Curtea a constatat, în special, că, în absența oricărei evaluări din partea autorităților dacă reclamanții făcuseră obiectul traficului și, în caz afirmativ, dacă acest element ar fi putut avea un efect asupra răspunderii lor penale, recunoașterea vinovăției nu a fost făcută „în deplină cunoștință de cauză”. În plus, în astfel de circumstanțe, orice renunțare la drepturi de către reclamanți ar fi fost contrară interesului public important de combatere a traficului de persoane și de protecție a victimelor acestuia. Prin urmare, Curtea nu a acceptat că recunoașterea vinovăției de către reclamanți a însemnat o renunțare la drepturile lor în temeiul art. 6 din Convenție.

## B. Publicitatea procesului

### Art. 6 § 1 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea [...] în mod public [...] a cauzei sale, de către o instanță [...], care va hotărî [...] asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.”

10. A se vedea secțiunea Aspecte generale privind latura penală a art. 6 .

**Cuvinte-cheie HUDOC**

Publicitatea procesului (6-1); Audiere (6-1); Acces interzis presei (6-1); Acces interzis publicului (6-1)

Necesar într-o societate democratică (6-1); Protecția moralei (6-1); Protecția ordinii publice (6-1); Siguranță națională (6-1); Protecția minorilor (6-1); Protecția vieții private a părților (6-1); Măsură considerată absolut necesară (6-1); Atingere adusă intereselor justiției (6-1)

Hotărâre pronunțată public (6-1)

**1. Principiul publicității**

292. Publicitatea procedurii protejează justițiabilii împotriva unei justiții secrete care se sustrage de la controlul public; de asemenea, aceasta constituie unul dintre mijloacele necesare pentru a păstra încrederea în instanțele judecătorești. Prin transparența pe care o conferă administrării justiției, contribuie la realizarea scopului art. 6 § 1: procesul echitabil, a cărui garantare se numără printre principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice în sensul Convenției (*Riepan împotriva Austriei*, 2000, pct. 27; *Krestovski împotriva Rusiei*, 2010, pct. 24; *Sutter împotriva Elveției*, 1984, pct. 26).

293. În timp ce echitatea generală a procesului este principiul general în temeiul art. 6 din Convenție, încălcarea dreptului pârâtului la un proces public dacă publicul și presa sunt excluși din sala de judecată nu este neapărat corelată cu existența vreunui prejudiciu real în ceea ce privește exercitarea de către inculpat a celorlalte drepturi procedurale ale sale, inclusiv a celor protejate în temeiul celui de-al treilea alineat al art. 6. Astfel, chiar și în cazul în care un reclamant ar avea altfel o posibilitate adecvată de a-și prezenta apărarea, ținând seama de dreptul său la un proces public și de principiile egalității armelor și contradictorialității, autoritățile trebuie să demonstreze că decizia de a organiza o ședință cu ușile închise este strict necesară în circumstanțele cauzei (*Kilin împotriva Rusiei*, 2021, pct. 111-112).

294. Din principiul publicității procedurii organelor judiciare derivă două aspecte diferite: desfășurarea ședințelor publice și pronunțarea publică a hotărârilor și deciziilor (*Sutter împotriva Elveției*, 1984, pct. 27; *Tierce și alții împotriva San Marino*, 2000, pct. 93).

**2. Dreptul la un proces public și de a fi prezent la proces****a. Dreptul la un proces public**

295. Dreptul la un „proces public” garantat de art. 6 § 1 implică în mod necesar dreptul la o „ședință de judecată” (*Döry împotriva Suediei*, 2002, pct. 37).

296. Obligația de a ține o ședință publică nu este absolută în toate cauzele reglementate de latura penală a art. 6. Având în vedere extinderea conceptului „acuzăție în materie penală” la cauze care nu se încadrează în categoriile tradiționale de drept penal (de exemplu, contravențiile administrative, infracțiunile vamale și majorarea impozitelor), „acuzățiile în materie penală” nu au toate aceeași greutate. Deși cerințele unui proces echitabil sunt cele mai stricte din nucleul dur al dreptului penal, garanțiile oferite de latura penală a art. 6 nu trebuie să se aplice în mod necesar în toată rigoarea lor la alte categorii de cauze care intră sub incidența acestui aspect și care nu au un caracter deosebit de grav [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 41-43].

297. Cu toate acestea, refuzul de a ține o ședință de judecată poate fi justificat numai în cazuri excepționale (*Grande Stevens și alții împotriva Italiei*, 2014, pct. 121-122). Circumstanțele excepționale care pot justifica renunțarea la o ședință depind în principal de natura aspectelor cu care sunt sesizate instanțele interne, în special dacă acestea ridică probleme de fapt sau de drept care nu pot fi tranșate în mod corespunzător plecând de la dosarul cauzei. Ținerea unei ședințe de judecată

nu este necesară pentru cauzele care nu ridică nicio problemă de credibilitate sau care nu suscită controverse asupra faptelor care impun o dezbatere asupra probelor sau o audiere în contradictoriu a martorilor și atunci când acuzatul a avut o posibilitate adecvată de a-și apăra cauza în scris și de a contesta probele reținute împotriva sa. În acest sens, este legitim ca autoritățile naționale să poată ține seama de imperativele de eficiență și economie [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 41-43 și 47-48, privind o procedură de majorare de impozite; *Suhadolc împotriva Sloveniei* (dec.), 2011, privind o procedură sumară pentru infracțiunile rutiere; *Sancaklı împotriva Turciei*, 2018, pct. 45, privind o amendă administrativă aplicată unui proprietar de hotel pentru utilizarea locației pentru prostituție]. Cu toate acestea, în cazurile în care infracțiunea în cauză a fost constatată de un funcționar public, o ședință de judecată poate fi esențială pentru protejarea intereselor persoanei inculpate, deoarece poate permite contestarea credibilității constatărilor funcționarilor (*Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 54).

298. În plus, în unele cazuri, chiar și atunci când obiectul cauzei se referă la o chestiune de natură tehnică, care, în mod normal, ar putea fi soluționată fără o ședință de judecată, circumstanțele cauzei pot justifica, din motive de echitate a procesului, ținerea unui proces public (*Özmutur İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti. împotriva Turciei*, 2017, pct. 37).

299. În orice caz, atunci când renunță la ținerea unei ședințe publice într-o cauză, instanțele interne trebuie să motiveze suficient decizia lor (*Mtchedlishvili împotriva Georgiei*, 2021, pct. 39, cu privire la o ședință cu ușile închise în faza de apel, în pofida faptului că anumite aspecte necesitau, din motive de echitate a procesului, o apreciere directă a probelor prezentate personal de către persoanele în cauză).

## b. Prezența la proces

300. Principiul unui proces public este deosebit de important în contextul penal, în care o persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni trebuie, în general, să poată participa la ședința de judecată în primă instanță [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), 2006, pct. 40; *Tierce și alții împotriva San Marino*, 2000, pct. 94; *Igor Pascari împotriva Republicii Moldova*, 2016, pct. 27, privind excluderea reclamantului din procesul în cadrul căreia a fost stabilită vinovăția sa pentru un accident rutier].

301. Nu este clar cum și-ar putea un inculpat exercita dreptul garantat în mod expres de art. 6 § 3 lit. c), d) și e), și anume dreptul „să se apere el însuși”, „să audieze sau să solicite audierea martorilor” și „să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere”. Obligația de a garanta acuzatului dreptul de a fi prezent în sala de ședință este unul dintre elementele esențiale ale art. 6 [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 58-59; *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 81 și 84; *Arps împotriva Croației*, 2016, pct. 28].

302. În plus, dreptul de a fi prezent la ședință permite inculpatului să verifice acuratețea apărării sale și să o compare cu declarațiile victimelor și ale martorilor (*Medenica împotriva Elveției*, 2001, pct. 54). Instanțele interne trebuie să depună toate diligențele necesare pentru a asigura prezența inculpatului prin citarea în bună și convenită formă a acestuia (*Colozza împotriva Italiei*, 1985, pct. 32; *M.T.B. împotriva Turciei*, 2018, pct. 49-53) și trebuie să ia măsuri pentru a descuraja lipsa nejustificată a acestuia de la ședință (*Medenica împotriva Elveției*, 2001, pct. 54).

303. În timp ce arta. 6 § 1 nu poate fi interpretat ca conferind unui reclamant dreptul de a obține o formă specifică de notificare a actelor judiciare, cum ar fi prin scrisoare recomandată, este în interesul administrării justiției ca reclamantul să fie notificat cu privire la ținerea unei ședințe în instanță în așa fel încât nu numai să aibă cunoștință de data, ora și locul acesteia, ci și să dispună de suficient timp pentru a-și pregăti cauza și pentru a participa (*Viaceslav Korchagin împotriva Rusiei*, 2018, pct. 65).

304. O ședință se poate ține în absența acuzatului în cazul în care acesta a renunțat la dreptul de a fi prezent la ședința de judecată. O astfel de renunțare poate fi explicită sau implicită prin comportamentul cuiva, cum ar fi atunci când acesta încearcă să se sustragă de la proces (*Lena*



*Atanasova împotriva Bulgariei*, 2017, pct. 52; a se vedea, de exemplu, *Chong Coronado împotriva Andorrei*, 2020, pct. 42-45). Cu toate acestea, orice renunțare la garanțiile prevăzute la art. 6 trebuie să îndeplinească criteriul unei renunțări „conștiente și inteligente”, astfel cum a fost stabilit în jurisprudența Curții [*Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 86-87].<sup>11</sup>

305. În legătură cu aceasta, Curtea a statuat că, în cazul în care o persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni nu a fost notificată personal de acuzațiile care i se aduc, nu se poate deduce doar din statutul de „fugar”, care se bazează pe o prezumție cu o bază factuală insuficientă, că inculpatul a renunțat la dreptul de a se prezenta la proces și de a se apăra singur. În plus, nu este sarcina unei persoane acuzate de comiterea unei infracțiuni să dovedească că nu a încercat să se sustragă justiției sau că absența sa s-a datorat unui caz de forță majoră. În același timp, este la latitudinea autorităților naționale să aprecieze dacă inculpatul a prezentat motive întemeiate pentru absența sa sau dacă existau elemente în dosarul cauzei care să justifice că absența sa era din motive independente de voința sa (*ibidem*, pct. 87). În orice caz, trebuie demonstrată existența unor factori obiectivi pentru a concluziona că se poate considera că un inculpat a avut o cunoaștere efectivă a procesului inițiat împotriva sa (*Yeğher împotriva Turciei*, pct. 33).

306. Curtea a statuat, de asemenea, că imposibilitatea desfășurării unui proces în lipsă poate paraliza exercitarea acțiunii publice, în sensul că poate duce, de exemplu, la alterarea probelor, la prescrierea infracțiunii sau la erori judiciare (*Colozza împotriva Italiei*, 1985, pct. 29). Astfel, un proces care se desfășoară în absența inculpatului nu este în sine incompatibil cu art. 6 din Convenție. Cu toate acestea, atunci când dreptul intern permite desfășurarea unui proces în pofida absenței unei persoane „acuzate”, acesta din urmă ar trebui, de îndată ce ia cunoștință de proces, să aibă posibilitatea de a obține, din partea instanței care s-a pronunțat, o nouă hotărâre pe fond privind capetele de acuzare (*Sanader împotriva Croației*, 2015, pct. 77-78).

307. Deși o procedură care se desfășoară în absența inculpatului nu este în sine incompatibilă cu art. 6 din Convenție, se produce totuși o denegare de justiție atunci când asupra cauzei unui individ condamnat *in absentia* nu se poate pronunța ulterior decât o instanță, după ce acesta va fi audiat, cu privire la temeinicia acuzației în fapt și în drept, atunci când nu s-a stabilit că a renunțat la dreptul de a se prezenta și de a se apăra sau că a avut intenția de a se sustrage justiției [*Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 82]. Acest lucru se datorează faptului că obligația de a garanta dreptul unui inculpat de a fi prezent în sala de judecată - fie în cursul procesului inițial, fie în cadrul unui nou proces - reprezintă una dintre cerințele esențiale ale art. 6 (*Stoichkov împotriva Bulgariei*, 2005, pct. 56).

308. În cauza *Sanader împotriva Croației* (2015, pct. 87-88), Curtea a hotărât că este disproporționată cerința ca o persoană judecată *in absentia*, care nu a avut cunoștință de acțiunea penală împotriva sa și de acuzațiile care i se aduc, care a încercat să se sustragă procesului sau care a renunțat fără echivoc la dreptul său de a se prezenta în fața instanței, trebuie să se prezinte în fața autorităților naționale și să furnizeze o adresă de reședință în timpul procesului penal pentru a putea solicita o rejudicare. Acest lucru a fost valabil mai ales pentru că, odată ce inculpatul se află sub jurisdicția autorităților naționale, acesta ar fi privat de libertate pe baza condamnării *in absentia*. În această privință, Curtea a subliniat că nu se poate pune problema ca un inculpat să fie obligat să se predea poliției pentru a-și asigura dreptul de a fi rejudicat în condiții conforme cu art. 6 din Convenție. A explicat, totuși, că acest lucru nu se opune ca, în cadrul noului proces, prezența sa la proces ar trebui să fie asigurată prin dispunerea măsurii de arest preventiv sau prin aplicarea altor măsuri prevăzute de dreptul intern relevant. Astfel de măsuri, dacă ar fi aplicabile, ar trebui să aibă o bază legală diferită - existența unei suspiciuni rezonabile că reclamantul a comis infracțiunea în cauză și existența unor „motive relevante și suficiente” pentru detenția sa (a se vedea, *a contrario*, *Chong Coronado împotriva Andorrei*, 2020, pct. 38-40, unde detenția nu era obligatorie în cazul rejudicării).

11. A se vedea secțiunea Aspecte generale privind latura penală a art. 6 .



309. În cele din urmă, apare o problemă în ceea ce privește cerința prezenței la audiere apare atunci când un inculpat este împiedicat să participe la procesul său din cauza comportamentului inadecvat [*Idalov împotriva Rusiei* (MC), 2012, pct. 175; *Marguš împotriva Croației* (MC), 2014, pct. 90; *Ananiev împotriva Rusiei*, 2009, pct. 43; *Suslov și Batikian împotriva Ucrainei*, 2022, pct. 135-141; *Cihartișvili împotriva Georgiei*, 2023, pct. 32-38].

310. În acest context, Curtea a statuat că, pentru buna administrare a justiției, este esențial ca demnitatea, ordinea și decența să fie respectate în sala de judecată, ca elemente fundamentale ale procedurii judiciare. Nerespectarea flagrantă de către un inculpat a standardelor elementare de conduită corectă nu poate și nici nu ar trebui să fie tolerată. Cu toate acestea, atunci când comportamentul unui reclamant ar putea fi de așa natură încât să justifice îndepărtarea sa și continuarea procesului în absența sa, revine instanței să stabilească dacă acesta ar fi putut prevedea în mod rezonabil care vor fi consecințele unei persistențe a comportamentului său înainte de decizia de a dispune îndepărtarea sa din sala de judecată [*Idalov împotriva Rusiei* (MC), 2012, pct. 176-177]. În plus, este relevant să se ia în considerare dacă avocatul reclamantului a fost în măsură să exercite dreptul la apărare în absența acestuia [*Marguš împotriva Croației* (MC), 2014, pct. 90] și dacă problema a fost abordată și, după caz, remediată în cadrul apelului [*Idalov împotriva Rusiei* (MC), 2012, pct. 179].

### c. Prezența la judecarea căii de atac

311. Principiul conform căruia ședința de judecată ar trebui să se desfășoare în public implică dreptul inculpatului de a depune personal mărturie în fața unei instanțe de apel sau de recurs. Din această perspectivă, principiul publicității urmărește scopul de a garanta dreptul la apărare al acuzatului (*Tierce și alții împotriva San Marino*, 2000, pct. 95). Astfel, atunci când un inculpat justifică absența sa de la o ședință de apel sau de recurs, instanțele naționale trebuie să examineze această justificare și să motiveze suficient decizia lor (*Henri Rivière și alții împotriva Franței*, 2013, pct. 33).

312. Prezentarea în persoană a acuzatului nu are totuși aceeași importanță decisivă în apel sau recurs ca prezentarea în primă instanță. Modalitățile de aplicare a art. 6 din Convenție în procedura judecării căii de atac depind de particularitățile procedurii în cauză; trebuie să se țină seama de ansamblul procedurii desfășurate în sistemul juridic intern și de rolul jucat de instanța de apel sau de recurs în sistem [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 60].

313. Procedurile de încuviințare a recursului sau consacrate exclusiv aspectelor de drept dar nu și celor de fapt pot îndeplini cerințele art. 6 chiar dacă instanța de apel sau de recurs nu i-a oferit reclamantului posibilitatea de a se exprima personal în fața sa, cu condiția să se fi desfășurat o ședință publică în primă instanță (*Monnell și Morris împotriva Regatului Unit*, 1985, pct. 58, pentru o întrebare legată de autorizarea apelului; *Sutter împotriva Elveției*, 1984, pct. 30, privind recursul în casație).

314. Chiar și în ipoteza unei curți de apel care se bucură de plenitudine de jurisdicție, art. 6 nu garantează în mod necesar dreptul la o ședință publică și nici, *a fortiori*, dreptul de a se prezenta în persoană (*Fejde împotriva Suediei*, 1991, pct. 31). Cu toate acestea, atunci când, în circumstanțele unei cauze, o instanță de apel este chemată să examineze o cauză în fapt și în drept și să facă o apreciere completă a aspectului vinovăției sau nevinovăției reclamantului, aceasta nu poate, din perspectiva unui proces echitabil, să stabilească în mod corespunzător aceste aspecte fără să analizeze direct declarațiile inculpatului care susține că nu a comis faptele constitutive ale unei infracțiuni (*Deliktaş împotriva Turciei*, 2023, pct. 44). Pentru a decide asupra aspectului necesității prezenței inculpatului, trebuie să fie luate în considerare particularitățile procedurii în cauză și modul în care interesele apărării au fost prezentate și protejate în fața instanței de apel sau recurs, în special în ceea ce privește aspectele care urmau să fie soluționate (*Seliwiak împotriva Poloniei*, 2009, pct. 54; *Sibgatulin împotriva Rusiei*, 2009, pct. 36).

315. În cazul în care instanța de apel are competența de a modifica, inclusiv de a majora, pedeapsa aplicată de instanța inferioară și în cazul în care procedura de apel poate ridica probleme care implică

o evaluare a personalității și a caracterului inculpatului și a stării de spirit a acestuia la momentul săvârșirii infracțiunii, ceea ce face ca o astfel de procedură să fie de o importanță crucială, este esențial pentru echitatea procesului ca acesta să poată fi prezent la audiere și să i se ofere posibilitatea de a participa (*Dondarini împotriva San Marino*, 2004, pct. 27; *Popovici împotriva Republicii Moldova*, 2007, pct. 68; *Lacadena Calero împotriva Spaniei*, 2011, pct. 38; *X împotriva Țărilor de Jos*, 2021, pct. 45). Acest lucru este valabil în special atunci când instanța de apel este sesizată să examineze dacă pedeapsa reclamantului ar trebui majorată (*Zahirović împotriva Croației*, 2013, pct. 57; *Hokkeling împotriva Țărilor de Jos*, 2017, pct. 58). În acest context, în cazul în care aspectele în discuție în cadrul procedurii necesită prezența personală a reclamantului, este posibil ca acesta să fie invitat la audiere chiar și în lipsa unei cereri exprese din partea sa în acest sens (*Mirčetić împotriva Croației*, 2021, pct. 24).

316. De regulă, atunci când o instanță de recurs anulează o achitare pronunțată în primă instanță, aceasta trebuie să ia măsuri pozitive pentru a asigura posibilitatea ca inculpatul să fie audiat (*Botten împotriva Norvegiei*, 1996, pct. 53; *Dănilă împotriva României*, 2007, pct. 41; *Gómez Olmeda împotriva Spaniei*, 2016, pct. 32). În subsidiar, instanța de recurs trebuie să se limiteze la anularea deciziei de achitare a instanței inferioare și la trimiterea cauzei spre rejudecare (*Július Pór Sigurbórsson împotriva Islandei*, 2019, pct. 38). În acest sens, o problemă strâns legată de prezența unui inculpat la proces se pune și cu privire la necesitatea unei examinări suplimentare a probelor invocate pentru condamnarea reclamantului (*ibidem*, pct. 42; *a contrario*, *Marilena-Carmen Popa împotriva României*, 2020, pct. 45-47, și *Zirnīte împotriva Letoniei*, 2020, pct. 54, în care infirmarea achitării reclamantului nu s-a bazat pe o reevaluare a credibilității declarațiilor martorilor; a se vedea și *Ignat împotriva României*, 2021, pct. 56-57, cu privire la un dezacord între instanța de fond și cea de recurs referitor la modul de evaluare a relevanței declarațiilor martorilor în lumina înscrisurilor prezentate, care nu a implicat aspecte privind fiabilitatea și credibilitatea martorilor ca atare). Aceasta se poate referi, după caz, la necesitatea de a interoga martorii [*Dan împotriva Republicii Moldova (nr. 2)*, 2020].

317. Cu toate acestea, un inculpat poate renunța la dreptul său de a participa sau de a fi audiat în cadrul procedurii de apel, fie în mod expres, fie prin comportamentul său [*Kashlev împotriva Estoniei*, pct. 45-46; *Hernández Royo împotriva Spaniei*, pct. 39; *Bivolaru împotriva României (nr. 2)*, pct. 138-146]. Cu toate acestea, o renunțare a dreptului de a participa la procedură nu poate implica, în sine, o renunțare a dreptului de a fi audiat în cadrul aceleiași proceduri (*Maestri și alții împotriva Italiei*, pct. 56-58). În fiecare caz, este important să se stabilească dacă instanța competentă a făcut tot ceea ce se putea aștepta în mod rezonabil de la aceasta pentru a asigura participarea reclamantului la procedură. Audierea prin video conferință ar putea fi o măsură care să asigure participarea efectivă la procedură [*Bivolaru împotriva României (nr. 2)*, pct. 138-139, 144-145].

318. Jurisprudența Curții în această materie pare să facă o distincție între două situații: pe de o parte, cele în care o instanță de apel, care a anulat o achitare fără a audia ea însăși probele orale pe care se întemeia achitarea, nu numai că era competentă să examineze aspecte de fapt și de drept, dar a procedat efectiv la o nouă evaluare a faptelor; și, pe de altă parte, situațiile în care instanța de apel a fost în dezacord cu instanța inferioară numai cu privire la interpretarea legii și/sau la aplicarea acesteia la faptele stabilite, chiar dacă era competentă și cu privire la fapte. De exemplu, în cauza *Igual Coll împotriva Spaniei*, 2008, pct. 36, Curtea a considerat că instanța de apel nu a dat pur și simplu o interpretare juridică diferită sau nu a aplicat diferit legea la fapte deja stabilite în primă instanță, ci a efectuat o nouă evaluare a faptelor dincolo de argumentele pur juridice (a se vedea și *Spînu împotriva României*, 2008, pct. 55-59; *Andreescu împotriva României*, 2010, pct. 65-70; *Almenara Alvarez împotriva Spaniei*, 2011). În mod similar, în cauza *Marcos Barrios împotriva Spaniei*, 2010, (pct. 40-41), Curtea a considerat că instanța de apel s-a pronunțat asupra unei chestiuni de fapt, și anume asupra credibilității unui martor, modificând astfel faptele stabilite în primă instanță și luând o nouă poziție asupra unor fapte care erau decisive pentru stabilirea vinovăției reclamantului (a se vedea și *García Hernández împotriva Spaniei*, 2010, pct. 33-34).

319. În schimb, în cauza *Bazo González împotriva Spaniei*, 2008, Curtea a constatat că nu a existat o încălcare a art. 6 § 1, deoarece aspectele pe care instanța de apel a fost chemată să le examineze pentru a decide asupra vinovăției reclamantului au avut un caracter predominant juridic, iar în hotărârea sa s-a precizat în mod expres că nu îi revenea sarcina de a efectua o nouă evaluare a probelor; instanța de apel a reținut doar o interpretare juridică diferită de cea a instanței inferioare (a se vedea și *Lamatic împotriva României*, 2020). În mod similar, în cauza *Ignat împotriva României*, 2021, pct. 47-59, în cazul în care instanțele de prim și de ultim grad de jurisdicție au fost în dezacord cu privire la modalitatea de apreciere a înscrisurilor disponibile, Curtea nu a considerat că instanța de ultim grad de jurisdicție era obligată să audieze direct declarațiile martorilor.

320. Cu toate acestea, astfel cum Curtea a explicat în cauza *Suuripää împotriva Finlandei*, 2010, pct. 44, ar trebui să se țină seama de faptul că faptele și interpretarea juridică pot fi întrepătrunse într-o măsură atât de mare încât este dificil să fie separate una de cealaltă.

### 3. Excepții de la principiul publicității

321. Un proces respectă cerința de publicitate dacă publicul are posibilitatea de a obține informații cu privire la data și locul acestuia și dacă acest loc este ușor accesibil publicului (*Riepan împotriva Austriei*, 2000, pct. 29).

322. Obligația de a face publicitate ședințelor publice cunoaște excepții. Acest fapt rezultă din chiar redactarea art. 6 § 1, care prevede rezerva că „accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia [...] atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției”. Ședința cu ușile închise, fie pe întreaga durată, fie parțial, trebuie așadar să fie dispusă strict în funcție de circumstanțele cauzei [*Welke și Biatek împotriva Poloniei*, 2011, pct. 74; *Martinie împotriva Franței* (MC), 2006, pct. 40].

323. În cazul în care una sau mai multe excepții nu se pot aplica, autoritățile nu au obligația, ci dreptul de a dispune ținerea ședinței cu ușile închise, dacă ele consideră o astfel de restricție ca justificată [*Toeva împotriva Bulgariei* (dec.), 2004]. În plus, în practică, Curtea, în interpretarea dreptului la o ședință publică, a aplicat un test de strictă necesitate, indiferent de justificarea invocată pentru lipsa de publicitate (*Yam împotriva Regatului Unit*, 2020, pct. 54). Aceasta implică, în special, că, atunci când exclude publicul de la o ședință, instanțele interne trebuie să examineze posibilitatea de a aplica măsuri mai puțin restrictive (*Mamaladze împotriva Georgiei*, 2022, pct. 98).

324. Chiar dacă în context penal publicitatea este de dorit, uneori poate fi necesar, în temeiul art. 6, să se limiteze transparența și publicitatea procedurii, de exemplu pentru a proteja un martor sau viața sa privată ori pentru a favoriza schimbul liber de informații și opinii în interesul justiției (*B. și P. împotriva Regatului Unit*, 2001, pct. 37; a se vedea și *Frâncu împotriva României*, 2020, din perspectiva art. 8).

325. Problemele de securitate sunt frecvente în procesele penale, dar cauzele în care acestea justifică excluderea prezenței publicului de la proces sunt foarte rare (*Riepan împotriva Austriei*, 2000, pct. 34). Măsurile de securitate trebuie să fie strict sub control și să respecte principiul necesității. Autoritățile judiciare trebuie să ia în considerare toate soluțiile posibile pentru a garanta siguranța și securitatea în sala de judecată și să aleagă orice măsură mai puțin strict față de o alta mai strictă, în cazul în care același scop poate fi atins (*Krestovski împotriva Rusiei*, 2010, pct. 29). Astfel, de exemplu, simpla posibilitate prezumată că unii membri ai unei grupări armate ilegale nu au fost arestați nu poate justifica excluderea publicului de la întregul proces din motive de siguranță (*Kartoiev și alții împotriva Rusiei*, 2021, pct. 60).

326. Imperative de ordine publică și probleme de securitate pot justifica excluderea publicului de la procedurile disciplinare carcerale împotriva deținuților condamnați (*Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 87).

327. Desfășurarea unui proces în interiorul închisorii în cadrul unui proces penal de drept comun nu implică neapărat lipsa publicității. Cu toate acestea, pentru a înlătura obstacolele din calea organizării unui proces în afara unei săli de judecată obișnuite, statul are obligația de a lua măsuri compensatorii pentru a garanta că publicul și media au informații adecvate asupra locației procesului și pot avea efectiv acces la aceasta (*Riepan împotriva Austriei*, 2000, pct. 28-29).

328. Simpla prezență a unor informații clasificate la dosar nu înseamnă întotdeauna că procesul va avea loc în spatele ușilor închise, fără a se pune în balanță transparența și imperativele de siguranță națională. Înainte de a exclude prezența publicului de la un proces penal, completul de judecată trebuie să concluzioneze în mod explicit că această măsură este necesară pentru protejarea unui interes imperios al statului și să limiteze confidențialitatea în măsura necesară conservării acestui interes (*Belașev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 83; *Welke și Biatek împotriva Poloniei*, 2011, pct. 77). În plus, o posibilitate teoretică ca informațiile clasificate să fie examinate la un moment dat în cursul procesului nu poate justifica excluderea publicului (*Kartoiev și alții împotriva Rusiei*, 2021, pct. 59).

329. Abordarea obișnuită a Curții în aceste cazuri este aceea de a analiza motivele care au stat la baza deciziei de a ține o ședință de judecată *in camera* și de a evalua, în lumina faptelor cauzei, dacă aceste motive par justificate. Cu toate acestea, aplicarea criteriului de strictă necesitate poate prezenta provocări deosebite atunci când motivul invocat pentru a ține o parte a unui proces *in camera* se referă la siguranța națională. Natura sensibilă a preocupărilor legate de siguranța națională înseamnă că motivele de excludere a publicului pot face obiectul unor acorduri de confidențialitate, iar guvernele pârâte pot fi reticente în a dezvălui detalii Curții. Astfel de sensibilități sunt, în principiu, legitime și Curtea este pregătită să ia măsurile necesare pentru a proteja informațiile secrete dezvăluite de părți în cursul procedurii în fața sa. Cu toate acestea, chiar și astfel de garanții de confidențialitate pot fi considerate insuficiente în unele cazuri pentru a atenua riscul de prejudiciere gravă a intereselor naționale fundamentale în cazul în care informațiile ar fi divulgate. Prin urmare, Curtea poate fi obligată, fără a avea acces la materialele pe baza cărora s-a făcut această apreciere la nivel național, să aprecieze dacă excluderea publicului și a presei a respectat criteriul stricte necesități (*Yam împotriva Regatului Unit*, 2020, pct. 55).

330. În această privință, Curtea nu este bine echipată pentru a contesta aprecierea autorităților naționale cu privire la existența unor considerente de siguranță națională. Cu toate acestea, chiar și în cazul în care este în joc siguranța națională, măsurile care afectează drepturile fundamentale ale omului trebuie să facă obiectul unei forme de procedură contradictorie în fața unui organism independent care să aibă competența de a examina motivele deciziei. În cazurile în care Curtea nu are acces la materialul de siguranță națională pe care se bazează deciziile de restrângere a drepturilor omului, va examina, prin urmare, procesul decizional național pentru a se asigura că acesta a inclus garanții adecvate pentru a proteja interesele persoanei în cauză. Este, de asemenea, relevant, atunci când se stabilește dacă decizia de a desfășura un proces penal cu ușile închise a fost compatibilă cu dreptul la o ședință publică în temeiul art. 6, dacă considerentele de interes public au fost puse în balanță cu nevoia de transparență, dacă toate probele au fost comunicate apărării și dacă procesul în ansamblu a fost echitabil (*ibidem*, pct. 56-57).

331. În cele din urmă, atunci când decid să țină o ședință cu ușile închise, instanțele interne trebuie să furnizeze o motivare suficientă pentru decizia lor, demonstrând că măsura respectivă este strict necesară în sensul art. 6 § 1 (*Ceaușev și alții împotriva Rusiei*, 2016, pct. 24).

## 4. Pronunțarea publică a hotărârilor

332. Curtea nu se consideră obligată să adopte o interpretare literală a cuvintelor „pronunțată mod public” (*Sutter împotriva Elveției*, 1984, pct. 33; *Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 91).

333. În ciuda formulării care ar lăsa de înțeles că se impune lectura cu voce tare în ședință publică, alte moduri de pronunțare a unei hotărâri publice pot fi compatibile cu art. 6 § 1. În principiu, forma de publicitate a „hotărârii” prevăzută de dreptul intern al statului în cauză trebuie evaluată în lumina particularităților procedurii respective și în funcție de scopul art. 6 în materie: de a permite controlul puterii judecătorești de către public pentru a se asigura dreptul la un proces echitabil. În această evaluare trebuie să se țină seama de procedură în ansamblul său (*Welke și Białek împotriva Poloniei*, 2011, pct. 83, unde s-a considerat că limitarea pronunțării publice a dispozitivului hotărârilor pronunțate în urma procesului ținut cu ușile închise nu a fost contrară art. 6). Astfel, punerea la dispoziție a hotărârii la grefa instanței și publicarea în colecțiile oficiale ar putea satisface cerința de pronunțare publică (*Sutter împotriva Elveției*, 1984, pct. 34).

334. A ascunde în întregime publicului totalitatea unei hotărâri judecătorești nu se justifică. Imperativele legitime de securitate pot fi îndeplinite prin utilizarea anumitor tehnici, cum ar fi clasificarea anumitor părți ale acestor decizii, a căror dezvăluire ar compromite siguranța națională sau securitatea celorlalți (*Raza împotriva Bulgariei*, 2010, pct. 53; *Fazliski împotriva Bulgariei*, 2013, pct. 67-68).

335. Dreptul la o ședință publică și dreptul la pronunțarea publică a unei hotărâri judecătorești sunt două drepturi distincte în temeiul art. 6. Faptul că unul dintre aceste drepturi nu este încălcat nu înseamnă în sine că celălalt drept nu poate fi încălcat. Cu alte cuvinte, pronunțarea publică a sentinței nu este în măsură să remedieze ținerea nejustificată a ședinței cu ușile închise (*Artemov împotriva Rusiei*, 2014, pct. 109).

## C. Termen rezonabil

### Art. 6 § 1 din Convenție

„1. Orice persoană are dreptul la judecarea echitabilă a cauzei sale [...] într-un termen rezonabil.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Termen rezonabil (6-1)

### 1. Stabilirea duratei procedurii

336. Întrucât art. 6 § 1 oferă oricărei persoane dreptul la judecarea într-un termen rezonabil a cauzei sale, el are ca obiect, în materie penală, să asigure că persoanele inculpate nu fac obiectul unui capăt de acuzare o perioadă prea mare de timp și să se ia o decizie asupra temeiniciei acestuia [*Wemhoff împotriva Germaniei*, 1968, pct. 18; *Kart împotriva Turciei* (MC), 2009, pct. 68].

#### a. Începutul curgerii termenului

337. Perioada care trebuie luată în considerare începe din ziua în care persoana este pusă sub acuzare (*Neumeister împotriva Austriei*, 1968, pct. 18).

338. Rezultă că termenul rezonabil trebuie să înceapă să curgă de la o dată anterioară sesizării instanței de judecată (*Deweer împotriva Belgiei*, 1980, pct. 42), ca de exemplu momentul arestării (*Wemhoff împotriva Germaniei*, 1968, pct. 19), punerea în mișcare a acțiunii penale (*Neumeister*



*împotriva Austriei*, 1968, pct. 18), începerea anchetei preliminare (*Ringeisen împotriva Austriei*, 1971, pct. 110; *Šubinski împotriva Sloveniei*, 2007, pct. 65-68), sau audierea unui reclamant în calitate de martor suspectat de săvârșirea unei infracțiuni (*Kalēja împotriva Letoniei*, 2017, pct. 40). Cu toate acestea, în orice caz, momentul relevant este cel în care reclamantul a luat cunoștință de acuzație sau cel în care a fost afectat în mod substanțial de măsurile luate în cadrul unei anchete sau proces penal [*Mamič împotriva Sloveniei (nr. 2)*, 2006, pct. 23-24; *Liblik și alții împotriva Estoniei*, 2019, pct. 94].

339. „Acuzarea”, în acest context, trebuie să fie înțeleasă în sensul autonom al art. 6 § 1 [*McFarlane împotriva Irlandei* (MC), 2010, pct. 143].<sup>12</sup>

## b. Sfârșitul termenului

340. Curtea a hotărât că, în materie penală, perioada pentru care se aplică art. 6 acoperă ansamblul procedurii în cauză (*König împotriva Germaniei*, 1978, pct. 98), inclusiv instanțele de apel și recurs [*Delcourt împotriva Belgiei*, 1970, pct. 25-26; *König împotriva Germaniei*, 1978, pct. 98; *V. împotriva Regatului Unit* (MC), 1999, pct. 109; a se vedea, totuși, *Nechai împotriva Ucrainei*, 2021, pct. 64, unde o perioadă intermediară referitoare la procedura de internare psihiatrică a reclamantului a fost dedusă din durata totală a procesului penal împotriva reclamantului]. Astfel, art. 6 § 1 indică drept sfârșitul termenului hotărârea ce soluționează fondul acuzației, care se poate extinde la decizia unei instanțe de recurs atunci când aceasta se pronunță pe fondul acuzației (*Neumeister împotriva Austriei*, 1968, pct. 19).

341. Perioada ce trebuie luată în considerare se întinde cel puțin până la hotărârea de achitare sau de condamnare, chiar dacă este pronunțată în apel sau în recurs. Nu există niciun motiv în plus pentru a mai proteja părțile în cauză împotriva întârzierilor judiciare cu privire la primul termen al procesului: totodată, trebuie evitate amânările nejustificate sau întârzierile excesive din partea instanțelor de judecată (*Wemhoff împotriva Germaniei*, 1968, pct. 18).

342. În cazul condamnării, nu s-a „decis” asupra „temeiniciei unei acuzații în materie penală” în sensul art. 6 § 1 atât timp cât pedeapsa nu este stabilită definitiv [*Eckle împotriva Germaniei*, 1982, pct. 77; *Ringeisen împotriva Austriei*, 1971, pct. 110; *V. împotriva Regatului Unit* (MC), 1999, pct. 109].

343. Executarea unei hotărâri sau a unei decizii, indiferent de instanța ce a pronunțat-o, trebuie considerată ca făcând parte integrantă din proces, în sensul art. 6 [*Assanidze împotriva Georgiei* (MC), 2004, pct. 181]. Garanțiile consacrate de art. 6 din Convenție ar fi iluzorii dacă ordinea juridică sau administrativă internă a unui stat contractant ar permite ca o hotărâre de achitare, decizie judecătorească definitivă și obligatorie, să rămână inoperantă în detrimentul unei părți. Un proces penal formează un tot, iar protecția art. 6 nu încetează odată cu decizia de achitare (*ibidem*, pct. 182). În cazul în care administrația refuză sau omite să execute o decizie de achitare ori chiar întârzie sau nu face acest lucru, garanțiile prevăzute de art. 6 de care a beneficiat persoana achitată în timpul etapei judiciare a procedurii ar deveni parțial iluzorii (*ibidem*, pct. 183).

344. În sfârșit, deciziile de încetare a procesului penal, chiar și cu posibilitatea de a fi reluat ulterior, fac ca perioada ulterioară să nu fie luată în considerare la calculul duratei procesului penal în cazul în care, în urma pronunțării unei astfel de decizii, persoana nu mai este afectată și nu mai suferă de incertitudinea pe care garanția respectivă urmărește să o limiteze (*Nahmanovici împotriva Rusiei*, 2006, pct. 89). Cu toate acestea, persoana nu mai este astfel afectată decât din momentul în care decizia îi este comunicată [*Borjonov împotriva Rusiei*, 2009, pct. 38; *Niedermeier împotriva Germaniei* (dec.), 2009] sau în care incertitudinea cu privire la statutul său este înlăturată prin alte mijloace [*Gröning împotriva Germaniei* (dec.), 2020].

12. A se vedea secțiunea Existența unei „acuzații”.

## 2. Aprecierea termenului rezonabil

### a. Principii

345. Caracterul rezonabil al duratei unei proceduri se apreciază în funcție de circumstanțele cauzei, care impun o evaluare globală (*Boddaert împotriva Belgiei*, 1992, pct. 36). Chiar dacă etapele procedurii se derulează într-un ritm acceptabil, durata totală a procedurii ar putea depăși totuși un „termen rezonabil” (*Dobbetin împotriva Franței*, 1993, pct. 44).

346. Art. 6 prevede celeritatea procedurilor judiciare, dar consacră totodată și principiul, mai general, al unei bune administrări a justiției. Trebuie să găsească un echilibru just între diferitele aspecte ale acestei cerințe fundamentale (*Boddaert împotriva Belgiei*, 1922, pct. 39).

### b. Criterii

347. Pentru a examina dacă durata unei proceduri penale a fost rezonabilă, Curtea ia în considerare, în special, complexitatea cauzei, comportamentul reclamantului și pe cel al autorităților administrative și judiciare competente [*König împotriva Germaniei*, 1978, pct. 99; *Neumeister împotriva Austriei*, 1968, pct. 21; *Ringeisen împotriva Austriei*, 1971, pct. 110; *Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 67; *Pedersen și Baadsgaard împotriva Danemarcei*, 2004, pct. 45; *Chiarello împotriva Germaniei*, 2019, pct. 45; *Liblik și alții împotriva Estoniei*, 2019, pct. 91].

348. Complexitatea unei cauze poate ține, de exemplu, de numărul capetelor de acuzare, de persoanele implicate în procedură, cum ar fi inculpații și martorii, sau de dimensiunea internațională a litigiului (*Neumeister împotriva Austriei*, 1968, pct. 20, unde tranzacțiile în litigiu aveau ramificații în diferite țări, ceea ce a necesitat asistența Interpolului și punerea în aplicare a tratatelor de asistență judiciară reciprocă pentru a efectua anchete în străinătate, 22 de persoane fiind implicate, unele stabilite în străinătate). O cauză prezintă, de asemenea, o complexitate foarte mare atunci când suspiciunile țin de infracționalitatea „gulerelor albe”, de exemplu, o fraudă la scară largă care implică mai multe societăți sau tranzacții complexe care urmăresc să se sustragă de la controlul organelor de anchetă penală și care necesită o expertiză contabilă și financiară importantă (*C.P. și alții împotriva Franței*, 2000, pct. 30). În mod similar, o cauză privind acuzațiile de spălare internațională de bani, care a implicat investigații în mai multe țări, a fost considerată deosebit de complexă (*Arewa împotriva Lituaniei*, 2021, pct. 52).

349. Chiar dacă o cauză prezintă o anumită complexitate, Curtea nu consideră ca fiind „rezonabile” perioade lungi inexplicabile de stagnare a procedurii (*Adiletta și alții împotriva Italiei*, 1991, pct. 17, unde o perioadă de treisprezece ani și cinci luni între sesizarea judecătorului de instrucție și interogarea suspectilor și martorilor, o perioadă de cinci ani, respectiv o nouă perioadă de un an și nouă luni între momentul în care dosarul retransmis la magistratul care instrumenta cauza și o nouă retrimiteră a părților în cauză în judecată). În plus, deși complexitatea cauzei ar putea justifica o anumită perioadă de timp, aceasta poate fi insuficientă, în sine, pentru a justifica întreaga durată a procedurii (*Rutkowski și alții împotriva Poloniei*, 2015, pct. 137).

350. *Comportamentul reclamantului*: Art. 6 nu impune reclamantului o cooperare activă cu autoritățile judiciare. Nu i se poate reproșa acestuia că s-a folosit pe deplin de căile de atac oferite de dreptul intern. Cu toate acestea, comportamentul său constituie un fapt obiectiv, neimputabil statului pârât, care trebuie luat în considerare pentru a clarifica aspectul dacă procedura a depășit sau nu termenul rezonabil (*Eckle împotriva Germaniei*, 1982, pct. 82, unde reclamantii au produs în mod repetat incidente – în special, utilizarea sistematică a recuzărilor – de natură să amâne procedura, dintre care unele chiar puteau sugera o obstrucționare deliberată; *Sociedade de Construções Martins & Vieira Lda. și alții împotriva Portugaliei*, 2014, pct. 48).

351. De exemplu, trebuie să fie luată în considerare intenția reclamantului, care transpare din dosar, de a amâna instrumentarea cauzei (*J.A. împotriva Franței*, 1998, pct. 121, unde reclamantul a așteptat

special să fie notificat despre iminența comunicării dosarului procurorului Republicii pentru a solicita mai multe măsuri suplimentare de instrumentare a cauzei).

352. Reclamantul nu poate invoca perioada în care se ascundea, încercând să se sustragă justiției din țara sa. Atunci când un acuzat fuge dintr-un stat care a aderat la principiul preeminenței dreptului nu există motive să se considere că se poate plânge cu privire la durata nerezonabilă a procedurii pentru perioada ulterioară fugii sale, cu excepția cazului în care există motive suficiente de natură să răstoarne această prezumție (*Vayıç împotriva Turciei*, 2006, pct. 44).

353. *Comportamentul autorităților competente*: Art. 6 § 1 impune statelor contractante să-și organizeze sistemul judiciar astfel încât instanțele de judecată să poată îndeplini fiecare dintre cerințele sale (*Abdoella împotriva Țărilor de Jos*, 1992, pct. 24; *Dobbartin împotriva Franței*, 1993, pct. 44). Acest principiu general se aplică chiar și în contextul reformelor profunde ale sistemului judiciar și al întâzierilor ușor de înțeles care ar putea decurge din acestea (*Bara și Kola împotriva Albaniei*, 2021, pct. 94).

354. Deși o supraîncărcare temporară a rolului instanței de judecată nu angajează răspunderea autorităților în cazul în care acestea adoptă, cu promptitudinea necesară, măsuri adecvate pentru a remedia o astfel de situație excepțională (*Milasi împotriva Italiei*, 1987, pct. 18; *Baggetta împotriva Italiei*, 1987, pct. 23), supraîncărcarea invocată de autorități și diferitele măsuri luate pentru a remedia situația au rareori o pondere decisivă pentru Curte (*Eckle împotriva Germaniei*, 1982, pct. 92).

355. În mod similar, instanțele naționale poartă răspunderea pentru neprezentarea participanților relevanți (cum ar fi martorii, coinculpții și reprezentanții), având ca urmare faptul că procedura a trebuit să fie amânată (*Ticiko împotriva Rusiei*, 2015, pct. 68). Pe de altă parte, instanțelor interne nu li se poate reproșa o întârziere substanțială a procedurii cauzată de starea de sănătate a reclamantului (*laikov împotriva Rusiei*, 2015, pct. 76).

356. Miza litigiului pentru reclamant trebuie să fie luată în considerare în aprecierea caracterului rezonabil al duratei procedurii. De exemplu, încarcerarea unei persoane aflate în arest preventiv constituie un element care trebuie luat în considerare pentru a se stabili dacă decizia a fost pronunțată într-un termen rezonabil în ceea ce privește temeinicia sa [*Abdoella împotriva Țărilor de Jos*, 1992, pct. 24, unde, pentru cele 52 de luni de care a fost nevoie pentru soluționarea cauzei, a durat peste 21 de luni pentru a transmite, de două ori, dosarul către instanța supremă; *Starokadomski împotriva Rusiei (nr. 2)*, 2014, pct. 70-71]. Cu toate acestea, simplul fapt că reclamantul este o personalitate publică și că cauza a atras o atenție semnificativă din partea presei nu justifică, în sine, ca speța să merite un tratament prioritar (*Liblik și alții împotriva Estoniei*, 2019, pct. 103).

### 3. Câteva exemple

#### a. Depășiri ale termenului rezonabil

- 9 ani și 7 luni, fără o complexitate deosebită dacă nu este vorba despre numărul de persoane în cauză (35), în ciuda măsurilor luate de autorități pentru a remedia supraîncărcarea excepțională a instanței după o perioadă de greve (*Milasi împotriva Italiei*, 1987, pct. 14-20).
- 13 ani și 4 luni, tulburări politice în regiune și supraîncărcarea instanțelor, eforturile statului de a le îmbunătăți condițiile de muncă neîncepând decât câțiva ani mai târziu (*Baggetta împotriva Italiei*, 1987, pct. 20-25).
- 5 ani, 5 luni și 18 zile, din care 33 luni între pronunțarea hotărârii și redactarea sa integrală de către magistratul însărcinat, în lipsa unor sancțiuni disciplinare adecvate (*B. împotriva Austriei*, 1990, pct. 48-55).
- 5 ani și 11 luni, complexitate produsă de numărul mare de persoane ce trebuiau audiate și tehnicitatea documentelor de examinat într-o cauză legată de abuz de încredere în stare agravată, care nu putea justifica o instrumentare a cauzei de 5 ani și 2 luni, la care s-au

adăugat mai multe perioade de inactivitate imputabile autorităților. Astfel, dacă etapa judecătorească părea rezonabilă, cea a instrumentării cauzei nu putea fi considerată ca fiind efectuată cu diligență (*Rouille împotriva Franței*, 2004, pct. 29).

- 12 ani, 7 luni și 10 zile, fără o complexitate deosebită sau manevre pentru a întârzia procedura din partea reclamantului, însă o perioadă de 2 ani și mai mult de 9 luni între depunerea cererii în fața instanței administrative și obținerea primului memoriu în apărare din partea administrației fiscale (*Clinique Mozart SARL împotriva Franței*, 2004, pct. 34-36).

#### b. Nedepășirea termenului rezonabil

- 5 ani și 2 luni, complexitatea cauzelor legate de înșelăciune și bancrută frauduloasă și nenumărate cereri și recursuri ale reclamantului care urmăreau nu doar prelungirea perioadei, ci și recuzarea majorității judecătorilor competenți și trimiterea cauzei în fața altor instanțe (*Ringeisen împotriva Austriei*, 1971, pct. 110).
- 7 ani și 4 luni; mai mult de 7 ani de la punerea în mișcare a acțiunii penale față de reclamant fără a exista o pronunțare pe fondul acuzației printr-o hotărâre de condamnare sau de achitare: această perioadă excepțională trebuie, în cele mai multe cazuri, să fie considerată ca depășind un termen rezonabil, mai ales că, timp de 15 luni, instanța nu l-a audiat pe niciunul dintre coculpați, niciun martor și nu a întreprins nicio altă activitate; cu toate acestea, cauza prezenta o complexitate deosebită (numărul de capete de acuzare și de persoane implicate, dimensiunea internațională care implica dificultăți deosebite întâmpinate în străinătate pentru a obține dispunerea mai multor comisii rogatorii etc.) (*Neumeister împotriva Austriei*, 1968, pct. 21).
- Mai puțin de 4 ani și 10 luni pentru două niveluri de jurisdicție în ceea ce privește procedura de recurs constituțional care implică probleme de drept complexe și noi, precum și un element internațional (*Shorazova împotriva Maltei*, 2022, pct. 136-139).

## VI. Garanții specifice

### A. Prezumția de nevinovăție (art. 6 § 2)

#### Art. 6 § 2 din Convenție

„2. Orice persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită.”

#### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-2) – Prezumție de nevinovăție (6-2) – Vinovăție stabilită în temeiul legii (6-2)

#### 1. Sfera de aplicare a art. 6 § 2

##### a. În materie penală

357. Alineatul 2 al art. 6 consacră principiul prezumției de nevinovăție. Impune, printre altele, ca: (1) în îndeplinirea funcțiilor lor, membrii completului de judecată să nu pornească de la ideea preconcepută că inculpatul a săvârșit fapta incriminată; (2) sarcina probei revine acuzării și orice

îndoială este în avantajul persoanei acuzate (*Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei*, 1988, pct. 77).

358. Privită ca o garanție procedurală în contextul unui proces penal, prezumția de nevinovăție impune cerințe în ceea ce privește, printre altele, sarcina probei (*Telfner împotriva Austriei*, 2001, pct. 15); prezumții juridice de fapt și de drept (*Salabiaku împotriva Franței*, 1988, pct. 28; *Radio France și alții împotriva Franței*, 2004, pct. 24); dreptul de a nu se autoincrimina (*Saunders împotriva Regatului Unit*, 1996, pct. 68); publicitatea cauzei anterioară procesului (*G.C.P. împotriva României*, 2011, pct. 46); exprimarea prematură, de către instanța de judecată sau de către altă autoritate publică, a vinovăției unui inculpat (*Allenet de Ribemont*, 1995, pct. 35-36, *Nešťák împotriva Slovaciei*, 2007, pct. 88).

359. Art. 6 § 2 reglementează procesele penale în ansamblul lor, indiferent de verdict, și nu numai examinarea temeiului acuzației (*Poncelet împotriva Belgiei*, 2010, pct. 50; *Minelli împotriva Elveției*, 1983, pct. 30; *Garycki împotriva Poloniei*, 2007, pct. 68). În consecință, prezumția de nevinovăție se aplică motivării unei hotărâri de achitare în dispozitivul acesteia, de care motivarea nu poate fi disociată. Aceasta poate fi încălcată în cazul în care motivarea reflectă opinia conform căreia acuzatul este de fapt vinovat (*Cleve împotriva Germaniei*, 2015, pct. 41).

360. Cu toate acestea, prezumția de nevinovăție nu se aplică, în mod normal, în absența unei acuzații în materie penală împotriva unei persoane, cum ar fi, de exemplu, în ceea ce privește aplicarea de măsuri împotriva unui reclamant înainte de inițierea unei acuzații împotriva sa [*Gogitidze și alții împotriva Georgiei*, 2015, pct. 125-126; *Larrañaga Arando și alții împotriva Spaniei* (dec.), 2019, pct. 45-46; *Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei (nr. 2)*, 2020, pct. 543; a se vedea, a contrario, *Batiașvili împotriva Georgiei*, 2019, pct. 79, unde art. 6 § 2 s-a aplicat în mod excepțional unui caz de pretinsă manipulare a probelor, pentru a insinua existența unei infracțiuni, înainte ca acuzațiile să fi fost formulate în mod oficial, acestea fiind apoi formulate împotriva reclamantului după foarte puțin timp de la această manipulare; a se vedea și *Farzaliev împotriva Azerbaidjanului*, 2020, pct. 48]. Odată aplicabilă, prezumția de nevinovăție nu încetează să se aplice numai pentru că în primă instanță inculpatul a fost condamnat, iar procesul continuă în apel (*Konstas împotriva Greciei*, 2011, pct. 36).

361. Odată ce s-a probat în mod corespunzător că un inculpat este vinovat, art. 6 § 2 nu se poate aplica în ceea ce privește afirmațiile făcute cu privire la caracterul și comportamentul acestuia la individualizarea pedepsei (*Bikas împotriva Germaniei*, 2018, pct. 57), cu excepția cazului în care aceste afirmații sunt de o asemenea natură și grad încât să echivaleze cu aducerea unei noi „acuzații” în sensul autonom al Convenției (*Böhmer împotriva Germaniei*, 2002, pct. 55; *Geerings împotriva Țărilor de Jos*, 2007, pct. 43; *Phillips împotriva Regatului Unit*, 2001, pct. 35).

362. Cu toate acestea, dreptul unei persoane de a fi prezumată nevinovată și de a cere acuzării să suporte sarcina de a proba acuzațiile aduse împotriva sa face parte din noțiunea generală de proces echitabil în temeiul art. 6 § 1 din Convenție, care se aplică individualizării pedepsei (*ibidem*, pct. 39-40; *Grayson și Barnham împotriva Regatului Unit*, 2008, pct. 37 și 39).

363. Norma fundamentală a dreptului penal, potrivit căreia răspunderea penală nu supraviețuiește persoanei care a comis faptele penale, este o garanție a prezumției de nevinovăție consacrată la art. 6 § 2 din Convenție. În consecință, art. 6 § 2 va fi încălcat dacă un reclamant nu a apărut la proces și a fost condamnat postum (*Magniški și alții împotriva Rusiei*, 2019, pct. 284, cu referințele citate).

## b. Proceduri paralele

364. Art. 6 § 2 se poate aplica hotărârii judecătorești pronunțate în cadrul unui proces care nu era îndreptat împotriva unui reclamant cu calitatea de „acuzat”, dar care, cu toate acestea, se referă și are o legătură cu procesul penal aflat simultan în curs de desfășurare împotriva sa și implică o apreciere prematură a vinovăției sale [*Böhmer împotriva Germaniei*, 2002, pct. 67; *Diamantides împotriva Greciei (nr. 2)*, 2005, pct. 35]. Astfel, de exemplu, prezumția de nevinovăție se poate aplica



în ceea ce privește hotărârea judecătorească pronunțată în procedura de extrădare împotriva unui reclamant dacă a existat o legătură strânsă, în legislație, în practică sau în fapt, între declarațiile contestate făcute în cadrul procedurii de extrădare și procesul penal în curs împotriva reclamantului pe teritoriul statului care a solicitat extrădarea (*Eşonkulov împotriva Rusiei*, 2015, pct. 74-75).

365. În plus, Curtea a considerat că art. 6 § 2 se aplică în ceea ce privește declarațiile făcute în cadrul unei proceduri penale paralele împotriva unor coînculpați care nu aveau efecte asupra reclamantului, în măsura în care a existat o legătură directă între procedura împotriva reclamantului și această procedură paralelă. Curtea a explicat că, chiar dacă declarațiile făcute în cadrul procedurii paralele nu aveau niciun efect asupra reclamantului, acestea pot avea totuși un efect prejudiciabil asupra procesului său, la fel ca o exprimare prematură a vinovăției unui inculpat făcută de orice altă autoritate publică în strânsă legătură cu un proces penal pendinte (*Karaman împotriva Germaniei*, 2014, pct. 43; *Bauras împotriva Lituaniei*, 2017, pct. 52).

366. În toate aceste proceduri paralele, instanțele sunt obligate să se abțină de la orice declarații care ar putea avea un efect prejudiciabil asupra procedurilor în curs, chiar dacă acestea nu produc niciun efect. În acest sens, Curtea a statuat că, în cazul în care, din cauza naturii acuzațiilor, este inevitabil ca implicarea terților să fie stabilită în cadrul unei singure proceduri, iar aceste constatări ar avea consecințe asupra aprecierii răspunderii juridice a terților judecați separat, acest lucru ar trebui să fie considerat un obstacol serios pentru disjungerea cauzelor. Orice decizie de a examina cauze cu legături factuale atât de puternice în cadrul unor proceduri penale separate trebuie să se bazeze pe o evaluare atentă a tuturor intereselor contrare, iar coînculpaților trebuie să li se ofere posibilitatea de a se opune separării cauzelor (*Navalnî și Ofițerov împotriva Rusiei*, 2016, pct. 104).

367. De asemenea, Curtea a constatat că art. 6 § 2 este aplicabil în procedura de revocare a unei decizii de suspendare condiționată a executării pedepsei cu închisoarea în care s-a făcut referire la noua anchetă penală în curs împotriva reclamantului (*El Kaada împotriva Germaniei*, 2015, pct. 37).

368. Curtea a considerat, de asemenea, că art. 6 § 2 se aplică în ceea ce privește declarațiile făcute în cadrul procedurii disciplinare paralele împotriva unui reclamant atunci când atât procesul penal, cât și procedura disciplinară împotriva sa au fost inițiate pe baza suspiciunii că a comis infracțiuni și când instanța disciplinară a luat în considerare în mod substanțial dacă reclamantul a comis, în realitate, infracțiunile de care a fost acuzat în cadrul procesului penal (*Kemal Coşkun împotriva Turciei*, 2017, pct. 44; a se vedea și *Istrate împotriva României*, 2021, pct. 63-66).

369. În mod similar, art. 6 § 2 se aplică în cazul în care două procese penale împotriva reclamantului se desfășoară în paralel. În astfel de cazuri, prezumția de nevinovăție se opune unui verdict de vinovăție pentru o anumită infracțiune în afara procesului penal în fața instanței competente, indiferent de garanțiile procedurale din cadrul procedurilor paralele și în pofida considerentelor generale de oportunitate. Astfel, luarea în considerare, în cadrul unui proces privind o anumită infracțiune, a faptului că un reclamant a săvârșit o altă infracțiune care face obiectul unei proceduri paralele este contrară dreptului reclamantului de a fi prezumat nevinovat în ceea ce privește cea de-a doua infracțiune (*Kangers împotriva Letoniei*, 2019, pct. 60-61).

370. În fine, Curtea a constatat că art. 6 se aplică procedurii de anchetă parlamentară desfășurate în paralel cu procesul penal împotriva reclamantului. În astfel de circumstanțe, Curtea a subliniat că autoritățile responsabile pentru instituirea și soluționarea procedurii de anchetă parlamentară erau ținute de obligația de a respecta principiul prezumției de nevinovăție (*Rywin împotriva Poloniei*, 2016, pct. 208).

### c. Proceduri ulterioare

371. Presumția de nevinovăție protejează, de asemenea, persoanele care au beneficiat de achitare sau de încetarea urmăririi penale, nepermițând tratarea acestora de către funcționarii publici sau autoritățile publice ca și cum ar fi într-adevăr vinovate de infracțiunea de care au fost acuzate. Fără o

protecție care să asigure respectarea unei hotărâri de achitare sau de încetare a urmăririi penale, în cadrul oricărei proceduri ulterioare, garanțiile art. 6 § 2 ar risca să devină teoretice și iluzorii. Reputația persoanei în cauză și modul în care aceasta este percepută de public sunt, de asemenea, în joc, odată încheiat procesul penal [*Allen împotriva Regatului Unit* (MC), 2013, pct. 94]. Într-o anumită măsură, protecția oferită de art. 6 § 2 în acest sens se poate suprapune cu protecția oferită de art. 8 [*G.I.E.M. S.R.L. și alții împotriva Italiei* (fond) (MC), 2018, pct. 314].

372. Ori de câte ori se pune problema aplicabilității art. 6 § 2 în cadrul unei proceduri ulterioare, reclamantul trebuie să demonstreze existența unei legături între procesul penal încheiat și acțiunea ulterioară. O astfel de legătură poate să existe, de exemplu, în cazul în care acțiunea ulterioară necesită examinarea soluționării procesului penal și, în special, în cazul în care aceasta obligă instanța în cauză să analizeze hotărârea penală, să realizeze un studiu sau o evaluare a probelor depuse la dosarul penal, să aprecieze participarea reclamantului la unul sau la toate evenimentele care au determinat punerea sub acuzare, sau să formuleze comentarii cu privire la indiciile care continuă să sugereze o posibilă vinovăție a persoanei în cauză [*Allen împotriva Regatului Unit* (MC), 2013, pct. 104; a se vedea și *Martínez Agirre și alții împotriva Spaniei* (dec.), 2019, pct. 46-52, unde nu s-a stabilit nicio legătură între acțiunea ulterioară de despăgubire și anchetele penale anterioare].

373. Curtea a examinat deja aplicarea art. 6 § 2 în cazul unor hotărâri judecătorești pronunțate ulterior încheierii unui proces penal, în special în ceea ce privește [*Allen împotriva Regatului Unit* (MC), 2013, pct. 98 cu referințele citate]:

- obligația impusă fostului acuzat de a suporta cheltuielile de judecată și cele aferente anchetei;
- cererea unui fost inculpat de despăgubire pentru arestul preventiv sau alte inconveniente cauzate de procesul penal, înțelegându-se că art. 6 § 2 nu garantează dreptul la despăgubiri pentru arestul preventiv în caz de încetare a procesului penal sau de achitare și, prin urmare, simplul refuz al despăgubirii nu ridică în sine o problemă din perspectiva prezumției de nevinovăție (*Cheema împotriva Belgiei*, 2016, pct. 23);
- cererea formulată de fostul acuzat în vederea rambursării cheltuielilor suportate pentru apărarea sa (a se vedea *Lutz împotriva Germaniei*, 1987, pct. 59, unde Curtea a hotărât că nici art. 6 § 2 și nici o altă dispoziție a Convenției nu conferă unei persoane acuzate de comiterea unei infracțiuni dreptul la rambursarea cheltuielilor de judecată în cazul încetării procesului penal);
- cererea de despăgubire formulată de fostul acuzat în ceea ce privește prejudiciul cauzat de o anchetă sau o procedură ilegală sau abuzivă;
- obligația civilă de despăgubire a victimei;
- respingerea unei acțiuni civile inițiate de reclamant împotriva unei companii de asigurări;
- menținerea în vigoare a unei ordonanțe de plasare a unui copil, ulterior deciziei parchetului de a nu trimite părintele în judecată pentru abuzarea copilului;
- aspecte disciplinare sau legate de concediere (*Teodor împotriva României*, 2013, pct. 42-46, privind acțiunea civilă pentru concediere; *U.Y. împotriva Turciei*, 2023, pct. 33);
- revocarea dreptului reclamantului la o locuință socială;
- cerere pentru liberare condiționată (*Müller împotriva Germaniei*, 2014, pct. 35);
- procedura de redeschidere a procesului penal, ca urmare a constatării de către Curte a unei încălcări a Convenției într-o cauză anterioară, care a privit modul în care reclamantii, persoane condamnate, au fost tratați, precum și păstrarea condamnării inițiale în cazierul lor judiciar (*Dicle și Sadak împotriva Turciei*, 2015, pct. 61-66);
- confiscarea terenului unui reclamant, deși acțiunea penală împotriva acestuia fusese respinsă ca prescrisă [*G.I.E.M. S.R.L. și alții împotriva Italiei* (fond) (MC), 2018, pct. 314-318];

- condamnarea în cadrul procedurii administrative ulterioare (calificată drept „penală” în sensul autonom al Convenției) ca urmare a achitării reclamantului pentru aceleași fapte în procesul său penal (*Kapetanios și alții împotriva Greciei*, 2015, pct. 88);
- respingerea de către instanțele interne a contestației formulată de un reclamant împotriva deciziei procurorului care l-a considerat vinovat de infracțiunile pentru care fusese trimis în judecată, deși acțiunea penală inițiată împotriva sa a încetat ca prescrisă (*Caraian împotriva României*, 2015, pct. 74-77).

374. Curtea a constatat, de asemenea, că art. 6 § 2 este aplicabil în legătură cu îndoiala asupra nevinovăției reclamantilor prin adoptarea unei legi de amnistie și încetarea procesului penal împotriva reclamantilor în temeiul acestei legi. Cu toate acestea, în ceea ce privește faptele cauzei, Curtea nu a constatat încălcarea art. 6 § 2, pe motiv că nicio prevedere din legea respectivă privind amnistia nu a făcut legătura între reclamanți și infracțiunea descrisă și că nicio altă circumstanță nu a permis să fie pusă la îndoială nevinovăția reclamantilor (*Béres și alții împotriva Ungariei*, 2017, pct. 27-34).

## 2. Declarații prejudiciabile

375. Art. 6 § 2 nu este doar o garanție procedurală. Acesta vizează, de asemenea, prevenirea subminării unui proces penal echitabil prin declarații prejudiciabile făcute în strânsă legătură cu procesul respectiv [a se vedea *Kasatkin împotriva Rusiei* (dec.), 2021, pct. 22, și *Mamaladze împotriva Georgiei*, 2022, pct. 62-67, privind căile de atac în legătură cu declarațiile prejudiciabile].

376. Cu toate acestea, în cazul în care niciun astfel de proces penal nu este în curs de desfășurare sau nu a fost inițiat, afirmațiile prin care o altă persoană este acuzată de săvârșirea unei alte infracțiuni sau de comportament infracțional țin mai degrabă de protecția împotriva calomniei, precum și dreptul de a adresa instanțelor o plângere privind drepturile cu caracter civil, care ridică probleme potențiale din perspectiva art. 8 și art. 6 din Convenție [*Zollmann împotriva Regatului Unit* (dec.), 2003; *Ismoilov și alții împotriva Rusiei*, 2008, pct. 160; *Mikolajová împotriva Slovaciei*, 2011, pct. 42-48; *Larrañaga Arando și alții împotriva Spaniei* (dec.), 2019, pct. 40]. În plus, declarațiile prejudiciabile trebuie să se refere la aceeași infracțiune pentru care se invocă protecția prezumției de nevinovăție în cadrul acestei din urmă proceduri (*ibidem*, pct. 48). Astfel de declarații trebuie, de asemenea, să fie imputabile unui agent al statului pentru ca o problemă să apară în temeiul art. 6 § 2 (*McCann și Healy împotriva Portugaliei*, 2022, pct. 65-66, unde Curtea nu a considerat că declarațiile unui ofițer de poliție pensionat erau imputabile statului în sensul art. 6 § 2).

377. Într-adevăr, atunci când declarațiile contestate sunt făcute de entități private (cum ar fi ziarele) și nu constituie o reproducere textuală (sau un citat direct) a vreunei informații oficiale furnizate de autorități, nu se ridică o problemă în temeiul art. 6 § 2, dar poate apărea o problemă în temeiul art. 8 din Convenție (*Mitianin și Leonov împotriva Rusiei*, 2019, pct. 102 și 105).

378. Există o diferență fundamentală între a afirma că cineva este doar suspectat de săvârșirea unei infracțiuni și o declarație judecătorească fără echivoc, prin care se susține, fără să existe o condamnare definitivă, că persoana în cauză a săvârșit infracțiunea respectivă (*Ismoilov și alții împotriva Rusiei*, 2008, pct. 166; *Nešťák împotriva Slovaciei*, 2007, pct. 89). Aceasta din urmă aduce atingere prezumției de nevinovăție, în vreme ce, cu privire la prima, în diversele cauze examinate de Curte, s-a considerat că nu poate constitui un capăt de cerere acceptabil (*Garycki împotriva Poloniei*, 2007, pct. 67).

379. Clarificarea aspectului dacă afirmațiile unui judecător sau ale altei autorități publice aduc atingere principiului prezumției de nevinovăție trebuie să fie abordată în contextul circumstanțelor speciale în care au fost formulate respectivele afirmații denunțate (*Daktaras împotriva Lituaniei*, 2000, pct. 42; *A.L. împotriva Germaniei*, 2005, pct. 31).

380. Afirmațiile judecătorilor fac obiectul unui control mai strict decât cele ale organelor de anchetă (*Pandy împotriva Belgiei*, 2006, pct. 43). În ceea ce privește astfel de declarații făcute de autoritățile de anchetă, reclamantul are posibilitatea de a formula o plângere în timpul procedurii sau de a ataca

hotărârea instanței de judecată în măsura în care consideră că declarația a avut un impact negativ asupra echității procesului [*Czajkowski împotriva Poloniei* (dec.), 2007].

381. Exprimarea unor îndoieli cu privire la nevinovăția acuzatului poate fi concepută atâta vreme cât procesul penal nu s-a încheiat cu o decizie pe fond în favoarea acuzării (*Sekanina împotriva Austriei*, 1993, pct. 30). Cu toate acestea, din momentul în care hotărârea de achitare a rămas definitivă, exprimarea unor astfel de suspiciuni privind vinovăția este incompatibilă cu prezumția de nevinovăție (*Rushiti împotriva Austriei*, 2000, pct. 31; *O. împotriva Norvegiei*, 2003, pct. 39; *Geerings împotriva Țărilor de Jos*, 2007, pct. 49; *Paraponiaris împotriva Greciei*, 2008, pct. 32; *Marinoni împotriva Italiei*, 2021, pct. 48 și 59). Totuși, în acest domeniu, în cazurile de formulare nefericită, Curtea a considerat că este necesar să examineze contextul procedurii în ansamblul său și caracteristicile speciale ale acesteia. Aceste trăsături au devenit factori decisivi pentru a aprecia dacă declarația respectivă a dat naștere la o încălcare a art. 6 § 2 din Convenție. Curtea a considerat că aceste caracteristici sunt aplicabile și în cazul în care limbajul unei hotărâri poate fi înțeles greșit, dar nu poate, pe baza unei aprecieri corecte a contextului de drept intern, să fie calificat drept o declarație de vinovăție [*Fleischner împotriva Germaniei*, 2019, pct. 65, și *Milachikj împotriva Macedoniei de Nord*, 2021, pct. 38-40; *a contrario*, *Pasquini împotriva San Marino (nr. 2)*, 2020, unde declarațiile contestate reprezentau o incriminare neechivocă care nu putea fi explicată de contextul național specific; a se vedea și *Felix Guțu împotriva Republicii Moldova*, 2020].

#### a. Declarațiile autorităților judiciare

382. Prezumția de nevinovăție este încălcată în cazul în care, fără stabilirea legală prealabilă a vinovăției unui inculpat, o hotărâre judecătorească referitoare la acesta reflectă opinia conform căreia este vinovat. În acest sens, lipsa intenției de a încălca dreptul la prezumția de nevinovăție nu poate exclude o încălcare a art. 6 § 2 din Convenție (*Avaz Zeinalov împotriva Azerbaidjanului*, 2021, pct. 69). Este suficientă, chiar și în lipsa unei constatări formale, o motivare care lasă să se înțeleagă că judecătorul îl consideră pe reclamant ca fiind vinovat (a se vedea, printre altele, *Minelli împotriva Elveției*, 1983, pct. 37; și, mai recent, *Nerattini împotriva Greciei*, 2008, pct. 23; *Didu împotriva României*, 2009, pct. 41; *Guțanovi împotriva Bulgariei*, 2013, pct. 202-203). Exprimarea prematură a unei astfel de opinii de către instanță aduce incontestabil atingere prezumției de nevinovăție (*Nešťák împotriva Slovaciei*, 2007, pct. 88; *Garycki împotriva Poloniei*, 2007, pct. 66). Astfel, expresia „convingerea fermă că reclamantul a comis din nou o infracțiune” folosită în timpul procedurii de suspendare condiționată a executării pedepsei cu închisoarea a încălcat art. 6 § 2 (*El Kaada împotriva Germaniei*, 2015, pct. 61-63). În mod similar, încălcarea prezumției de nevinovăție a fost constatată în legătură cu formulările folosite de președintele instanței în rapoartele de anchetă întocmite în vederea ridicării imunității parlamentare a reclamantilor, care au fost aleși în calitate de deputați în timp ce împotriva lor era în curs un proces penal (*Nadir Yldırım și alții împotriva Turciei*,\* 2023, pct. 71-76).

383. Cu toate acestea, în situația în care dispozitivul unei hotărâri judecătorești privit în mod izolat nu este în sine problematic în temeiul art. 6 § 2, dar motivele invocate pentru aceasta sunt, Curtea a recunoscut că hotărârea trebuie citită împreună cu și în lumina hotărârii unei alte instanțe care a examinat-o ulterior. În cazul în care o astfel de examinare a demonstrat că nevinovăția persoanei nu mai era pusă sub semnul întrebării, cauza internă a fost considerată ca fiind încheiată, fiind stabilită nevinovăția, și nu a mai fost nevoie să se procedeze la nicio audiere a cauzei sau la examinarea probelor pentru ca procedura internă să fie considerată conformă cu art. 6 § 2 [*Adolf împotriva Austriei*, 1982, pct. 40; *A. împotriva Norvegiei* (dec.), 2018, pct. 40].

384. Ceea ce contează în aplicarea art. 6 § 2 este sensul real al declarațiilor în cauză și nu forma lor textuală (*Lavents împotriva Letoniei*, 2002, pct. 126). Chiar și utilizarea regretabilă a unui limbaj nefericit nu trebuie să fie decisivă în ceea ce privește nerespectarea prezumției de nevinovăție, având în vedere natura și contextul procedurii respective [*Allen împotriva Regatului Unit* (MC), 2013, pct. 126; *Lähteenmäki împotriva Estoniei*, 2016, pct. 45; *Rigolio împotriva Italiei*, 2023, pct. 95]. Astfel, afirmații potențial prejudiciabile extrase dintr-un raport de expertiză nu au încălcat prezumția de

nevinovăție în cadrul unei proceduri de liberare condiționată atunci când o lectură atentă a hotărârii judecătorești a exclus orice interpretare care ar aduce atingere reputației reclamantului și modul în care aceasta este percepută de către public. Curtea a subliniat totuși că ar fi fost mai prudent ca instanța națională fie să se distanțeze în mod clar de afirmațiile expertului care puteau fi denaturate, fie să-l sfătuiască pe acesta din urmă să se abțină de la a face declarații nesolicitate cu privire la răspunderea penală a reclamantului, pentru a evita concepția eronată conform căreia aspectele legate de vinovăție și nevinovăție ar putea fi în vreun fel relevante pentru procedura în cauză (*Müller împotriva Germaniei*, 2014, pct. 51-52).

385. Faptul că reclamantul a fost găsit în cele din urmă vinovat nu poate anula dreptul inițial al acestuia de a fi prezumat nevinovat, atâta vreme cât vinovăția sa nu a fost dovedită potrivit legii (*Matijašević împotriva Serbiei*, 2006, pct. 49; *Nešťák împotriva Slovaciei*, 2007, pct. 90, cu privire la deciziile de menținere a reclamantilor în arest; a se vedea și *Vardan Martirosian împotriva Armeniei*, 2021, pct. 88-89, unde Curtea a pus accentul pe faptul că instanța superioară relevantă nu a făcut nicio încercare de a rectifica afirmațiile prejudiciabile). Cu toate acestea, instanța superioară poate rectifica afirmațiile criticate folosite de instanțele inferioare prin corectarea formulării acestora, astfel încât să excludă orice sugestie prejudiciabilă a vinovăției (*Benghezal împotriva Franței*, 2022, pct. 36).

## b. Declarațiile agenților statului

386. Presumția de nevinovăție poate fi încălcată nu numai de un judecător sau de o instanță, ci și de alte autorități publice (*Allenet de Ribemont împotriva Franței*, 1995, pct. 36; *Daktaras împotriva Lituaniei*, 2000, pct. 42; *Petio Petkov împotriva Bulgariei*, 2010, pct. 91). Acest lucru este valabil, de exemplu, pentru agenții de poliție (*Allenet de Ribemont împotriva Franței*, 1995, pct. 37 și 41); președintele republicii (*Peša împotriva Croației*, 2010, pct. 149; prim-ministrul sau ministrul de interne (*Gutsanovi împotriva Bulgariei*, 2013, pct. 194-198); ministrul de justiție (*Konstas împotriva Greciei*, 2011, pct. 43 și 45); președintele Parlamentului (*Butkevičius împotriva Lituaniei*, 2002, pct. 53); procurori (*Daktaras împotriva Lituaniei*, 2000, pct. 42) și alți agenți ai parchetului, cum ar fi un anchetator (*Hujin și alții împotriva Rusiei*, 2008, pct. 96).

387. Pe de altă parte, declarațiile președintelui unui partid politic independent din punct de vedere juridic și financiar față de stat, în contextul unui climat politic aprins, nu au putut fi considerate declarații ale unui agent al statului care acționează în interes public, în conformitate cu art. 6 § 2 (*Mulosmani împotriva Albaniei*, 2013, pct. 141).

388. Art. 6 § 2 interzice orice declarație a unui funcționar public referitoare la anchetele penale în curs, care ar încuraja publicul să creadă că suspectul este vinovat și ar prejudicia aprecierea faptelor de către autoritatea judiciară competentă (*Jsmoilov și alții împotriva Rusiei*, 2008, pct. 161; *Butkevičius împotriva Lituaniei*, 2002, pct. 53).

389. Cu toate acestea, principiul prezumției de nevinovăție nu împiedică autoritățile să informeze publicul cu privire la anchetele penale în curs, dar impune ca acest lucru să fie făcut cu toată discreția și circumspecția necesare pentru ca prezumția de nevinovăție să fie respectată (*Fatullaiev împotriva Azerbaidjanului*, 2010, pct. 159; *Allenet de Ribemont împotriva Franței*, 1995, pct. 38; *Garycki împotriva Poloniei*, 2007, pct. 69).

390. Curtea insistă asupra importanței alegerii cuvintelor utilizate de agenții statului în declarațiile acestora cu privire la o persoană care nu a fost încă judecată și găsită vinovată de comiterea unei anumite infracțiuni [*Daktaras împotriva Lituaniei*, 2000, pct. 41; *Arrigo și Vella împotriva Maltei* (dec.), 2005; *Hujin și alții împotriva Rusiei*, 2008, pct. 94]. De exemplu, în cauza *Gutsanovi împotriva Bulgariei* (2013, pct. 195-201), Curtea a constatat că declarațiile ministrului de interne după arestarea reclamantului, dar înainte de înfățișarea acestuia în fața unui judecător, publicate într-un cotidian unde acesta sublinia că ceea ce făcuse reclamantul reprezenta un sistem elaborat de uneltiri pe parcursul mai multor ani, au încălcat prezumția de nevinovăție prevăzută la art. 6 § 2. Pe de altă parte,



declarațiile spontane ale prim-ministrului într-o emisiune de televiziune referitoare la plasarea reclamantului în arest preventiv nu au pus la îndoială prezumția de nevinovăție a reclamantului.

391. În mod similar, în cauza *Filat împotriva Republicii Moldova*, 2021, pct. 45-51, Curtea nu a considerat că, în contextul procedurii parlamentare de ridicare a imunității, declarațiile procurorului general și ale președintelui Parlamentului, referitoare la probele în sprijinul cererii de ridicare a imunității reclamantului, au încălcat art. 6 § 2 din Convenție.

392. În schimb, în cauza *Bavčar împotriva Sloveniei*, 2023, pct. 109-125, Curtea a constatat încălcarea art. 6 § 2 în legătură cu declarațiile făcute de ministrul justiției și de prim-ministrul cu privire la reclamant, o personalitate politică și economică importantă, declarații care sugerau presiuni asupra judecătorilor care examinau cauza reclamantului în apel. Curtea a observat o proximitate temporală strânsă între condamnarea în primă instanță, declarația ministrului și judecarea ulterioară a apelului de către instanța de apel. Curtea a considerat că efectul cumulativ al declarațiilor a fost de natură să prejudicieze procesul decizional al curții de apel și să încurajeze publicul să îl creadă pe reclamant vinovat înainte ca acest lucru să fie dovedit definitiv.

393. Comentariile prejudiciabile făcute de un procuror ridică o problemă în temeiul art. 6 § 2, indiferent de alte considerații în temeiul art. 6 § 1, cum ar fi cele legate de publicitatea negativă înainte de proces (*Turiev împotriva Rusiei*, 2016, pct. 21).

### 3. Campanie de presă negativă

394. Într-o societate democratică, comentariile severe din presă sunt inevitabile uneori în cauzele care prezintă interes pentru public [*Viorel Burzo împotriva României*, 2009, pct. 160; *Akay împotriva Turciei* (dec.), 2002].

395. Totuși, o campanie de presă virulentă poate să aducă atingere echității unui proces, influențând opinia publică și, în consecință, jurații care trebuie să se pronunțe cu privire la vinovăția acuzatului.<sup>13</sup>

396. În acest sens, Curtea a hotărât că presa nu trebuie să depășească anumite limite, în special în ceea ce privește prezumția de nevinovăție și protecția dreptului la viața privată a persoanelor inculpate în cadrul proceselor penale [*Bédat împotriva Elveției* (MC), 2016, pct. 51]. Faptul că orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni are dreptul, în temeiul art. 6 § 2 din Convenție, de a fi prezumată nevinovată până la dovedirea vinovăției este relevant pentru punerea în balanță a intereselor concurente pe care Curtea trebuie să o realizeze din perspectiva art. 10 (*Axel Springer SE și RTL Television GmbH împotriva Germaniei*, 2017, pct. 40, privind interzicerea publicării de imagini prin care un inculpat ar putea fi identificat). În acest context, faptul că inculpatul a mărturisit comiterea infracțiunii nu înlătură în sine protecția prezumției de nevinovăție (*ibidem*, pct. 51).

397. Publicarea unor fotografii cu suspiecii nu aduce atingere în sine prezumției de nevinovăție (*Y.B. și alții împotriva Turciei*, 2004, pct. 47); nici realizarea de fotografii de către poliție nu ridică o problemă în această privință (*Mergen și alții împotriva Turciei*, 2016, pct. 68). Cu toate acestea, difuzarea televizată a unor imagini cu suspectul poate să ridice o problemă din perspectiva art. 6 § 2 [*Rupa împotriva României (nr. 1)*, 2008, pct. 232].

### 4. Sancțiuni pentru necomunicarea unor informații

398. Prezumția de nevinovăție este strâns legată de dreptul de a nu se autoincrimina (*Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*, 2000, pct. 40).

399. Obligația proprietarilor de vehicule de a identifica șoferul la momentul săvârșirii unei infracțiuni rutiere nu este incompatibilă cu art. 6 din Convenție [*O'Halloran și Francis împotriva Regatului Unit* (MC), 2007].

---

13. A se vedea secțiunea Publicitate prejudiciabilă.

400. Obligarea conducătorilor auto să se supună unui test de alcoolemie sau unui test de sânge nu contravine principiului prezumției de nevinovăție [*Tirado Ortiz și Lozano Martin împotriva Spaniei* (dec.), 1999].

## 5. Sarcina probei

401. Cerințele privind sarcina probei în cadrul principiului prezumției de nevinovăție impun, între altele, ca acuzarea are obligația de a-i preciza persoanei în cauză ce acuzații i se aduc – pentru a-i oferi ocazia să își pregătească și să își prezinte apărarea în mod corespunzător – și de a oferi probe suficiente pentru a întemeia o declarație de vinovăție (*Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei*, 1988, pct. 77; *Janosevic împotriva Suediei*, 2002, pct. 97).

402. Prezumția de nevinovăție este încălcată în cazul în care sarcina probei este transferată de la acuzare apărării (*Telfner împotriva Austriei*, 2001, pct. 15). Cu toate acestea, apărarea poate fi obligată să furnizeze o explicație după ce acuzarea a prezentat suficiente elemente de probă împotriva unui inculpat (*ibidem*, pct. 18; *Poletan și Azirovik împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2016, pct. 63-67). Astfel, de exemplu, tragerea unor concluzii negative dintr-o afirmație a unui inculpat care se dovedește a fi falsă nu ridică o problemă în temeiul art. 6 § 2 [*Kok împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2000].

403. De asemenea, Curtea a statuat că principiul *in dubio pro reo* (îndoiala profită celui acuzat) este o expresie specifică a prezumției de nevinovăție [*Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei*, 1988, pct. 77; *Tsalkitzis împotriva Greciei (nr. 2)*, 2017, pct. 60]. O problemă din perspectiva acestui principiu poate apărea în cazul în care hotărârile instanțelor interne prin care un reclamant este găsit vinovat nu sunt suficient motivate (*Melich și Beck împotriva Republicii Cehe*, 2008, pct. 49-55; *Ajdarić împotriva Croației*, 2011, pct. 51), sau în cazul în care reclamantului i s-a impus o sarcină de probă extremă și imposibil de atins, astfel încât apărarea sa nu avea nici cea mai mică șansă de succes (*Nemțov împotriva Rusiei*, 2014, pct. 92; *Topić împotriva Croației*, 2013, pct. 45; *Frumkin împotriva Rusiei*, 2016, pct. 166; a se vedea și *Navalnii și Gunko împotriva Rusiei*, 2020, pct. 68-69, și *Boutaffala împotriva Belgiei*, pct. 89, în raport cu art. 6 § 1).

404. Sarcina probei nu poate fi transferată în cadrul unei acțiuni de despăgubire, introdusă ca urmare a unei rezoluții definitive de încetare a urmăririi penale (*Capeau împotriva Belgiei*, 2005, pct. 25). Exonerarea de răspundere penală nu se opune angajării răspunderii civile în scopul obligării la plata de despăgubiri pentru aceleași fapte, pe baza unei sarcini a probei mai puțin stricte [*Ringvold împotriva Norvegiei*, 2003, pct. 38; *Y împotriva Norvegiei*, 2003, pct. 41; *Lundkvist împotriva Suediei* (dec.), 2003].

## 6. Prezumții de fapt și de drept

405. Dreptul oricărui inculpat în materie penală de a fi prezumat nevinovat și de a solicita ca acuzarea să aibă obligația de a dovedi acuzațiile formulate împotriva sa nu este absolut, având în vedere că, în orice sistem de drept, există prezumții de fapt sau de drept și că, în principiu, Convenția nu se opune acestora [*Falk împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2004, în ceea ce privește impunerea unei amenzi proprietarului înregistrat al unui autovehicul, care nu era conducătorul efectiv al acestuia în momentul săvârșirii infracțiunilor rutiere în cauză]. Statele contractante pot, în special, în anumite condiții, să pedepsească o faptă materială sau un fapt obiectiv în sine, indiferent dacă rezultă sau nu din intenția de a săvârși o infracțiune sau din neglijență (*Salabiaku împotriva Franței*, 1988, pct. 27, cu privire la o prezumție de răspundere penală pentru trafic și posesia de stupefiante; *Janosevic împotriva Suediei*, 2002, pct. 100, cu privire la impunerea unor majorări ale impozitului din motive obiective și aplicarea acestora înainte de pronunțarea unei hotărâri de către o instanță; *Busuttill împotriva Maltei*, 2021, pct. 46, privind prezumția de răspundere a unui administrator pentru orice act care, potrivit legii, trebuie îndeplinit de către societate).

406. Astfel, art. 6 § 2 impune statelor să încadreze aceste prezumții în limite rezonabile, ținând seama de importanța mizei și protejând dreptul la apărare [*Salabiaku împotriva Franței*, 1988, pct. 28; *Radio France și alții împotriva Franței*, 2004, pct. 24, cu privire la prezumția de răspundere penală a directorului unei publicații pentru afirmații calomnioase făcute în cadrul unor programelor radiofonice; *Västberga Taxi Aktiebolag și Vulic împotriva Suediei*, 2002, pct. 113, privind răspunderea obiectivă pentru majorări fiscale; *Klouvi împotriva Franței*, 2011, pct. 41, cu privire la imposibilitatea apărării împotriva unui denunț calomnios, din cauza unei prezumții legale conform căreia acuzația împotriva inculpatului achitat din lipsă de probe este falsă; *Lasir împotriva Belgiei*, 2016, pct. 30, privind prezumția de fond referitoare la participarea la comiterea infracțiunii a coinculpatului; *Zschüschen împotriva Belgiei* (dec.), 2017, pct. 22, privind un proces pentru spălare de bani].

407. Atunci când fac uz de prezumții în dreptul penal, statele contractante au obligația de a pune în balanță importanța mizelor și dreptul la apărare; altfel spus, mijloacele utilizate trebuie să fie rezonabil proporționale cu scopul legitim urmărit [*Janosevic împotriva Suediei*, 2002, pct. 101; *Falk împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2004].

## B. Dreptul la apărare (art. 6 § 3)

### Art. 6 § 3 din Convenție

„3. Orice acuzat are, mai ales, dreptul:

- a) să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa;
- b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;
- c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;
- d) să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;
- e) să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

- a) Informare despre natura și cauza acuzației (6-3-a) – Informare în termenul cel mai scurt (6-3-a) – Informare într-o limbă pe care o înțelege (6-3-a) – Informare în mod amănunțit (6-3-a)
- b) Pregătirea apărării (6-3-b) – Timp necesar (6-3-b) – Înlesniri necesare (6-3-b) – Acces la dosar (6-3-b)
- c) Apărare personală (6-3-c) – Asistența unui apărător (6-3-c) – Asistența unui apărător ales (6-3-c) – Mijloace insuficiente (6-3-c) – Avocat din oficiu (6-3-c) – Cerut de interesele justiției (6-3-c)
- d) Martori (6-3-d) – Audierea martorilor (6-3-d) – Obținerea citării martorilor (6-3-d) – Aceleași condiții (6-3-d)
- e) Asistența gratuită a unui interpret (6-3-e)

408. Cerințele art. 6 § 3 reprezintă aspecte specifice ale dreptului la un proces echitabil, garantat de primul paragraf al art. 6 [*Gäfgen împotriva Germaniei* (MC), 2010, pct. 169; *Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), 2010, pct. 94].

409. Garanțiile enunțate în mod expres la art. 6 § 3 ilustrează noțiunea de proces echitabil în anumite situații procedurale tipice, constatate în materie penală, dar scopul intrinsec al acestora este întotdeauna acela de a garanta sau de a contribui la garantarea caracterului echitabil al procesului penal în ansamblul său. Așadar, acestea nu reprezintă un scop în sine și, în consecință, trebuie interpretate în lumina funcției pe care o îndeplinesc în contextul general al procedurii [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 251; *Maizit împotriva Rusiei*, 2005, pct. 77; *Can împotriva Austriei*, raportul Comisiei din 12 iulie 1984, pct. 48].

## 1. Informații privind natura și cauza acuzației [art. 6 § 3 lit. a)]

### Art. 6 § 3 lit. a) din Convenție

„3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

a) Informare despre natura și cauza acuzației (6-3-a) – Informare în termenul cel mai scurt (6-3-a) – Informare într-o limbă pe care o înțelege (6-3-a) – Informare în mod amănunțit (6-3-a)

### a. Considerente de ordin general

410. Sfera de aplicare a art. 6 § 3 lit. a) trebuie apreciată, în special, în lumina dreptului mai general la un proces echitabil, garantat la art. 6 § 1 din Convenție. În materie penală, o informare precisă și completă cu privire la acuzațiile aduse unui inculpat și, prin urmare, cu privire la încadrarea juridică pe care instanța ar putea să o rețină împotriva acestuia, este o condiție esențială a echității procesului [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 52; *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 90; *Varela Geis împotriva Spaniei*, 2013, pct. 42].

411. Există o legătură între literele a) și b) ale art. 6 § 3, iar dreptul de a fi informat cu privire la natura și cauza acuzației trebuie să fie analizat în lumina dreptului acuzatului de a-și pregăti apărarea [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 54; *Dallos împotriva Ungariei*, 2001, pct. 47].

### b. Informații privind acuzația

412. Art. 6 § 3 lit. a) exprimă necesitatea acordării unei atenții deosebite notificării persoanei în cauză cu privire la „acuzația” care i se aduce. Actul de acuzare joacă un rol hotărâtor în trimiterea în judecată: de la comunicarea acuzațiilor, persoana învinuită este oficial înștiințată în scris cu privire la baza juridică și factuală a acuzațiilor care i se aduc [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 51; *Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 79].

413. Art. 6 § 3 lit. a) din Convenție recunoaște acuzatului dreptul de a fi informat nu numai cu privire la „cauza” acuzației, adică faptele materiale de care este acuzat și pe care se bazează acuzația, dar și la „natura” acuzației, adică încadrarea juridică a faptelor în cauză (*Mattoccia împotriva Italiei*, 2000, pct. 59; *Penev împotriva Bulgariei*, 2010, pct. 33 și 42).

414. Aceste informații nu trebuie să menționeze neapărat probele pe care se bazează acuzația (*X. împotriva Belgiei*, decizia Comisiei din 9 mai 1977; *Collozza și Rubinat împotriva Italiei*, raportul Comisiei din 5 mai 1983).

415. Art. 6 § 3 lit. a) nu impune o anumită formă de informare a inculpatului cu privire la natura și cauza acuzației care i se aduce [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 53; *Drassich împotriva Italiei*, 2007, pct. 34; *Giosakis împotriva Greciei (nr. 3)*, 2011, pct. 29]. În acest sens, rechizitoriul joacă un rol crucial în cadrul procesului penal, întrucât, din momentul în care este comunicat, inculpatul este informat în mod oficial și în scris cu privire la temeiul de fapt și de drept al acuzațiilor care i se aduc (*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 79).

416. Obligația de informare a acuzatului revine în întregime acuzării și nu poate fi respectată pasiv, prin furnizarea unor informații fără avertizarea apărării (*Mattoccia împotriva Italiei*, 2000, pct. 65; *Chichlian și Ekindjian împotriva Franței*, raportul Comisiei din 16 martie 1989, pct. 71).



417. Informația trebuie să fie primită efectiv de acuzat; nu este suficientă o prezumție legală de primire (*C. împotriva Italiei*, decizia Comisiei din 11 mai 1988).

418. Dacă situația denunțată se datorează comportamentului acuzatului, acesta din urmă nu este în măsură să susțină o încălcare a dreptului la apărare (*Erdogan împotriva Turciei*, decizia Comisiei din 9 iulie 1992; *Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 96).

419. În cazul unei persoane care suferă de afecțiuni psihice, autoritățile au obligația de a lua măsuri suplimentare, astfel încât aceasta să poată fi informată în detaliu cu privire la natura și cauza acuzației care i se aduce (*Vaudelle împotriva Franței*, 2001, pct. 65).

### c. Reîncadrarea juridică a acuzației

420. Acuzatul trebuie să fie informat în mod corespunzător și pe deplin cu privire la orice modificare a acuzației, inclusiv modificările care au legătură cu „cauza” sa, și trebuie să dispună de timpul și înlesnirile necesare pentru a reacționa la aceste modificări și pentru a-și organiza apărarea pe baza oricărei noi informații sau afirmații [*Mattoccia împotriva Italiei*, 2000, pct. 61; *Bäckström și Andersson împotriva Suediei* (dec.), 2006; *Varela Geis împotriva Spaniei*, 2013, pct. 54].

421. Informațiile referitoare la acuzațiile aduse, inclusiv încadrarea juridică care ar putea fi reținută de instanță în materie, trebuie să fie furnizată fie înainte de proces, în actul de inculpare, fie cel puțin în cursul procesului, prin alte mijloace, precum extinderea formală sau implicită a acuzațiilor. Simpla menționare a posibilității teoretice ca instanța să ajungă la o concluzie diferită de cea a parchetului în ceea ce privește încadrarea infracțiunii este, în mod evident, insuficientă (*I.H. și alții împotriva Austriei*, 2006, pct. 34).

422. Se poate considera că reîncadrarea infracțiunii este suficient de previzibilă pentru inculpat dacă se referă la un element intrinsec al acuzației [*De Salvador Torres împotriva Spaniei*, 1996, pct. 33; *Sadak și alții împotriva Turciei (nr. 1)*, 2001, pct. 52 și 56; *Juha Nuutinen împotriva Finlandei*, 2007, pct. 32]. Dacă elementele infracțiunii reîncadrate au fost dezbătute în cadrul procesului este o altă considerație relevantă (*Penev împotriva Bulgariei*, 2010, pct. 41; *Leka împotriva Albaniei*,\* 2024, pct. 78).

423. În cazul reîncadrării faptelor în cursul procesului, acuzatului trebuie să i se acorde posibilitatea de a-și exercita dreptul la apărare în mod practic și efectiv și în timp util [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 62; *Block împotriva Ungariei*, 2011, pct. 24; *Haxhia împotriva Albaniei*, 2013, pct. 137-138; *Pereira Cruz și alții împotriva Portugaliei*, 2018, pct. 198].

424. Viciile din comunicarea acuzațiilor pot fi corectate prin calea de atac dacă inculpatul are posibilitatea de a-și susține mijloacele de apărare în ceea ce privește acuzația reformulată și de a contesta condamnarea sa în privința tuturor aspectelor de drept și de fapt pertinente (*Dallos împotriva Ungariei*, 2001, pct. 49-52; *Sipavičius împotriva Lituaniei*, 2002, pct. 30-33; *Jupnik împotriva Ucrainei*, 2010, pct. 39-43; *I.H. și alții împotriva Austriei*, 2006, pct. 36-38; *Gelenidze împotriva Georgiei*, 2019, pct. 30).

### d. Detalii

425. Caracterul adecvat al informațiilor trebuie să fie apreciat din perspectiva art. 6 § 3 lit. b), care recunoaște oricărei persoane dreptul de a dispune de timpul și înlesnirile necesare pentru a-și pregăti apărarea, și în lumina dreptului mai general la un proces echitabil, garantat de art. 6 § 1 [*Mattoccia împotriva Italiei*, 2000, pct. 60; *Bäckström și Andersson împotriva Suediei* (dec.), 2006].

426. Cu siguranță că întinderea informațiilor „detaliate” vizate de această dispoziție variază în funcție de circumstanțele speciale ale cauzei; totuși, acuzatul trebuie să dispună, în orice caz, de suficiente elemente pentru a înțelege pe deplin acuzațiile care i se aduc, pentru a-și putea pregăti apărarea în mod corespunzător (*Mattoccia împotriva Italiei*, 2000, pct. 60). De exemplu, vor exista informații

detaliat atunci când: infracțiunile de care este acuzată persoana în cauză sunt enumerate în mod suficient; se menționează locul și data săvârșirii infracțiunii; există o trimitere la articolele relevante din Codul penal și se menționează numele victimei (*Brozicek împotriva Italiei*, 1989, pct. 42).

427. Unele detalii specifice ale infracțiunii pot fi stabilite nu numai din rechizitoriu, ci și din alte documente întocmite de procuror în cauză și din alte materiale din dosar [*Previti împotriva Italiei* (dec.), 2009, pct. 208]. În plus, detaliile de fapt ale infracțiunii pot fi clarificate și precizate pe parcursul procesului [*Sampech împotriva Italiei* (dec.), 2015, pct. 110; *Pereira Cruz și alții împotriva Portugaliei*, 2018, pct. 198].

### e. Celeritate

428. Informația trebuie să fie comunicată inculpatului în timp util, astfel încât să își poată pregăti apărarea, acesta fiind scopul principal implicit al art. 6 § 3 lit. a) (*C. împotriva Italiei*, decizia Comisiei din 11 mai 1988, unde notificarea acuzației reclamantului cu patru luni înainte de procesul acestuia a fost considerată acceptabilă; a se vedea, *a contrario*, *Borisova împotriva Bulgariei*, 2006, pct. 43-45, unde reclamanta a dispus doar de două ore pentru a-și pregăti apărarea, fără un avocat).

429. Atunci când examinează problema respectării art. 6 § 3 lit. a), Curtea ține seama de sensul autonom al cuvintelor „acuzat” și „acuzăție penală”, care trebuie interpretate în raport cu o situație materială și nu formală [*Padin Gestoso împotriva Spaniei* (dec.), 1999; *Casse împotriva Luxemburgului*, 2006, pct. 71].

### f. Limba

430. Dacă se demonstrează sau există motive să se creadă că acuzatul nu cunoaște suficient de bine limba în care sunt comunicate informațiile, autoritățile trebuie să îi furnizeze acestuia o traducere [*Brozicek împotriva Italiei*, 1989, pct. 41; *Tabai împotriva Franței* (dec.), 2004].

431. Deși art. 6 § 3 lit. a) nu specifică faptul că este necesar ca unui inculpat străin să i se furnizeze sau să i se traducă în scris informațiile relevante, un acuzat nefamiliarizat cu limba utilizată de instanță poate să fie dezavantajat în practică dacă nu i se furnizează și o traducere a actului de inculpare, întocmit într-o limbă pe care acesta o înțelege [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 68; *Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 79].

432. Cu toate acestea, o traducere verbală a actului de inculpare poate, de asemenea, să ofere suficiente informații cu privire la acuzații, dacă aceasta îi permite acuzatului să își pregătească apărarea [*ibidem*, pct. 81; *Husain împotriva Italiei* (dec.), 2005].

433. Art. 6 § 3 lit. a) nu conferă acuzatului dreptul de a obține o traducere completă a dosarului (*X. împotriva Austriei*, decizia Comisiei din 29 mai 1975).

434. Cheltuielile ocazionate de interpretarea acuzațiilor sunt suportate de stat, conform art. 6 § 3 lit. e), care garantează dreptul la asistența gratuită a unui interpret (*Luedicke, Belkacem și Koç împotriva Germaniei*, 1978, pct. 45).

## 2. Pregătirea apărării [art. 6 § 3 lit. b)]

### Art. 6 § 3 lit. b) din Convenție

„3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

[...]

b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale;”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

Pregătirea apărării (6-3-b) – Timp necesar (6-3-b) – Înlesniri necesare (6-3-b) – Acces la dosar (6-3-b)

### a. Considerente de ordin general

435. „Drepturile la apărare”, a căror enumerare neexhaustivă este prevăzută la art. 6 § 3 lit. b), a fost instituit în primul rând pentru a stabili egalitatea, pe cât posibil, între acuzare și apărare. Facilitățile care trebuie acordate acuzatului se limitează la cele care îl ajută sau îl pot ajuta în pregătirea apărării sale (*Maizit împotriva Rusiei*, 2005, pct. 79).

436. Art. 6 § 3 lit. b) privește două elemente ale unei apărări veritabile, și anume problema înlesnirilor și cea a timpului. Această dispoziție implică faptul că activitățile aferente apărării pe fond a acuzatului pot cuprinde tot ceea ce este „necesar” pregătirii procesului. Acuzatul trebuie să își poată organiza apărarea în mod corespunzător și fără restricții în ceea ce privește posibilitatea de a invoca orice mijloc de apărare în cadrul procesului și de a influența astfel rezultatul procedurii (*Can împotriva Austriei*, raportul Comisiei din 12 iulie 1984, pct. 53; *Gregačević împotriva Croației*, 2012, pct. 51).

437. Problema caracterului corespunzător al înlesnirilor și al timpului acordat unui acuzat se apreciază în lumina circumstanțelor fiecărei spețe (*Iglin împotriva Ucrainei*, 2012, pct. 65; *Galstian împotriva Armeniei*, 2007, pct. 84).

### b. Termen adecvat

438. La examinarea aspectului dacă inculpatul a dispus de un termen adecvat pentru pregătirea apărării sale, trebuie să se țină seama, în special, de natura procesului, precum și de complexitatea cauzei și de stadiul procedurii (*Gregačević împotriva Croației*, 2012, pct. 51).

439. Art. 6 § 3 lit. b) protejează acuzatul împotriva unui proces pripit (*Kröcher și Möller împotriva Elveției*, decizia Comisiei din 9 iulie 1981; *Bonzi împotriva Elveției*, decizia Comisiei din 12 iulie 1978; *Borisova împotriva Bulgariei*, 2006, pct. 40; *Malofeieva împotriva Rusiei*, 2013, pct. 115; *Gafgaz Mammadov împotriva Azerbaidjanului*, 2015, pct. 76-82). Deși este important ca procedura să se desfășoare într-un termen adecvat, aceasta nu trebuie să fie în detrimentul drepturilor procedurale ale uneia din părți (*OAQ Neftianaia Kompania Lukos împotriva Rusiei*, 2011, pct. 540).

440. Pentru a stabili dacă art. 6 § 3 lit. b) a fost respectat, trebuie să se țină seama, de asemenea, de volumul de muncă obișnuit al avocatului; cu toate acestea, nu este nerezonabil să se ceară unui avocat al apărării să dispună cel puțin o anumită schimbare în ceea ce privește activitatea sa, dacă acest lucru este necesar având în vedere urgența specială a unui anumite cauze [*Mattick împotriva Germaniei* (dec.), 2005]. În acest context, într-o cauză în care reclamantul și apărătorul său au avut la dispoziție cinci zile pentru a studia un dosar în șase volume de aproximativ 1 500 de pagini, Curtea nu a considerat că timpul alocat apărării pentru a studia dosarul cauzei a fost suficient pentru a proteja esența dreptului garantat de art. 6 § 1 și 3 lit. b). Curtea a ținut cont de faptul că, în apel, reclamantul a analizat în detaliu materialele cauzei, că a fost reprezentat în fața instanței de apel de doi avocați,

care au confirmat că au avut suficient timp pentru a studia dosarul și că reclamantul nu a fost limitat în ceea ce privește numărul și durata întâlnirilor sale cu avocații (*Lambin împotriva Rusiei*, 2017, pct. 43-48).

441. Art. 6 § 3 lit. b) din Convenție nu impune ca pregătirea unui proces care are o anumită durată să se încheie înainte de prima ședință de judecată. Desfășurarea unui proces nu poate fi planificată integral în prealabil: uneori este posibil ca, în cursul unui proces, să fie dezvăluite elemente noi și, prin urmare, părțile să aibă nevoie de un termen pentru o pregătire suplimentară [*Mattick împotriva Germaniei* (dec.), 2005].

442. O problemă poate apărea în ceea ce privește cerința de „timp necesar” ce decurge din art. 6 § 3 lit. b) dacă timpul necesar pentru consultarea unui dosar este limitat (*Husein și alții împotriva Azerbaidjanului*, 2011, pct. 174-178; *Iglin împotriva Ucrainei*, 2012, pct. 70-73; a se vedea *Nevzlin împotriva Rusiei*, 2022, pct. 144-150, unde apărarea a avut la dispoziție două săptămâni, care au inclus weekend-uri și sărbători, pentru a examina un dosar de 19 000 de pagini care cuprindea capete de acuzare privind mai multe infracțiuni de omor și tentativă de omor), sau o perioadă scurtă între notificarea acuzațiilor și desfășurarea ședinței (*Vierențov împotriva Ucrainei*, 2013, pct. 75-77). Este necesar să se acorde mai mult timp apărării după anumite acte de procedură, astfel încât aceasta să își adapteze poziția, să pregătească o cerere, să formuleze o cale de atac etc. (*Miminoșvili împotriva Rusiei*, 2011, pct. 141). Printre aceste „acte”, se numără, de exemplu, modificarea actului de acuzare [*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), 1999, pct. 62], depunerea de noi probe de către parchet (*G.B. împotriva Franței*, 2001, pct. 60-62) sau o schimbare bruscă și radicală a opiniei unui expert în cursul procesului (*ibidem*, pct. 69-70).

443. Este de așteptat ca inculpatul să solicite amânarea sau suspendarea ședinței de judecată în cazul în care consideră că sunt probleme la termenul respectiv [*Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 98; *Bäckström și Andersson împotriva Suediei* (dec.), 2006; *Craxi împotriva Italiei (nr. 1)*, 2002, pct. 72], cu excepția unor circumstanțe excepționale (*Goddi împotriva Italiei*, 1984, pct. 31) sau dacă nu există nicio bază pentru acest lucru în dreptul și practica internă (*Galstian împotriva Armeniei*, 2007, pct. 85).

444. În anumite circumstanțe, instanța poate fi obligată să amâne procesul din oficiu, astfel încât să ofere apărării suficient timp [*Sadak și alții împotriva Turciei (nr. 1)*, 2001, pct. 57; *Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), 2010, pct. 103 și 106].

445. Instanțele interne trebuie să expună suficient de clar motivele pe care își întemeiază decizia, astfel încât acuzatul să își poată exercita eficient dreptul de recurs de care dispune (*Hadjianastassiou împotriva Greciei*, 1992, pct. 33). Atunci când nu există o hotărâre motivată în întregime înainte de expirarea termenului de recurs, acuzatul trebuie să dispună de informații suficiente astfel încât să poată formula calea de atac în cunoștință de cauză (*Zoon împotriva Țărilor de Jos*, 2000, pct. 40-50; *Baucher împotriva Franței*, 2007, pct. 46-51).

446. Statul trebuie să se asigure că orice acuzat beneficiază de garanțiile prevăzute la art. 6 § 3. Impunerea persoanei condamnate a obligației de a se informa cu privire la începutul sau expirarea unui termen nu este compatibilă cu „diligența” de care trebuie să dea dovadă statele contractante pentru a asigura exercitarea efectivă a drepturilor garantate la art. 6 (*Vacher împotriva Franței*, 1996, pct. 28).

### c. Înlesnirile necesare

447. Printre înlesnirile de care trebuie să beneficieze orice inculpat se numără posibilitatea de a lua cunoștință de rezultatele cercetărilor efectuate pe tot parcursul procedurii, în vederea pregătirii apărării (*Husein și alții împotriva Azerbaidjanului*, 2011, pct. 175; *OAO Neftianaia Kompania lukos împotriva Rusiei*, 2011, pct. 538).

448. Obligația statelor, în temeiul art. 6 § 3 lit. b), de a garanta dreptul inculpatului de a-i fi asigurată apărarea în materie penală include obligația de a organiza procedura astfel încât să nu prejudicieze capacitatea acestuia de a se concentra și de a urmări dezbaterile în apărarea poziției sale. În cazul în care inculpatul este privat de libertate, condițiile sale de detenție, transportul său, alimentația sa și alte elemente similare sunt factori relevanți care trebuie luați în considerare în această privință (*Razvojaiev împotriva Rusiei și Ucrainei și Udaltov împotriva Rusiei*, 2019, pct. 252).

449. În cazul în care inculpatul se află arestat preventiv, noțiunea de „înlesniri” poate să includă condiții de detenție care să îi permită să citească și să scrie cu un grad rezonabil de concentrare (*Maizit împotriva Rusiei*, 2005, pct. 81; *Moiseiev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 221). Este crucial ca, atât inculpatul, cât și avocatul acestuia să poată fi asociați procedurii și să facă observații fără să obosească excesiv [*Barberà, Messegue și Jabardo împotriva Spaniei*, 1988, pct. 70; *Makhfi împotriva Franței*, 2004, pct. 40; *Fakailo (Safoka) și alții împotriva Franței*, 2014, pct. 50]. Astfel, în cauza *Razvojaiev împotriva Rusiei și Ucrainei și Udaltov împotriva Rusiei*, 2019, pct. 253-254, Curtea a constatat că efectul cumulativ al epuizării cauzate de transferurile îndelungate în închisoare - în condiții precare și cu mai puțin de opt ore de odihnă, repetate timp de patru zile pe săptămână pe o perioadă de peste patru luni - a subminat grav capacitatea reclamantului de a urmări procedura, de a prezenta argumente, de a lua notițe și de a-și instrui avocații. În aceste circumstanțe, și având în vedere că nu s-a ținut suficient cont de cererile reclamantului privind un calendar al ședințelor de judecată care ar fi putut fi mai puțin intensiv, Curtea a considerat că acesta nu a beneficiat de înlesniri suficiente pentru pregătirea apărării sale, ceea ce a adus atingere principiilor unui proces echitabil și egalității armelor, contrar cerințelor art. 6 § 1 și 3 lit. b) din Convenție.

450. Înlesnirile de care trebuie să beneficieze inculpatul se limitează la cele care îl ajută sau care îl pot ajuta să își pregătească apărarea [*Padin Gestoso împotriva Spaniei* (dec.), 1999; *Maizit împotriva Rusiei*, 2005, pct. 79]. În unele cazuri, acest lucru poate fi legat de necesitatea de a asigura reclamantului posibilitatea de a obține probe în favoarea sa (*Lilian Erhan împotriva Republicii Moldova*, pct. 20-21, unde poliția a refuzat să îl însoțească pe reclamant la un spital pentru a preleva mostre biologice pentru a contesta acuzațiile de conducere în stare de ebrietate).

451. Garanțiile prevăzute la art. 6 § 3 lit. b) au relevanță și pentru accesul inculpatului la dosar și comunicarea probelor, iar în acest context se suprapun cu principiile egalității armelor și contradictorialității prevăzute la art. 6 § 1 [*Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), 2000, pct. 59; *Leas împotriva Estoniei*, 2012, pct. 76].<sup>14</sup> Nu este obligatoriu ca acesta să aibă acces direct la dosar, fiind suficient ca să fie informat cu privire la elementele din dosar prin intermediul reprezentanților săi (*Kremzow împotriva Austriei*, 1993, pct. 52). Totuși, limitarea accesului unui inculpat la dosarul judiciar nu trebuie să împiedice în niciun caz prezentarea elementelor de probă înainte de dezbateri și ca acesta să poată formula în pledoarie, prin intermediul avocatului său, observații cu privire la aceste probe [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 140].

452. În cazul în care inculpatului i s-a permis să se apere singur, refuzarea accesului acestuia la dosar reprezintă o încălcare a dreptului la apărare (*Foucher împotriva Franței*, 1997, pct. 33-36).

453. Pentru a facilita activitatea apărării, inculpatul nu poate fi împiedicat să obțină o copie a documentelor relevante din dosar, nici să ia notițe sau să le utilizeze (*Rasmussen împotriva Poloniei*, 2009, pct. 48-49; *Moiseiev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 213-218; *Matyjek împotriva Poloniei*, 2007, pct. 59; *Seleznev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 64-69).

454. „Înlesnirile” oferite unui inculpat includ consultarea cu avocatul său (*Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 99; *Goddi împotriva Italiei*, 1984, pct. 31). Posibilitatea ca un inculpat să se consulte cu avocatul său este fundamentală pentru pregătirea apărării sale (*Bonzi împotriva Elveției*, decizia Comisiei din 12 iulie 1978; *Can împotriva Austriei*, raportul Comisiei din 12 iulie 1984, pct. 52). Astfel, se ridică o problemă în temeiul art. 6 § 3 lit. b) în cazul în care plasarea unui inculpat într-o

14. A se vedea secțiunile Participare efectivă la procedură și Egalitatea armelor și procedura contradictorie.



cabină de sticlă în timpul ședinței de judecată împiedică consultarea efectivă a acestuia cu un avocat (*Iaroslav Belousov împotriva Rusiei*, 2016, pct. 148-153).

455. Art. 6 § 3 lit. b) se suprapune cu dreptul de a fi asistat de un apărător prevăzut la art. 6 § 3 lit. c) din Convenție [*Lanz împotriva Austriei*, 2002, pct. 50-53; *Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 148; *Trepașkin împotriva Rusiei (nr. 2)*, 2010, pct. 159-168].<sup>15</sup>

### 3. Dreptul de a se apăra singur sau prin intermediul unui avocat [art. 6 § 3 lit. c)]

#### Art. 6 § 3 lit. c) din Convenție

„3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

[...]

c) să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer;”

#### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

Apărare personală (6-3-c) – Asistența unui apărător (6-3-c) – Asistența unui apărător ales (6-3-c) – Mijloace insuficiente (6-3-c) – Avocat din oficiu (6-3-c) – Cerut de interesele justiției (6-3-c)

456. Art. 6 § 3 lit. c) include aspecte speciale ale dreptului la un proces echitabil, garantat la art. 6 § 1 [*Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 76; *Correia de Matos împotriva Portugaliei* (dec.), 2001; *Foucher împotriva Franței*, 1997, pct. 30]. Acesta garantează că procedura îndreptată împotriva inculpatului nu se va desfășura fără ca acesta să fie reprezentat în mod corespunzător în scopul apărării sale (*Pakelli împotriva Germaniei*, raportul Comisiei din 12 decembrie 1981, pct. 84). Sunt enunțate trei drepturi distincte ale inculpatului: dreptul de a se apăra el însuși, de a fi asistat de un apărător ales de el și de a fi asistat în mod gratuit de un avocat (*Pakelli împotriva Germaniei*, 1983, pct. 31).

#### a. Domeniul de aplicare

457. Orice inculpat este protejat de art. 6 § 3 lit. c) în orice etapă a procedurii (*Imbrioscia împotriva Elveției*, 1993, pct. 37). Prin urmare, această protecție poate fi impusă înainte de trimiterea spre judecare a unui dosar și în măsura în care există riscul ca echitatea procesului să fie grav afectată de nerespectarea acestei dispoziții [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 131; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 253; *Magee împotriva Regatului Unit*, 2000, pct. 41].

458. Dacă art. 6 § 3 lit. b) este legat de considerente ce țin de pregătirea procesului, art. 6 § 3 lit. c) oferă acuzatului un drept mai general la asistență și susținere din partea unui avocat pe parcursul întregii proceduri (*Can împotriva Austriei*, raportul Comisiei din 12 iulie 1984, pct. 54). Cu toate acestea, modalitățile de aplicare a art. 6 § 3 lit. c) în cursul etapei premergătoare procesului, de exemplu în cursul anchetei preliminare, depind de caracteristicile procedurii și de circumstanțele cauzei [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 253; *Brennan împotriva Regatului Unit*, 2001, pct. 45; *Berliński împotriva Poloniei*, 2002, pct. 75].

459. În mod similar, modalitățile de aplicare a art. 6 § 3 lit. c) în fața instanțelor de apel sau de recurs depind de circumstanțele particulare ale procedurii în cauză [*Meftah și alții împotriva Franței* (MC),

15. A se vedea secțiunea Dreptul de a se apăra singur sau prin intermediul unui avocat [art. 6 § 3 lit. c)].

2002, pct. 41]. Trebuie să se țină seama de ansamblul procedurii desfășurate în ordinea juridică internă și de rolul instanțelor de apel sau de recurs în cadrul acesteia (*ibidem*; *Monnell și Morris împotriva Regatului Unit*, 1985, pct. 56). Este necesar să fie abordate aspecte precum natura procedurii de autorizare a apelului și importanța acesteia în cadrul global al procesului penal, sfera competențelor instanței de apel și modul în care interesele reclamantilor au fost expuse și protejate în fața acesteia (*ibidem*).

## b. Dreptul de a se apăra singur

460. Dreptul acuzatului de a participa la ședința de judecată decurge din obiectul și scopul art. 6 din Convenție în ansamblul său [*Zana împotriva Turciei* (MC), 1997, pct. 68; *Monnell și Morris împotriva Regatului Unit*, 1985, pct. 58].<sup>16</sup> Strâns legat de acest drept, art. 6 § 3 lit. c) permite acuzatului să se apere singur. Prin urmare, nu contravine, în principiu, cerințelor art. 6 ca acuzatul să se reprezinte singur, cu excepția cazurilor în care interesele justiției impun altfel (*Galstian împotriva Armeniei*, 2007, pct. 91).

461. Art. 6 § 1 și 3 lit. c) nu conferă în mod necesar acuzatului dreptul de a decide modalitatea în care este asigurată apărarea sa [*Correia de Matos împotriva Portugaliei* (dec.), 2001]. Alegerea între cele două alternative menționate la art. 6 § 3 lit. c), și anume, dreptul reclamantului de a se apăra singur sau de a fi reprezentat de un avocat ales sau, în anumite circumstanțe, de un avocat numit de instanță, depinde, în principiu, de legislația internă aplicabilă sau de normele de procedură. În luarea acestei decizii, statele membre se bucură de o marjă de apreciere, deși limitată [*Correia de Matos împotriva Portugaliei* (MC), 2018, pct. 122].

462. Având în vedere aceste principii, Curtea examinează, mai întâi, dacă alegerea legislativă aplicată în speță a fost motivată în mod pertinent și suficient. În al doilea rând, chiar dacă au fost furnizate motive relevante și suficiente, este totuși necesar să se examineze, în contextul evaluării generale a echității procesului penal, dacă instanțele interne, atunci când au aplicat norma contestată, au furnizat, de asemenea, motive relevante și suficiente în sprijinul deciziilor lor. În acest din urmă context, va fi relevant să se aprecieze dacă un acuzat a beneficiat de o posibilitate concretă de a participa efectiv la procesul său (*ibidem*, pct. 143).

463. În cauza *Correia de Matos împotriva Portugaliei* (MC) (2018, pct. 144-169), Curtea a luat în considerare, în ansamblul său, contextul procedural în care obligația de reprezentare a fost aplicată, inclusiv dacă acuzatul a fost în măsură să intervină personal în cadrul procedurii. A luat în considerare, de asemenea, marja de apreciere de care se bucură statul și a considerat că motivele pentru justificarea alegerii legiuitorului au fost atât relevante, cât și suficiente. Întrucât, în plus, nu a existat niciun element pentru a constata că procesul penal împotriva reclamantului a fost inechitabil, Curtea a concluzionat că nu a existat nicio încălcare a art. 6 § 1 și 3 lit. c) din Convenție.

464. În plus, în cazul în care acuzatul care alege să se apere singur renunță în mod deliberat la dreptul de a fi asistat de un avocat și trebuie să dea dovadă de diligență în maniera în care conduce apărarea (*Melin împotriva Franței*, 1993, pct. 25). În special, noțiunea de drept la apărare al unui inculpat ar fi extinsă peste măsură dacă s-ar presupune că acesta se va sustrage procesului penal în cazul în care, în exercitarea dreptului său, va ridica intenționat suspiciuni false privind comportamentul reprobabil al unui martor sau al altei persoane care participă la procedură (*Brandstetter împotriva Austriei*, 1991, pct. 52). Nu se poate considera că simpla posibilitate ca un învinuit să fie anchetat penal ulterior din cauza afirmațiilor formulate în apărarea sa încalcă drepturile garantate la art. 6 § 3 lit. c). Alta ar fi situația dacă s-ar dovedi faptul că legislația sau practica națională, prin rigoarea lor exagerată în materie, creează un risc pentru astfel de anchete penale suficient de mare încât să paralizeze efectiv libera exercitare de către acuzat a drepturilor sale (*ibidem*, pct. 53).

16. A se vedea secțiunea Dreptul la un proces public și de a fi prezent la proces.

## c. Asistența juridică

### i. Accesul la un avocat

#### α. Domeniul de aplicare

465. Dreptul oricărui acuzat de a fi apărat efectiv de un avocat se numără printre elementele fundamentale ale procesului echitabil [*Salduz împotriva Turciei* (MC), 2008, pct. 51; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 255; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 112; *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 123]. Ca regulă, un suspect ar trebui să beneficieze de acces la asistență juridică din momentul în care există o „acuză penală” împotriva sa în sensul autonom al Convenției [*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 110].<sup>17</sup> În acest sens, Curtea a subliniat că o persoană dobândește statutul de suspect care necesită aplicarea garanțiilor prevăzute la art. 6 nu atunci când acest statut îi este atribuit în mod oficial, ci atunci când autoritățile interne au motive plauzibile pentru a suspecta implicarea persoanei respective în comiterea unei infracțiuni [*Truten împotriva Ucrainei*, 2016, pct. 66; *Knox împotriva Italiei*, 2019, pct. 152; *a contrario*, *Bandaletov împotriva Ucrainei*, 2013, pct. 61-66, privind declarațiile voluntare făcute de un reclamant în calitate de martor; *Sršen împotriva Croației* (dec.), 2019, pct. 43-45, privind obținerea de informații de rutină, inclusiv prelevarea de probe de sânge, de la participanții la un accident rutier].

466. Astfel, de exemplu, dreptul de acces la un avocat se naște atunci când o persoană este reținută și interogată de poliție [*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 111; *Sîrghi împotriva României*, 2016, pct. 44], precum și în cazurile în care o persoană nu a fost privată de libertate, dar este chemată de poliție pentru a fi interogată cu privire la suspiciunea implicării sale într-o infracțiune (*Dubois împotriva Franței*, 2022, pct. 45-46 și 69-75). Acest drept poate fi relevant și în cadrul altor măsuri procedurale, cum ar fi procedurile de identificare sau de reconstituire a evenimentelor și inspecțiile la fața locului (*Ibrahim Öztürk împotriva Turciei*, 2009, pct. 48-49; *Türk împotriva Turciei*, 2017, pct. 47; *Mehmet Duman împotriva Turciei*, 2018, pct. 41), precum și măsurile de punere sub sechestru și percheziție (*Ayetullah Ay împotriva Turciei*, 2020, pct. 135 și 163). În plus, dreptul unui acuzat de a participa efectiv la procesul său penal include, în general, nu numai dreptul de a fi prezent, ci și dreptul de a fi asistat de un avocat, dacă este necesar (*Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 49; *Galstian împotriva Armeniei*, 2007, pct. 89). În mod similar, simpla prezență a avocatului acuzatului nu poate compensa absența acestuia din urmă [*Zana împotriva Turciei* (MC), 1997, pct. 72].

467. În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC) (2018, pct. 125-130), bazându-se pe jurisprudența sa anterioară, Curtea a explicat că printre obiectivele urmărite de dreptul de acces la un avocat se numără următoarele: prevenirea unei erori judiciare și, mai presus de toate, îndeplinirea obiectivelor art. 6, în special egalitatea armelor între autoritățile de urmărire penală sau parchetul și acuzat; contrabalansarea vulnerabilității suspectilor reținuți de poliție; protecție fundamentală împotriva constrângerii și a relor tratamente aplicate suspectilor de către poliție; asigurarea respectării dreptului unui acuzat de a nu se autoincrimina și de a păstra tăcerea, care poate fi garantat - la fel ca și dreptul de acces la un avocat ca atare - numai dacă acesta este notificat în mod corespunzător cu privire la aceste drepturi. În acest sens, accesul imediat la un avocat capabil să furnizeze informații despre drepturile procedurale este de natură să prevină orice lipsă de echitate care decurge din lipsa unei informări adecvate cu privire la drepturi. În plus, Curtea a hotărât că informarea inculpatului cu privire la dreptul de a păstra tăcerea, de a nu se autoincrimina și de a consulta un avocat este una dintre garanțiile care îi permit acestuia să își exercite dreptul la apărare (*Lalik împotriva Poloniei*, 2023, pct. 62).

468. În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC) (2018, pct. 133-134), Curtea a elaborat, de asemenea, conținutul dreptului de acces la un avocat. A distins două cerințe minime ca fiind: (1) dreptul de a intra în contact și de a se consulta cu un avocat înainte de interogatoriu, care include, de asemenea, dreptul

17. A se vedea secțiunea Principii generale.

de a da instrucțiuni confidentiale avocatului și (2) prezența fizică a avocatului la interogatoriul inițial al poliției și la orice alt interogatoriu pe parcursul procedurii anterioară procesului. O astfel de prezență trebuie să asigure o asistență juridică efectivă și practică.

469. În legătură cu această ultimă cerință minimă, trebuie reținut faptul că, în cauza *Soytemiz împotriva Turciei* (2018, pct. 44-46, 27), Curtea a subliniat că dreptul de a fi asistat de un avocat presupune nu numai că avocatului i se permite să fie prezent, ci și că poate asista în mod activ suspectul în timpul, printre altele, al interogatoriului poliției și să intervină pentru a asigura respectarea drepturilor acestuia. Dreptul de a fi asistat de un avocat se aplică pe tot parcursul interogatoriului poliției și până la sfârșitul acestuia, inclusiv la citirea declarațiilor luate și când suspectului i se cere să le confirme și să le semneze, deoarece asistența unui avocat este la fel de importantă în acest moment al interogatoriului. Astfel, poliția are, în principiu, obligația de a amâna sau renunța la interogatoriu în cazul în care un suspect a invocat dreptul de a fi asistat de un avocat în timpul interogatoriului, până când un avocat este prezent și este în măsură să îl asiste pe suspect. Aceleași considerente sunt valabile și în cazul în care avocatul trebuie să plece - sau i se solicită să plece - înainte de încheierea interogatoriului poliției și înainte de citirea și semnarea declarațiilor luate.

470. În cauza *Doyle împotriva Irlandei*, 2019, reclamantului i s-a permis să fie reprezentat de un avocat, dar acesta din urmă nu a fost autorizat să participe la interogatoriul poliției ca urmare a practicii pe care poliția o aplica la momentul respectiv. Curtea nu a constatat nicio încălcare a art. 6 § 1 și 3 lit. c) din Convenție. A considerat că, în pofida restrângerii contestate a dreptului reclamantului de a avea acces la un avocat în timpul interogatoriului poliției, echitatea generală a procedurii nu a fost afectată în mod iremediabil. În special, aceasta a subliniat următoarele fapte: reclamantul a putut să se consulte cu avocatul său; acesta nu era deosebit de vulnerabil; a putut să conteste admisibilitatea probelor și să se opună utilizării acestora; circumstanțele cauzei au fost examinate pe larg de către instanțele naționale; condamnarea reclamantului a fost susținută de probe independente semnificative; instanța a dat instrucțiuni adecvate juriului; considerente solide de interes public au justificat acțiunea penală împotriva reclamantului; au existat garanții procedurale importante, și anume, toate interogatoriile poliției au fost înregistrate pe suport video și puse la dispoziția instanței și a juriului și, deși nu a fost prezent fizic, avocatul reclamantului a avut posibilitatea, pe care a folosit-o, de a întrerupe interogatoriul pentru a se consulta în continuare cu clientul său.

471. Mai mult, în cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, (pct. 135), Curtea a indicat, cu titlu de exemplu, că, în funcție de circumstanțele specifice ale fiecărei cauze și de sistemul juridic respectiv, următoarele restrângeri pot, de asemenea, să aducă atingere echității procedurii: (1) lipsa unui avocat sau dificultățile întâmpinate de acesta în încercarea de a avea acces la dosarul cauzei în primele etape ale procesului penal sau în timpul anchetei prealabile și (2) neparticiparea avocatului la măsurile de anchetă, cum ar fi identificare dintr-un grup de persoane sau reconstituire.

472. În plus, Curtea a arătat că trebuie să se țină seama, de la caz la caz, în cadrul aprecierii echității globale a procedurii, de întreaga gamă de servicii asociate în mod specific asistenței juridice: discutarea cauzei, organizarea apărării, identificarea probelor în favoarea inculpatului, pregătirea interogatoriului, sprijinirea inculpatului aflat în dificultate și verificarea condițiilor de detenție (*ibidem*, pct. 136).

473. Dreptul de a fi asistat de un avocat nu depinde de prezența acuzatului [*Van Geysegem împotriva Belgiei* (MC), 1999, pct. 34; *Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 1984, pct. 99; *Poitrinol împotriva Franței*, 1993, pct. 34]. Neprezentarea unui acuzat care a fost citat în mod corespunzător – chiar și fără o justificare – nu îl poate priva de dreptul de a fi apărat de un avocat [*Van Geysegem împotriva Belgiei* (MC), 1999, pct. 34; *Pelladoah împotriva Țărilor de Jos*, 1994, pct. 40; *Krombach împotriva Franței*, 2001, pct. 89; *Galstian împotriva Armeniei*, 2007, pct. 89]. Chiar dacă legiuitorul trebuie să poată descuraja absențele nejustificate, acesta nu le poate penaliza prin crearea de excepții la dreptul la asistență juridică. Cerința legitimă ca inculpații să fie prezenți la ședințele de judecată poate fi îndeplinită prin alte mijloace decât privarea de dreptul de a fi apărat (*Tolmachev împotriva Estoniei*,

2015, pct. 48). Astfel, apare o problemă în temeiul art. 6 § 3 lit. c) în cazul în care avocatul reclamantului inculpat nu este în măsură să asigure apărarea în absența reclamantului în cadrul unei ședințe în fața instanței competente, inclusiv a unei curți de apel sau de recurs (*Lala împotriva Țărilor de Jos*, 1994, pct. 30-35; *Tolmachev împotriva Estoniei*, 2015, pct. 51-57).

474. Pentru ca dreptul la asistență juridică să aibă un caracter practic și efectiv, și nu pur teoretic, exercitarea acestuia nu trebuie să depindă de îndeplinirea unor condiții excesiv de formale. Este de competența instanțelor să asigure caracterul echitabil al unui proces și, în consecință, să se asigure că avocatului care participă la proces cu scopul aparent de a-și apăra clientul în absența acestuia i se oferă ocazia să facă acest lucru [*Van Geyselghem împotriva Belgiei* (MC), 1999, pct. 33; *Pelladoah împotriva Țărilor de Jos*, 1994, pct. 41].

### ***β. Restrângeri asupra accesului prompt la un avocat***

475. Accesul prompt la un avocat constituie o contrapondere importantă la vulnerabilitatea suspectilor reținuți de către poliție, oferă o garanție fundamentală împotriva constrângerii și a relexorilor tratamente aplicate suspectilor de către poliție și contribuie la prevenirea erorilor judiciare și la îndeplinirea obiectivelor art. 6, în special egalitatea armelor între autoritățile de anchetă sau parchetul și acuzat [*Salduz împotriva Turciei* (MC), 2008, pct. 53-54; *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 255; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 112].

476. Cu toate acestea, este posibil ca accesul la un avocat să fie, în mod excepțional, întârziat. Compatibilitatea unei astfel de restrângeri a accesului la un avocat cu dreptul la un proces echitabil se evaluează în două etape. În prima etapă, Curtea evaluează dacă au existat motive imperioase pentru restrângere. Apoi, se apreciază prejudiciul cauzat dreptului la apărare prin restrângerea din speță. Cu alte cuvinte, Curtea trebuie să examineze impactul restrângerii asupra echității generale a procedurii și să decidă dacă aceasta, în ansamblu, a fost echitabilă [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 257].

477. Curtea a explicat că criteriul motivelor imperioase este unul riguros. Având în vedere natura fundamentală și importanța accesului prompt la un avocat, în special la primul interogatoriu al suspectului, restrângerile asupra accesului la un avocat sunt permise numai în circumstanțe excepționale, trebuie să aibă un caracter temporar și trebuie să se bazeze pe o apreciere individuală a circumstanțelor specifice ale cazului. Pentru a determina dacă a fost demonstrată existența unor motive imperioase, este relevant de verificat dacă decizia de a restrânge accesul la un avocat a avut o bază în dreptul intern și dacă domeniul de aplicare și conținutul oricăror restrângeri asupra accesului la un avocat au fost suficient de bine prevăzute de lege pentru a ghida procesul decizional al celor responsabili de aplicarea acestora [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 258].

478. Astfel de motive imperioase vor exista, de exemplu, atunci când s-a demonstrat în mod convingător că a existat o nevoie urgentă de a preveni o atingere gravă asupra vieții, libertății sau integrității fizice într-un anumit caz. În astfel de circumstanțe, există o obligație urgentă a autorităților de a proteja drepturile garantate victimelor potențiale sau reale prin art. 2, 3 și 5 § 1 din Convenție, în special [*ibidem*, pct. 259; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 117]. Pe de altă parte, un risc general de scurgeri de informații nu poate constitui un motiv imperios care să justifice restrângerea accesului la un avocat [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 259], nici atunci când restrângerea accesului la un avocat a fost rezultatul unei practici administrative a autorităților [*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 130]. Guvernul trebuie să demonstreze existența unor motive imperioase. Nu este de competența Curții să verifice, din oficiu, dacă au existat motive imperioase într-o anumită cauză (*Rodionov împotriva Rusiei*, 2018, pct. 161).

479. În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC) (2018, pct. 142-144 și 160-165), Curtea a explicat că o restrângere generală și obligatorie (în acest caz legală) a accesului la un avocat în timpul primului interogatoriu nu poate constitui un motiv imperios: o astfel de restrângere nu scutește autoritățile naționale să verifice, printr-o evaluare individuală și specifică fiecărui caz în parte, dacă există motive



imperioase. În orice caz, Guvernului îi revine sarcina de a demonstra existența unor motive imperioase pentru a restrânge accesul la un avocat.

480. Cu toate acestea, absența unor motive imperioase nu conduce în sine la constatarea unei încălcări a art. 6 din Convenție. Pentru a evalua dacă a existat o încălcare a dreptului la un proces echitabil, este necesar să se privească procedura în ansamblu, iar drepturile prevăzute la art. 6 § 3 să fie privite ca aspecte specifice ale dreptului general la un proces echitabil, mai degrabă decât ca scopuri în sine [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 262; *Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 118].

481. În special, în cazul în care se constată existența unor motive imperioase, trebuie să se efectueze o evaluare globală a întregii proceduri pentru a se stabili dacă aceasta a fost „echitabilă” în sensul art. 6 § 1. În cazul în care, pe de altă parte, nu există motive imperioase pentru a restrânge accesul la asistența juridică, Curtea evaluează echitatea aplicând un control foarte strict. Faptul că guvernul pârât nu a reușit să stabilească motive imperioase cântărește mult în balanță atunci când se evaluează caracterul echitabil general al procesului și poate înclina balanța în favoarea constatării unei încălcări a art. 6 § 1 și 3 lit. c). Într-un astfel de caz, revine Guvernului sarcina de a demonstra în mod convingător de ce, în mod excepțional și în circumstanțele specifice ale cauzei, echitatea generală a procesului nu a fost afectată în mod iremediabil de restrângerea accesului la asistență juridică [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 264-265; *Dimitar Mitev împotriva Bulgariei*, 2018, pct. 71]. În acest sens, Curtea va acorda o atenție deosebită existenței unei analize a restrângerii accesului reclamantului la un avocat de către instanțele interne sau a lipsei acestuia și va trage concluziile necesare din aceasta (*Bjarki H. Diego împotriva Islandei*, 2022, pct. 59 *in fine* și 60).

482. În acest context, Curtea ia în considerare, de asemenea, dreptul de a nu se autoincrimina și obligația autorităților de a informa un reclamant cu privire la aceste drept [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 266-273].<sup>18</sup> În cazul în care accesul la un avocat a fost întârziat, precum și în cazul în care suspectul nu a fost notificat cu privire la dreptul la asistență juridică, dreptul de a nu se autoincrimina sau la dreptul de a păstra tăcerea, va fi și mai dificil pentru Guvern să demonstreze că procedura în ansamblu a fost echitabilă [*Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 146]. De asemenea, trebuie remarcat faptul că o problemă din perspectiva dreptului de a nu se autoincrimina apare nu numai în cazul unor mărturisiri reale sau al unor afirmații direct incriminatoare, ci și în ceea ce privește declarațiile care pot fi considerate că „aduc atingere în mod substanțial” poziției inculpatului (*ibidem*, pct. 178). Acest lucru este valabil, în special, în materia infracțiunilor complexe, cum ar fi infracțiunile financiare, în care natura proprie incriminatoare a declarațiilor nu poate fi stabilită cu precizie (*Bjarki H. Diego împotriva Islandei*, 2022, pct. 57).

483. În cauza *Beuze împotriva Belgiei* (MC) (2018, pct. 144, 160-165), Curtea a confirmat că analiza în două etape, astfel cum a fost elaborată în cauza *Ibrahim și alții*, se aplică, de asemenea, restrângerilor generale și obligatorii (în acest caz, legale). Cu toate acestea, în astfel de circumstanțe, Curtea evaluează echitatea aplicând un control foarte strict, iar absența unor motive imperioase cântărește puternic în balanța care poate fi astfel înclinată spre constatarea unei încălcări a art. 6 § 1 și 3 lit. c) din Convenție.

484. Atunci când se examinează procedura în ansamblul său, ar trebui să se ia în considerare, după caz, următoarea listă neexhaustivă de factori [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 274; *Beuze împotriva Belgiei* (MC), 2018, pct. 150; *Sitnevski și Ceaikovski împotriva Ucrainei*, 2016, pct. 78-80]:

- dacă reclamantul era deosebit de vulnerabil, de exemplu, din cauza vârstei sau a capacității sale mintale;
- cadrul legal care reglementează procedurile anterioare procesului și admisibilitatea probelor la proces, precum și dacă acesta a fost respectat; în cazul în care s-a aplicat o normă de

18. A se vedea secțiunea Dreptul de a păstra tăcerea și de a nu se autoincrimina.

excludere, este foarte puțin probabil ca procedura în ansamblu să fie considerată inechitabilă;

- dacă reclamantul a avut posibilitatea de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune utilizării acestora;
- calitatea probelor și dacă circumstanțele în care au fost obținute pun la îndoială fiabilitatea sau exactitatea acestora, luând în considerare gradul și natura oricărei constrângeri care a fost exercitată;
- în cazul în care probele au fost obținute în mod ilegal, nelegalitatea în cauză și, în cazul în care aceasta rezultă dintr-o încălcare a unui alt articol din Convenție, natura încălcării constatate;
- în cazul unei declarații, natura declarației și dacă aceasta a fost retrasă sau modificată cu promptitudine;
- modul în care au fost folosite probele și, în special, dacă acestea au constituit o parte integrantă sau semnificativă a elementelor pe care s-a bazat condamnarea, precum și soliditatea celorlalte probe din cauză (a se vedea și *Brus împotriva Belgiei*, 2021, pct. 34-36, unde Curtea nu a acceptat că invocarea suficienței globale a probelor pentru justificarea condamnării ar putea înlocui evaluarea globală a echității referitoare la restrângerea nejustificată a dreptului de acces prompt la un avocat);
- dacă vinovăția a fost stabilită de judecători profesioniști sau de jurați neprofesioniști și, în cazul acestora din urmă, conținutul instrucțiunilor date juriului;
- ponderea interesului public în ceea ce privește investigarea și pedepsirea infracțiunii în cauză;
- alte garanții procedurale relevante oferite de legislația și practicile interne.

485. Atunci când evaluează echitatea procedurii, Curtea ia în considerare aprecierea instanțelor interne, a cărei absență este, la prima vedere, incompatibilă cu cerințele unui proces echitabil. Cu toate acestea, în lipsa unei astfel de aprecieri, Curtea însăși trebuie să se pronunțe asupra caracterului echitabil global al procedurii. În plus, în îndeplinirea acestei sarcini, Curtea nu ar trebui să acționeze ca o instanță de gradul 4 de jurisdicție, punând în discuție rezultatul procesului sau angajându-se într-o evaluare a faptelor și a probelor sau a caracterului suficient al acestora din urmă pentru a justifica o condamnare. Aceste aspecte, în conformitate cu principiul subsidiarității, sunt de competența instanțelor naționale (*Kohen și alții împotriva Turciei*, pct. 59)

#### **χ. Renunțarea la dreptul de acces la un avocat**

486. Orice pretinsă renunțare la dreptul de acces la un avocat trebuie să satisfacă criteriul de „renunțare conștientă și inteligentă” din jurisprudența Curții [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 272; *Pișcialnikov împotriva Rusiei*, 2009, pct. 77].<sup>19</sup> În aplicarea acestui standard, se consideră implicit că suspectii trebuie să fie conștienți de drepturile lor, inclusiv de dreptul de a avea acces la un avocat [*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (MC), 2016, pct. 272; *Rodionov împotriva Rusiei*, 2018, pct. 151]. Garanții suplimentare sunt necesare atunci când inculpatul solicită un avocat, deoarece, dacă nu are un avocat, există o șansă redusă de a fi informat cu privire la drepturile sale și, în consecință, o șansă mai mică de a-i fi respectate aceste drepturi (*Pișcialnikov împotriva Rusiei*, 2009, pct. 78).

487. Nu se poate considera că un suspect a renunțat la dreptul său la asistență juridică dacă nu a fost informat cu promptitudine despre acest drept după arestare [*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), 2017, pct. 118]. În mod similar, în contextul unei măsuri procedurale întreprinse fără garanții procedurale relevante, renunțarea la dreptul de acces la un avocat prin semnarea unei fraze pretipărite „Nu se solicită avocat” are o valoare îndoielnică în scopul demonstrării caracterului

19. A se vedea secțiunea Aspecte generale privind latura penală a art. 6 .

neechivoc al renunțării de către un reclamant (*Bozkaya împotriva Turciei*, 2017, pct. 48; *Rodionov împotriva Rusiei*, 2018, pct. 155; *a contrario*, *Skliar împotriva Rusiei*, 2017, pct. 22-25, unde reclamantul a renunțat în mod clar la dreptul de a fi asistat de un avocat). O eventuală renunțare anterioară, chiar dacă a fost făcută în mod legal, nu va mai fi considerată valabilă dacă reclamantul a făcut ulterior o cerere explicită de a avea acces la un avocat (*Artur Parhomenko împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 81). În plus, în cazul în care reclamantul a fost supus unor tratamente inumane și degradante de către poliție, nu se poate considera că, în astfel de circumstanțe, acesta a renunțat în mod valabil la dreptul său de a avea acces la un avocat (*Turbilev împotriva Rusiei*, 2015, pct. 96).

488. În mod mai general, Curtea a explicat că a fost atentă la valoarea probatorie a documentelor semnate în timp ce reclamantii erau reținuți de către poliție. Cu toate acestea, a subliniat că, la fel ca în cazul multor alte garanții prevăzute la art. 6 din Convenție, aceste semnături nu sunt un scop în sine și trebuie examinate în lumina tuturor circumstanțelor cauzei. În plus, utilizarea unei formule de renunțare pretipărite poate pune probleme la verificarea dacă textul exprimă efectiv decizia liberă și informată a inculpatului de a renunța la dreptul său de a fi asistat de un avocat (*Akdağ împotriva Turciei*, 2019, pct. 54).

489. În orice caz, este în primul rând datoria instanței să stabilească în mod convingător dacă mărturisirea și renunțarea la asistență juridică ale unui reclamant au fost sau nu voluntare. Orice viciu în ceea ce privește mărturisirea și renunțarea ar trebui să fie rectificat pentru ca procedura în ansamblu să fie considerată echitabilă. Neexaminarea circumstanțelor care stau la baza renunțării unui reclamant ar echivala cu privirea acestuia de posibilitatea de a remedia o situație, contrar cerințelor Convenției (*Türk împotriva Turciei*, 2017, pct. 53-54; *Rodionov împotriva Rusiei*, 2018, pct. 167). Simptomele de sevraj de droguri constituie o formă de vulnerabilitate care, în principiu, poate pune sub semnul întrebării validitatea renunțării la dreptul la un avocat și care impune instanțelor interne obligația de a stabili dacă, în ciuda acestei vulnerabilități, renunțarea a fost voluntară (*Bogdan împotriva Ucrainei*, \* 2024, pct. 57-69, pct. 75).

490. Cu toate acestea, în cazul în care o renunțare la dreptul de a avea acces la un avocat îndeplinește criteriul de „renunțare conștientă și inteligentă” din jurisprudența Curții, nu vor exista motive pentru a pune la îndoială echitatea generală a procesului penal împotriva reclamantului [*Šarkienė împotriva Lituaniei* (dec.), 2017, pct. 38; *Skliar împotriva Rusiei*, 2017, pct. 26].

## ii. Dreptul la un avocat ales

491. O persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni care nu dorește să se apere personal trebuie să aibă posibilitatea de a recurge la asistență juridică la alegerea sa încă din primele etape ale procedurii. Aceasta rezultă din chiar formularea art. 6 § 3 lit. c), care garantează că „orice acuzat are, în special, dreptul: să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el [...]”, și este, în general, recunoscută în standardele internaționale privind drepturile omului ca fiind un mecanism de asigurare a unei apărări efective a acuzatului [*Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 78; *Martin împotriva Estoniei*, 2013, pct. 90-93]. În plus, acest drept se aplică în mod corespunzător și în faza de judecată (*Elif Nazan Şeker împotriva Turciei*, 2022, pct. 50).

492. Cu toate acestea, dreptul oricărui acuzat de a fi apărat de avocatul ales de acesta nu este absolut [*Meftah și alții împotriva Franței* (MC), 2002, pct. 45; *Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 79]. Deși, în principiu, alegerea unui avocat de către inculpat trebuie să fie respectată (*Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 54), instanțele naționale pot să nu țină seama de această alegere în cazul în care există motive pertinente și suficiente pentru a considera că interesele justiției o impun [*Meftah și alții împotriva Franței* (MC), 2002, pct. 45; *Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 79; *Croissant împotriva Germaniei*, 1992, pct. 29]. De exemplu, caracterul specific al procedurii, considerată în ansamblul său, poate să justifice ca monopolul prezentării orale a argumentelor să fie rezervat exclusiv unor avocați specializați [*Meftah și alții împotriva Franței* (MC), 2002, pct. 47]. Pe de altă parte, faptul că procedura se desfășoară *in absentia* nu justifică în sine numirea unui avocat din oficiu, spre

deosebire de asigurarea dreptului la un avocat ales (*Lobjanidze și Peradze împotriva Georgiei*, 2020, pct. 83-91).

493. În acest context, Curtea a statuat că, spre deosebire de cazurile care implică refuzul accesului la un avocat, în care se aplică testul „motivelor imperioase”, în situațiile în care se ridică problema mai puțin gravă a „refuzului de a alege” trebuie să se aplice cerința mai permisivă a unor motive „relevante și suficiente”. În astfel de cazuri, sarcina Curții va fi aceea de a evalua dacă, în cadrul procedurii în ansamblu, „s-a adus atingere” drepturilor apărării într-o asemenea măsură încât să fie subminată echitatea generală a procedurii [*Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 81; *Atristain Gorosabel împotriva Spaniei*, 2022, pct. 44-45].

494. În special, în prima etapă, Curtea evaluează dacă s-a demonstrat că au existat motive relevante și suficiente pentru a anula sau a împiedica dorința acuzatului în ceea ce privește alegerea reprezentantului său legal. În cazul în care nu există astfel de motive, Curtea procedează la evaluarea echității generale a procesului penal. În cadrul evaluării sale, Curtea poate lua în considerare o serie de factori, inclusiv natura procesului și aplicarea anumitor cerințe profesionale; circumstanțele care au încadrat desemnarea avocatului și existența posibilităților de a contesta acest lucru; eficacitatea asistenței acordate de avocat; dacă a fost respectat dreptul inculpatului de a nu se incrimina; vârsta acestuia; utilizarea de către instanța de judecată a oricăror declarații date de inculpat la momentul respectiv; posibilitatea oferită acestuia de a contesta autenticitatea probelor și de a se opune utilizării lor; dacă astfel de declarații au constituit un element semnificativ pe care s-a bazat condamnarea; soliditatea altor probe din dosar [*Dvorski împotriva Croației* (MC), 2015, pct. 82; a se vedea, cu toate acestea, *Stevan Petrović împotriva Serbiei*, 2021, pct. 171-172, unde reclamantul nu și-a motivat capătul de cerere privind modul în care restrângerea dreptului de acces la un avocat ales a afectat echitatea generală a procesului].

#### d. Asistența judiciară

495. Al treilea și ultimul drept enunțat la art. 6 § 3 lit. c), dreptul la asistență judiciară, face obiectul a două condiții, care trebuie luate în considerare cumulativ (*Quaranta împotriva Elveției*, 1991, pct. 27).

496. În primul rând, acuzatul trebuie să dovedească faptul că nu dispune de suficiente mijloace financiare [*Caresana împotriva Regatului Unit* (dec.), 2000]. Totuși, nu este necesar să facă acest lucru „dincolo de orice îndoială rezonabilă”; este suficient să existe „unele indicii” în acest sens, sau, cu alte cuvinte, să poate fi stabilită „absența unor indicii clare în sens contrar” [*Pakelli împotriva Germaniei*, raportul Comisiei din 12 decembrie 1981, pct. 34; *Tonio Tonev împotriva Bulgariei (nr. 2)*, 2010, pct. 39]. În orice caz, Curtea nu se poate substitui instanțelor naționale pentru a evalua situația financiară a reclamantului la momentul respectiv, ci trebuie să verifice dacă aceste instanțe, atunci când și-au exercitat puterea de apreciere în evaluarea probelor, au acționat în conformitate cu art. 6 § 1 (*R.D. împotriva Poloniei*, 2001, pct. 45).

497. În al doilea rând, statele contractante nu sunt obligate să ofere asistență judiciară decât „în cazul în care interesele justiției o impun” (*Quaranta împotriva Elveției*, 1991, pct. 27). Acestea trebuie apreciate ținând seama de faptele speței în ansamblu: nu doar de situația din momentul pronunțării deciziei cu privire la cererea de asistență judiciară, ci și de situația din momentul în care instanța națională s-a pronunțat pe fond (*Granger împotriva Regatului Unit*, 1990, pct. 46).

498. Atunci când apreciază dacă interesele justiției impun ca acuzatul să fie asistat gratuit de un avocat, Curtea ține seama de diverse criterii, în special de gravitatea infracțiunii și de severitatea pedepsei în cauză. În principiu, în cazul unei măsuri privative de libertate, interesele justiției impun oferirea de asistență judiciară [*Benham împotriva Regatului Unit* (MC), 1996, pct. 61; *Quaranta împotriva Elveției*, 1991, pct. 33; *Zdravko Stanev împotriva Bulgariei*, 2012, pct. 38].

499. Pe lângă condiția referitoare la „interesele justiției”, Curtea ia în considerare complexitatea cauzei (*Quaranta împotriva Elveției*, 1991, pct. 34; *Pham Hoang împotriva Franței*, 1992, pct. 40;

*Twalib împotriva Greciei*, 1998, pct. 53), precum și situația personală a acuzatului (*Zdravko Stanev împotriva Bulgariei*, 2012, pct. 38). Această din urmă condiție este importantă în special din perspectiva capacității unui acuzat de a-și apăra cauza, de exemplu din cauza faptului că nu este familiarizat cu limba utilizată în fața unei instanțe sau într-un sistem de drepturi specifice, dacă ar fi necesar să i se refuze acordarea de asistență judiciară (*Quaranta împotriva Elveției*, 1991, pct. 35; *Twalib împotriva Greciei*, 1998, pct. 53).

500. În ceea ce privește cerința referitoare la interesele justiției, criteriul care se aplică nu presupune să se stabilească dacă lipsa asistenței judiciare a cauzat „un prejudiciu real” prezentării apărării, ci unul mai puțin strict, și anume dacă ipoteza asistenței din partea unui avocat „pare plauzibilă în speță” (*Artico împotriva Italiei*, 1980, pct. 34-35; *Alimena împotriva Italiei*, 1991, pct. 20).

501. Dreptul la asistență judiciară este, de asemenea, relevant pentru procedurile de apel sau recurs (*Șehov împotriva Rusiei*, 2014, pct. 46; *Volkov și Adamski împotriva Rusiei*, 2015, pct. 56-61). În acest context, pentru a stabili dacă este necesară asistența judiciară, Curtea ia în considerare, în special, trei factori: a) întinderea competențelor instanțelor de apel sau recurs; b) gravitatea acuzațiilor aduse reclamantilor; c) severitatea pedepsei pe care o riscă aceștia (*Mihailova împotriva Rusiei*, 2015, pct. 80).

502. Independent de importanța relației de încredere dintre un avocat și clientul său, dreptul de a fi apărat de un avocat „ales” face în mod necesar obiectul anumitor restrângeri, în cazul în care este vorba despre o asistență judiciară gratuită. De exemplu, atunci când numesc din oficiu un avocat al apărării, instanțele trebuie să țină seama de dorința acuzatului, dar aceasta poate să nu fie luată în considerare în cazul în care există motive pertinente și suficiente pentru a se considera că acest lucru este în interesul justiției (*Croissant împotriva Germaniei*, 1992, pct. 29; *Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 54). În mod similar, art. 6 § 3 lit. c) nu poate fi interpretat ca garantând dreptul de a înlocui avocatul desemnat din oficiu (*ibidem*, pct. 55). În plus, nu se poate considera că interesele justiției impun acordarea automată de asistență judiciară ori de câte ori un condamnat, care nu are nicio șansă obiectivă de succes, dorește să formuleze apel sau recurs, după ce a beneficiat în primă instanță de un proces echitabil în sensul art. 6 (*Monnell și Morris împotriva Regatului Unit*, 1985, pct. 67).

503. În cauza *Hamdani împotriva Elveției*, 2023, pct. 32-38, reclamantului i-a fost refuzat dreptul la asistență gratuită din partea avocatului cu titlu de asistență judiciară pe baza unei evaluări a instanțelor interne pe care Curtea a considerat-o insuficientă, considerând că cele două criterii prevăzute la art. 6 § 3 lit. c) - lipsa de mijloace și complexitatea fondului cauzei - impuneau numirea unui avocat din oficiu. Cu toate acestea, având în vedere că avocatul în cauză, indiferent de refuzul nejustificat de a acorda asistență judiciară, a continuat să îl reprezinte pe reclamant *pro bono*, Curtea a considerat că reclamantul a beneficiat de o reprezentare juridică efectivă și că, prin urmare, echitatea generală a procesului nu a fost subminată. Prin urmare, Curtea nu a constatat nicio încălcare a art. 6 § 1 și 3 lit. c) din Convenție.

## **e. Asistență judiciară concretă și efectivă**

### **i. Comunicarea confidențială cu avocatul**

504. Dreptul la o asistență judiciară efectivă include în special dreptul acuzatului de a discuta în privat cu avocatul acestuia. Doar în circumstanțe excepționale statul poate restricționa discuțiile confidențiale dintre o persoană aflată în detenție și avocatul acesteia [*Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), 2010, pct. 102]. Dacă nu avocat nu poate să discute cu clientul său și să primească instrucțiuni confidențiale de la acesta fără supraveghere, asistența acestuia își pierde în mare măsură utilitatea (*S. împotriva Elveției*, 1991, pct. 48; *Brennan împotriva Regatului Unit*, 2001, pct. 58). Nicio restricție aplicată relațiilor dintre clienți și avocații acestora, fie că este implicită sau expresă, nu trebuie să împiedice asistența efectivă din partea unui apărător la care are dreptul un acuzat [*Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), 2010, pct. 102].



505. Exemple de asemenea restricții: punerea sub ascultare a conversațiilor telefonice dintre un inculpat și avocatul acestuia (*Zagaria împotriva Italiei*, 2007, pct. 36); limitarea obsesivă a numărului și a duratei vizitelor efectuate de avocați inculpatului (*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 135); lipsa de confidențialitate în cadrul unei videoconferințe [*Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), 2010, pct. 104; *Gorbunov și Gorbaciev împotriva Rusiei*, 2016, pct. 37]; supravegherea interogatoriilor de către organele de urmărire penală (*Rybacki împotriva Poloniei*, 2009, pct. 58); supravegherea de către judecătorul de instrucție a contactelor deținutului cu apărătorul său (*Lanz împotriva Austriei*, 2002, pct. 52); supravegherea comunicării dintre inculpat și avocat în sala de judecată (*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 642-647), imposibilitatea de a comunica liber cu un avocat din cauza amenințării cu o sancțiune (*M împotriva Țărilor de Jos*, 2017, pct. 92).

506. În cazul în care există un motiv întemeiat, pot fi impuse restrângeri dreptului unui acuzat de a comunica cu avocatul său în afara audierii unei terțe persoane, dar o astfel de restrângere nu trebuie să priveze acuzatul de un proces echitabil [*Öcalan împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 133]. Un „motiv întemeiat” în acest context este unul dintre „motivele imperioase” care justifică această restrângere (*Moroz împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 67-70). „Motive imperioase” pot exista atunci când s-a demonstrat în mod convingător că măsurile care limitează dreptul de comunicare confidențială cu un avocat au avut ca scop prevenirea unui risc de coluziune care se naște din contactele avocatului cu reclamantul sau în cazul unor probleme legate de etica profesională a avocatului sau de conduita ilicită a acestuia (*S. împotriva Elveției*, 1991, pct. 49; *Rybacki împotriva Poloniei*, 2009, pct. 59), inclusiv suspiciunea de abuz de confidențialitate și riscuri pentru siguranță (*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, 2013, pct. 641). În ceea ce privește efectul unor astfel de restrângeri asupra echității generale a procesului, durata de timp în care au fost aplicate va fi un aspect relevant (*Rybacki împotriva Poloniei*, 2009, pct. 61) și, dacă este cazul, măsura în care declarațiile obținute de la un inculpat, care nu a beneficiat de o comunicare confidențială cu un avocat, au fost utilizate în cadrul procedurii (*Moroz împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 72).

## ii. Caracterul efectiv al asistenței judiciare

507. Art. 6 § 3 lit. c) consacră dreptul la o asistență judiciară care trebuie să fie „concretă și efectivă”. Simpla desemnare a unui avocat din oficiu nu este suficientă pentru a asigura eficiența acestei asistențe, deoarece este posibil ca avocatul din oficiu să moară, să fie grav bolnav, să nu își poată exercita atribuțiile o perioadă îndelungată sau să se sustragă de la îndatoririle sale [*Artico împotriva Italiei*, 1980, pct. 33; *Vamvakas împotriva Greciei (nr. 2)*, 2015, pct. 36].

508. Totuși, statul contractant nu poate fi considerat răspunzător pentru toate deficiențele unui avocat numit din oficiu sau ales de acuzat (*Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 56; *Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 65). Datorită independenței baroului în raport cu statul, conduita apărării revine în esență inculpatului și avocatului acestuia; statul contractant nu are obligația de a interveni decât în cazul în care este evidentă incapacitatea avocatului din oficiu de a oferi o asistență efectivă sau în cazul în care este informat suficient cu privire la aceasta în altă manieră (*Imbrioscia împotriva Elveției*, 1993, pct. 41; *Daud împotriva Portugaliei*, 1998, pct. 38). Răspunderea statului poate fi angajată în cazul în care un avocat pur și simplu nu acționează în numele acuzatului (*Artico împotriva Italiei*, 1980, pct. 33 și 36) sau nu respectă o cerință procedurală esențială, fără ca acest lucru să poată fi asimilat unei conduite eronate sau unei simple deficiențe în argumentație (*Czekalla împotriva Portugaliei*, 2002, pct. 65 și 71).

509. Aceleași considerente legate de eficacitatea asistenței juridice se pot aplica în mod excepțional în contextul unui avocat angajat în mod privat. În cauza *Güveç împotriva Turciei* (2009, pct. 131), Curtea a luat în considerare vârsta fragedă a reclamantului (15 ani), gravitatea infracțiunilor de care era acuzat (desfășurarea de activități în scopul secesiunii teritoriului național, care, la acea vreme, se pedepseau cu moartea), acuzațiile aparent contradictorii formulate împotriva sa de către poliție și de către un martor al acuzării, eșecul evident al avocatului său de a-l reprezenta în mod corespunzător (neprezentarea la mai multe termene) și numeroasele absențe ale reclamantului de la ședințele de

judecată. În aceste circumstanțe, Curtea a constatat că instanța ar fi trebuit să reacționeze de urgență pentru a asigura reprezentarea juridică efectivă a reclamantului.

#### 4. Audierea martorilor [art. 6 § 3 lit. d)]

##### Art. 6 § 3 lit. d) din Convenție

„3. Orice acuzat are, mai ales, dreptul:

[...]

d) să audieze sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării;”

##### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

Martori (6-3-d) – Audierea martorilor (6-3-d) – Obținerea citării martorilor (6-3-d) – Aceleași condiții (6-3-d)

510. Garanțiile de la art. 6 § 3 lit. d) sunt aspecte specifice ale dreptului la un proces echitabil prevăzut la alineatul 1, iar preocuparea principală a Curții în temeiul art. 6 § 1 este de a evalua echitatea generală a procesului penal. Pentru a face această apreciere, Curtea examinează procedura în ansamblul său, inclusiv modul în care au fost obținute probele, ținând seama de drepturile apărării, de interesele publicului și ale victimelor în ceea ce privește buna desfășurare a procesului penal, precum și, dacă este cazul, de drepturile martorilor [*Schtschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 100-101].

##### a. Sensul autonom al noțiunii de „martor”

511. Noțiunea de „martor” are un sens autonom în sistemul Convenției, indiferent de încadrările juridice din dreptul național (*Damir Sibgatullin împotriva Rusiei*, 2012, pct. 45; *S.N. împotriva Suediei*, 2002, pct. 45). În cazul în care o depoziție poate întemeia într-o măsură considerabilă condamnarea inculpatului, aceasta constituie o mărturie în sprijinul acuzării și i se aplică garanțiile prevăzute la art. 6 § 1 și 3 lit. d) din Convenție (*Kaste și Mathisen împotriva Norvegiei*, 2006, pct. 53; *Lucà împotriva Italiei*, 2001, pct. 41). Aceasta poate include, de exemplu, probe prezentate de o persoană în contextul unei identificări dintr-un grup de persoane sau al unei confruntări cu un suspect (*Vanfuli împotriva Rusiei*, 2011, pct. 110).

512. Noțiunea include coinculpații (*Trofimov împotriva Rusiei*, 2008, pct. 37; *Oddone și Pecci împotriva San Marino*, 2019, pct. 94-95), victimele (*Vladimir Romanov împotriva Rusiei*, 2008, pct. 97); martorii experți (*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 1996, pct. 81-82) și polițiștii (*Ürek și Ürek împotriva Turciei*, 2019, pct. 50; *Makaraşvili și alții împotriva Georgiei*, 2022, pct. 62).

513. Art. 6 § 3 lit. d) poate, de asemenea, să se aplice probelor documentare (*Mirilaşvili împotriva Rusiei*, 2008, pct. 158-159; *Chap Ltd împotriva Armeniei*, 2017, pct. 48), inclusiv rapoartele întocmite de un ofițer de poliție care efectuează o arestare (*Butkevici împotriva Rusiei*, 2018, pct. 98-99).

##### b. Dreptul de a interoga martorii

###### i. Principii generale

514. Având în vedere că admisibilitatea probelor este o problemă care trebuie reglementată de legislația și de instanțele naționale, singura preocupare a Curții în temeiul art. 6 § 1 și 3 lit. d) din

Convenție este de a examina dacă procedura s-a desfășurat în mod echitabil [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 118].

515. Art. 6 § 1 și 3 lit. d) din Convenție conține o prezumție împotriva folosirii probelor indirecte împotriva unui inculpat în cadrul procesului penal. Excluderea utilizării probelor indirecte este, de asemenea, justificată atunci când aceste probe pot fi considerate ca fiind utile apărării [*Thomas împotriva Regatului Unit* (dec.), 2005].

516. Art. 6 § 3 lit. d) consacră principiul conform căruia, înainte ca inculpatul să poată fi declarat vinovat, toate probele trebuie să fie prezentate, în principiu, în fața acestuia în ședință publică, în vederea unei dezbateri în contradictoriu. Principiul nu se aplică fără excepții, dar acestea nu pot fi acceptate decât sub rezerva dreptului la apărare; ca regulă generală, acestea impun să i se ofere acuzatului o posibilitate adecvată și suficientă de a contesta mărturiile acuzării și de a-i interoga pe autorii acestora, fie la momentul depoziției acestora, fie într-o etapă ulterioară [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 118; *Hümmer împotriva Germaniei*, 2012, pct. 38; *Lucà împotriva Italiei*, 2001, pct. 39; *Solakov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2001, pct. 57]. Aceste principii sunt valabile în special atunci când se utilizează în cadrul unei ședințe declarațiile martorilor obținute în timpul anchetei polițienești și al cercetării judecătorești [*Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 104-105].

517. În ceea ce privește aplicabilitatea principiilor în diversele sisteme juridice ale statelor contractante, în special, în sistemele de *common law* și de drept continental, Curtea a subliniat că, deși este important să ia în considerare diferențele substanțiale dintre sistemele juridice și procedurile respective, inclusiv abordările diferite privind admisibilitatea probelor în procesele penale, în cele din urmă trebuie să aplice același criteriu de apreciere în temeiul art. 6 § 1 și 3 lit. d), indiferent de sistemul juridic din care emană cauza [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 130; *Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 108].

## ii. Neprezentarea martorilor la proces

518. Având în vedere locul important pe care îl ocupă dreptul la o bună administrare a justiției într-o societate democratică, orice măsură care limitează dreptul la apărare trebuie să fie absolut necesară. Dacă o măsură mai puțin restrictivă este suficientă, atunci aceasta trebuie aplicată (*Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1997, pct. 58). Posibilitatea ca inculpatul să confrunte martorul în fața instanței constituie, de asemenea, un element important al unui proces echitabil (*Tarău împotriva României*, 2009, pct. 74; *Graviano împotriva Italiei*, 2005, pct. 38).

519. În cauza *Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC) (2011, pct. 119-147), Curtea a clarificat principiile care trebuie aplicate atunci când un martor nu participă la un proces public. Aceste principii pot fi rezumate după cum urmează (*Seton împotriva Regatului Unit*, 2016, pct. 58-59; *Dimović împotriva Serbiei*, 2016, pct. 36-40; *T.K. împotriva Lituaniei*, 2018, pct. 95-96):

(i) Curtea ar trebui să examineze mai întâi chestiunea preliminară de a stabili dacă a existat un motiv întemeiat pentru admiterea depoziției unui martor absent, ținând seama de faptul că martorii ar trebui, ca regulă generală, să depună mărturie în timpul procesului și că ar trebui depuse toate eforturile rezonabile pentru a asigura prezența acestora;

(ii) În cazul în care un martor nu a fost audiat în nicio etapă anterioară a procedurii, admiterea declarației scrise în locul prezenței sale la proces trebuie să fie o măsură de ultimă instanță;

(iii) Admiterea ca probe a declarațiilor martorilor absenți are ca rezultat un potențial dezavantaj pentru acuzat, care, în principiu, ar trebui să aibă posibilitatea efectivă de a contesta probele împotriva sa. În special, acesta ar trebui să aibă posibilitatea de a testa veridicitatea și fiabilitatea declarațiilor martorilor, solicitând interogarea acestora în prezența sa, fie în momentul în care martorul a dat declarația, fie într-o etapă ulterioară a procedurii;

(iv) Conform „regulii probei unice sau decisive”, în cazul în care condamnarea unui acuzat se bazează exclusiv sau în principal pe declarațiile martorilor pe care acuzatul nu are posibilitatea să-i interogheze în nicio etapă a procedurii, drepturile sale la apărare sunt restrânse în mod nejustificat;

(v) Cu toate acestea, având în vedere că art. 6 § 3 din Convenție ar trebui interpretat în cadrul unei examinări globale a echității procedurii, regula probei unice sau decisive nu ar trebui să fie aplicată într-un mod inflexibil;

(vi) În special, în cazul în care o declarație indirectă este singura sau cea mai decisivă probă împotriva unui acuzat, admiterea acesteia ca probă nu va avea ca rezultat automat o încălcare a art. 6 § 1. În același timp, în cazul în care o condamnare se bazează exclusiv sau în mod decisiv pe declarațiile martorilor absenți, Curtea trebuie să supună procedura unui control foarte riguros. Având în vedere riscurile pe care le implică admiterea unei astfel de probe, caracterul unic sau determinant al unei probe de acest tip admise într-o cauză constituie un factor foarte important în aprecierea echității globale și necesită suficienți factori de contrabalansare, inclusiv existența unor garanții procedurale puternice. Întrebarea care se pune în fiecare caz este dacă există suficienți factori de contrabalansare, inclusiv măsuri care să permită o apreciere corectă și adecvată a fiabilității acestor probe. Acest lucru ar permite ca o condamnare să se bazeze pe astfel de probe numai dacă acestea sunt suficient de fiabile, având în vedere importanța lor pentru cauză.

520. Aceste principii au fost clarificate ulterior în cauza *Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC) (2015, pct. 111-131), în care Curtea a confirmat că absența unui motiv întemeiat pentru neprezentarea unui martor nu poate fi, în sine, concludentă în ceea ce privește lipsa de echitate a unui proces, deși rămâne un factor foarte important care trebuie pus în balanță la evaluarea echității generale și care ar putea înclina balanța în favoarea constatării unei încălcări a art. 6 § 1 și 3 lit. d). În plus, Curtea a explicat că, având în vedere că preocuparea sa este de a verifica dacă procedura în ansamblu a fost echitabilă, aceasta nu ar trebui să examineze existența unor factori de contrabalansare suficienți doar în cazurile în care declarația martorului absent a fost proba unică sau decisivă pentru condamnarea reclamantului, ci și în cazurile în care nu a fost clar dacă proba în cauză a fost unică sau decisivă, dar, cu toate acestea, Curtea a fost convinsă că a avut o pondere semnificativă și că admiterea sa a cauzat dificultăți apărării.

#### ***α. Motive întemeiate pentru neprezentarea unui martor***

521. Clarificarea aspectului dacă există motive întemeiate pentru a admite depoziția unui martor absent este o chestiune preliminară care trebuie să fie examinată înainte de a examina dacă mărturia în cauză constituie o probă unică sau decisivă. Prin urmare, dacă un martor nu se prezintă în persoană pentru depoziție, autoritatea judiciară are obligația de a cerceta dacă această absență este justificată [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 120; *Gabrielian împotriva Armeniei*, 2012, pct. 78, 81-84]. În acest context, deși exprimarea unei opinii cu privire la relevanța probelor prezentate nu reprezintă o atribuție a Curții, nejustificarea unui refuz de a interoga sau de a cita un martor poate să constituie o restrângere a dreptului la apărare incompatibilă cu garanțiile unui proces echitabil (*Bocos-Cuesta împotriva Țărilor de Jos*, 2005, pct. 72).

522. Mai mult, reclamantul nu este obligat să demonstreze importanța înfățișării și a interogatoriului unui martor al acuzației (*Süleyman împotriva Turciei*, 2020, pct. 92). În principiu, în cazul în care acuzarea decide că o anumită persoană este o sursă relevantă de informații și se bazează pe mărturia acesteia la proces, iar declarația martorului respectiv este folosită de instanță pentru a susține un verdict de vinovăție, trebuie să se presupună că înfățișarea și interogatoriul său sunt necesare (*Keskin împotriva Țărilor de Jos*, 2021, pct. 45, 55-56).

523. Cu toate acestea, astfel cum s-a explicat în cauza *Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC) (2015, pct. 113), lipsa unui motiv întemeiat pentru neînfațișarea unui martor nu poate fi, în sine, concludentă pentru lipsa de echitate a unui proces, deși rămâne un factor foarte important care

trebuie pus în balanță la evaluarea echității generale și care ar putea înclina balanța în favoarea constatării unei încălcări a art. 6 § 1 și 3 lit. d).

524. Coroborat cu alineatul 3, alineatul 1 al art. 6 obligă statele contractante să adopte măsuri pozitive pentru a permite acuzatului să interogheze sau să obțină audierea martorilor acuzării [*Trofimov împotriva Rusiei*, 2008, pct. 33; *Sadak și alții împotriva Turciei (nr. 1)*, 2001, pct. 67; *Cafagna împotriva Italiei*, 2017, pct. 42].

525. Dacă este imposibil să fie interogați martorii sau să se obțină audierea lor din cauza faptului că aceștia au dispărut, autoritățile trebuie să facă un efort rezonabil pentru a asigura înfățișarea lor (*Karpenko împotriva Rusiei*, 2012, pct. 62; *Damir Sibgatullin împotriva Rusiei*, 2012, pct. 51; *Pello împotriva Estoniei*, 2007, pct. 35; *Bonev împotriva Bulgariei*, 2006, pct. 43; *Tseber împotriva Republicii Cehe*, 2012, pct. 48; *Lučić împotriva Croației*, 2014, pct. 79-80). Nu este de competența Curții să întocmească o listă de măsuri specifice pe care instanțele interne ar fi trebuit să le ia pentru a depune toate eforturile rezonabile pentru a asigura înfățișarea unui martor pe care, în cele din urmă, l-au considerat de negăsit. Este clar totuși că acestea trebuie să caute în mod activ martorul cu ajutorul autorităților naționale, inclusiv al poliției, și, de regulă, trebuie să recurgă la asistență juridică internațională în cazul în care un martor locuiește în străinătate și astfel de mecanisme sunt disponibile. În plus, ca să se considere că autoritățile au depus toate eforturile rezonabile pentru a asigura prezența martorului la proces este necesară, de asemenea, o examinare atentă din partea instanțelor naționale a motivelor invocate pentru imposibilitatea martorului de a participa la proces, având în vedere situația specifică a fiecărui martor în parte [*Schtschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 121-122].

526. Totuși, *impossibilium nulla est obligatio* (nimeni nu poate fi obligat să facă imposibilul): indisponibilitatea martorilor nu presupune încetarea procesului penal, cu condiția ca autoritățile să nu poată fi acuzate de lipsă de diligență în eforturile depuse pentru a oferi acuzatului posibilitatea de a interoga martorii în cauză [*Gossa împotriva Poloniei*, 2007, pct. 55; *Haas împotriva Germaniei* (dec.), 2005; *Calabrò împotriva Italiei și Germaniei* (dec.), 2002; *Ubach Mertes împotriva Andorrei* (dec.), 2000; *Gani împotriva Spaniei*, 2013, pct. 39]. În plus, în cazurile în care un martor s-a ascuns și s-a sustras justiției, instanțele naționale se confruntă cu o situație în care, concret, nu dispun de niciun mijloc de a localiza un martor și ar fi excesiv și formalist să se impună acestora să ia măsuri în plus față de eforturile deja depuse de autoritățile respective în cadrul regimului juridic special aplicabil căutării persoanelor care se sustrag justiției. În astfel de cazuri, instanța de judecată, înainte de a concluziona că există un motiv întemeiat pentru neînfațișarea unui martor, trebuie să se asigure, în primul rând, că martorul se sustrage justiției și, în al doilea rând, că inculpatul este informat în acest sens într-un mod care să îi ofere posibilitatea de a face observații cu privire la măsurile luate (*Lobarev și alții împotriva Rusiei*, 2020, pct. 33-34).

527. Un motiv întemeiat pentru absența unui martor trebuie să existe din punctul de vedere al instanței de judecată, adică aceasta trebuie să fi avut motive întemeiate în fapt sau în drept pentru a nu asigura prezența martorului la proces. Dacă a fost prezentat un motiv întemeiat pentru neînfațișarea martorului în acest sens, rezultă că a existat un motiv întemeiat, sau o justificare, pentru ca instanța să admită ca probă declarațiile neverificate ale martorului absent [*Schtschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 119].

528. Neînfațișarea unui martor la proces poate fi explicată printr-o serie de motive, cum ar fi frica sau decesul persoanei în cauză [*Mika împotriva Suediei* (dec.), 2009, pct. 37; *Ferrantelli și Santangelo împotriva Italiei*, 1996, pct. 52; *Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 120-125], absența din motive medicale (*Bobesș împotriva României*, 2013, pct. 39-40; *Vroncenko împotriva Estoniei*, 2013, pct. 58), imposibilitatea de a localiza martorul [*Schtschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 139-140; *Lučić împotriva Croației*, 2014, pct. 80], inclusiv detenția în străinătate (*Štefančič împotriva Sloveniei*, 2012, pct. 39). Cu toate acestea, faptul că martorul nu se află în țara în care se desfășoară procesul nu este în sine un motiv suficient pentru a justifica absența sa (*Gabrielian*



*împotriva Armeniei*, 2012, pct. 81). Nici faptul că martorul locuiește în altă parte a aceleiași țări nu este suficient în sine pentru a justifica absența sa de la proces (*Faysal Pamuk împotriva Turciei*, 2022, pct. 51-58, unde instanța s-a prevalat de posibilitatea de a solicita audierea martorilor de către instanțele de la locul de reședință al acestora, în cazul în care aceștia își aveau reședința în alt loc decât cel în care se desfășura procesul).

529. În cele din urmă, se aplică considerente diferite în ceea ce privește interogarea martorilor asistenți la o percheziție, atunci când depoziția lor a fost prezentată de către acuzare [*Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 136-137]. Martorii asistenți acționează ca observatori neutri ai unei măsuri de anchetă și, spre deosebire de martorii materiali, nu au cunoștințe despre cauză. Astfel, aceștia nu depun mărturie cu privire la circumstanțele cauzei sau la vinovăția sau nevinovăția inculpaților. În consecință, prezența acestora la ședințele de judecată va fi necesară doar în mod excepțional, cum ar fi în cazul în care instanțele naționale se bazează pe declarațiile lor într-un mod substanțial sau dacă depoziția lor în instanță ar putea influența în alt mod rezultatul procesului penal împotriva reclamantului [*Șumeiev și alții împotriva Rusiei* (dec.), 2015, pct. 37]. Cu alte cuvinte, absența martorilor asistenți la procesele penale nu încalcă garanțiile prevăzute la art. 6 § 1 și 3 lit. d) din Convenție, în măsura în care depoziția acestora se limitează la modul de desfășurare a măsurilor de anchetă și este, în esență, o probă redundantă [*Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 136].

530. Cu toate acestea, atunci când instanța națională se referă în mod specific în condamnarea reclamantului la declarațiile martorilor asistenți și le enumeră ca elemente de probă distincte de rapoartele poliției relevante pe care martorii respectivi le-au certificat, atunci este oportun să se examineze neînfățișarea martorilor respectivi la proces și utilizarea declarațiilor lor anterioare procesului în lumina principiilor *Al-Khawaja și Tahery* și *Schatschaschwili* (*Garbuz împotriva Ucrainei*, 2019, pct. 40). Pe de altă parte, atunci când apărarea intenționează să se bazeze pe depozițiile martorilor asistenți, aceștia trebuie să fie considerați „martorii apărării” în sensul art. 6 § 3 lit. d) din Convenție [*Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 138].<sup>20</sup>

### **β. Importanța declarațiilor martorilor pentru condamnare**

531. O problemă privind admiterea ca probă a declarațiilor martorilor care nu s-au înfățișat la proces se ridică numai dacă declarația martorului este proba „unică” sau „decisivă” sau dacă aceasta „a avut o pondere semnificativă” în condamnarea reclamantului (*Seton împotriva Regatului Unit*, 2016, pct. 58; *Sitnevski și Ceaikovski împotriva Ucrainei*, 2016, pct. 125, unde declarația martorului nu a avut o asemenea importanță).

532. Proba „unică” trebuie înțeleasă ca fiind singura probă împotriva acuzatului. Termenul „decisivă” ar trebui înțeles în sens restrâns, ca indicând o probă de o asemenea semnificație sau importanță încât este probabil să fie determinantă pentru rezultatul cauzei. În cazul în care declarația unui martor care nu s-a înfățișat la proces este coroborată cu alte elemente de probă, evaluarea caracterului decisiv al acesteia va depinde de forța probantă a celorlalte elemente: cu cât acestea din urmă sunt mai puternice, cu atât este mai puțin probabil ca declarația martorului absent să fie considerată decisivă. O probă are o „pondere semnificativă” dacă admiterea sa ar putea dezavantaja apărarea [*Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC), 2015, pct. 116 și 123].

533. În acest context, întrucât nu este sarcina Curții să acționeze în calitate de instanță de al patrulea grad de jurisdicție, punctele sale de plecare pentru a determina importanța declarației unui martor pentru condamnarea unui reclamant sunt deciziile instanțelor naționale. Curtea trebuie să examineze evaluarea instanțelor naționale în lumina standardelor sale de apreciere a importanței unei declarații de martor ca probă și să decidă dacă evaluarea de către instanțele naționale a importanței probei a fost inacceptabilă sau arbitrară. În plus, aceasta trebuie să își facă propria evaluare a importanței

20. A se vedea secțiunea Dreptul de a cita martori pentru apărare.

declarației martorului absent în cazul în care instanțele naționale nu și-au indicat poziția cu privire la acest aspect sau în cazul în care poziția lor nu este clară (*ibidem*, pct. 124).

#### χ. *Factori compensatori*

534. Dimensiunea factorilor compensatori necesari pentru ca un proces să fie considerat echitabil depinde de importanța declarației martorului absent. Cu cât este mai importantă această declarație, cu atât mai mare ar trebui să fie ponderea factorilor compensatori pentru ca procesul în ansamblu să fie considerat echitabil. Acești factori trebuie să permită o evaluare corectă și adecvată a fiabilității declarației respective (*ibidem*, pct. 116 și 125).

535. În cauza *Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC) (2015, pct. 126-131, cu trimiterile suplimentare), Curtea a identificat anumite elemente care pot fi relevante în acest context:

- dacă instanțele naționale au abordat cu prudență declarația neverificată a unui martor absent, ținând seama de faptul că o astfel de declarație are o importanță mai redusă, și dacă au motivat în mod detaliat de ce au considerat că această declarație este fiabilă, ținând seama și de celelalte elemente de probă disponibile (*Przydział împotriva Poloniei*, 2016, pct. 53; *Daştan împotriva Turciei*, 2017, pct. 31). Orice indicații date juriului de către președintele completului de judecată cu privire la declarația unui martor absent reprezintă un alt aspect important (*Simon Price împotriva Regatului Unit*, 2016, pct. 130);
- existența unei înregistrări video a interogatoriului martorului absent, luat în faza anchetei;
- prezentarea la proces a unor elemente de probă coroborate care să susțină declarația neverificată a martorului, cum ar fi declarațiile făcute la proces de persoane cărora martorul absent le-a raportat evenimentele imediat după producerea acestora; probe medico-legale și rapoarte de expertiză; similitudinea descrierii evenimentelor de către alți martori, în special dacă acești martori sunt interogați în cadrul procesului;
- posibilitatea ca apărarea să adreseze martorului propriile întrebări în mod indirect, de exemplu în scris, în cursul procesului sau, după caz, în faza preliminară a procedurii (*Paić împotriva Croației*, 2016, pct. 47). Cu toate acestea, confruntările preliminare desfășurate în fața unui anchetator care nu îndeplinea cerințele de independență și imparțialitate, care avea puterea discreționară de a bloca întrebările și în cadrul cărora reclamantii nu erau reprezentați, nu înlocuiesc examinarea martorilor în ședință de judecată (*Cernika împotriva Ucrainei*, 2020, pct. 45);
- posibilitatea ca reclamantul sau avocatul apărării să interogheze martorul în timpul fazei de anchetă. Aceste audieri preliminare reprezintă o garanție procedurală importantă care poate compensa handicapul cu care se confruntă apărarea din cauza absenței unui martor de la proces (*Palcik împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 50). În plus, Curtea a acceptat că, în circumstanțe excepționale, pot exista motive pentru audierea unui martor în absența persoanei împotriva căreia urmează să fie făcută declarația, cu condiția ca avocatul acesteia să fie prezent în timpul interogatoriului (*Šmajgl împotriva Sloveniei*, 2016, pct. 63). Cu toate acestea, pot exista situații în care simpla implicare a avocatului apărării poate să nu fie suficientă pentru respectarea drepturilor apărării, iar absența unei confruntări directe între un martor și inculpat poate reprezenta un handicap real pentru acesta din urmă. Necesitatea confruntării directe a reclamantului cu martorul acuzării este o problemă care trebuie stabilită în funcție de faptele fiecărei cauze, pe baza criteriilor Curții de apreciere a caracterului echitabil general al procesului în temeiul art. 6 § 3 lit. d) (*Fikret Karahan împotriva Turciei*, 2021, pct. 39-40);
- inculpatului trebuie să i se ofere posibilitatea de a-și prezenta propria versiune a evenimentelor și de a pune la îndoială credibilitatea martorului absent. Totuși, acest lucru nu poate fi considerat, în sine, un factor compensator suficient pentru a compensa handicapul cauzat apărării (*Palcik împotriva Ucrainei*, 2017, pct. 48). În plus, instanțele

naționale trebuie să furnizeze o motivare suficientă atunci când resping argumentele prezentate de apărare (*Prăjină împotriva României*, 2014, pct. 58). În această privință, Curtea nu a acceptat o examinare pur formală a deficiențelor de interogare a martorilor de către instanțele superioare naționale, atunci când raționamentul acestora ar putea fi considerat ca urmărind să valideze procedura viciată, în loc să rețină în favoarea reclamantului factori compensatori pentru handicapul cauzat apărării din cauza imposibilității sale de a interoga un martor (*Al Alo împotriva Slovaciei*, 2022, pct. 65). De asemenea, în unele cazuri, o posibilitate efectivă de a pune la îndoială credibilitatea declarației martorului absent poate depinde de punerea la dispoziția apărării a tuturor materialelor din dosar referitoare la evenimentele la care se referă declarația martorului (*Iakuba împotriva Ucrainei*, 2019, pct. 49-51).

536. Având în vedere sensul autonom dat termenului „martor”, principiile de mai sus privind martorii absenți sunt, prin urmare, relevante în cazul absenței martorilor experți (*Constantinides împotriva Greciei*, 2016, pct. 37-52). În acest context totuși, Curtea a explicat că rolul unui martor expert poate fi distins de cel al unui martor ocular, care trebuie să prezinte instanței amintirea sa personală a unui anumit eveniment. Prin urmare, pentru a analiza dacă a fost necesară prezența personală a unui expert la proces, Curtea se ghidează, în primul rând, după principiile consacrate de conceptul de „proces echitabil” în temeiul art. 6 § 1 din Convenție, și în special de garanțiile „procedurii contradictorii” și „egalității armelor” (a se vedea, de exemplu, *Kartoiev și alții împotriva Rusiei*, 2021, pct. 74 și 81). Cu toate acestea, unele dintre abordările Curții privind audierea în persoană a „martorilor” în temeiul art. 6 § 3 lit. d) pot fi aplicate, *mutatis mutandis*, ținând seama în mod corespunzător de diferența de statut și rol al acestora (*Danilov împotriva Rusiei*, 2020, pct. 109).

### iii. Alte restrângeri ale dreptului de a interoga martorii

537. Principiile de mai sus referitoare la martorii absenți sunt, prin urmare, aplicabile și altor cazuri în care inculpatul nu a fost în măsură să conteste probitatea și credibilitatea declarațiilor martorilor, inclusiv veridicitatea și fiabilitatea acestora, prin interogarea martorilor în prezența sa, fie în momentul în care aceștia au dat declarația, fie într-o etapă ulterioară a procedurii, sau în cazul în care martorii se înfățișează în fața instanței de judecată, dar nereguli procedurale îl împiedică pe reclamant să îi interogheze (*Cernika împotriva Ucrainei*, 2020, pct. 46).

538. Aceasta poate privi admiterea ca probe a declarațiilor martorilor a căror identitate completă nu este dezvăluită inculpatului (martori anonimi) [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 127; *Scholer împotriva Germaniei*, 2014, pct. 51; *Balta și Demir împotriva Turciei*, 2015, pct. 36-41; *Asani împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2018, pct. 36-37; *Süleyman împotriva Turciei*, 2020]; martorii, inclusiv coinculpații, care refuză să depună mărturie la proces sau să răspundă la întrebările apărării [*Craxi împotriva Italiei (nr. 1)*, 2002, pct. 88; *Vidgen împotriva Țărilor de Jos*, 2012, pct. 42, privind coinculpații; *Sofri și alții împotriva Italiei* (dec.), 2003; *Sievert împotriva Germaniei*, 2012, pct. 59-61, *Cabral împotriva Țărilor de Jos*, 2018, pct. 33, *Breijer împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2018, pct. 32-33, privind martorii]; alți martori care sunt interogați în cadrul unor modalități speciale de examinare care implică, de exemplu, imposibilitatea apărării de a asista la interogatoriul martorilor (*Papadakis împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2013, pct. 89) sau imposibilitatea pentru apărare de a avea acces la sursele pe care un martor și-a bazat cunoștințele sau convingerile (*Donohoe împotriva Irlandei*, 2013, pct. 78-79).

539. De asemenea, ar trebui remarcat faptul că principiile referitoare la admiterea ca probă a declarațiilor martorilor absenți se aplică în mod corespunzător cazurilor în care rezultatul procedurii criticate nu privește vinovăția sau nevinovăția persoanei în cauză, ci mai degrabă circumstanțele de fapt relevante pentru severitatea finală a pedepsei. Astfel, în cazul în care declarația unui martor ar putea influența rezultatul procesului unui reclamant în ceea ce privește stabilirea severității pedepsei, Curtea va examina dacă imposibilitatea de a interoga martorul respectiv în orice etapă a procedurii a

împiedicat apărarea reclamantului până în punctul în care procesul împotriva sa a devenit inechitabil în ansamblul său (*Dodoja împotriva Croației*, 2021, pct. 33-37).

540. Cu toate acestea, atunci când un martor dă o declarație în faza anterioară procedurii și apoi o retractează sau susține că nu își mai amintește faptele atunci când este interogat în cadrul procesului, principiile referitoare la martorii absenți nu se vor aplica în mod necesar. Cu alte cuvinte, o schimbare de atitudine din partea unui martor nu dă naștere, în sine, la necesitatea unor măsuri compensatorii. Într-adevăr, Curtea a refuzat să concluzioneze în mod abstract că declarațiile date de un martor în ședință publică și sub prestare de jurământ ar trebui să fie întotdeauna preferate față de alte declarații date de același martor în cursul procesului penal, nici măcar atunci când cele două se contrazic. Într-o astfel de situație, Curtea va încerca să stabilească dacă procesul în ansamblul său, inclusiv modul în care au fost obținute probele, a fost echitabil [*Vidgen împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2019, pct. 38-41; a se vedea și *Makeian și alții împotriva Armeniei*, 2019, pct. 40-48].<sup>21</sup> În plus, în astfel de cazuri, alte garanții procedurale pot fi importante, cum ar fi, de exemplu, principiul egalității armelor între acuzare și apărare în examinarea unui martor care și-a retractat declarația de importanță decisivă pentru condamnarea reclamantului (*Bonder împotriva Ucrainei*, 2019, pct. 79-81).

#### *α. Martori anonimi*

541. Deși problemele ridicate de depozițiile martorilor anonimi și cele ridicate de martorii absenți nu sunt identice, cele două situații nu diferă în principiu, având în vedere că ambele tipuri de depoziții riscă să-l dezavantajeze pe inculpat. Un principiu de bază este acela că, într-un proces penal, inculpatul trebuie să aibă o posibilitate reală de a contesta acuzațiile făcute la adresa sa [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 127; *Asani împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2018, pct. 33].

542. În special, Curtea a statuat că limitările precise privind capacitatea apărării de a interoga un martor în cadrul procedurii diferă în cele două cazuri (martori anonimi și martori absenți). Martorii absenți prezintă problema că relatările lor nu pot fi supuse unei examinări amănunțite de către avocatul apărării. Identitatea acestora este cunoscută totuși de apărare, care este, prin urmare, în măsură să identifice sau să investigheze orice motive de falsificare. Pe de altă parte, martorii anonimi, despre care nu se cunosc detalii cu privire la identitatea sau trecutul lor, prezintă o problemă diferită: apărarea se confruntă cu dificultatea de a nu putea prezenta martorului și, în cele din urmă, juriului, niciun motiv pe care martorul l-ar putea avea pentru a minți. Cu toate acestea, în practică, au loc unele divulgări care oferă material pentru interogatoriu încrucișat. Gradul de divulgare are un impact asupra gradului de handicap cu care se confruntă apărarea. Astfel, având în vedere preocuparea care stă la baza ambelor tipuri de cauze, Curtea a adoptat în mod constant, în contextul martorilor anonimi, o abordare similară celei pe care a urmat-o în cauzele care implică martori absenți (*ibidem*, pct. 36).

543. Utilizarea unor declarații făcute de martori anonimi pentru a fundamenta o condamnare nu este incompatibilă cu Convenția în orice situație (*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 1996, pct. 69; *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1997, pct. 52; *Krasniki împotriva Republicii Cehe*, 2006, pct. 76).

544. Deși art. 6 nu impune în mod explicit să fie luate în considerare interesele martorilor, acest lucru se poate impune totuși atunci când este vorba despre viața, libertatea sau siguranța acestora, precum și de interese care, în general, intră sub incidența art. 8 din Convenție. Statele contractante trebuie să își organizeze procedura penală astfel încât interesele menționate să nu fie puse în pericol nejustificat. Principiile unui proces echitabil impun, de asemenea, ca, atunci când este necesar, interesele apărării să fie contrabalansate cu cele ale martorilor sau ale victimelor cărora li se solicită să depună mărturie (*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 1996, pct. 70; *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1997, pct. 53).

---

21. A se vedea secțiunea Administrarea probelor.

545. Autoritățile naționale trebuie să invoce motive relevante și suficiente pentru a menține anonimatul anumitor martori [*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 1996, pct. 71; *Visser împotriva Țărilor de Jos*, 2002, pct. 47; *Sapunarescu împotriva Germaniei* (dec.), 2006; *Dzelili împotriva Germaniei* (dec.), 2009; *Scholer împotriva Germaniei*, 2014, pct. 53-56].

546. Jurisprudența Curții arată că, cel mai adesea, teama martorilor de a se înfățișa în instanță nu este imputabilă direct amenințărilor acuzatului sau persoanelor care acționează pentru acesta. De exemplu, în numeroase cazuri, aceasta este cauzată de notorietatea acuzatului sau persoanelor apropiate acestuia. Nu este necesar așadar pentru ca martorul să fie scutit de obligația de a se înfățișa în instanță ca teama să fie cauzată direct de amenințările din partea acuzatului. În plus, teama pentru viața sau integritatea fizică a unui terț și teama de un prejudiciu material sunt, de asemenea, factori de luat în considerare la aprecierea oportunității constrângerii unui martor să se înfățișeze. Cu toate acestea, orice teamă subiectivă resimțită de un martor nu este suficientă pentru a-l scuti de obligația de a se înfățișa. Instanța trebuie să facă cercetările de rigoare pentru a stabili, în primul rând, dacă teama se bazează pe motive obiective și, în al doilea rând, dacă aceste motive obiective se bazează pe elemente concrete [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 124; *Balta și Demir împotriva Turciei*, 2015, pct. 44].

547. De asemenea, Curtea a statuat că punerea în balanță a intereselor apărării cu argumentele în favoarea menținerii anonimatului martorilor ridică probleme speciale în cazul în care martorii în cauză sunt membri ai forțelor de poliție ale statului. Deși interesele lor - și, într-adevăr, cele ale familiilor lor - merită, de asemenea, protecție în temeiul Convenției, trebuie să se recunoască faptul că poziția lor este într-o anumită măsură diferită de cea a unui martor dezinteresat sau a victimei. Aceștia au o datorie generală de supunere față de autoritățile executive ale statului și, de obicei, au legături cu acuzarea; numai din aceste motive, utilizarea lor ca martori anonimi ar trebui să fie folosită numai în circumstanțe excepționale. Pe de altă parte, Curtea a recunoscut că, cu condiția respectării dreptului la apărare, poate fi legitim ca autoritățile polițienești să dorească să păstreze anonimatul unui agent angajat în activități sub acoperire pentru protecția sa sau a familiei sale și pentru a nu afecta utilitatea acestuia pentru operațiuni viitoare (*Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1997, pct. 56-57; *Bátěk și alții împotriva Republicii Cehe*, 2017, pct. 46; *Van Wesenbeeck împotriva Belgiei*, 2017, pct. 100-101).

548. Ca urmare a menținerii acestui anonim, apărarea se va confrunta cu dificultăți care nu ar trebui să existe în mod normal în cadrul unui proces penal. În asemenea cazuri, este necesar ca procedura urmată în fața autorităților judiciare să compenseze suficient obstacolele întâmpinate de apărare [*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 1996, pct. 72; *Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 1997, pct. 54; *Haas împotriva Germaniei* (dec.), 2005; *Asani împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2018, pct. 37]. În cauzele în care declarația unui martor absent a fost considerată singura probă sau proba decisivă sau dacă o astfel de probă a avut o pondere semnificativă, Curtea trebuie să examineze foarte atent procedura în care o declarație a unui martor anonim este utilizată ca probă. Având în vedere acest lucru, Curtea trebuie să se asigure că există suficienți factori compensatori, inclusiv existența unor garanții procedurale solide, pentru a permite o apreciere corectă și adecvată a fiabilității acestor probe (*Snijders împotriva Țărilor de Jos*,\* 2024, pct. 67).

### ***β. Martori în cauze de agresiune sexuală***

549. Victimele infracțiunilor de natură sexuală, în speciale minorii, percep adesea procesul ca fiind un calvar, în special atunci când sunt confruntate cu inculpatul, împotriva voinței lor. Acestea sunt și mai importante într-o cauză care implică un minor. Pentru a stabili dacă inculpatul într-o procedură de această natură a beneficiat sau nu de un proces echitabil trebuie să se țină seama de dreptul victimei la respectarea vieții private. Astfel, în cauze penale de agresiune sexuală, pot fi adoptate unele măsuri pentru protejarea victimei, cu condiția ca acestea să fie conciliabile cu exercitarea corespunzătoare și efectivă a dreptului la apărare. Pentru a garanta acest drept, autoritățile judiciare sunt obligate uneori să adopte măsuri de contrabalansare a obstacolelor cu care se confruntă apărarea [*Aigner împotriva*



*Austriei*, 2012, pct. 37; *D. împotriva Finlandei*, 2009, pct. 43; *F și M împotriva Finlandei*, 2007, pct. 58; *Accardi și alții împotriva Italiei* (dec.), 2005; *S.N. împotriva Suediei*, 2002, pct. 47; *Vroncienko împotriva Estoniei*, 2013, pct. 56].

550. Având în vedere specificitatea caracteristicilor proceselor penale în materie de infracțiuni de natură sexuală, art. 6 § 3 lit. d) nu poate fi interpretat ca impunând în toate cazurile adresarea directă de întrebări de către inculpat sau avocatul acestuia, în cadrul unui interogatoriu sau prin alte mijloace (*S.N. împotriva Suediei*, 2002, pct. 52; *W.S. împotriva Poloniei*, 2007, pct. 55). În același sens, Curtea a reținut că, întrucât o confruntare directă între inculpații acuzați de infracțiuni de violență sexuală și presupusele victime ale acestora riscă să traumatizeze și mai mult victima, interogatoriul inculpaților ar trebui să facă obiectul unei evaluări foarte atente de către instanțele naționale, cu atât mai mult cu cât întrebările sunt mai intime (*Y. împotriva Sloveniei*, 2015, pct. 106; a se vedea și *R.B. împotriva Estoniei*, 2021, privind participarea la proces a unui copil în vârstă de patru ani, presupusă victimă a unui abuz sexual din partea unui părinte).

551. Aceasta nu înseamnă totuși că măsurile legate de protecția victimelor, în special neînfrățirea unui martor pentru a depune mărturie la proces, se aplică automat tuturor proceselor penale privind infracțiunile sexuale. Autoritățile naționale trebuie să prezinte motive pertinente pentru aplicarea unor astfel de măsuri și, în ceea ce privește posibilitatea de a exonera un martor de obligația de a depune mărturie din motive de teamă, instanța trebuie să fie convinsă că toate alternativele disponibile, precum anonimatul martorilor și alte măsuri speciale, ar fi inadecvate sau imposibil de pus în practică [*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), 2011, pct. 125; *Lučić împotriva Croației*, 2014, pct. 75].

552. Inculpatul trebuie să aibă posibilitatea de a observa comportamentul martorilor audiați și să conteste declarațiile și credibilitatea acestora [*Bocos-Cuesta împotriva Țărilor de Jos*, 2005, pct. 71; *P.S. împotriva Germaniei*, 2001, pct. 26; *Accardi și alții împotriva Italiei* (dec.), 2005; *S.N. împotriva Suediei*, 2002, pct. 52].

553. Nu se poate considera că simpla vizionare a unei înregistrări video a depoziției unui martor protejează suficient dreptul la apărare în cazul în care autoritățile nu au oferit posibilitatea de a interoga martorul respectiv (*D. împotriva Finlandei*, 2009, pct. 50; *A.L. împotriva Finlandei*, 2009, pct. 41).

#### **χ. Martori care refuză să depună mărturie în instanță**

554. În unele cazuri, refuzul unui martor de a da o declarație sau de a răspunde la întrebări în instanță poate fi justificat având în vedere natura specială a poziției martorului în cadrul procesului. Acesta va fi cazul, de exemplu, dacă un coinculpat se folosește de dreptul de a nu se autoincrimina (*Vidgen împotriva Țărilor de Jos*, 2012, pct. 42; *Strassenmeyer împotriva Germaniei*, 2023, pct. 74). Același lucru este valabil și pentru un fost cosuspect care refuză să dea o declarație sau să răspundă la întrebări la audiere în calitate de martor (*Sievert împotriva Germaniei*, 2012, pct. 59-61), sau un fost cosuspect care este acuzat de mărturie mincinoasă pentru că a încercat să își schimbe declarația inițială care îl incrimina pe reclamant (*Cabral împotriva Țărilor de Jos*, 2018, pct. 34). În plus, acest lucru poate viza un martor care s-a bazat pe privilegiul testimonial pentru a nu depune mărturie la proces din cauza relației sale cu unul dintre coinculpați [*Sofri și alții împotriva Italiei* (dec.), 2003] sau un martor care a refuzat să dea o declarație din cauza fricii de represalii [*Breijer împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2018, pct. 32-33].

555. În fiecare dintre aceste cazuri, Curtea trebuie să aprecieze dacă procesul în ansamblul său a fost echitabil și dacă a existat posibilitatea de a verifica declarația incriminatoare a unui martor pentru a se asigura că handicapul apărării a fost compensat prin măsuri de compensare eficiente [*Sievert împotriva Germaniei*, 2012, pct. 67; *Cabral împotriva Țărilor de Jos*, 2018, pct. 37; *Breijer împotriva Țărilor de Jos* (dec.), 2018, pct. 35].

### c. Dreptul de a cita martori pentru apărare

556. În principiu, instanțele naționale sunt cele care trebuie să aprecieze elementele de probă prezentate în fața lor și relevanța celor pe care inculpații intenționează să le prezinte. Art. 6 § 3 lit. d) le permite, tot în principiu, să hotărască cu privire la utilitatea probelor propuse de martori. Această dispoziție nu impune citarea și audierea tuturor martorilor apărării: astfel cum indică expresia „în aceleași condiții”, scopul esențial al acesteia este egalitatea completă a armelor în materie [*Perna împotriva Italiei* (MC), 2003, pct. 29; *Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 139; *Solakov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, 2001, pct. 57].

557. Art. 6 nu îi conferă inculpatului un drept absolut de a obține citarea martorilor în fața unei instanțe. În principiu, instanțele naționale îi revine obligația de a hotărî dacă citarea unui martor este necesară sau oportună [*S.N. împotriva Suediei*, 2002, pct. 44; *Accardi și alții împotriva Italiei* (dec.), 2005]. Cu toate acestea, atunci când instanța acceptă o cerere de citare a unui martor al apărării, aceasta este obligată să ia măsuri eficiente pentru a asigura prezența martorilor la ședință (*Polufakin și Cernișev împotriva Rusiei*, 2008, pct. 207) cel puțin prin emiterea unei citații sau dispunând poliției să oblige un martor să se prezinte în instanță [*Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 147].

558. Circumstanțe excepționale ar putea determina Curtea să constate că neaudierea unei persoane în calitate de martor este incompatibilă cu art. 6 [*Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018, pct. 148; *Dorohov împotriva Rusiei*, 2008, pct. 65; *Popov împotriva Rusiei*, 2006, pct. 188; *Bricmont împotriva Belgiei*, 1989, pct. 89; *Pereira Cruz și alții împotriva Portugaliei*, 2018, pct. 220-232, privind refuzul unei instanțe de apel de a audia un martor al apărării care își retrăsese declarația incriminatoare împotriva reclamantului].

559. Nu este suficient ca inculpatul să se plângă că nu i s-a permis să interogheze anumiți martori; acesta trebuie, în plus, să își susțină cererea explicând de ce este important ca martorii în cauză să fie audiați, iar depoziția lor trebuie să fie necesară pentru stabilirea adevărului, precum și pentru apărare [*Perna împotriva Italiei* (MC), 2003, pct. 29; *Băcanu și SC „R” S.A. împotriva României*, 2009, pct. 75]. În cazul în care declarația martorilor pe care reclamantul dorea să îi audieze nu ar putea influența rezultatul procesului său, nu se ridică nicio problemă în temeiul art. 6 § 1 și 3 lit. d) în cazul în care cererea de audiere a acestor martori este respinsă de instanțele interne (*Kapustiak împotriva Ucrainei*, 2016, pct. 94-95).

560. Atunci când cererea de audiere a martorilor formulată de inculpat nu este abuzivă, este suficient de motivată, este relevantă pentru obiectul acuzației și ar fi putut, fără îndoială, să consolideze poziția apărării sau chiar să conducă la achitarea inculpatului, autoritățile naționale trebuie să ofere motive pertinente pentru respingerea unei astfel de cereri (*Vidal împotriva Belgiei*, 1992, pct. 34; *Poliakov împotriva Rusiei*, 2009, pct. 34-35; *Serghei Afanasiev împotriva Ucrainei*, 2012, pct. 70; *Topić împotriva Croației*, 2013, pct. 42).

561. Având în vedere considerațiile de mai sus din jurisprudența sa, în cauza *Murtazalieva împotriva Rusiei* (MC), 2018 (pct. 158), Curtea a formulat următoarele trei criterii pentru a evalua dacă a fost respectat dreptul de a cita un martor pentru apărare în temeiul art. 6 § 3 lit. d): (1) dacă cererea de audiere a unui martor a fost suficient de motivată și relevantă pentru obiectul acuzației; (2) dacă instanțele naționale au luat în considerare relevanța acelei mărturii și au motivat suficient decizia lor de a nu audia un martor la proces; (3) dacă decizia instanțelor naționale de a nu audia un martor a subminat echitatea globală a procesului.

562. În ceea ce privește primul criteriu, Curtea a susținut că este necesar să se examineze dacă depozițiile martorilor au fost capabile să influențeze rezultatul unui proces sau dacă existau așteptări rezonabile ca poziția apărării să fie consolidată. „Suficiența” motivării cererilor apărării de audiere a martorilor va depinde de evaluarea circumstanțelor unei anumite cauze, inclusiv de dispozițiile aplicabile din dreptul intern, de stadiul și evoluția procedurii, de raționamentele și strategiile părților și de conduita lor în fața instanței (*ibidem*, pct. 160-161).

563. În ceea ce privește al doilea criteriu, Curtea a explicat că, în general, relevanța mărturiei și suficiența motivelor invocate de apărare în circumstanțele cauzei vor determina amploarea și minuțiozitatea cu care instanțele naționale analizează necesitatea de a asigura prezența și audierea unui martor. În consecință, cu cât argumentele prezentate de apărare sunt mai puternice și mai întemeiate, cu atât mai atent trebuie să fie controlul și cu atât mai convingător trebuie să fie raționamentul instanțelor naționale în cazul în care acestea resping cererea apărării de a audia un martor (*ibidem*, pct. 166).

564. În ceea ce privește evaluarea echității globale ca al treilea criteriu, Curtea a subliniat că respectarea cerințelor unui proces echitabil trebuie examinată în fiecare caz ținând seama de evoluția procedurii în ansamblu și nu pe baza unei examinări izolate a unui anumit aspect sau a unui anumit incident. În timp ce concluziile primelor două criterii ar fi, în general, un indiciu puternic cu privire la caracterul echitabil al procesului, nu se poate exclude faptul că, în anumite cazuri, desigur excepționale, considerațiile de echitate ar putea justifica o concluzie contrară (*ibidem*, pct. 167-168).

565. În cauza *Kikabidze împotriva Georgiei*, 2021, pct. 56-60, Curtea a examinat o situație în care cererea apărării de admitere ca probă a unei liste de martori care urmau să fie citați în numele apărării a fost respinsă pe motive procedurale, deoarece apărarea a prezentat lista după expirarea termenului relevant. Rezultatul *de facto* al acestei decizii a fost că în cursul procesului cu jurați - introdus în sistemul juridic intern cu puțin timp înainte de procesul în cauza reclamantului - nu a fost audiat niciun martor din partea apărării. Curtea a considerat această stare de fapt îngrijorătoare, în special având în vedere natura obiectului procesului penal (o crimă calificată comisă în închisoare în prezența a aproximativ șaptezeci de deținuți), absența altor probe decât martorii, precum și faptul că cauza a fost judecată de un juriu. Prin urmare, Curtea a considerat că, din punctul de vedere al cerințelor Convenției privind dreptul la un proces echitabil și al dreptului reclamantului de a obține prezența și audierea martorilor în favoarea sa în aceleași condiții ca și martorii parchetului, decizia de a exclude toți martorii propuși de apărare trebuia să fie motivată de motive temeinice care depășesc problema respectării de către reclamant a unui termen procedural. Cu privire la faptele cauzei, Curtea a constatat că respingerea de către președintele completului a listei martorilor apărării în întregime a rezultat dintr-o aplicare rigidă și restrictivă a dreptului intern în detrimentul reclamantului, ceea ce a fost deosebit de îngrijorător având în vedere absența unei practici judiciare consacrate în urma implementării reformei cardinale a procedurii penale cu puțin timp înainte de procesul reclamantului (a se vedea și *Škoberne împotriva Sloveniei*,\* 2024, pct. 104-111; a se vedea, *a contrario*, *Rusișvili împotriva Georgiei*, pct. 49-52).

## 5. Interpretare [art. 6 § 3 lit. e)]

### Art. 6 § 3 lit. e) din Convenție

„3. Orice acuzat are, în special, dreptul:

[...]

e) să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere.”

### Cuvinte-cheie HUDOC

Acuzat de o infracțiune (6-3) – Dreptul la apărare (6-3)

Asistența gratuită a unui interpret (6-3-e)

566. Cerințele art. 6 § 3 lit. e) trebuie privite ca aspecte specifice ale dreptului la un proces echitabil garantat de primul alineat. Astfel, Curtea examinează plângerile privind interpretarea efectivă în temeiul ambelor dispoziții coroborate (*Baytar împotriva Turciei*, 2014, pct. 48).

567. Este important ca suspectul să fie conștient de dreptul la interpretare, ceea ce înseamnă că trebuie să i se notifice acest drept atunci când este „acuzat de o infracțiune” (*Wang împotriva Franței*, 2022, pct. 73-78). Această notificare trebuie să fie făcută într-o limbă pe care reclamantul o înțelege (*Vizgirda împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 86-87).

568. La fel ca asistența unui avocat, cea a unui interpret ar trebui să fie asigurată încă din faza de anchetă, cu excepția cazului în care se demonstrează că există motive imperioase pentru a restrânge acest drept. În absența unui interpret, se poate pune la îndoială dacă un acuzat a fost capabil să facă alegeri în cunoștință de cauză în cursul procedurii. Prin urmare, defectele inițiale de interpretare pot avea repercusiuni asupra altor drepturi și pot submina caracterul echitabil al procedurii în ansamblu (*Baytar împotriva Turciei*, 2014, pct. 50, 54-55).

### a. „Dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere”

569. Dreptul la asistență gratuită din partea unui interpret nu se aplică decât în cazul în care inculpatul nu poate înțelege sau vorbi limba folosită la audiere (*K. împotriva Franței*, decizia Comisiei din 7 decembrie 1983; *Baytar împotriva Turciei*, 2014, pct. 49). Un acuzat care înțelege această limbă nu poate solicita serviciile unui interpret pentru a-i permite să se apere într-o altă limbă, fie și cea a minorității etnice de care aparține (*Bideault împotriva Franței*, decizia Comisiei din 9 decembrie 1987; *Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 62).

570. Faptul că inculpatul are cunoștințe de bază în limba de procedură sau, după caz, într-o a treia limbă în care interpretarea este ușor disponibilă, nu ar trebui să îl împiedice să beneficieze de interpretare într-o limbă pe care o înțelege suficient de bine pentru a-și exercita pe deplin dreptul la apărare (*Vizgirda împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 83).

571. Atunci când inculpatul este reprezentat de un avocat, nu este suficient, în principiu, ca acesta din urmă, și nu clientul acestuia, să cunoască limba utilizată la audiere. Interpretarea în cursul procesului este necesară ținând seama de faptul că dreptul la un proces echitabil, care include dreptul de a participa la audiere, impune ca inculpatul să poată înțelege dezbaterile și să își poată informa avocatul cu privire la orice element care ar trebui invocat în apărarea sa (*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 74; *Cuscani împotriva Regatului Unit*, 2002, pct. 38).

572. Art. 6 § 3 lit. e) nu vizează relațiile dintre inculpat și apărătorul său, ci numai relațiile dintre inculpat și judecător (*X. împotriva Austriei*, decizia Comisiei din 29 mai 1975). Cu toate acestea, imposibilitatea pentru reclamant de a comunica cu avocatul său din cauza unor limitări lingvistice

poate da naștere unei probleme în temeiul art. 6 § 3 lit. c) și e) din Convenție (*Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 61-64; *Pugžlys împotriva Poloniei*, 2016, pct. 85-92).

573. Se poate renunța la dreptul la un interpret, dar aceasta trebuie să fie o decizie a inculpatului și nu a avocatului său (*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 80).

## **b. Elemente protejate ale procesului penal**

574. Art. 6 § 3 lit. e) garantează dreptul la asistență gratuită din partea unui interpret, în scopul traducerii sau interpretării tuturor actelor sau declarațiilor din cadrul procedurii împotriva unui inculpat, al căror sens trebuie să îl înțeleagă sau pe care trebuie să le comunice în limba folosită de instanță pentru a beneficia de un proces echitabil [*Luedicke, Belkacem și Koç împotriva Germaniei*, 1978, pct. 48; *Ucak împotriva Regatului Unit* (dec.), 2002; *Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 69; *Lagerblom împotriva Suediei*, 2003, pct. 61].

575. Art. 6 § 3 lit. e) se aplică nu numai declarațiilor verbale făcute în cursul procesului, dar și documentației și procedurii anterioare procesului [*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 74; *Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 70; *Baytar împotriva Turciei*, 2014, pct. 49].

576. Cu toate acestea, nu impune o traducere scrisă a tuturor probelor documentare sau a tuturor probelor oficiale aflate la dosar (*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 74). De exemplu, absența traducerii scrise a unei hotărâri nu implică în sine încălcarea art. 6 § 3 lit. e) (*ibidem*, pct. 85). Textul acestei dispoziții face referire la un „interpret” și nu la un „traducător”. Acest lucru sugerează că o asistență lingvistică orală poate să îndeplinească cerințele Convenției [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 70; *Husain împotriva Italiei* (dec.), 2005].

577. Pe scurt, asistența unui interpret oferită astfel poate permite inculpatului să ia la cunoștință acuzațiile care i se aduc și să se apere, în special, prezentând instanței versiunea sa a faptelor [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006; *Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 74; *Güngör împotriva Germaniei* (dec.), 2002; *Protopapa împotriva Turciei*, 2009, pct. 80; *Vizgirda împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 79].

## **c. Asistență „gratuită”**

578. Obligația de a oferi o asistență „gratuită” nu depinde de mijloacele acuzatului: serviciile unui interpret necesare unui acuzat se numără mai degrabă printre înlesnirile pe care orice stat are obligația să le prevadă în sistemul său de justiție penală. Cu toate acestea, un inculpat poate fi obligat la plata cheltuielilor de interpretare dacă nu s-a prezentat la audiere [*Fedele împotriva Germaniei* (dec.), 1987].

579. Rambursarea cheltuielilor de interpretare nu poate fi solicitată inculpatului ulterior (*Luedicke, Belkacem și Koç împotriva Germaniei*, 1978, pct. 46). A considera că art. 6 § 3 lit. e) permite instanțelor interne să impună unui condamnat plata acestor cheltuieli ar echivala cu restrângerea în timp a beneficiilor acestui articol (*ibidem*, pct. 42; *Işiar împotriva Bulgariei*, 2008, pct. 45; *Öztürk împotriva Germaniei*, 1984, pct. 58).

## **d. Condiții de interpretare**

580. Obligația autorităților competente nu se limitează la numirea unui interpret, ci, în cazul în care sunt avertizate de anumite circumstanțe speciale, aceasta se poate extinde și la un anumit grad de control ulterior asupra calității interpretării. Astfel, neexaminarea de către instanțele naționale a acuzațiilor privind serviciile necorespunzătoare ale unui interpret poate conduce la o încălcare a art. 6 § 3 lit. e) din Convenție (*Knox împotriva Italiei*, 2019, pct. 182-187).

581. Nu este necesar totuși să se stabilească, în temeiul art. 6 § 3 e), condiții detaliate cu privire la modalitățile prin care pot fi furnizate serviciile unui interpret pentru a asista inculpații. Un interpret nu este un agent al instanței în sensul art. 6 § 1 și nu face obiectul niciunei cerințe formale de



independență sau imparțialitate ca atare. Serviciile acestuia trebuie să îi ofere acuzatului o asistență efectivă în realizarea apărării sale și comportamentul acestuia nu trebuie să fie susceptibil să aducă atingere echității procesului [*Ucak împotriva Regatului Unit* (dec.), 2002].

#### e. Obligația de a identifica nevoile în materie de interpretare

582. Judecătorul trebuie să verifice, consultându-se cu inculpatul, dacă acesta are nevoie de serviciile unui interpret, în special dacă a fost informat cu privire la dificultățile întâmpinate de avocatul apărării în comunicarea cu inculpatul. Este necesar să se asigure că absența unui interpret nu ar aduce atingere deplinei participări a inculpatului la dezbateri de o importanță crucială pentru acesta (*Cuscani împotriva Regatului Unit*, 2002, pct. 38).

583. Deși conduita apărării este un aspect ce ține în esență de inculpat și de avocatul său (*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 65; *Stanford împotriva Regatului Unit*, 1994, pct. 28), instanțele interne sunt principalii garanți ai echității procedurii, inclusiv în ceea ce privește eventuala absență a traducerii sau a interpretării în favoarea unui inculpat străin [*Cuscani împotriva Regatului Unit*, 2002, pct. 39; *Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 72; *Katritsch împotriva Franței*, 2010, pct. 44].

584. Aspectul legat de cunoștințele lingvistice ale reclamantului este primordial și instanța trebuie să analizeze, de asemenea, natura faptelor imputate unui inculpat sau comunicările care i-au fost adresate de autoritățile interne, pentru a aprecia dacă acestea sunt suficient de complexe încât să fi necesitat o cunoaștere aprofundată a limbii utilizate în instanță [*Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 71; *Katritsch împotriva Franței*, 2010, pct. 41; *Şaman împotriva Turciei*, 2011, pct. 30; *Güngör împotriva Germaniei* (dec.), 2002].

585. În special, este de datoria autorităților implicate în procedură, în special a instanțelor naționale, să stabilească dacă echitatea procesului necesită sau a necesitat numirea unui interpret pentru a-l asista pe inculpat. Această obligație nu se limitează la situațiile în care inculpatul străin face o cerere explicită pentru interpretare. Curtea a hotărât că, având în vedere locul important pe care dreptul la un proces echitabil îl ocupă într-o societate democratică, obligația se naște ori de câte ori există motive să se suspecteze că inculpatul nu cunoaște suficient de bine limba de procedură, de exemplu dacă acesta nu este nici resortisant, nici rezident al țării în care se desfășoară procedura. De asemenea, aceasta se naște atunci când se intenționează utilizarea unei a treia limbi pentru interpretare. În astfel de circumstanțe, competența inculpatului în a treia limbă ar trebui să fie stabilită înainte de luarea deciziei de a o utiliza în scopul interpretării (*Vizgirda împotriva Sloveniei*, 2018, pct. 81).

586. Nu este de competența Curții să stabilească în detaliu măsurile precise care ar trebui luate de autoritățile naționale în vederea verificării cunoștințelor lingvistice ale unui inculpat care nu cunoaște suficient de bine limba de procedură. În funcție de diferiți factori, cum ar fi natura infracțiunii și comunicările adresate inculpatului de către autoritățile naționale, o serie de întrebări ar putea fi suficiente pentru a stabili nevoile lingvistice ale inculpatului. Cu toate acestea, Curtea acordă importanță consemnării oricărei proceduri utilizate și a oricărei decizii luate cu privire la verificarea nevoilor de interpretare, la notificarea dreptului la un interpret și la asistența furnizată de interpret, precum traducerea orală sau rezumatul oral al înscrisurilor, pentru a evita orice îndoieli în această privință apărute ulterior în cursul procedurii (*ibidem*, pct. 85).

587. Pentru ca dreptul garantat la art. 6 § 3 lit. e) să fie practic și efectiv, obligația autorităților competente nu se limitează la desemnarea unui interpret: în plus, acestora le revine sarcina ca, odată notificate cu privire la un anumit caz, de a exercita ulterior un anumit control al valorii interpretării asigurate [*Kamasinski împotriva Austriei*, 1989, pct. 74; *Hermi împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 70; *Protopapa împotriva Turciei*, 2009, pct. 80].

## VII. Efectul extrateritorial al art. 6

588. Convenția nu obligă părțile contractante să impună normele sale statelor sau teritoriilor terțe (*Drozđ și Janousek împotriva Franței și Spaniei*, 1992, pct. 110). De regulă, statele contractante nu au obligația de a verifica dacă un proces ce urmează să aibă loc într-un stat terț, de exemplu, ca urmare a unei extrădări, ar fi compatibil cu fiecare din condițiile art. 6.

### A. Denegare flagrantă de justiție

589. Cu toate acestea, conform jurisprudenței Curții, o decizie de extrădare sau expulzare poate ridica în mod excepțional o problemă în temeiul art. 6 în cazul în care persoana în cauză ar risca să sufere în statul solicitant o denegare flagrantă de justiție. Acest principiu a fost enunțat pentru prima dată în cauza *Soering împotriva Regatului Unit* (1989, pct. 113) și a fost confirmat ulterior de Curte într-o serie de cauze [*Mamatkulov și Askarov împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 90-91; *Al-Saadoon și Mufdhi împotriva Regatului Unit*, 2010, pct. 149; *Ahorugeze împotriva Suediei*, 2011, pct. 115; *Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, 2012, pct. 258].

590. Expresia „denegare flagrantă de justiție” a fost considerată sinonimă unui proces care contravine evident dispozițiilor art. 6 sau principiilor enunțate de acesta [*Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 84; *Stoichkov împotriva Bulgariei*, 2005, pct. 56; *Drozđ și Janousek împotriva Franței și Spaniei*, 1992, pct. 110]. Deși nu a fost necesar încă să definească această expresie mai precis, Curtea a precizat că unele forme de nedreptate pot fi considerate o denegare flagrantă de justiție. Acestea pot include:

- o condamnare în lipsă, fără posibilitatea de a obține ulterior o nouă examinare a acuzației pe fond [*Einhorn împotriva Franței* (dec.), 2001, pct. 33; *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), 2006, pct. 84; *Stoichkov împotriva Bulgariei*, 2005, pct. 56];
- un proces cu caracter sumar, desfășurat fără a se ține seama deloc de dreptul la apărare (*Bader și Kanbor împotriva Suediei*, 2005, pct. 47);
- o detenție fără acces la o instanță independentă și imparțială pentru examinarea legalității [*Al-Moayad împotriva Germaniei* (dec.), 2007, pct. 101];
- un refuz deliberat și sistematic de a permite accesul la un avocat, în special în cazul unei persoane deținute în străinătate (*ibidem*);
- utilizarea într-un proces penal a unor declarații obținute prin supunerea suspectului sau a altei persoane unui tratament contrar art. 3 [*Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, 2012, pct. 267; *El Haski împotriva Belgiei*, 2012, pct. 85];
- un proces în fața unei comisii militare care nu oferă garanții de imparțialitate și de independență față de executiv, care nu are legitimitate în temeiul dreptului național și internațional și în fața căruia există o probabilitate suficient de mare de admitere a probelor obținute prin tortură [*Al Nashiri împotriva Poloniei*, 2014, pct. 565-569; *Husayn (Abu Zubaydah) împotriva Poloniei*, 2014, pct. 555-561; *Al Nashiri împotriva României*, 2018, pct. 719-722].

591. A durat mai mult de 20 de ani de la hotărârea *Soering împotriva Regatului Unit* (1989) – adică până la hotărârea pronunțată în cauza *Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, 2012, – până când Curtea a concluzionat pentru prima dată că o extrădare sau o expulzare constituie efectiv o încălcare a art. 6. Această perioadă, precum și exemplele prezentate la punctul precedent, demonstrează caracterul strict al criteriului „denegare flagrantă de justiție”. Denegarea flagrantă de justiție depășește simplele nereguli sau lipsa garanțiilor în cadrul procesului, care ar fi de natură să determine încălcarea art. 6 dacă ar avea loc în însuși statul contractant. Încălcarea principiului echității procesului, garantat la art. 6, trebuie să fie atât de gravă încât să determine anularea sau chiar distrugerea esenței însăși a dreptului protejat de acest articol [*Ahorugeze împotriva Suediei*, 2011, pct. 115; *Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, 2012, pct. 260].

## B. „Riscul real”: gradul și sarcina probei

592. Atunci când analizează dacă o extrădare sau o expulzare ar constitui o denegare flagrantă de justiție, Curtea aplică același grad și aceeași sarcină a probei ca atunci când examinează cauzele privind expulzarea sau extrădarea în temeiul art. 3. Prin urmare, reclamantului îi revine obligația de a prezenta elemente de probă care să poată dovedi că există motive serioase să se considere că, dacă ar fi expulzat din statul contractant, acesta ar fi expus unui risc real de a face obiectul unei denegări flagrante de justiție. Dacă reclamantul prezintă astfel de probe, ulterior Guvernul are obligația de a elimina orice îndoială în acest sens [*Saadi împotriva Italiei* (MC), 2008, pct. 129; *J.K. și alții împotriva Suediei* (MC), 2016, pct. 91; *Ahorugeze împotriva Suediei*, 2011, pct. 116; *Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, 2012, pct. 272-280; *El Haski împotriva Belgiei*, 2012, pct. 86].

593. Pentru a verifica dacă există un risc de denegare flagrantă de justiție, Curtea examinează consecințele previzibile ale trimiterii reclamantului în țara de destinație, luând în considerare situația generală din aceasta și circumstanțele specifice cauzei persoanei respective [*Saadi împotriva Italiei* (MC), 2008, pct. 130; *Al-Saadoon și Mufdhi împotriva Regatului Unit*, 2010, pct. 125]. Existența unui astfel de risc trebuie apreciată, în special, ținând seama de circumstanțele pe care statul în cauză le cunoștea sau ar fi trebuit să le cunoască la momentul expulzării [*Saadi împotriva Italiei* (MC), 2008, pct. 133; *Al-Saadoon și Mufdhi împotriva Regatului Unit*, 2010, pct. 125]. Cu toate acestea, în cazul în care expulzarea sau transferul a avut loc deja la momentul examinării de către Curte, nimic nu o împiedică să țină seama de informațiile aflate ulterior [*Mamatkulov și Askarov împotriva Turciei* (MC), 2005, pct. 69; *J.K. și alții împotriva Suediei* (MC), 2016, pct. 83; *Al-Saadoon și Mufdhi împotriva Regatului Unit*, 2010, pct. 149].

594. În sfârșit, în contextul unui mandat european de arestare (MEA) între statele membre ale UE, Curtea a reținut că, în cazurile în care statul nu dispunea de nicio marjă de manevră în aplicarea dreptului UE, este aplicabil principiul „protecției echivalente”, astfel cum a fost dezvoltat în jurisprudența Curții [*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (MC), 2005, pct. 149-158; *Avotiņš împotriva Letoniei* (MC), 2016, pct. 115-116]. Acesta este cazul în care mecanismele de recunoaștere reciprocă impun instanței să prezume că respectarea drepturilor fundamentale de către un alt stat membru a fost suficientă. Astfel cum se prevede în cadrul MEA, instanța națională este lipsită de competență în materie, ceea ce conduce la aplicarea automată a prezumției de echivalență. Cu toate acestea, orice astfel de prezumție poate fi răsturnată în circumstanțele unui caz particular. Chiar ținând seama, în spiritul complementarității, de modul de funcționare a mecanismelor de recunoaștere reciprocă și, în special, de obiectivul de eficacitate urmărit de acestea, Curtea trebuie să verifice dacă principiul recunoașterii reciproce nu este aplicat în mod automat și mecanic în detrimentul drepturilor fundamentale (*Pirozzi împotriva Belgiei*, 2018, pct. 62).

595. În acest spirit, în cazul în care instanțele unui stat care este atât parte la Convenție, cât și stat membru al Uniunii Europene sunt chemate să aplice un mecanism de recunoaștere reciprocă instituit prin dreptul UE, cum ar fi MEA, acestea trebuie să dea deplin efect acestui mecanism în cazul în care protecția drepturilor conferite de Convenție nu poate fi considerată în mod vădit deficitară. Cu toate acestea, în cazul în care le este prezentată un capăt de cerere serios și întemeiat potrivit căreia protecția unui drept prevăzut de Convenție a fost în mod evident deficitară, iar această situație nu poate fi remediată prin dreptul UE, instanțele nu se pot abține de la examinarea capătului respectiv de cerere pentru simplul motiv că aplică dreptul UE. În astfel de cazuri, acestea trebuie să aplice dreptul UE în conformitate cu cerințele Convenției (*ibidem*, pct. 63-64).

## Lista cauzelor citate

Jurisprudența citată în prezentul ghid face trimitere la hotărâri sau decizii pronunțate de Curte, precum și la decizii sau rapoarte ale Comisiei Europene a Drepturilor Omului („Comisia”).

Dacă nu se specifică altfel, trimiterea este la o hotărâre pe fond, pronunțată de o Cameră a Curții. Abrevierea „(dec.)” arată că este vorba despre o decizie a Curții, iar „(MC)” că respectiva cauză a fost examinată de Marea Cameră.

Hotărârile unei Camere, care, la data publicării prezentei actualizări, nu sunt definitive în sensul art. 44 din Convenție, sunt marcate cu un asterisc (\*) în lista de mai jos. Art. 44 § 2 din Convenție prevede: „Hotărârea unei Camere devine definitivă a) atunci când părțile declară că ele nu vor cere retrimiteră cauzei în fața Marii Camere; sau b) la 3 luni de la data hotărârii, dacă retrimiteră cauzei în fața Marii Camere nu a fost cerută; sau c) atunci când Colegiul Marii Camere respinge cererea de retrimiteră formulată potrivit art. 43”. În cazul în care cererea de retrimiteră este admisă de Colegiul Marii Camere, hotărârea pronunțată ulterior de Marea Cameră este cea care devine definitivă, și nu cea a Camerei.

Hiperlinkurile cauzelor citate în versiunea electronică a ghidului direcționează spre baza de date HUDOC (<http://hudoc.echr.coe.int>) care oferă acces la jurisprudența Curții (hotărâri și decizii pronunțate de Marea Cameră, de Cameră și de Comitet, cauze comunicate, avize consultative și rezumate juridice extrase din Nota de informare privind jurisprudența) și la jurisprudența Comisiei (decizii și rapoarte), precum și la rezoluțiile Comitetului de Miniștri.

Curtea pronunță hotărârile și deciziile în limba engleză și/sau franceză, cele două limbi oficiale ale acesteia. Baza de date HUDOC conține, de asemenea, traduceri ale unor cauze importante în peste treizeci de limbi neoficiale. În plus, include linkuri către aproximativ o sută de culegeri de jurisprudență online, elaborate de terți. Toate versiunile lingvistice disponibile pentru cauzele citate pot fi consultate accesând rubrica „Versiuni lingvistice” din baza de date HUDOC, care apare după ce dați clic pe hyperlinkul cauzei.

### —A—

*A. împotriva Austriei*, nr. 16266/90, decizia Comisiei din 7 mai 1990, Decizii și rapoarte 65

*A. împotriva Norvegiei* (dec.), nr. 65170/14, 29 mai 2018

*A. Menarini Diagnostics S.R.L. împotriva Italiei*, nr. 43509/08, 27 septembrie 2011

*A.K. împotriva Liechtenstein*, nr. 38191/12, 9 iulie 2015

*A.L. împotriva Finlandei*, nr. 23220/04, 27 ianuarie 2009

*A.L. împotriva Germaniei*, nr. 72758/01, 28 aprilie 2005

*Abdoella împotriva Țărilor de Jos*, 25 noiembrie 1992, seria A nr. 248-A

*Abdulla Ali împotriva Regatului Unit*, nr. 30971/12, 30 iunie 2015

*Abdullaiev împotriva Azerbaidjanului*, nr. 6005/08, 7 martie 2019

*Accardi și alții împotriva Italiei* (dec.), nr. 30598/02, CEDO 2005-II

*Adamčo împotriva Slovaciei*, nr. 45084/14, 12 noiembrie 2019

*Adiletta și alții împotriva Italiei*, 19 februarie 1991, seria A nr. 197-E

*Adolf împotriva Austriei*, 26 martie 1982, seria A nr. 49

*AGOSI împotriva Regatului Unit*, 24 octombrie 1986, seria A nr. 108

*Ahorugeze împotriva Suediei*, nr. 37075/09, 27 octombrie 2011

*Aigner împotriva Austriei*, nr. 28328/03, 10 mai 2012

*Air Canada împotriva Regatului Unit*, 5 mai 1995, seria A nr. 316-A

*Ajdarić împotriva Croației*, nr. 20883/09, 13 decembrie 2011  
*Akay împotriva Turciei* (dec.), nr. 34501/97, 19 februarie 2002  
*Akbay și alții împotriva Germaniei*, nr. 40495/15 și alte 2, 15 octombrie 2020  
*Akdağ împotriva Turciei*, nr. 75460/10, 17 septembrie 2019  
*Al Alo împotriva Slovaciei*, nr. 32084/19, 10 februarie 2022  
*Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 26766/05 și 22228/06, CEDO 2011  
*Al-Moayad împotriva Germaniei* (dec.), nr. 35865/03, 20 februarie 2007  
*Al Nashiri împotriva Poloniei*, nr. 28761/11, 24 iulie 2014  
*Al Nashiri împotriva României*, nr. 33234/12, 31 mai 2018  
*Al-Saadoon și Mufdhi împotriva Regatului Unit*, nr. 61498/08, CEDO 2010  
*Albert și Le Compte împotriva Belgiei*, 10 februarie 1983, seria A nr. 58  
*Aleksandr Dementiev împotriva Rusiei*, nr. 43095/05, 28 noiembrie 2013  
*Aleksandr Zaichenko împotriva Rusiei*, nr. 39660/02, 18 februarie 2010  
*Alexandru Marian Iancu împotriva României*, nr. 60858/15, 4 februarie 2020  
*Alexandru-Radu Luca împotriva României*, nr. 20837/18, 14 iunie 2022  
*Ali împotriva României*, nr. 20307/02, 9 noiembrie 2010  
*Ali Rıza și alții împotriva Turciei*, nr. 30226/10 și alte 4, 28 ianuarie 2020  
*Alimena împotriva Italiei*, 19 februarie 1991, seria A nr. 195-D  
*Allan împotriva Regatului Unit*, nr. 48539/99, CEDO 2002-IX  
*Allen împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 25424/09, CEDO 2013  
*Alenet de Ribemont împotriva Franței*, 10 februarie 1995, seria A nr. 308  
*Almenara Alvarez împotriva Spaniei*, nr. 16096/08, 25 octombrie 2011  
*Alppi împotriva Finlandei* (dec.), nr. 15736/22, 28 noiembrie 2023  
*Ananiev împotriva Rusiei*, nr. 20292/04, 30 iulie 2009  
*Andreescu împotriva României*, nr. 19452/02, 8 iunie 2010  
*Angelov împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 45963/99, 14 decembrie 2004  
*Antoine împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 62960/00, CEDO 2003  
*Arewa împotriva Lituaniei*, nr. 16031/18, 9 martie 2021  
*Arlewin împotriva Suediei*, nr. 22302/10, 1 martie 2016  
*Arps împotriva Croației*, nr. 23444/12, 25 octombrie 2016  
*Arrigo și Vella împotriva Maltei* (dec.), nr. 6569/04, 10 mai 2005  
*Artemov împotriva Rusiei*, nr. 14945/03, 3 aprilie 2014  
*Artico împotriva Italiei*, 13 mai 1980, seria A nr. 37  
*Artur Parhomenko împotriva Ucrainei*, nr. 40464/05, 16 februarie 2017  
*Asani împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 27962/10, 1 februarie 2018  
*Asciutto împotriva Italiei*, nr. 35795/02, 27 noiembrie 2007  
*Assanidze împotriva Georgiei* (MC), nr. 71503/01, CEDO 2004-II  
*Atristain Gorosabel împotriva Spaniei*, nr. 15508/15, 18 ianuarie 2022  
*Avagian împotriva Armeniei*, nr. 1837/10, 22 noiembrie 2018  
*Avaz Zeinalov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 37816/12 și 25260/14, 22 aprilie 2021  
*Avotiņš împotriva Letoniei* (MC), nr. 17502/07, 23 mai 2016  
*Axel Springer SE și RTL Television GmbH împotriva Germaniei*, nr. 51405/12, 21 septembrie 2017  
*Ayetullah Ay împotriva Turciei*, nr. 29084/07 și 1191/08, 27 octombrie 2020

—B—

*B. împotriva Austriei*, 28 martie 1990, seria A nr. 175  
*B. și P. împotriva Regatului Unit*, nr. 36337/97 și 35974/97, CEDO 2001-III  
*Băcanu și SC „R” S.A. împotriva României*, nr. 4411/04, 3 martie 2009  
*Bäckström și Andersson împotriva Suediei* (dec.), nr. 67930/01, 5 septembrie 2006  
*Bader și Kanbor împotriva Suediei*, nr. 13284/04, CEDO 2005-XI



*Baggetta împotriva Italiei*, 25 iunie 1987, seria A nr. 119  
*Bahaettin Uzan împotriva Turciei*, nr. 30836/07, 24 noiembrie 2020  
*Bajić împotriva Macedoniei de Nord*, nr. 2833/13, 10 iunie 2021  
*Balsytė-Lideikienė împotriva Lituaniei*, nr. 72596/01, 4 noiembrie 2008  
*Balta și Demir împotriva Turciei*, nr. 48628/12, 23 iunie 2015  
*Bandaletov împotriva Ucrainei*, nr. 23180/06, 31 octombrie 2013  
*Bannikova împotriva Rusiei*, nr. 18757/06, 4 noiembrie 2010  
*Bara și Kola împotriva Albaniei*, nr. 43391/18 și 17766/19, 12 octombrie 2021  
*Barberà, Messegué și Jabardo împotriva Spaniei*, 6 decembrie 1988, seria A nr. 146  
*Bátěk și alții împotriva Republicii Cehe*, nr. 54146/09, 12 ianuarie 2017  
*Batiaşvili împotriva Georgiei*, nr. 8284/07, 10 octombrie 2019  
*Batmaz împotriva Turciei*, nr. 714/08, 18 februarie 2014  
*Baucher împotriva Franței*, nr. 53640/00, 24 iulie 2007  
*Bauras împotriva Lituaniei*, nr. 56795/13, 31 octombrie 2017  
*Bavčar împotriva Sloveniei*, nr. 17053/20, 7 septembrie 2023  
*Baydar împotriva Țărilor de Jos*, nr. 55385/14, 24 aprilie 2018  
*Bayer împotriva Germaniei*, nr. 8453/04, 16 iulie 2009  
*Baytar împotriva Turciei*, nr. 45440/04, 14 octombrie 2014  
*Bazo González împotriva Spaniei*, nr. 30643/04, 16 decembrie 2008  
*Bédát împotriva Elveției* (MC), nr. 56925/08, 29 martie 2016  
*Beggs împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 15499/10, 16 octombrie 2012  
*Beghal împotriva Regatului Unit*, nr. 4755/16, 28 februarie 2019  
*Belaşev împotriva Rusiei*, nr. 28617/03, 4 decembrie 2008  
*Belilos împotriva Elveției*, 29 aprilie 1988, seria A nr. 132  
*Bellerín Lagares împotriva Spaniei* (dec.), nr. 31548/02, 4 noiembrie 2003  
*Belugin împotriva Rusiei*, nr. 2991/06, 26 noiembrie 2019  
*Bendenoun împotriva Franței*, 24 februarie 1994, seria A nr. 284  
*Benghezal împotriva Franței*, nr. 48045/15, 24 martie 2022  
*Benham împotriva Regatului Unit*, 10 iunie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-III  
*Beraru împotriva României*, nr. 40107/04, 18 martie 2014  
*Béres și alții împotriva Ungariei*, nr. 59588/12 și alte 2, 17 ianuarie 2017  
*Berliński împotriva Poloniei*, nr. 27715/95 și 30209/96, 20 iunie 2002  
*Berlizev împotriva Ucrainei*, nr. 43571/12, 8 iulie 2021  
*Beuze împotriva Belgiei* (MC), nr. 71409/10, 9 noiembrie 2018  
*Bideault împotriva Franței*, nr. 11261/84, decizia Comisiei din 9 decembrie 1987, Decizii și rapoarte 48  
*Bikas împotriva Germaniei*, nr. 76607/13, 25 ianuarie 2018  
*Bivolaru împotriva României (nr. 2)*, nr. 66580/12, 2 octombrie 2018  
*Bîkov împotriva Rusiei* (MC), nr. 4378/02, 10 martie 2009  
*Bjarki H. Diego împotriva Islandei*, nr. 30965/1715 martie 2022  
*Blaj împotriva României*, nr. 36259/04, 8 aprilie 2014  
*Block împotriva Ungariei*, nr. 56282/09, 25 ianuarie 2011  
*Blohin împotriva Rusiei* (MC), nr. 47152/06, 23 martie 2016  
*Bobeș împotriva României*, nr. 29752/05, 9 iulie 2013  
*Bocos-Cuesta împotriva Țărilor de Jos*, nr. 54789/00, 10 noiembrie 2005  
*Boddaert împotriva Belgiei*, 12 octombrie 1992, seria A nr. 235-D  
*Bodet împotriva Belgiei* (dec.), nr. 78480/13, 5 ianuarie 2017  
*Bogdan împotriva Ucrainei*, nr. 3016/16, 8 februarie 2024  
*Böhmer împotriva Germaniei*, nr. 37568/97, 3 octombrie 2002  
*Bohonko împotriva Georgiei*, nr. 6739/11, 22 octombrie 2020  
*Boldea împotriva României*, nr. 19997/02, 15 februarie 2007

*Bonder împotriva Ucrainei*, nr. 18895/08, 16 aprilie 2019  
*Bonev împotriva Bulgariei*, nr. 60018/00, 8 June 2006  
*Bonisch împotriva Austriei*, 6 mai 1985, seria A nr. 92  
*Bonzi împotriva Elveției*, nr. 7854/77, decizia Comisiei din 12 iulie 1978, Decizii și rapoarte 12  
*Borjonov împotriva Rusiei*, nr. 18274/04, 22 ianuarie 2009  
*Boulois împotriva Luxemburgului* (MC), nr. 37575/04, CEDO 2012  
*Boutaffala împotriva Belgiei*, nr. 20762/19, 28 iunie 2022  
*Borisova împotriva Bulgariei*, nr. 56891/00, 21 decembrie 2006  
*Borg împotriva Maltei*, nr. 37537/13, 12 ianuarie 2016  
*Borgers împotriva Belgiei*, 30 octombrie 1991, seria A nr. 214-B  
*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi împotriva Irlandei* (MC), nr. 45036/98, CEDO 2005-VI  
*Botten împotriva Norvegiei*, 19 februarie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-I  
*Boian Gospodinov împotriva Bulgariei*, nr. 28417/07, 5 aprilie 2018  
*Bozkaya împotriva Turciei*, nr. 46661/09, 5 septembrie 2017  
*Brandstetter împotriva Austriei*, 28 august 1991, seria A nr. 211  
*Bratiakin împotriva Rusiei* (dec.), nr. 72776/01, 9 martie 2006  
*Breijer împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 41596/13, 3 iulie 2018  
*Brennan împotriva Regatului Unit*, nr. 39846/98, CEDO 2001-X  
*Bricmont împotriva Belgiei*, 7 iulie 1989, seria A nr. 158  
*Brozicek împotriva Italiei*, 19 decembrie 1989, seria A nr. 167  
*Brus împotriva Belgiei*, nr. 18779/15, 14 septembrie 2021  
*Brusco împotriva Franței*, nr. 1466/07, 14 octombrie 2010  
*Budak împotriva Turciei*, nr. 69762/12, 16 februarie 2021  
*Buijen împotriva Germaniei*, nr. 27804/05, 1 aprilie 2010  
*Buliga împotriva României*, nr. 22003/12, 16 februarie 2021  
*Bulut împotriva Austriei*, 22 februarie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-II  
*Burak Hun împotriva Turciei*, nr. 17570/04, 15 decembrie 2009  
*Buscemi împotriva Italiei*, nr. 29569/95, CEDO 1999-VI  
*Busuttli împotriva Maltei*, nr. 48431/18, 3 iunie 2021  
*Butkevici împotriva Rusiei*, nr. 5865/07, 13 februarie 2018  
*Butkevičius împotriva Lituaniei*, nr. 48297/99, CEDO 2002-II (extrase)

—C—

*C. împotriva Italiei*, nr. 10889/84, decizia Comisiei din 11 mai 1988, Decizii și rapoarte 56  
*C.G.P. împotriva Țărilor de Jos*, nr. 29835/96, decizia Comisiei din 15 ianuarie 1997  
*C.P. și alții împotriva Franței*, nr. 36009/97, 1 august 2000  
*Cabral împotriva Țărilor de Jos*, nr. 37617/10, 28 august 2018  
*Cafagna împotriva Italiei*, nr. 26073/13, 12 octombrie 2017  
*Campbell și Fell împotriva Regatului Unit*, 28 June 1984, seria A nr. 80  
*Calabrò împotriva Italiei și Germaniei* (dec.), nr. 59895/00, CEDO 2002-V  
*Caldas Ramírez de Arrellano împotriva Spaniei* (dec.), nr. 68874/01, CEDO 2003-I (extrase)  
*Can împotriva Austriei*, nr. 9300/81, raportul Comisiei din 12 iulie 1984  
*Capeau împotriva Belgiei*, nr. 42914/98, CEDO 2005-I  
*Caraian împotriva României*, nr. 34456/07, 23 iunie 2015  
*Caresana împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 31541/96, 29 august 2000  
*Carmel Saliba împotriva Maltei*, nr. 24221/13, 29 noiembrie 2016  
*Carrefour France împotriva Franței* (dec.), nr. 37858/14, 1 octombrie 2019  
*Casse împotriva Luxemburgului*, nr. 40327/02, 27 aprilie 2006  
*Castillo Algar împotriva Spaniei*, 28 octombrie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-VIII

*Cătănciu împotriva României* (dec.), nr. 22717/17, 6 decembrie 2018  
*Célice împotriva Franței*, nr. 14166/09, 8 martie 2012  
*Cerovšek și Božičnik împotriva Sloveniei*, nr. 68939/12 și 68949/12, 7 martie 2017  
*Cēsniēks împotriva Letoniei*, nr. 9278/06, 11 februarie 2014  
*Chap Ltd împotriva Armeniei*, nr. 15485/09, 4 mai 2017  
*Ceaușev și alții împotriva Rusiei*, nr. 37037/03 și alte 2, 25 octombrie 2016  
*Cheema împotriva Belgiei*, nr. 60056/08, 9 februarie 2016  
*Cernika împotriva Ucrainei*, nr. 53791/11, 12 martie 2020  
*Chiarello împotriva Germaniei*, nr. 497/17, 20 iunie 2019  
*Chichlian și Ekindjian împotriva Franței*, nr. 10959/84, raportul Comisiei din 16 martie 1989  
*Chim și Przywieczerski împotriva Poloniei*, nr. 36661/07 și 38433/07, 12 aprilie 2018  
*Cihartișvili împotriva Georgiei*, nr. 31349/20, 11 mai 2023  
*Chong Coronado împotriva Andorrei*, nr. 37368/15, 23 iulie 2020  
*Čivinskaitė împotriva Lituaniei*, nr. 21218/12, 15 septembrie 2020  
*Clarke împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 23695/02, 25 august 2005  
*Cleve împotriva Germaniei*, nr. 48144/09, 15 ianuarie 2015  
*Clinique Mozart SARL împotriva Franței*, nr. 46098/99, 8 iunie 2004  
*Coëme și alții împotriva Belgiei*, nr. 32492/96 și alte 4, CEDO 2000-VII  
*Collozza și Rubinat împotriva Italiei*, nr. 9024/80, raportul Comisiei din 5 mai 1983, seria A nr. 89  
*Colozza împotriva Italiei*, 12 februarie 1985, seria A nr. 89  
*Constantin și Stoian împotriva României*, nr. 23782/06 și 46629/06, 29 septembrie 2009  
*Constantinides împotriva Greciei*, nr. 76438/12, 6 octombrie 2016  
*Cooper împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 48843/99, 16 decembrie 2003  
*Cornelis împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 994/03, CEDO 2004–V (extrase)  
*Correia de Matos împotriva Portugaliei* (dec.), nr. 48188/99, CEDO 2001-XII  
*Correia de Matos împotriva Portugaliei* (MC), nr. 56402/12, 4 aprilie 2018  
*Craxi împotriva Italiei* (nr. 1), nr. 34896/97, 5 decembrie 2002  
*Croissant împotriva Germaniei*, 25 septembrie 1992, seria A nr. 237-B  
*Cupiał împotriva Poloniei*, nr. 67414/11, 9 martie 2023  
*Cuscani împotriva Regatului Unit*, nr. 32771/96, 24 septembrie 2002  
*Cutean împotriva României*, nr. 53150/12, 2 decembrie 2014  
*Ćwik împotriva Poloniei*, nr. 31454/10, 5 noiembrie 2020  
*Czajkowski împotriva Poloniei* (dec.), nr. 6809/03, 16 octombrie 2007  
*Czekalla împotriva Portugaliei*, nr. 38830/97, CEDO 2002-VIII

—D—

*D. împotriva Finlandei*, nr. 30542/04, 7 iulie 2009  
*Daktaras împotriva Lituaniei* (dec.), nr. 42095/98, 11 ianuarie 2000  
*Daktaras împotriva Lituaniei*, nr. 42095/98, CEDO 2000-X  
*Dallos împotriva Ungariei*, nr. 29082/95, CEDO 2001-II  
*Damir Sibgatullin împotriva Rusiei*, nr. 1413/05, 24 aprilie 2012  
*Dan împotriva Republicii Moldova* (nr. 2), nr. 57575/14, 10 noiembrie 2020  
*Dănilă împotriva României*, nr. 53897/00, 8 martie 2007  
*Danilov împotriva Rusiei*, nr. 88/05, 1 decembrie 2020  
*Daştan împotriva Turciei*, nr. 37272/08, 10 octombrie 2017  
*Daud împotriva Portugaliei*, 21 aprilie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-II  
*Dāvidsons și Savins împotriva Letoniei*, nr. 17574/07 și 25235/07, 7 ianuarie 2016  
*Davran împotriva Turciei*, nr. 18342/03, 3 noiembrie 2009  
*De Cubber împotriva Belgiei*, 26 octombrie 1984, seria A nr. 86  
*De Legé împotriva Țărilor de Jos*, nr. 58342/15, 4 octombrie 2022

*De Salvador Torres împotriva Spaniei*, 24 octombrie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-V  
*De Tommaso împotriva Italiei* (MC), nr. 43395/09, 23 februarie 2017  
*Delcourt împotriva Belgiei*, 17 ianuarie 1970, seria A nr. 11  
*Delić împotriva Republicii Moldova*, nr. 42010/06, 22 octombrie 2019  
*Deliktaş împotriva Turciei*, nr. 25852/18, 12 decembrie 2023  
*Demicoli împotriva Maltei*, 27 august 1991, seria A nr. 210  
*Deweer împotriva Belgiei*, 27 februarie 1980, seria A nr. 35  
*Dhahbi împotriva Italiei*, nr. 17120/09, 8 aprilie 2014  
*Di Martino și Molinari împotriva Italiei*, nr. 15931/15 și 16459/15, 25 martie 2021  
*Diamantides împotriva Greciei (nr. 2)*, nr. 71563/01, 19 mai 2005  
*Dicle și Sadak împotriva Turciei*, nr. 48621/07, 16 iunie 2015  
*Didu împotriva României*, nr. 34814/02, 14 aprilie 2009  
*Dijkhuizen împotriva Țărilor de Jos*, nr. 61591/16, 8 iunie 2021  
*Dimitar Mitev împotriva Bulgariei*, nr. 34779/09, 8 martie 2018  
*Dimović împotriva Serbiei*, nr. 24463/11, 28 iunie 2016  
*Diriöz împotriva Turciei*, nr. 38560/04, 31 mai 2012  
*Dobbertin împotriva Franței*, 25 februarie 1993, seria A nr. 256-D  
*Dodoja împotriva Croației*, nr. 53587/17, 24 iunie 2021  
*Dominka împotriva Slovaciei* (dec.), nr. 14630/12, 3 aprilie 2018  
*Dondarini împotriva San Marino*, nr. 50545/99, 6 iulie 2004  
*Donohoe împotriva Irlandei*, nr. 19165/08, 12 decembrie 2013  
*Doorson împotriva Țărilor de Jos*, 26 martie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-II  
*Dorado Baúlde împotriva Spaniei* (dec.), nr. 23486/12, 1 septembrie 2015  
*Dorohov împotriva Rusiei*, nr. 66802/01, 14 februarie 2008  
*Dorojko și Pojarski împotriva Estoniei*, nr. 14659/04 și 16855/04, 24 aprilie 2008  
*Döry împotriva Suediei*, nr. 28394/95, 12 noiembrie 2002  
*Dowsett împotriva Regatului Unit*, nr. 39482/98, CEDO 2003-VII  
*Doyle împotriva Irlandei*, nr. 51979/17, 23 mai 2019  
*Dragojević împotriva Croației*, nr. 68955/11, 15 ianuarie 2015  
*Dragoș Ioan Rusu împotriva României*, nr. 22767/08, 31 octombrie 2017  
*Drassich împotriva Italiei*, nr. 25575/04, 11 decembrie 2007  
*Drozd și Janousek împotriva Franței și Spaniei*, 26 iunie 1992, seria A nr. 240  
*Dubois împotriva Franței*, nr. 52833/19, 28 aprilie 2022  
*Dubus S.A. împotriva Franței*, nr. 5242/04, 11 iunie 2009  
*Dvorski împotriva Croației* (MC), nr. 25703/11, CEDO 2015  
*Dzelili împotriva Germaniei* (dec.), nr. 15065/05, 29 septembrie 2009

— E —

*Eckle împotriva Germaniei*, 15 iulie 1982, seria A nr. 51  
*Edwards și Lewis împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 39647/98 și 40461/98, CEDO 2004-X  
*Eftimov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 59974/08, 2 iulie 2015  
*Sigurður Einarsson și alții împotriva Islandei*, nr. 39757/15, 4 iunie 2019  
*Einhorn împotriva Franței* (dec.), nr. 71555/01, CEDO 2001-XI  
*El Haski împotriva Belgiei*, nr. 649/08, 25 septembrie 2012  
*El Kaada împotriva Germaniei*, nr. 2130/10, 12 noiembrie 2015  
*Elif Nazan Şeker împotriva Turciei*, nr. 41954/10, 8 martie 2022  
*Enea împotriva Italiei* (MC), nr. 74912/01, CEDO 2009  
*Engel și alții împotriva Țărilor de Jos*, 8 iunie 1976, seria A nr. 22  
*Erdogan împotriva Turciei*, nr. 14723/89, decizia Comisiei din 9 iulie 1992, Decizii și rapoarte 73  
*Erduran și Em Export Dış Tic A.Ş. împotriva Turciei*, nr. 25707/05 și 28614/06, 20 noiembrie 2018



*Ergin împotriva Turciei (nr. 6)*, nr. 47533/99, CEDO 2006-VI (extrase)  
*Erik Adamčo împotriva Slovaciei*, nr. 19990/20, 1 iunie 2023  
*Erkapić împotriva Croației*, nr. 51198/08, 25 aprilie 2013  
*Eşonkulov împotriva Rusiei*, nr. 68900/13, 15 ianuarie 2015  
*Eurofinacom împotriva Franței (dec.)*, nr. 58753/00, CEDO 2004-VII  
*European Air Transport Leipzig GmbH împotriva Belgiei*, nr. 1269/13 și altele, 11 iulie 2023  
*Evaggelou împotriva Greciei*, nr. 44078/07, 13 ianuarie 2011  
*Ezeh și Connors împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 39665/98 și 40086/98, 9 octombrie 2003, CEDO 2003-X

## —F—

*F și M împotriva Finlandei*, nr. 22508/02, 17 iulie 2007  
*Faig Mammadov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 60802/09, 26 ianuarie 2017  
*Fakailo (Safoka) și alții împotriva Franței*, nr. 2871/11, 2 octombrie 2014  
*Falk împotriva Țărilor de Jos (dec.)*, nr. 66273/01, CEDO 2004-XI  
*Falzarano împotriva Italiei (dec.)*, nr. 73357/14, 15 iunie 2021  
*Famuliak împotriva Ucrainei (dec.)*, nr. 30180/11, 26 martie 2019  
*Fariz Ahmadov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 40321/07, 14 ianuarie 2021  
*Farzaliev împotriva Azerbaidjanului*, nr. 29620/07, 28 mai 2020  
*Fatulaiev împotriva Azerbaidjanului*, nr. 40984/07, 22 aprilie 2010  
*Faysal Pamuk împotriva Turciei*, nr. 430/13, 18 ianuarie 2022  
*Fazliski împotriva Bulgariei*, nr. 40908/05, 16 aprilie 2013  
*Fedele împotriva Germaniei (dec.)*, nr. 11311/84, 9 decembrie 1987  
*Fejde împotriva Suediei*, 29 octombrie 1991, seria A nr. 212-C  
*Felix Guțu împotriva Republicii Moldova*, nr. 13112/07, 20 October 2020  
*Ferrantelli și Santangelo împotriva Italiei*, 7 august 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-III  
*Ferrazzini împotriva Italiei (MC)*, nr. 44759/98, CEDO 2001-VII  
*Fey împotriva Austriei*, 24 februarie 1993, seria A nr. 255-A  
*Figurka împotriva Ucrainei*,\* nr. 28232/22, 16 noiembrie 2023  
*Fikret Karahan împotriva Turciei*, nr. 53848/07, 16 martie 2021  
*Filat împotriva Republicii Moldova*, nr. 11657/16, 7 decembrie 2021  
*Filippini împotriva San Marino (dec.)*, nr. 10526/02, 28 august 2003  
*Findlay împotriva Regatului Unit*, 25 februarie 1997, Culegere de hotărâri și decizii 1997-I  
*Fischer împotriva Austriei (dec.)*, nr. 27569/02, CEDO 2003-VI  
*Fleischner împotriva Germaniei*, nr. 61985/12, 3 octombrie 2019  
*Flisar împotriva Sloveniei*, nr. 3127/09, 29 septembrie 2011  
*Foucher împotriva Franței*, 18 martie 1997, Culegere de hotărâri și decizii 1997-II  
*Frâncu împotriva României*, nr. 69356/13, 13 octombrie 2020  
*Frumkin împotriva Rusiei*, nr. 74568/12, 5 ianuarie 2016  
*Fruni împotriva Slovaciei*, nr. 8014/07, 21 iunie 2011  
*Funke împotriva Franței*, 25 februarie 1993, seria A nr. 256-A

## —G—

*G.B. împotriva Franței*, nr. 44069/98, CEDO 2001-X  
*G.C.P. împotriva României*, nr. 20899/03, 20 decembrie 2011  
*G.I.E.M. S.R.L. și alții împotriva Italiei (fond) (MC)*, nr. 1828/06 și alte 2, 28 iunie 2018  
*Gabrielian împotriva Armeniei*, nr. 8088/05, 10 aprilie 2012  
*Gäfgen împotriva Germaniei (MC)*, nr. 22978/05, CEDO 2010  
*Gafgaz Mammadov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 60259/11, 15 octombrie 2015



*Gaggl împotriva Austriei*, nr. 63950/19, 8 noiembrie 2022  
*Galan împotriva Italiei* (dec.), nr. 63772/16, 18 mai 2021  
*Galstian împotriva Armeniei*, nr. 26986/03, 15 noiembrie 2007  
*Gani împotriva Spaniei*, nr. 61800/08, 19 februarie 2013  
*Garbuz împotriva Ucrainei*, nr. 72681/10, 19 februarie 2019  
*García Hernández împotriva Spaniei*, nr. 15256/07, 16 noiembrie 2010  
*García Ruiz împotriva Spaniei* (MC), nr. 30544/96, CEDO 1999-I  
*Garycki împotriva Poloniei*, nr. 14348/02, 6 februarie 2007  
*Gast și Popp împotriva Germaniei*, nr. 29357/95, CEDO 2000-II  
*Geerings împotriva Țărilor de Jos*, nr. 30810/03, CEDO 2007-III  
*Gelenidze împotriva Georgiei*, nr. 72916/10, 7 noiembrie 2019  
*George-Lavinu Ghiurău împotriva României*, nr. 15549/16, 16 iunie 2020  
*Georgiou împotriva Greciei*, nr. 57378/18, 14 martie 2023  
*Gestur Jónsson și Ragnar Halldór Hall împotriva Islandei* (MC), nr. 68273/14 și 68271/14, 22 decembrie 2020  
*Giosakis împotriva Greciei (nr. 3)*, nr. 5689/08, 3 mai 2011  
*Goddi împotriva Italiei*, 9 aprilie 1984, seria A nr. 76  
*Gogitidze și alții împotriva Georgiei*, nr. 36862/05, 12 mai 2015  
*Goktepe împotriva Belgiei*, nr. 50372/99, 2 iunie 2005  
*Gorbunov și Gorbaciev împotriva Rusiei*, nr. 43183/06 și 27412/07, 1 martie 2016  
*Gorgievski împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 18002/02, 16 iulie 2009  
*Gorgiladze împotriva Georgiei*, nr. 4313/04, 20 octombrie 2009  
*Gossa împotriva Poloniei*, nr. 47986/99, 9 ianuarie 2007  
*Gómez de Liaño y Botella împotriva Spaniei*, nr. 21369/04, 22 iulie 2008  
*Gómez Olmeda împotriva Spaniei*, nr. 61112/12, 29 martie 2016  
*Grădinar împotriva Republicii Moldova*, nr. 7170/02, 8 aprilie 2008  
*Gradinger împotriva Austriei*, 23 octombrie 1995, seria A nr. 328-C  
*Grande Stevens și alții împotriva Italiei*, nr. 18640/10 și alte 4, 4 martie 2014  
*Granger împotriva Regatului Unit*, 28 martie 1990, seria A nr. 174  
*Graviano împotriva Italiei*, nr. 10075/02, 10 februarie 2005  
*Grayson și Barnham împotriva Regatului Unit*, nr. 19955/05 și 15085/06, 23 septembrie 2008  
*Grba împotriva Croației*, nr. 47074/12, 23 noiembrie 2017  
*Gregaćević împotriva Croației*, nr. 58331/09, 10 iulie 2012  
*Grosam împotriva Republicii Cehe* (MC), nr. 19750/13, 1 iunie 2023  
*Grievess împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 57067/00, CEDO 2003-XII (extrase)  
*Gröning împotriva Germaniei* (dec.), nr. 71591/17, 20 octombrie 2020  
*Guðmundur Andri Ástráðsson împotriva Islandei* (MC), nr. 26374/18, 1 decembrie 2020  
*Guérin împotriva Franței* (MC), 29 iulie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-V  
*Guisset împotriva Franței*, nr. 33933/96, CEDO 2000-IX  
*Gülağacı împotriva Turciei* (dec.), nr. 40259/07, 13 aprilie 2021  
*Güngör împotriva Germaniei* (dec.), nr. 31540/96, 24 ianuarie 2002  
*Gurguchiani împotriva Spaniei*, nr. 16012/06, 15 decembrie 2009  
*Gürkan împotriva Turciei*, nr. 10987/10, 3 iulie 2012  
*Guțanovi împotriva Bulgariei*, nr. 34529/10, CEDO 2013 (extrase)  
*Güveç împotriva Turciei*, nr. 70337/01, CEDO 2009 (extrase)

—H—

*H. și J. împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 978/09 și 992/09, 13 noiembrie 2014  
*Haarde împotriva Islandei*, nr. 66847/12, 23 noiembrie 2017  
*Haas împotriva Germaniei* (dec.), nr. 73047/01, 17 noiembrie 2005

*Habran și Dalem împotriva Belgiei*, nr. 43000/11 și 49380/11, 17 ianuarie 2017  
*Hadjianastassiou împotriva Greciei*, 16 decembrie 1992, seria A nr. 252  
*Hamdani împotriva Elveției*, nr. 10644/17, 28 martie 2023  
*Hamer împotriva Belgiei*, nr. 21861/03, CEDO 2007-V (extrase)  
*Hanif și Khan împotriva Regatului Unit*, nr. 52999/08 și 61779/08, 20 decembrie 2011  
*Hanu împotriva României*, nr. 10890/04, 4 iunie 2013  
*Harabin împotriva Slovaciei*, nr. 58688/11, 20 noiembrie 2012  
*Harutiunian împotriva Armeniei*, nr. 36549/03, CEDO 2007-III  
*Hasáliková împotriva Slovaciei*, nr. 39654/15, 24 iunie 2021  
*Hauschildt împotriva Danemarcei*, 24 mai 1989, seria A nr. 154  
*Haxhia împotriva Albaniei*, nr. 29861/03, 8 octombrie 2013  
*Heaney și McGuinness împotriva Irlandei*, nr. 34720/97, CEDO 2000-XII  
*Heglas împotriva Republicii Cehe*, nr. 5935/02, 1 martie 2007  
*Henri Rivière și alții împotriva Franței*, nr. 46460/10, 25 iulie 2013  
*Henryk Urban și Ryszard Urban împotriva Poloniei*, nr. 23614/08, 30 noiembrie 2010  
*Hermi împotriva Italiei (MC)*, nr. 18114/02, CEDO 2006-XII  
*Hernández Royo împotriva Spaniei*, nr. 16033/12, 20 septembrie 2016  
*Hliustov împotriva Rusiei*, nr. 28975/05, 11 iulie 2013  
*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei*, nr. 11082/06 și 13772/05, 25 iulie 2013  
*Hodorkovski și Lebedev împotriva Rusiei (nr. 2)*, nr. 42757/07 și 51111/07, 14 ianuarie 2020  
*Hokkeling împotriva Țărilor de Jos*, nr. 30749/12, 14 februarie 2017  
*Holm împotriva Suediei*, 25 noiembrie 1993, seria A nr. 279-A  
*Horvatić împotriva Croației*, nr. 36044/09, 17 octombrie 2013  
*Hudobin împotriva Rusiei*, nr. 59696/00, CEDO 2006-XII (extrase)  
*Hujin și alții împotriva Rusiei*, nr. 13470/02, 23 octombrie 2008  
*Hümmer împotriva Germaniei*, nr. 26171/07, 19 iulie 2012  
*Husain împotriva Italiei (dec.)*, nr. 18913/03, CEDO 2005-III  
*Husayn (Abu Zubaydah) împotriva Poloniei*, nr. 7511/13, 24 iulie 2014  
*Hüseyin Turan împotriva Turciei*, nr. 11529/02, 4 martie 2008  
*Husein și alții împotriva Azerbaidjanului*, nr. 35485/05 și alte 3, 26 iulie 2011



*I.A. împotriva Franței*, 23 septembrie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-VII  
*I.H. și alții împotriva Austriei*, nr. 42780/98, 20 aprilie 2006  
*Iahimovici împotriva Ucrainei*, nr. 23476/15, 16 decembrie 2021  
*Iaikov împotriva Rusiei*, nr. 39317/05, 18 iunie 2015  
*Iakuba împotriva Ucrainei*, nr. 1452/09, 12 februarie 2019  
*Iancu împotriva României*, nr. 62915/17, 23 februarie 2021  
*Iankov și alții împotriva Bulgariei*, nr. 4570/05, 23 septembrie 2010  
*Iaroslav Belousov împotriva Rusiei*, nr. 2653/13 și 60980/14, 4 octombrie 2016  
*Iasir împotriva Belgiei*, nr. 21614/12, 26 ianuarie 2016  
*Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit (MC)*, nr. 50541/08 și alte 3, 13 septembrie 2016  
*İbrahim Öztürk împotriva Turciei*, nr. 16500/04, 17 februarie 2009  
*Idalov împotriva Rusiei (MC)*, nr. 5826/03, 22 mai 2012  
*Iglin împotriva Ucrainei*, nr. 39908/05, 12 ianuarie 2012  
*Ignat împotriva României*, nr. 17325/16, 9 noiembrie 2021  
*Igual Coll împotriva Spaniei*, nr. 37496/04, 10 martie 2008  
*Igor Pascari împotriva Republicii Moldova*, nr. 25555/10, 30 august 2016  
*Ilgar Mammadov împotriva Azerbaidjanului (nr. 2)*, nr. 919/15, 16 noiembrie 2017  
*Imbrioscia împotriva Elveției*, 24 noiembrie 1993, seria A nr. 275

*Incal împotriva Turciei*, 9 iunie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-IV  
*International Bank for Commerce și Development AD și alții împotriva Bulgariei*, nr. 7031/05, 2 iunie 2016  
*Ibrahim Ülger împotriva Turciei*, nr. 57250/00, 29 iulie 2004  
*Irodotou împotriva Ciprului*, nr. 16783/20, 23 mai 2023  
*Ismoilov și alții împotriva Rusiei*, nr. 2947/06, 24 aprilie 2008  
*Istrate împotriva României*, nr. 44546/13, 13 aprilie 2021  
*Ișiar împotriva Bulgariei*, nr. 391/03, 20 noiembrie 2008

## —J—

*J.K. și alții împotriva Suediei* (MC), nr. 59166/12, 23 august 2016  
*J.M. și alții împotriva Austriei*, nr. 61503/14 și alte 2, 1 iunie 2017  
*Jakutavičius împotriva Lituaniei*,\* nr. 42180/19, 13 februarie 2024  
*Jalloh împotriva Germaniei* (MC), nr. 54810/00, CEDO 2006-IX  
*Janatuinen împotriva Finlandei*, nr. 28552/05, 8 decembrie 2009  
*Jang împotriva Ucrainei*, nr. 6970/15, 13 noiembrie 2018  
*Janosevic împotriva Suediei*, nr. 34619/97, CEDO 2002-VII  
*Jasiński împotriva Poloniei*, nr. 30865/96, 20 decembrie 2005  
*Jasper împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 27052/95, 16 februarie 2000  
*Jhangirian împotriva Armeniei*, nr. 44841/08 și 63701/09, 8 octombrie 2020  
*Johansen împotriva Germaniei*, nr. 17914/10, 15 septembrie 2016  
*John Murray împotriva Regatului Unit* (MC), 8 februarie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-I  
*Jorgic împotriva Germaniei*, nr. 74613/01, CEDO 2007-III  
*Josseume împotriva Franței*, nr. 39243/10, 8 martie 2012  
*Judge împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 35863/10, 8 februarie 2011  
*Juha Nuutinen împotriva Finlandei*, nr. 45830/99, 24 aprilie 2007  
*Julius Kloiber Schlachthof GmbH și alții împotriva Austriei*, nr. 21565/07 și alte 3, 4 aprilie 2013  
*Július Pór Sigurbórsson împotriva Islandei*, nr. 38797/17, 16 iulie 2019  
*Juk împotriva Ucrainei*, nr. 45783/05, 21 octombrie 2010  
*Jupnik împotriva Ucrainei*, nr. 20792/05, 9 decembrie 2010  
*Jussila împotriva Finlandei* (MC), nr. 73053/01, CEDO 2006-XIV

## —K—

*K. împotriva Franței*, nr. 10210/82, decizia Comisiei din 7 decembrie 1983, Decizii și rapoarte 35  
*Kaçiu și Kotorri împotriva Albaniei*, nr. 33192/07 și 33194/07, 25 iunie 2013  
*Kadagişvili împotriva Georgiei*, nr. 12391/06, 14 mai 2020  
*Kalēja împotriva Letoniei*, nr. 22059/08, 5 octombrie 2017  
*Kamasinski împotriva Austriei*, 19 decembrie 1989, seria A nr. 168  
*Kamenos împotriva Ciprului*, nr. 147/07, 31 octombrie 2017  
*Kangers împotriva Letoniei*, nr. 35726/10, 14 martie 2019  
*Kapetanios și alții împotriva Greciei*, nr. 3453/12 și alte 2, 30 aprilie 2015  
*Kapustiak împotriva Ucrainei*, nr. 26230/11, 3 martie 2016  
*Karimov și alții împotriva Azerbaidjanului*, nr. 24219/16 și alte 2, 22 iulie 2021  
*Karaman împotriva Germaniei*, nr. 17103/10, 27 februarie 2014  
*Karelin împotriva Rusiei*, nr. 926/08, 20 septembrie 2016  
*Karpenko împotriva Rusiei*, nr. 5605/04, 13 martie 2012  
*Karrar împotriva Belgiei*, nr. 61344/16, 31 august 2021  
*Kartoiev și alții împotriva Rusiei*, nr. 9418/13 și alte 2, 19 octombrie 2021

*Kasatkin împotriva Rusiei* (dec.), nr. 53672/14, 22 iunie 2021  
*Kashlev împotriva Estoniei*, nr. 22574/08, 26 aprilie 2016  
*Kasparov și alții împotriva Rusiei*, nr. 21613/07, 3 octombrie 2013  
*Kaste și Mathisen împotriva Norvegiei*, nr. 18885/04 și 21166/04, CEDO 2006-XIII  
*Kart împotriva Turciei* (MC), nr. 8917/05, CEDO 2009 (extrase)  
*Katrtsch împotriva Franței*, nr. 22575/08, 4 noiembrie 2010  
*Kemal Coşkun împotriva Turciei*, nr. 45028/07, 28 martie 2017  
*Kereselidze împotriva Georgiei*, nr. 39718/09, 28 martie 2019  
*Kerimoğlu împotriva Turciei*, nr. 58829/10, 6 decembrie 2022  
*Kerman împotriva Turciei*, nr. 35132/05, 22 noiembrie 2016  
*Kerr împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 63356/00, 23 septembrie 2003  
*Keskin împotriva Țărilor de Jos*, nr. 2205/16, 19 ianuarie 2021  
*Khalfaoui împotriva Franței*, nr. 34791/97, CEDO 1999-IX  
*Khan împotriva Regatului Unit*, nr. 35394/97, CEDO 2000-V  
*Kikabidze împotriva Georgiei*, nr. 57642/12, 16 noiembrie 2021  
*Kilin împotriva Rusiei*, nr. 10271/12, 11 mai 2021  
*Klimentiev împotriva Rusiei*, nr. 46503/99, 16 noiembrie 2006  
*Klouvi împotriva Franței*, nr. 30754/03, 30 iunie 2011  
*Knox împotriva Italiei*, nr. 76577/13, 24 ianuarie 2019  
*Kobiaşvili împotriva Georgiei*, nr. 36416/06, 14 martie 2019  
*Kohen și alții împotriva Turciei*, nr. 66616/10, 7 iunie 2022  
*Kok împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 43149/98, 4 iulie 2000  
*Kolesnikova împotriva Rusiei*, nr. 45202/14, 2 martie 2021  
*König împotriva Germaniei*, 28 iunie 1978, seria A nr. 27  
*Konstas împotriva Greciei*, nr. 53466/07, 24 mai 2011  
*Kontalexis împotriva Greciei*, nr. 59000/08, 31 mai 2011  
*Kormev împotriva Bulgariei*, nr. 39014/12, 5 octombrie 2017  
*Krasniki împotriva Republicii Cehe*, nr. 51277/99, 28 februarie 2006  
*Kremzow împotriva Austriei*, 21 septembrie 1993, seria A nr. 268-B  
*Krestovski împotriva Rusiei*, nr. 14040/03, 28 octombrie 2010  
*Kriegisch împotriva Germaniei* (dec.), nr. 21698/06, 23 noiembrie 2010  
*Kristiansen împotriva Norvegiei*, nr. 1176/10, 17 decembrie 2015  
*Kröcher și Möller împotriva Elveției*, nr. 8463/78, decizia Comisiei din 9 iulie 1981, Decizii și rapoarte 26  
*Krombach împotriva Franței*, nr. 29731/96, CEDO 2001-II  
*Kulikowski împotriva Poloniei*, nr. 18353/03, 19 mai 2009  
*Kuopila împotriva Finlandei*, nr. 27752/95, 27 aprilie 2000  
*Kuzmina și alții împotriva Rusiei*, nr. 66152/14 și alte 8, 20 aprilie 2021  
*Kyprianou împotriva Ciprului* (MC), nr. 73797/01, CEDO 2005-XIII



*Labergère împotriva Franței*, nr. 16846/02, 26 septembrie 2006  
*Lacadena Calero împotriva Spaniei*, nr. 23002/07, 22 noiembrie 2011  
*Lagerblom împotriva Suediei*, nr. 26891/95, 14 ianuarie 2003  
*Lagutin și alții împotriva Rusiei*, nr. 6228/09 și alte 4, 24 aprilie 2014  
*Lähteenmäki împotriva Estoniei*, nr. 53172/10, 21 iunie 2016  
*Lala împotriva Țărilor de Jos*, 22 septembrie 1994, seria A nr. 297-A  
*Lalik împotriva Poloniei*, nr. 47834/19, 11 mai 2023  
*Lamatic împotriva României*, nr. 55859/15, 1 decembrie 2020  
*Lambin împotriva Rusiei*, nr. 12668/08, 21 noiembrie 2017



*Larrañaga Arando și alții împotriva Spaniei* (dec.), nr. 73911/16 și alte 2, 25 iunie 2019  
*Lazu împotriva Republicii Moldova*, nr. 46182/08, 5 iulie 2016  
*Lanz împotriva Austriei*, nr. 24430/94, 31 ianuarie 2002  
*Laska și Lika împotriva Albaniei*, nr. 12315/04 și 17605/04, 20 aprilie 2010  
*Lauko împotriva Slovaciei*, 2 septembrie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-VI  
*Lavents împotriva Letoniei*, nr. 58442/00, 28 noiembrie 2002  
*Laijov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 22062/07, 10 aprilie 2014  
*Leka împotriva Albaniei*,\* nr. 60569/09, 5 martie 2024  
*Leas împotriva Estoniei*, nr. 59577/08, 6 martie 2012  
*Legillon împotriva Franței*, nr. 53406/10, 10 ianuarie 2013  
*Lena Atanasova împotriva Bulgariei*, nr. 52009/07, 26 ianuarie 2017  
*Lhermitte împotriva Belgiei* (MC), nr. 34238/09, 29 noiembrie 2016  
*Liblik și alții împotriva Estoniei*, nr. 173/15 și alte 5, 28 mai 2019  
*Lilian Erhan împotriva Republicii Moldova*, nr. 21947/16, 5 iulie 2022  
*Lilly France S.A. împotriva Franței* (dec.), nr. 53892/00, 3 decembrie 2002  
*Lobarev și alții împotriva Rusiei*, nr. 10355/09 și alte 5, 28 ianuarie 2020  
*Lobjanidze și Peradze împotriva Georgiei*, nr. 21447/11 și 35839/11, 27 februarie 2020  
*Löffler împotriva Austriei*, nr. 30546/96, 3 octombrie 2000  
*Lucà împotriva Italiei*, nr. 33354/96, CEDO 2001-II  
*Lučić împotriva Croației*, nr. 5699/11, 27 februarie 2014  
*Luedicke, Belkacem și Koç împotriva Germaniei*, 28 noiembrie 1978, seria A nr. 29  
*Loizides împotriva Ciprului*, nr. 31029/15, 5 iulie 2022  
*Lundkvist împotriva Suediei* (dec.), nr. 48518/99, CEDO 2003-XI  
*Lutz împotriva Germaniei*, 25 august 1987, seria A nr. 123  
*Lisiuk împotriva Ucrainei*, nr. 72531/13, 14 octombrie 2021

—M—

*M împotriva Țărilor de Jos*, nr. 2156/10, 25 iulie 2017  
*M.T.B. împotriva Turciei*, nr. 147081/06, 12 iunie 2018  
*Maaouia împotriva Franței* (MC), nr. 39652/98, CEDO 2000-X  
*Maciszewski și alții împotriva Poloniei* (dec.), nr. 65313/13 și altele, 23 iunie 2020  
*Maestri și alții împotriva Italiei*, nr. 20903/15 și alte 3, 8 iulie 2021  
*Magee împotriva Regatului Unit*, nr. 28135/95, CEDO 2000-VI  
*Magnițki și alții împotriva Rusiei*, nr. 32631/09 și 53799/12, 27 august 2019  
*Maizit împotriva Rusiei*, nr. 63378/00, 20 ianuarie 2005  
*Makarașvili și alții împotriva Georgiei*, nr. 23158/20 și altele, 1 septembrie 2022  
*Makeian și alții împotriva Armeniei*, nr. 46435/09, 5 decembrie 2019  
*Makhfi împotriva Franței*, nr. 59335/00, 19 octombrie 2004  
*Maktouf și Damjanović împotriva Bosniei și Herțegovinei* (MC), nr. 2312/08 și 34179/08, CEDO 2013  
*Malige împotriva Franței*, 23 septembrie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-VII  
*Malininas împotriva Lituaniiei*, nr. 10071/04, 1 iulie 2008  
*Malofeieva împotriva Rusiei*, nr. 36673/04, 30 mai 2013  
*Mamaladze împotriva Georgiei*, nr. 9487/19, 3 noiembrie 2022  
*Mamatkulov și Askarov împotriva Turciei* (MC), nr. 46827/99 și 46951/99, CEDO 2005-I  
*Mamič împotriva Sloveniei (nr. 2)*, nr. 75778/01, CEDO 2006-X (extrase)  
*Marčan împotriva Croației*, nr. 40820/12, 10 iulie 2014  
*Marcello Viola împotriva Italiei*, nr. 45106/04, CEDO 2006-XI (extrase)  
*Marcos Barrios împotriva Spaniei*, nr. 17122/07, 21 septembrie 2010  
*Maresti împotriva Croației*, nr. 55759/07, 25 iunie 2009  
*Marguš împotriva Croației* (MC), nr. 4455/10, CEDO 2014



*Marilena-Carmen Popa împotriva României*, nr. 1814/11, 18 februarie 2020  
*Marinoni împotriva Italiei*, nr. 27801/12, 18 noiembrie 2021  
*Marpa Zeeland B.V. și Metal Welding B.V. împotriva Țărilor de Jos*, nr. 46300/99, CEDO 2004-X  
(extrase)  
*Martin împotriva Estoniei*, nr. 35985/09, 30 mai 2013  
*Martin împotriva Regatului Unit*, nr. 40426/98, 24 octombrie 2006  
*Martínez Agirre și alții împotriva Spaniei* (dec.), nr. 75529/16 și 79503/16, 25 iunie 2019  
*Martinie împotriva Franței* (MC), nr. 58675/00, CEDO 2006-VI  
*Matanović împotriva Croației*, nr. 2742/12, 4 aprilie 2017  
*Matijašević împotriva Serbiei*, nr. 23037/04, 19 septembrie 2006  
*Matijašić împotriva Croației* (dec.), nr. 38771/15, 8 iunie 2021  
*Matis împotriva Franței* (dec.), nr. 43699/13, 6 octombrie 2015  
*Mattick împotriva Germaniei* (dec.), nr. 62116/00, CEDO 2005-VII  
*Mattocchia împotriva Italiei*, nr. 23969/94, CEDO 2000-IX  
*Matyjek împotriva Poloniei*, nr. 38184/03, 24 aprilie 2007  
*Matijina împotriva Rusiei*, nr. 58428/10, 27 martie 2014  
*Mariusz Lewandowski împotriva Poloniei*, nr. 66484/09, 3 iulie 2012  
*McCann și Healy împotriva Portugaliei*, nr. 57195/17, 20 septembrie 2022  
*McFarlane împotriva Irlandei* (MC), nr. 31333/06, 10 septembrie 2010  
*Medenica împotriva Elveției*, nr. 20491/92, CEDO 2001-VI  
*Meftah și alții împotriva Franței* (MC), nr. 32911/96 și alte 2, CEDO 2002-VII  
*Mehmet Ali Eser împotriva Turciei*, nr. 1399/07, 15 octombrie 2019  
*Mehmet Duman împotriva Turciei*, nr. 38740/09, 23 octombrie 2018  
*Mehmet Zeki Çelebi împotriva Turciei*, nr. 27582/07, 28 ianuarie 2020  
*Mehmet Zeki Doğan împotriva Turciei (nr. 2)*, nr. 3324/19, 13 februarie 2024  
*Melgarejo Martinez de Abellanosa împotriva Spaniei*, nr. 11200/19, 14 decembrie 2021  
*Melich și Beck împotriva Republicii Cehe*, nr. 35450/04, 24 iulie 2008  
*Melin împotriva Franței*, 22 iunie 1993, seria A nr. 261-A  
*Meng împotriva Germaniei*, nr. 1128/17, 16 februarie 2021  
*Mergen și alții împotriva Turciei*, nr. 44062/09 și alte 4, 31 mai 2016  
*Mežnarić împotriva Croației*, nr. 71615/01, 15 iulie 2005  
*Micallef împotriva Maltei* (MC), nr. 17056/06, CEDO 2009  
*Mieg de Boofzheim împotriva Franței* (dec.), nr. 52938/99, CEDO 2002-X  
*Mika împotriva Suediei* (dec.), nr. 31243/06, 27 ianuarie 2009  
*Mihail Mironov împotriva Rusiei*, nr. 58138/09, 6 octombrie 2020  
*Mihailova împotriva Rusiei*, nr. 46998/08, 19 noiembrie 2015  
*Mikolajová împotriva Slovaciei*, nr. 4479/03, 18 ianuarie 2011  
*Milachikj împotriva Macedoniei de Nord*, nr. 44773/16, 14 octombrie 2021  
*Milasi împotriva Italiei*, 25 iunie 1987, seria A nr. 119  
*Miliniene împotriva Lituaniei*, nr. 74355/01, 24 iunie 2008  
*Miljević împotriva Croației*, nr. 68317/13, 25 iunie 2020  
*Miller și alții împotriva Regatului Unit*, nr. 45825/99 și alte 2, 26 octombrie 2004  
*Miminoșvili împotriva Rusiei*, nr. 20197/03, 28 iunie 2011  
*Minelli împotriva Elveției*, 25 martie 1983, seria A nr. 62  
*Mircea împotriva României*, nr. 41250/02, 29 martie 2007  
*Mirčetić împotriva Croației*, nr. 30669/15, 22 aprilie 2021  
*Mirilașvili împotriva Rusiei*, nr. 6293/04, 11 decembrie 2008  
*Mitrov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 45959/09, 2 iunie 2016  
*Mitianin și Leonov împotriva Rusiei*, nr. 11436/06 și 22912/06, 7 mai 2019  
*Monedero Angora împotriva Spaniei* (dec.), nr. 41138/05, CEDO 2008  
*Monnell și Morris împotriva Regatului Unit*, 2 martie 1987; seria A nr. 115

*Montcornet de Caumont împotriva Franței* (dec.), nr. 59290/00, CEDO 2003-VII  
*Montera împotriva Italiei* (dec.), nr. 64713/01, 9 iulie 2002  
*Moiseiev împotriva Rusiei*, nr. 62936/00, 9 octombrie 2008  
*Moreira Ferreira împotriva Portugaliei (nr. 2)* (MC), nr. 19867/12, 11 iulie 2017  
*Morice împotriva Franței* (MC), nr. 29369/10, CEDO 2015  
*Moroz împotriva Ucrainei*, nr. 5187/07, 2 martie 2017  
*Moulet împotriva Franței* (dec.), nr. 27521/04, 13 septembrie 2007  
*Mtchedlishvili împotriva Georgiei*, nr. 894/12, 25 februarie 2021  
*Mucha împotriva Slovaciei*, nr. 63703/19, 25 noiembrie 2021  
*Müller împotriva Germaniei*, nr. 54963/08, 27 martie 2014  
*Müller-Hartburg împotriva Austriei*, nr. 47195/06, 19 februarie 2013  
*Mulosmani împotriva Albaniei*, nr. 29864/03, 8 octombrie 2013  
*Murtazaliev împotriva Rusiei* (MC), nr. 36658/05, 18 decembrie 2018  
*Mustafa împotriva Bulgariei*, nr. 1230/17, 28 noiembrie 2019  
*Mustafa (Abu Hamza) împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 31411/07, 18 ianuarie 2011  
*Mustafa Tunç și Fecire Tunç împotriva Turciei* (MC), nr. 24014/05, 14 aprilie 2015

—N—

*Nadir Yıldırım și alții împotriva Turciei*,\* nr. 39712/16, 28 noiembrie 2023  
*Nagmetov împotriva Rusiei* (MC), nr. 35589/08, 30 martie 2017  
*Nahmanovici împotriva Rusiei*, nr. 55669/00, 2 martie 2006  
*Națvlișvili și Togonidze împotriva Georgiei*, nr. 9043/05, CEDO 2014 (extrase)  
*Natunen împotriva Finlandei*, nr. 21022/04, 31 martie 2009  
*Navalnîi împotriva Rusiei* (MC), nr. 29580/12 și alte 4, 15 noiembrie 2018  
*Navalnîi și Gunko împotriva Rusiei*, nr. 75186/12, 10 noiembrie 2020  
*Navalnîi și Ofițerov împotriva Rusiei*, nr. 46632/13 și 28671/14, 23 februarie 2016  
*Navone și alții împotriva Monaco*, nr. 62880/11 și alte 2, 24 octombrie 2013  
*Nechai împotriva Ucrainei*, nr. 15360/10, 1 iulie 2021  
*Nechiporuk și Ionkalo împotriva Ucrainei*, nr. 42310/04, 21 aprilie 2011  
*Negulescu împotriva României*, nr. 11230/12, 16 februarie 2021  
*Nejdet Şahin și Perihan Şahin împotriva Turciei* (MC), nr. 13279/05, 20 octombrie 2011  
*Nemțov împotriva Rusiei*, nr. 1774/11, 31 iulie 2014  
*Nerattini împotriva Greciei*, nr. 43529/07, 18 decembrie 2008  
*Nešťák împotriva Slovaciei*, nr. 65559/01, 27 februarie 2007  
*Neumeister împotriva Austriei*, 27 iunie 1968, seria A nr. 8  
*Nevzlin împotriva Rusiei*, nr. 26679/08, 18 ianuarie 2022  
*Nicholas împotriva Ciprului*, nr. 63246/10, 9 ianuarie 2018  
*Nicoleta Gheorghe împotriva României*, nr. 23470/05, 3 aprilie 2012  
*Niedermeier împotriva Germaniei* (dec.), nr. 37972/05, 3 februarie 2009  
*Nikitin împotriva Rusiei*, nr. 50178/99, CEDO 2004-VIII  
*Ninn-Hansen împotriva Danemarcei* (dec.), nr. 28972/75, CEDO 1999-V  
*Nițulescu împotriva României*, nr. 16184/06, 22 septembrie 2015  
*Nortier împotriva Țărilor de Jos*, 24 august 1993, seria A nr. 267  
*Nurmagomedov împotriva Rusiei*, nr. 30138/02, 7 iunie 2007

—O—

*O. împotriva Norvegiei*, nr. 29327/95, CEDO 2003-II  
*O'Donnell împotriva Regatului Unit*, nr. 16667/10, 7 aprilie 2015  
*O'Halloran și Francis împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 15809/02 și 25624/02, CEDO 2007-VIII

*O’Neill împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 14541/15, 8 ianuarie 2019  
*OAQ Neftianaia Kompania Lukos împotriva Rusiei*, nr. 14902/04, 20 septembrie 2011  
*Oberschlick împotriva Austriei (nr. 1)*, 23 mai 1991, seria A nr. 204  
*Öcalan împotriva Turciei* (MC), nr. 46221/99, CEDO 2005-IV  
*Öcalan împotriva Turciei* (dec.), nr. 5980/07, 6 iulie 2010  
*Oddone și Pecci împotriva San Marino*, nr. 26581/17 și 31024/17, 17 octombrie 2019  
*Okropiridze împotriva Georgiei*, nr. 43627/16 și 71667/16, 7 septembrie 2023  
*Oleksandr Volkov împotriva Ucrainei*, nr. 21722/11, CEDO 2013  
*Omar împotriva Franței*, 29 iulie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-V  
*Orhan Şahin împotriva Turciei*,\* nr. 48309/17, 12 martie 2024  
*Otegi Mondragon și alții împotriva Spaniei*, nr. 4184/15 și alte 4, 6 noiembrie 2018  
*Otegi Mondragon și alții împotriva Spaniei* (dec.), nr. 4184/15, 3 noiembrie 2015  
*Othman (Abu Qatada) împotriva Regatului Unit*, nr. 8139/09, CEDO 2012  
*Özmutur İnşaat Elektrik Nakliyat Temizlik San. ve Tic. Ltd. Şti. împotriva Turciei*, nr. 48657/06, 28 noiembrie 2017  
*Öztürk împotriva Germaniei*, 21 februarie 1984, seria A nr. 73

—P—

*P.G. și J.H. împotriva Regatului Unit*, nr. 44787/98, CEDO 2001-IX  
*P.K. împotriva Finlandei* (dec.), nr. 37442/97, 9 iulie 2002  
*P.S. împotriva Germaniei*, nr. 33900/96, 20 decembrie 2001  
*Paci împotriva Belgiei*, nr. 45597/09, pct. 85, 17 aprilie 2018  
*Padin Gestoso împotriva Spaniei* (dec.), nr. 39519/98, CEDO 1999-II (extrase)  
*Padovani împotriva Italiei*, 26 februarie 1993, seria A nr. 257-B  
*Paić împotriva Croației*, nr. 47082/12, 29 martie 2016  
*Paixão Moreira Sá Fernandes împotriva Portugaliei*, nr. 78108/14, 25 februarie 2020  
*Pakelli împotriva Germaniei*, 25 aprilie 1983, seria A nr. 64  
*Paksas împotriva Lituaniei* (MC), nr. 34932/04, CEDO 2011 (extrase)  
*Palcik împotriva Ucrainei*, nr. 16980/06, 2 martie 2017  
*Pandjikidze și alții împotriva Georgiei*, nr. 30323/02, 27 octombrie 2009  
*Pandy împotriva Belgiei*, nr. 13583/02, 21 septembrie 2006  
*Panju împotriva Belgiei (nr. 2)*, nr. 49072/21, 23 mai 2023  
*Papadakis împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 50254/07, 26 februarie 2013  
*Papon împotriva Franței* (dec.), nr. 54210/00, CEDO 2001-XII  
*Papon împotriva Franței (nr. 2)*, nr. 54210/00, CEDO 2002-VII  
*Paraponiaris împotriva Greciei*, nr. 42132/06, 25 septembrie 2008  
*Parlov-Tkalčić împotriva Croației*, nr. 24810/06, 22 decembrie 2009  
*Pasquini împotriva San Marino (nr. 2)*, nr. 23349/17, 20 octombrie 2020  
*Pastörs împotriva Germaniei*, nr. 55225/14, 3 octombrie 2019  
*Paulikas împotriva Lituaniei*, nr. 57435/09, 24 ianuarie 2017  
*Paunović împotriva Serbiei*, nr. 54574/07, 3 decembrie 2019  
*Pedersen și Baadsgaard împotriva Danemarcei* (MC), nr. 49017/99, CEDO 2004-XI  
*Pélissier și Sassi împotriva Franței* (MC), nr. 25444/94, CEDO 1999-II  
*Pelladoah împotriva Țărilor de Jos*, 22 septembrie 1994, seria A nr. 297-B  
*Pello împotriva Estoniei*, nr. 11423/03, 12 aprilie 2007  
*Penev împotriva Bulgariei*, 20494/04, 7 ianuarie 2010  
*Peñafiel Salgado împotriva Spaniei* (dec.), nr. 65964/01, 16 aprilie 2002  
*Pereira Cruz și alții împotriva Portugaliei*, nr. 56396/12 și alte 3, 26 iunie 2018  
*Perez împotriva Franței* (MC), nr. 47287/99, CEDO 2004-I  
*Perna împotriva Italiei* (MC), nr. 48898/99, CEDO 2003-V

*Peša împotriva Croației*, nr. 40523/08, 8 aprilie 2010  
*Pescador Valero împotriva Spaniei*, nr. 62435/00, CEDO 2003-VII  
*Peter Armstrong împotriva Regatului Unit*, nr. 65282/09, 9 decembrie 2014  
*Petio Petkov împotriva Bulgariei*, nr. 32130/03, 7 ianuarie 2010  
*Pfeifer și Plankl împotriva Austriei*, 25 februarie 1992, seria A nr. 227  
*Pham Hoang împotriva Franței*, 25 septembrie 1992, seria A nr. 243  
*Phillips împotriva Regatului Unit*, nr. 41087/98, CEDO 2001-VII  
*Pierre-Bloch împotriva Franței*, 21 octombrie 1997, Culegere de hotărâri și decizii 1997-VI  
*Piersack împotriva Belgiei*, 1 octombrie 1982, seria A nr. 53  
*Pirozzi împotriva Belgiei*, nr. 21055/11, 17 aprilie 2018  
*Pišcialnikov împotriva Rusiei*, nr. 7025/04, 24 septembrie 2009  
*Pişkin împotriva Turciei*, nr. 33399/18, 15 decembrie 2020  
*Planka împotriva Austriei*, nr. 25852/94, decizia Comisiei din 15 mai 1996  
*Poitrimol împotriva Franței*, 23 noiembrie 1993, seria A nr. 277-A  
*Poletan și Azirovik împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 26711/07 și alte 2, 12 mai 2016  
*Poliakov împotriva Rusiei*, nr. 77018/01, 29 ianuarie 2009  
*Polufakin și Ciernișev împotriva Rusiei*, nr. 30997/02, 25 septembrie 2008  
*Poliah și alții împotriva Ucrainei*, nr. 58812/15 și alte 4, 17 octombrie 2019  
*Poncelet împotriva Belgiei*, nr. 44418/07, 30 martie 2010  
*Popov împotriva Rusiei*, nr. 26853/04, 13 iulie 2006  
*Popovici împotriva Republicii Moldova*, nr. 289/04 și 41194/04, 27 noiembrie 2007  
*Poppe împotriva Țărilor de Jos*, nr. 32271/04, 24 martie 2009  
*Posohov împotriva Rusiei*, nr. 63486/00, CEDO 2003-IV  
*Prade împotriva Germaniei*, nr. 7215/10, 3 martie 2016  
*Prăjină împotriva României*, nr. 5592/05, 7 ianuarie 2014  
*Previti împotriva Italiei* (dec.), nr. 45291/06, 8 decembrie 2009  
*Priebke împotriva Italiei* (dec.), nr. 48799/99, 5 aprilie 2001  
*Prina împotriva României* (dec.), nr. 37697/13, 8 septembrie 2020  
*Produkcija Plus Storitveno podjetje d.o.o. împotriva Sloveniei*, nr. 47072/15, 23 octombrie 2018  
*Protopapa împotriva Turciei*, nr. 16084/90, 24 februarie 2009  
*Przydział împotriva Poloniei*, nr. 15487/08, 24 mai 2016  
*Pugžlys împotriva Poloniei*, nr. 446/10, 14 iunie 2016  
*Pullar împotriva Regatului Unit*, 10 iunie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-III  
*Pullicino împotriva Maltei* (dec.), nr. 45441/99, 15 iunie 2000  
*Putz împotriva Austriei*, 22 februarie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-I

## —Q—

*Quaranta împotriva Elveției*, 24 mai 1991, seria A nr. 205

## —R—

*R. împotriva Belgiei*, nr. 15957/90, decizia Comisiei din 30 martie 1992, Decizii și rapoarte 72  
*R. împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 33506/05, 4 ianuarie 2007  
*R.B. împotriva Estoniei*, nr. 22597/16, 22 iunie 2021  
*R.D. împotriva Poloniei*, nr. 29692/96 și 34612/97, 18 decembrie 2001  
*R.S. împotriva Germaniei* (dec.), nr. 19600/15, 28 martie 2017  
*Radio France și alții împotriva Franței*, nr. 53984/00, CEDO 2004-II  
*Raimondo împotriva Italiei*, 22 februarie 1994, seria A nr. 281-A



*Ramanauskas împotriva Lituaniei* (MC), nr. 74420/01, CEDO 2008  
*Ramanauskas împotriva Lituaniei (nr. 2)*, nr. 55146/14, 20 februarie 2018  
*Ramda împotriva Franței*, nr. 78477/11, 19 decembrie 2017  
*Ramos Nunes de Carvalho e Sá împotriva Portugaliei* (MC), nr. 55391/13 și alte 2, 6 noiembrie 2018  
*Rasmussen împotriva Poloniei*, nr. 38886/05, 28 aprilie 2009  
*Ravnsborg împotriva Suediei*, 23 martie 1994, seria A nr. 283-B  
*Raza împotriva Bulgariei*, nr. 31465/08, 11 februarie 2010  
*Razvozaiev împotriva Rusiei și Ucrainei și Udaltov împotriva Rusiei*, nr. 75734/12 și alte 2, 19 noiembrie 2019  
*Refah Partisi (Partidul Prosperității) și alții împotriva Turciei* (dec.), nr. 41340/98 și alte 3, 3 octombrie 2000  
*Reichman împotriva Franței*, nr. 50147/11, 12 iulie 2016  
*Reinhardt și Slimane-Kaïd împotriva Franței*, 31 martie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-II  
*Remli împotriva Franței*, 23 aprilie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-II  
*Repeșco și Repeșcu împotriva Republicii Moldova*, nr. 39272/15, 3 octombrie 2023  
*Richert împotriva Poloniei*, nr. 54809/07, 25 octombrie 2011  
*Riepan împotriva Austriei*, nr. 35115/97, CEDO 2000-XII  
*Rigolio împotriva Italiei*, nr. 20148/09, 9 martie 2023  
*Ringeisen împotriva Austriei*, 16 iulie 1971, seria A nr. 13  
*Ringvold împotriva Norvegiei*, nr. 34964/97, CEDO 2003-II  
*Roccella împotriva Italiei*, nr. 44764/16, 15 iunie 2023  
*Rocchia împotriva Franței*, nr. 74530/17, 2 februarie 2023  
*Rodionov împotriva Rusiei*, nr. 9106/09, 11 decembrie 2018  
*Romenski împotriva Rusiei*, nr. 22875/02, 13 iunie 2013  
*Rook împotriva Germaniei*, nr. 1586/15, 25 iulie 2019  
*Rostomașvili împotriva Georgiei*, nr. 13185/07, 8 noiembrie 2018  
*Rouille împotriva Franței*, nr. 50268/99, 6 ianuarie 2004  
*Rousounidou împotriva Ciprului* (dec.), nr. 38744/21, 12 decembrie 2023  
*Rowe și Davis împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 28901/95, CEDO 2000-II  
*Rudnicenko împotriva Ucrainei*, nr. 2775/07, 11 iulie 2013  
*Ruiz Torija împotriva Spaniei*, 9 decembrie 1994, seria A nr. 303-A  
*Rupa împotriva României (nr. 1)*, nr. 58478/00, 16 decembrie 2008  
*Rushiti împotriva Austriei*, nr. 28389/95, 21 martie 2000  
*Rusișvili împotriva Georgiei*, nr. 15269/13, 30 iunie 2022  
*Rutkowski și alții împotriva Poloniei*, nr. 72287/10 și alte 2, 7 iulie 2015  
*Rybacki împotriva Poloniei*, nr. 52479/99, 13 ianuarie 2009  
*Rywin împotriva Poloniei*, nr. 6091/06 și alte 2, 18 februarie 2016

—S—

*S. împotriva Elveției*, 28 noiembrie 1991, seria A nr. 220  
*S.C. IMH Suceava S.R.L. împotriva României*, nr. 24935/04, 29 octombrie 2013  
*S.N. împotriva Suediei*, nr. 34209/96, CEDO 2002-V  
*Saadi împotriva Italiei* (MC), nr. 37201/06, CEDO 2008  
*Saccoccia împotriva Austriei* (dec.), nr. 69917/01, 5 iulie 2007  
*Sadak și alții împotriva Turciei (nr. 1)*, nr. 29900/96 și alte 3, CEDO 2001-VIII  
*Sainte-Marie împotriva Franței*, 16 decembrie 1992, seria A nr. 253-A  
*Sahnovski împotriva Rusiei* (MC), nr. 21272/03, 2 noiembrie 2010  
*Sakit Zahidov împotriva Azerbaidjanului*, nr. 51164/07, 12 noiembrie 2015  
*Salabiaku împotriva Franței*, 7 octombrie 1988, seria A nr. 141-A  
*Salduz împotriva Turciei* (MC), nr. 36391/02, CEDO 2008



*Sampech împotriva Italiei* (dec.), nr. 55546/09, 19 mai 2015  
*Sanader împotriva Croației*, nr. 66408/12, 12 februarie 2015  
*Sancaklı împotriva Turciei*, nr. 1385/07, 15 mai 2018  
*Sandu împotriva Republicii Moldova*, nr. 16463/08, 11 februarie 2014  
*Sapunarescu împotriva Germaniei* (dec.), nr. 22007/03, 11 septembrie 2006  
*Saric împotriva Danemarcei* (dec.), nr. 31913/96, 2 februarie 1999  
*Šarkienė împotriva Lituaniei* (dec.), nr. 51760/10, 27 iunie 2017  
*Sassi și Benchellali împotriva Franței*, nr. 10917/15 și 10941/15, 25 noiembrie 2021  
*Saunders împotriva Regatului Unit* (MC), 17 decembrie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-VI  
*Sawoniuk împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 63716/00, CEDO 2001-VI  
*Schatschaschwili împotriva Germaniei* (MC), nr. 9154/10, CEDO 2015  
*Schenk împotriva Elveției*, 12 iulie 1988, seria A nr. 140  
*Schmautzer împotriva Austriei*, 23 octombrie 1995, seria A nr. 328-A  
*Schmid-Laffer împotriva Elveției*, nr. 41269/08, 16 iunie 2015  
*Schneider împotriva Franței* (dec.), nr. 49852/06, 30 iunie 2009  
*Scholer împotriva Germaniei*, nr. 14212/10, 18 decembrie 2014  
*Schwarzenberger împotriva Germaniei*, nr. 75737/01, 10 august 2006  
*Sejdovic împotriva Italiei* (MC), nr. 56581/00, CEDO 2006-II  
*Sekanina împotriva Austriei*, 25 august 1993, seria A nr. 266-A  
*Seleznev împotriva Rusiei*, nr. 15591/03, 26 iunie 2008  
*Seliwiak împotriva Poloniei*, nr. 3818/04, 21 iulie 2009  
*Sepil împotriva Turciei*, nr. 17711/07, 12 noiembrie 2013  
*Sequeira împotriva Portugaliei* (dec.), nr. 73557/01, CEDO 2003-VI  
*Sergei Afnasiev împotriva Ucrainei*, nr. 48057/06, 15 noiembrie 2012  
*Serrano Contreras împotriva Spaniei (nr. 2)*, nr. 2236/19, 26 octombrie 2021  
*Seton împotriva Regatului Unit*, nr. 55287/10, 31 martie 2016  
*Shannon împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 67537/01, CEDO 2004-IV  
*Shorazova împotriva Maltei*, nr. 51853/19, 3 martie 2022  
*Sibgatullin împotriva Rusiei*, nr. 32165/02, 23 aprilie 2009  
*Sidabras și Diautas împotriva Lituaniei* (dec.), nr. 55480/00 și 59330/00, 1 iulie 2003  
*Sievert împotriva Germaniei*, nr. 29881/07, 19 iulie 2012  
*Sigríður Elín Sigfúsdóttir împotriva Islandei*, nr. 41382/17, 25 februarie 2020  
*Silickienė împotriva Lituaniei*, nr. 20496/02, 10 aprilie 2012  
*Simeonovi împotriva Bulgariei* (MC), nr. 21980/04, 12 mai 2017  
*Simon Price împotriva Regatului Unit*, nr. 15602/07, 15 septembrie 2016  
*Sipavičius împotriva Lituaniei*, nr. 49093/99, 21 februarie 2002  
*Sîrghi împotriva României*, nr. 19181/09, 24 mai 2016  
*Sitnevski și Ceaikovski împotriva Ucrainei*, nr. 48016/06 și 7817/07, 10 noiembrie 2016  
*Škaro împotriva Croației*, nr. 6962/13, 6 decembrie 2016  
*Skliar împotriva Rusiei*, nr. 45498/11, 18 iulie 2017  
*Škoberne împotriva Sloveniei*,\* nr. 19920/20, 15 februarie 2024  
*Škrlić împotriva Croației*, nr. 21835/06, 11 iulie 2019  
*Słomka împotriva Poloniei*, nr. 68924/12, 6 decembrie 2018  
*Šmajgl împotriva Sloveniei*, nr. 29187/10, 4 octombrie 2016  
*Snijders împotriva Țărilor de Jos*,\* nr. 56440/15, 6 februarie 2024  
*Sociedade de Construções Martins & Vieira, Lda. și alții împotriva Portugaliei*, nr. 56637/10 și alte 5, 30 octombrie 2014  
*Soering împotriva Regatului Unit*, 7 iulie 1989, seria A nr. 161  
*Solakov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 47023/99, CEDO 2001-X  
*Sofri și alții împotriva Italiei* (dec.), nr. 37235/97, CEDO 2003-VIII  
*Soytemiz împotriva Turciei*, nr. 57837/09, 27 noiembrie 2018

*Spasov împotriva României*, nr. 27122/14, 6 decembrie 2022  
*Sperisen împotriva Elveției*, nr. 22060/20, 13 iunie 2023  
*Spînu împotriva României*, nr. 32030/02, 29 aprilie 2008  
*Sršen împotriva Croației* (dec.), nr. 30305/13, 22 ianuarie 2019  
*Stanford împotriva Regatului Unit*, 23 februarie 1994, seria A nr. 282-A  
*Starokadomski împotriva Rusiei (nr. 2)*, nr. 27455/06, 13 martie 2014  
*Štefančič împotriva Sloveniei*, nr. 18027/05, 25 octombrie 2012  
*Steininger împotriva Austriei*, nr. 21539/07, 17 aprilie 2012  
*Stepanian împotriva Armeniei*, nr. 45081/04, 27 octombrie 2009  
*Stephens împotriva Maltei (nr. 3)*, nr. 35989/14, 14 ianuarie 2020  
*Stevan Petrović împotriva Serbiei*, nr. 6097/16 și 28999/19, 20 aprilie 2021  
*Stirmanov împotriva Rusiei*, nr. 31816/08, 29 ianuarie 2019  
*Štitić împotriva Croației*, nr. 29660/03, 8 noiembrie 2007  
*Stoichkov împotriva Bulgariei*, nr. 9808/02, 24 martie 2005  
*Stojkovic împotriva Franței și Belgiei*, nr. 25303/08, 27 octombrie 2011  
*Stoimenov împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, nr. 17995/02, 5 aprilie 2007  
*Stow și Gai împotriva Portugaliei* (dec.), nr. 18306/04, 4 octombrie 2005  
*Strassenmeyer împotriva Germaniei*, nr. 57818/18, 2 mai 2023  
*Šubinski împotriva Sloveniei*, nr. 19611/04, 18 ianuarie 2007  
*Suhadolc împotriva Sloveniei* (dec.), nr. 57655/08, 17 mai 2011  
*Suküt împotriva Turciei* (dec.), nr. 59773/00, 11 septembrie 2007  
*Süleyman împotriva Turciei*, nr. 59453/10, 17 noiembrie 2020  
*Suslov și Batikian împotriva Ucrainei*, nr. 56540/14 și 57252/14, 6 octombrie 2022  
*Sutter împotriva Elveției*, 22 februarie 1984, seria A nr. 74  
*Suuripää împotriva Finlandei*, nr. 43151/02, 12 ianuarie 2010  
*Svanidze împotriva Georgiei*, nr. 37809/08, 25 iulie 2019  
*Svinarenko și Sliadnev împotriva Rusiei* (MC), nr. 32541/08 și 43441/08, CEDO 2014 (extrase)  
*Szabó împotriva Suediei* (dec.), nr. 28578/03, 27 iunie 2006

## —Ş—

*Şabelnik împotriva Ucrainei (nr. 2)*, nr. 15685/11, 1 iunie 2017  
*Şahiner împotriva Turciei*, nr. 29279/95, 25 septembrie 2001  
*Şaman împotriva Turciei*, nr. 35292/05, 5 aprilie 2011  
*Şehov împotriva Rusiei*, nr. 12440/04, 19 iunie 2014  
*Şimşek, Andiç și Boğatekin împotriva Turciei* (dec.), nr. 75845/12 și altele, 17 martie 2020  
*Şulepova împotriva Rusiei*, nr. 34449/03, 11 decembrie 2008  
*Şumeiev și alții împotriva Rusiei* (dec.), nr. 29474/07 și alte 2, 22 septembrie 2015

## —T—

*T.K. împotriva Lituaniei*, nr. 114000/12, 12 iunie 2018  
*Tabaï împotriva Franței* (dec.), nr. 73805/01, 17 februarie 2004  
*Tadić împotriva Croației*, nr. 25551/18, 28 noiembrie 2023  
*Talmane împotriva Letoniei*, nr. 47938/07, 13 octombrie 2016  
*Tarău împotriva României*, nr. 3584/02, 24 februarie 2009  
*Tatişvili împotriva Rusiei*, nr. 1509/02, CEDO 2007-I  
*Taxquet împotriva Belgiei* (MC), nr. 926/05, CEDO 2010  
*Tchohonelidze împotriva Georgiei*, nr. 31536/07, 28 iunie 2018  
*Teixeira de Castro împotriva Portugaliei*, 9 iunie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-IV

*Telfner împotriva Austriei*, nr. 33501/96, 20 martie 2001  
*Tempel împotriva Republicii Cehe*, nr. 44151/12, 25 iunie 2020  
*Teodor împotriva României*, nr. 46878/06, 4 iunie 2013  
*Teslia împotriva Ucrainei*, nr. 52095/11, 8 octombrie 2020  
*Thiam împotriva Franței*, nr. 80018/12, 18 octombrie 2018  
*Thomann împotriva Elveției*, 10 iunie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-III  
*Thomas împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 19354/02, 10 mai 2005  
*Ticiko împotriva Rusiei*, nr. 56097/07, 11 iunie 2015  
*Tierce și alții împotriva San Marino*, nr. 24954/94 și alte 2, CEDO 2000-IX  
*Tihonov și Hasis împotriva Rusiei*, nr. 12074/12 și 16442/12, 16 februarie 2021  
*Tirado Ortiz și Lozano Martin împotriva Spaniei* (dec.), nr. 43486/98, CEDO 1999-V  
*Toeva împotriva Bulgariei* (dec.), nr. 53329/99, 9 septembrie 2004  
*Tolmachev împotriva Estoniei*, nr. 73748/13, 9 iulie 2015  
*Tonkov împotriva Belgiei*, nr. 41115/14, 8 martie 2022  
*Topić împotriva Croației*, nr. 51355/10, 10 octombrie 2013  
*Tortladze împotriva Georgiei*, nr. 42371/08, 18 martie 2021  
*Trepașkin împotriva Rusiei (nr. 2)*, nr. 14248/05, 16 decembrie 2010  
*Trofimov împotriva Rusiei*, nr. 1111/02, 4 decembrie 2008  
*Trubić împotriva Croației* (dec.), nr. 44887/10, 2 octombrie 2012  
*Truten împotriva Ucrainei*, nr. 18041/08, 23 iunie 2016  
*Tsalkitzis împotriva Greciei (nr. 2)*, nr. 72624/10, 19 octombrie 2017  
*Tseber împotriva Republicii Cehe*, nr. 46203/08, 22 noiembrie 2012  
*Tuleya împotriva Poloniei*, nr. 21181/19 și 51751/20, 6 iulie 2023  
*Turbilev împotriva Rusiei*, nr. 4722/09, 6 octombrie 2015  
*Türk împotriva Turciei*, nr. 22744/07, 5 septembrie 2017  
*Turiev împotriva Rusiei*, nr. 20758/04, 11 octombrie 2016  
*Twalib împotriva Greciei*, 9 iunie 1998, Culegere de hotărâri și decizii 1998-IV  
*Twomey, Cameron și Guthrie împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 67318/09 și 22226/12, 28 mai 2013

—T—

*Tonio Tonev împotriva Bulgariei (nr. 2)*, nr. 2376/03, 14 ianuarie 2010

—U—

*Ubach Mortes împotriva Andorrei* (dec.), nr. 46253/99, CEDO 2000-V  
*Ucak împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 44234/98, 24 ianuarie 2002  
*Üçdağ împotriva Turciei*, nr. 23314/19, 31 august 2021  
*Ugulava împotriva Georgiei (nr. 2)*,\* nr. 22431/20, 1 februarie 2024  
*Urazbaiev împotriva Rusiei*, nr. 13128/06, 8 octombrie 2019  
*Ürek și Ürek împotriva Turciei*, nr. 74845/12, 30 iulie 2019  
*U.Y. împotriva Turciei*, nr. 58073/17, 10 octombrie 2023

—V—

*V. împotriva Finlandei*, nr. 40412/98, 24 aprilie 2007  
*V. împotriva Regatului Unit* (MC), nr. 24888/94, CEDO 1999-IX  
*Vacher împotriva Franței*, 17 decembrie 1996, Culegere de hotărâri și decizii 1996-VI  
*Valerii Lopata împotriva Rusiei*, nr. 19936/04, 30 octombrie 2012

*Vamvakas împotriva Greciei (nr. 2)*, nr. 2870/11, 9 aprilie 2015  
*Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos*, 19 aprilie 1994, seria A nr. 288  
*Van Geyseghem împotriva Belgiei* (MC), nr. 26103/95, CEDO 1999-I  
*Van Mechelen și alții împotriva Țărilor de Jos*, 23 aprilie 1997, Culegere de hotărâri și decizii 1997-III  
*Van Wesenbeeck împotriva Belgiei*, nr. 67496/10 și 52936/12, 23 mai 2017  
*Vanfuli împotriva Rusiei*, nr. 24885/05, 3 noiembrie 2011  
*Vanian împotriva Rusiei*, nr. 53203/99, 15 decembrie 2005  
*Vardan Martirosian împotriva Armeniei*, nr. 13610/12, 15 iunie 2021  
*Varela Geis împotriva Spaniei*, nr. 61005/09, 5 martie 2013  
*Vasenin împotriva Rusiei*, nr. 48023/06, 21 iunie 2016  
*Västberga Taxi Aktiebolag și Vulic împotriva Suediei*, nr. 36985/97, 23 iulie 2002  
*Vaudelle împotriva Franței*, nr. 35683/97, CEDO 2001-I  
*Vayiç împotriva Turciei*, nr. 18078/02, CEDO 2006-VIII (extrase)  
*V.C.L. și A.N. împotriva Regatului Unit*, nr. 77587/12 și 74603/12, 16 februarie 2021  
*Vegotex International S.A. împotriva Belgiei* (MC), nr. 49812/09, 3 noiembrie 2022  
*Vera Fernández-Huidobro împotriva Spaniei*, nr. 74181/01, 6 ianuarie 2010  
*Verhoek împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 54445/00, 27 ianuarie 2004  
*Veselov și alții împotriva Rusiei*, nr. 23200/10 și alte 2, 11 septembrie 2012  
*Viacheslav Korciagin împotriva Rusiei*, nr. 12307/16, 28 august 2018  
*Vidal împotriva Belgiei*, 22 aprilie 1992, seria A nr. 235-B  
*Vidgen împotriva Țărilor de Jos*, nr. 29353/06, 10 iulie 2012  
*Vidgen împotriva Țărilor de Jos* (dec.), nr. 68328/17, 8 ianuarie 2019  
*Vierențov împotriva Ucrainei*, nr. 20372/11, 11 aprilie 2013  
*Viorel Burzo împotriva României*, nr. 75109/01 și 12639/02, 30 iunie 2009  
*Virgil Dan Vasile împotriva României*, nr. 35517/11, 15 mai 2018  
*Visser împotriva Țărilor de Jos*, nr. 26668/95, 14 februarie 2002  
*Vizgirda împotriva Sloveniei*, nr. 59868/08, 28 august 2018  
*Vladimir Romanov împotriva Rusiei*, nr. 41461/02, 24 iulie 2008  
*Volkov și Adamski împotriva Rusiei*, nr. 7614/09 și 30863/10, 26 martie 2015  
*Vroncenko împotriva Estoniei*, nr. 59632/09, 18 iulie 2013

—W—

*Wang împotriva Franței*, nr. 83700/17, 28 aprilie 2022  
*W.S. împotriva Poloniei*, nr. 21508/02, 19 June 2007  
*Walchli împotriva Franței*, nr. 35787/03, 26 iulie 2007  
*Weh împotriva Austriei*, nr. 38544/97, 8 aprilie 2004  
*Welke și Białek împotriva Poloniei*, nr. 15924/05, 1 martie 2011  
*Wemhoff împotriva Germaniei*, 27 iunie 1968, seria A nr. 7  
*Willems și Gorjon împotriva Belgiei*, nr. 74209/16 și alte 3, 21 septembrie 2021  
*Włoch împotriva Poloniei* (dec.), nr. 27785/95, 30 martie 2000

—X—

*X. împotriva Austriei*, nr. 6185/73, decizia Comisiei din 29 mai 1975, Decizii și rapoarte 2  
*X. împotriva Belgiei*, nr. 7628/73, decizia Comisiei din 9 mai 1977, Decizii și rapoarte 9  
*X împotriva Țărilor de Jos*, nr. 72631/17, 27 iulie 2021  
*Xenofontos și alții împotriva Ciprului*, nr. 68725/16 și altele, 25 octombrie 2022  
*Xhoxhaj împotriva Albaniei*, nr. 15227/19, 9 februarie 2021

—Y—

*Y împotriva Norvegiei*, nr. 56568/00, CEDO 2003-II (extrase)  
*Y. împotriva Sloveniei*, nr. 41107/10, CEDO 2015 (extrase)  
*Y.B. și alții împotriva Turciei*, nr. 48173/99 și 48319/99, 28 octombrie 2004  
*Yam împotriva Regatului Unit*, nr. 31295/11, 16 ianuarie 2020  
*Yeğher împotriva Turciei*, nr. 4099/12, 7 iunie 2022  
*Yüksel Yalçinkaya împotriva Turciei* (MC), nr. 15669/20, 26 septembrie 2023

—Z—

*Zagaria împotriva Italiei*, nr. 58295/00, 27 noiembrie 2007  
*Zahirović împotriva Croației*, nr. 58590/11, 25 aprilie 2013  
*Zana împotriva Turciei*, 25 noiembrie 1997, Culegere de hotărâri și decizii 1997-VII  
*Zarouali împotriva Belgiei*, nr. 20664/92, decizia Comisiei din 29 iunie 1994, Decizii și rapoarte 78  
*Zaidov împotriva Azerbaidjanului (nr. 3)*, nr. 60824/08, 19 ianuarie 2023  
*Zdravko Stanev împotriva Bulgariei*, nr. 32238/04, 6 noiembrie 2012  
*Zličić împotriva Serbiei*, nr. 73313/17 și 20143/19, 26 ianuarie 2021  
*Zirnīte împotriva Letoniei*, nr. 69019/11, 11 iunie 2020  
*Zollmann împotriva Regatului Unit* (dec.), nr. 62902/00, CEDO 2003-XII  
*Zoon împotriva Țărilor de Jos*, nr. 29202/95, CEDO 2000-XII  
*Zschüschen împotriva Belgiei* (dec.), nr. 23572/07, 2 mai 2017